

Nr 54

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående reformering av den obligatoriska skolan m. m.; given Stockholms slott den 23 februari 1962.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av 1957 års skolberednings betänkanden — Grundskolan, SOU 1961: 30, m. fl. — framlägges förslag om en till innehåll och utformning väsentligt förändrad obligatorisk skola, benämnd grundskola, samt om vissa ändringar i skolorganisationen i övrigt.

Den obligatoriska skolans mål och uppgifter bör mer än förr inriktas på den enskilde elevens allsidiga utveckling och fostran. I sin strävan mot detta mål bör grundskolan intensifiera sin samverkan med hemmen och samhället utanför skolan. Som en för grundskolans utformning fundamental princip — och som en radikal avvikelse från tidigare tradition inom svenskt skolväsen — föreslås vidare, att eleven skall på det stadium av grundskolan där alternativa studievägar finnes följa dessa efter fritt successivt val.

Den till nio år utsträckta skolplikten bör, om än inte undantagslöst, infalla mellan elevernas sjunde och sextonde levnadsår. Grundskolan indelas i tre treåriga stadier, varav de två första förutsättes arbeta helt utan organisatorisk differentiering. I årskurserna 7 och 8 föreslås eleverna under den större delen av veckans lektioner hållas samlade i från mellanstadiet så långt möjligt oförändrade klasser i en för alla gemensam undervisning. För den mindre delen av undervisningstiden i dessa årskurser föreslås ett antal alternativa grupper av tillvalsämnen. Vid undervisningen i dessa ämnen avses eleverna sammanföras till undervisningsgrupper enligt sina tillval. Läroplanen för nionde årskursen upptar

fem sektorer med tillsammans nio linjer varav vissa med mer teoretisk, andra åter med mer praktisk inriktning.

Den totala undervisningstiden för eleverna under den nioåriga skolgången föreslås minskad från för närvarande i försöksskolan 293 veckotimmar till 283. Årskurserna 1—4 bibehåller sina nuvarande timtal, medan övriga årskurser föreslås få genomgående 35 timmar per vecka. Reduktionen av undervisningstiden möjliggöres bl. a. genom en grundlig och fördomsfri omprövning inom rimliga gränser av ämnenas fördelning och lärostoff. Specialundervisningen föreslås få förbättrade betingelser.

Läroplanen karakteriseras genomgående av strävan efter en för alla medborgare förbättrad allmän utbildning med en likaledes för alla gemensam kärna, som är så stor som möjligt. Denna strävan har lett till återhållsamhet i fråga om såväl antalet skilda studievägar som graden av specialisering inom dessa. De praktiskt inriktade linjerna i nionde årskursen har sålunda begränsats till fyra, alla med en brett upplagd grundutbildning siktande inte mot olika yrken utan mot breda sektorer av yrkes- och näringslivet.

Studiet av det första främmande språket — engelska — föreslås börja ett år tidigare än nu och bli obligatoriskt för alla normalklasselever i årskurserna 4—7.

Praktisk yrkesorientering på arbetsplatser i samhället utanför skolan föreslås bli obligatorisk för samtliga elever i åttonde årskursen under tre veckor med vissa möjligheter till variation i praktiktidens längd.

I syfte att ge lärarna goda möjligheter att förverkliga målsättningen för grundskolan, bl. a. att ge varje elev en efter hans förutsättningar avpassad utbildning, föreslås i första hand tre omfattande åtgärder, vilka var för sig och än mer tillsammans bör kunna ge en avsevärd höjning av den pedagogiska effektiviteten i vidaste mening. Sålunda bör antalet elever i grundskolans klasser främst på mellan- och högstadierna minskas betydligt — ingen klass skall normalt vara större än 25 elever på lågstadiet och 30 elever i övriga årskurser — en genomgripande upprustning företagas av skolans tillgång på olika slag av undervisningshjälpmedel samt lärarfortbildningen genom skilda åtgärder ytterligare intensifieras. Förslag om förstärkning av tillsynsläroorganisationen framföres även.

För att ge den mer direkta elevvården och därmed sammanhängande uppgifter bättre betingelser föreslås förstärkta insatser på det skolpsykologiska området och inom skolhälsovården. Sålunda förordas bl. a. successivt inrättande av en statlig skolpsykologorganisation, omfattande en psykologtjänst m. m. vid varje länskolnämnd.

Som ett direkt komplement till grundskolan föreslås upprättande av tvååriga, frivilliga kommunala påbyggnader på densamma — med namnet fackskolor — svarande huvudsakligen mot fyra av linjerna på grundskolans högstadium. Samtidigt föreslås att praktiska realskolan och flickskolan successivt avvecklas. Även privata skolors liksom folkhögskolans ställning i den förändrade skolorganisationen beröres i propositionen.

En plan framlägges för allmän övergång till grundskolororganisationen under

tiden 1962—1972 med samtidig avveckling av folkskola och realskola. Fackskolorganisationen beräknas genomförd under tiden 1965—1970. Reformen av den obligatoriska skolan i enlighet med dessa förslag beräknas komma att höja samhällets utgifter för denna del av skolväsendet från omkring 1,8 miljarder kr. redovisningsåret 1962/63 till omkring 2,3 miljarder kr. redovisningsåret 1972/73, en ökning som dock till viss del motsvaras av bortfallande kostnader för skolformer, som avvecklas.

I anslutning till förslagen i förevarande proposition framlägges i annat sammanhang förslag till skollag.

En effektiv och allsidig information om den nya skolan måste ses som ett led i själva genomförandet av skolreformen. Förslag om sådan information framlägges liksom om åtgärder avsedda att möjliggöra en fortsatt utveckling av skolan och dess arbete. I samband härmed föreslås viss ändring av skolöverstyrelsens organisation.

I ett avslutande avsnitt av propositionen redovisas förslag om medelsanvisningar för nästa budgetår under tretton olika anslag, vilka alla i större eller mindre utsträckning har direkt samband med de olika förslag, som framlägges i anslutning till skolberedningens betänkanden. Ett par av de här upptagna anslagen är helt nya, nämligen de som föreslås under rubrikerna Information om skolreformen och Pedagogiska hjälpmedelscentraler. Med sammanslagning av det nuvarande anslaget till vissa särskilda skoländamål och det s. k. försöksanslaget upptas vidare ett anslag benämnt Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet. Det nuvarande anslaget till försökskostnadsbidrag föreslås vidare bli ersatt av ett nytt anslag, Bidrag till pedagogisk utrustning m. m. Därjämte behandlas anslagen beträffande skolöverstyrelsen, länskolnämnderna och läroboksnämnden, bidrag till skolbibliotek och till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet, vidareutbildning av lärare m. m. samt lärares fortbildning m. m. På åtskilliga punkter medför de framlagda förslagen om skolreformen av budgettekniska skäl anslagsmässiga konsekvenser först senare år.

På driftbudgeten äskas nu anslag under åttonde huvudtiteln för nästa budgetår med sammanlagt 141 565 000 kr. I förhållande till riksstaten för innevarande budgetår innebär dessa förslag om anslag för nästa budgetår dels en minskning på 2 335 000 kr. huvudsakligen på grund av förslag om avlösning av statsbidraget till kommunerna för skolbibliotek, en minskning som först ett senare år uppväges av en motsvarande höjning under annat anslag, dels i övrigt en sammanlagd ökning med 28 924 000 kr. Denna ökning är endast till en jämförelsevis obetydlig del att beteckna som automatisk. I förhållande till för ändamålet preliminärt beräknade belopp i riksstatsförslaget enligt årets statsverksproposition innebär förslagen en uppräknig med 2 334 000 kr. Utöver här berörda anslag för nästa budgetår kommer slutligen också i särskild proposition denna dag att föreslås anslag på tilläggsstat för innevarande budgetår med tillhoppa 670 000 kr., avseende kostnader för olika förberedelseåtgärder för skolreformen.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1962.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKÖGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HOLMQVIST.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, frågor angående *reformerings av den obligatoriska skolan m. m.* och anför därvid följande.

Vid anmälan av bilaga 10, ecklesiastikdepartementet, i årets statsverksproposition anförde jag i den inledande översikten, att jag ämnade senare framlägga förslag om propositioner till 1962 års riksdag angående en reform av den obligatoriska skolan m. m. på grundval av vissa av 1957 års skolberedning avgivna betänkanden. Med anledning härav har Kungl. Maj:t på min hemställan under punkterna 99, 102, 104, 105, 112, 156, 282 och 298 i nämnda bilaga föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1962/63 beräkna

till *Skolöverstyrelsen: Avlöningar* ett förslagsanslag av 6 911 000 kr.,

till *Skolöverstyrelsen: Omkostnader* ett förslagsanslag av 1 047 000 kr.,

till *Länsskolnämnderna: Avlöningar* ett förslagsanslag av 5 235 000 kr.,

till *Länsskolnämnderna: Omkostnader* ett förslagsanslag av 1 284 000 kr.,

till *Läroboksnämnden* ett förslagsanslag av 170 000 kr.,

till *Bidrag till skolbibliotek* ett förslagsanslag av 2 260 000 kr.,

till *Åtgärder i samband med skolreformens genomförande* ett reservationsanslag av 2 800 000 kr.,

till *Folkskolor m. m.: Pedagogiskt stimulansbidrag* ett förslagsanslag av 13 300 000 kr.,

till *Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet* ett förslagsanslag av 102 000 000 kr.,

till *Vidareutbildning av folkskollärare* ett reservationsanslag av 910 000 kr. samt

till *Lärares fortbildning m. m.* ett reservationsanslag av 3 100 000 kr.

Sedan dessa frågor numera färdigberetts, anhåller jag att få ånyo anmäla desamma.

I särskild proposition avses bli framlagt förslag till skollag m. m.; jag torde senare denna dag få återkomma till denna fråga. I förevarande sammanhang anmäles först vissa av 1957 års skolberedning framlagda förslag, yttranden häröver samt ställningstaganden till dessa förslag, varjämte i ett avslutande avsnitt behandlas anslagsfrågor för nästa budgetår på grundval av framlagda äskanden. I anslutning till här berörda frågor kommer även förslag att framläggas om anslag på tilläggsstat för innevarande budgetår.

I. INLEDNING

Utredningsarbete och remissbehandling

Den reform av det svenska skolväsendet, som nu avses bli till sin utformning närmare fastslagen och under 1960-talet genomförd över hela landet, började förberedas med tillsättandet av 1940 års skolutredning. Förberedelserna fortsattes genom arbetet inom 1946 års skolkommission. På grundval av dessa utredningar fattades vid 1950 års riksdag beslut om vissa riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling (prop. 70, SäU 1, Rskr 341, SFS 1950:549). De fastställda riktlinjerna innebar bl. a. att åtgärder skulle vidtagas för genomförandet inom tid, som framdeles bestämdes, av en på nioårig allmän skolplikt grundad enhetsskola avsedd att, i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalade lämpligheten, ersätta folkskolan, fortsättningsskolan, den högre folkskolan, den kommunala mellanskolan (numera den kommunala realskolan) och realskolan, samt att allsidiga försök skulle anställas angående de för enhetsskolan ändamålsenliga organisations- och arbetsformerna. Vid 1956 års riksdag kompletterades 1950 års skolbeslut med ett uttalande, att den pågående försöksverksamheten med enhetsskolorganisationen skulle utmynna i en obligatorisk, organisatoriskt sammanhållen nioårig skola (SU 102, Rskr 251). Erfarenheterna från den under hela 1950-talet och alltjämt pågående försöksverksamheten har från skolöverstyrelsens sida redovisats dels i form av årliga redogörelser, vilka varje år också presenterats för riksdagen, dels genom en år 1959 avlämnad sammanfattande försöksrapport (skolöverstyrelsens skriftserie nr 42).

I enlighet med förslag i propositionen 1957:106 har vidare fastställts riktlinjer för planeringen för enhetsskolorganisationens allmänna genomförande (SU 127, Rskr 317). Det tidsschema, som därvid antogs som riktpunkt för planeringen, utgick ifrån antagandet att statsmakterna senast vid 1962 års riksdag skulle kunna besluta om enhetsskolans definitiva utformning.

Redan när riktlinjerna för skolreformen och försöksverksamheten drogs upp år 1950 räknade man med att försöksperioden skulle avslutas med en utredning mot slutet av 1950-talet. I den förut nämnda propositionen 1957:106 (s. 44—61) presenterades för riksdagen de direktiv som skulle gälla för den avsedda sammanfattande utredningen i skolfrågorna. I anslutning härtill lämnade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet bemyndigande att tillkalla högst nio sakkunniga för att verkställa en sådan utredning.

Såsom en av de nio sakkunniga och med uppdrag att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete tillkallade departementschefen den 25 april 1957 mig, som vid denna tidpunkt var statssekreterare i ecklesiastikdepartementet. I övrigt tillkallades såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens första kammare, lektorn

Erik Arrhén, ledamöterna av riksdagens andra kammare, rektorn Stellan Arvidson och docenten Gunnar Helén, ombudsmannen Bror Johansson, ledamoten av riksdagens andra kammare, skogsinspektoren Harald Larsson, fru Maj Larsson, direktören Matts Bergom Larsson samt undervisningsrådet Ragnar Lundblad. Sedan Arrhén avlidit, utsåg departementschefen den 26 september 1958 i Arrhéns ställe dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, filosofie magistern Birgitta Sjöqvist. På egen begäran entledigades vidare från sakkunniguppdraget dels den 29 oktober 1958 Lundblad, dels den 5 juni 1959 Johansson. Såsom Johanssons efterträdare tillkallades sistnämnda dag ombudsmannen Tore Karlsson.

Till huvudsekreterare åt de sakkunniga utsåg departementschefen den 6 maj 1957 undervisningsrådet Jonas Orring.

De sakkunniga, som antog benämningen *1957 års skolberedning*, har därjämte biträttats av ytterligare sekreterarpersonal och ett stort antal experter och andra medarbetare.

Skolberedningen har under utredningsarbetets gång överlämnat redogörelser för genomförda undersökningar och rapporter över specialutredningar enligt följande:

John Elmgren, Torsten Husén, Wilhelm Sjöstrand och Arne Trankell: Skolan och differentieringen. Fyra professorer har ordet (Almqvist & Wiksell, 1959).

Jonas Orring: Flyttning, kvarsittning och utkuggning i högre skolor i relation till folkskolans betygsättning (SOU 1959: 35).

Bengt Ramund: Kommunal flickskola och praktisk realskola. En undersökning angående elevrekrytering m. m. (stencilerad, 1960).

Kommunala flickskolan och den obligatoriska nioåriga skolan (stencilerad, 1959; utförd av en expertgrupp).

Praktiska realskolan och den obligatoriska nioåriga skolan (stencilerad, 1959; utförd av en expertgrupp).

Kjell Härnqvist: Individuella differenser och skoldifferentiering (SOU 1960: 13).

Urban Dahllöf: Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. Empiriska studier över kursinnehållet i den grundläggande skolan (SOU 1960: 15).

Ingvar Johannesson och David Magnusson: Social- och personlighetspsykologiska faktorer i relation till skolans differentiering (SOU 1960: 42).

Sixten Marklund: Skolreformen och lärarutbildningen (stencilerad, 1960).

Sven Rydberg: Synpunkter på skolans betyg inom lärarkår och arbetsmarknad (stencilerad, 1961).

Sven-Eric Henricson: Högstadiel elevernas inställning till yrken, ämnen och ämnesval m. m. (stencilerad, 1961).

Birger Bromsjö: Kursplaneundersökning i samhällskunskap (stencilerad, 1961).

Elvy Johanson: Kursplaneundersökning i fysik och kemi (Almqvist & Wiksell, 1961).

Därjämte har skolberedningen våren 1961 överlämnat betänkandet *Hjälpmedel i skolarbetet* (SOU 1961: 17), utarbetat på grundval av vissa expertutredningar.

En samlad redovisning av utredningsmaterialet och därpå grundade förslag har skolberedningen slutligen framlagt dels i huvudbetänkandet *Grundskolan*

(SOU 1961:30), dels i betänkningarna *Läroplaner för grundskola och fackskolor* (SOU 1961:31) och *Förslag angående skolstadga* (stencilerat), vilka samtliga ingivits den 14 juli 1961. Stadgeförslaget har utarbetats av vissa experter och sekreterare inom sekretariatet och endast på några punkter närmare behandlats av beredningens ledamöter.

Skolberedningens tre sist nämnda betänkingar har varit föremål för en gemensam *remissbehandling*, medan övriga betänkingarna efter hand för kännedom överlämnats till ett stort antal statliga organ, organisationer m. fl. närmast såsom underlag för den senare remissbehandlingen av huvudbetänkingen. Utöver den uppgjorda remissplanen har ett betydande antal yttranden över betänkingarna ingivits till ecklesiastikdepartementet. Även sådana yttranden redovisas i det följande.

Utlåtanden har inkommit från följande *statliga organ*:

skolöverstyrelsen, som överlämnat yttranden från samtliga länskolnämnder samt från kollegierna vid Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg, högre allmänna läroverket i Linköping, katedralskolan i Lund, Malmö latinskola, högre allmänna läroverket i Bromma i Stockholm, högre allmänna läroverket å Östermalm i Stockholm, högre allmänna läroverket i Östersund, praktiska realskolan i Malmö, folkskoleseminariet i Falun, Annedals folkskoleseminarium i Göteborg, folkskoleseminarierna i Haparanda, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Landskrona, Strängnäs, Umeå och Uppsala, seminariet för huslig utbildning i Uppsala, slöjd-lärarseminariet och statens försöksskola i Linköping;

överstyrelsen för yrkesutbildning, som berett vissa tekniska skolor tillfälle att inkomma med yttranden;

överbefälhavaren, som hört försvarsgrenscheferna och militärpsykologiska institutet, socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, som hört länsarbetsnämnderna, medicinalstyrelsen, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, statskontoret, generaltullstyrelsen, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, riksarkivet, som hört landsarkivarierna, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, som hört skogsvårdsstyrelserna, sjöfartsstyrelsen;

överståthållarämbetet, som överlämnat yttrande från Stockholms stad, samt samtliga länsstyrelser, som bl. a. överlämnat yttranden från sammanlagt 383 kommuner, (en av länsstyrelserna har ingivit sitt utlåtande jämte bilagda yttranden så sent att dessa icke kunnat beaktas) ävensom samtliga domkapitel;

universitetskanslersämbetet, som överlämnat yttranden från teologiska, humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna vid universitetet i Uppsala, större akademiska konsistoriet samt teologiska, juridiska, medicinska, humanistiska, matematisk-naturvetenskapliga och ekonomiska fakulteterna vid universitetet i Lund, större akademiska konsistoriet vid universitetet i Göteborg, större akademiska konsistoriet vid universitetet i Stockholm, lärarkollegierna vid karolinska institutet, tandläkarhögskolan i Stockholm och medicinska högskolan i Umeå;

överstyrelsen för de tekniska högskolorna, som överlämnat yttranden från kollegienämnderna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola;

kollegiet vid lärarhögskolan i Stockholm, direktionen över gymnastiska centralinstitutet, styrelsen för musikaliska akademien, som hört en särskild kommitté och musikhögskolans lärarråd, styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, lärarkollegiet vid lantbrukshögskolan, styrelsen för och lärarkollegiet vid veterinärhögskolan, lärarrådet vid skogshögskolan;

studiehjälpsnämnden, statens läroboksnämnd, statens råd för samhällsforskning, statens konsumentråd, 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning, gymnasieutredningen, 1960 års lärarutbildningssakkunniga.

Yttranden har inkommit från följande *organisationer m. fl.*:

Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet;

Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund (gemensamt yttrande), Handelsn arbetsgivareorganisation, Svenska lantarbetsgivareföreningen;

Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund, som överlämnat yttrande från Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund;

Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), som överlämnat yttranden från Legitimerade sjukgymnasters riksförbund, Svenska folkbibliotekariers förbund, Sveriges agronom- och lantbrukslärarförbund, Sveriges läkarförbund, Sveriges socionomers riksförbund, Tekniska läroverkens lärarförbund och från Läroverkslärarnas riksförbund, som i sin tur bifogat yttranden från Musiklärarnas riksförening och Gymnastiklärarsällskapet; Sveriges skoldirektörsförening;

Tjänstemännens centralorganisation (TCO), som överlämnat yttranden i vissa frågor från Sveriges folkskollärförbund, Sveriges folkskollärrinneförbund och Sveriges småskollärförbund (gemensamt yttrande) samt från Sveriges skollärförbund, Svensk sjuksköterskeförening, Svenska facklärförbundet, Sveriges förskollärares riksförbund, Verkstadsskolerektorernas riksförening, Teckningslärarnas riksförbund, Handelslärarnas riksförening, Yrkesutbildningens lärarförening, Sveriges textillärares riksförening, Föreningen Sveriges vävlärarinnor, Svenska barnavårdslärförbundets förening, Svenska skolkökslärarinnors förening, Slöjdlärarnas riksförening och Yrkeskolerektorernas riksförening;

Federationen Sveriges allmänna folkskollärförening, Biologilärarnas förening, Filosofi- och psykologilärarnas förening, Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning, Föreningen lärare i samhällskunskap, Geografilärarnas förening, Historielärarnas förening, Kristendomslärarnas förening, Modersmåslärarnas förening, Riksföreningen för lärarna i moderna språk, Svenska förbundet för specialundervisning, Hørselpedagogernas förening, Svenska yrkeskollektionen, Tekniska läroverkens ingenjörsförbund;

Riksförbundet landsbygdens folk, Kooperativa förbundet, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges

köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges redareförening, Hushållningssällskapens förbund;

styrelsen för socialinstitutet i Stockholm, styrelsen för socialinstitutet i Göteborg, styrelsen för sydsvenska socialinstitutet, Hermods korrespondensinstitut, Nordiska korrespondensinstitutet (NKI-skolan), Lantbruksförbundets tidskrifts aktiebolags korrespondensskola (LTK-skolan), Brevskolan, Enskilda läroverkens förbund, stiftelsen Kristofferskolan, Svenska läkaresällskapet, Svenska skol-läkarföreningen, Svenska barnpsykiatriska föreningen, Frikyrkliga samarbetskommittén, Kyrkliga skolföreningen, Religionspedagogiska institutet, Sveriges förenade kristliga lärarförbund, Samverkande bildningsförbunden, som överlämnat yttranden från Arbetarnas bildningsförbund, KFUK:s och KFUM:s studieförbund, Svenska landsbygdens studieförbund, studieförbundet Medborgarskolan och Tjänstemännens bildningsverksamhet; Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Målmännens riksförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Yrkeskvinnors samarbetsförbund, Örebro kvinnoföreningars samarbetskommitté, Svenska naturskyddsföreningen, Skid- och friluftsförbundet, Sveriges riksidrottsförbund, Svenska skolidrottsförbundet, Svenska slöjdföreningen, Blivande lärares riksförbund, Sveriges förenade studentkårer, Uppsala studenters filmstudio m. fl., Sveriges elevers centralorganisation, Studierådet vid affärsbankerna, VVS-tekniska föreningen;

Folkpartiets kvinnoförbund, Högerns kvinnoförbund, Svenska landsbygdens kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Högerns ungdomsförbund, Svenska landsbygdens ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Demokratisk ungdom, Sveriges liberala studentförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund.

Vissa *skrifter* i hithörande frågor har vidare inkommit från bl. a. skolstyrelsen i Björsäter, en ämneskonferens i fysik vid Linköpings enhetsskolor, lektor Rune Alfonse och läns skolinspektören K. G. Friskopp (angående ämnet fysik), professor F. Fagerlind m. fl. representanter för de biologiska läroämnena vid Stockholms universitet, professor W. Sjöstrand (angående differentieringsfrågan m. m.), rektor John R. Andersson m. fl. (angående avvikelser i fråga om läroplanens ämnen), rektor H. Alm (angående friskolor m. m.), f. d. folkhögskolerektorn K. Hedlund m. fl. (angående folkhögskolans ställning), Harriet Holmqvist m. fl. (upprop angående kristendomen och den svenska skolan) samt rektorer och lärare vid yrkesskolor i Västerbotten (angående utredning om anknytningen grundskola-yrkesskola).

Vid den följande redovisningen av skolberedningens förslag och yttrandena däröver användes de av skolberedningen förordade beteckningarna »grundskola» för den nioåriga obligatoriska skolan och »fackskolor» för vissa föreslagna tvååriga påbyggnadsskolor. Ställningstagandet till dessa namnförslag redovisas i slutet av detta inledande avsnitt. Redogörelsen för beredningens betänkanden,

i huvudsak avseende betänkandet Grundskolan (SOU 1961:30), göres i det följande starkt förkortad, varvid i första hand de närmare motiveringarna uteslutits eller endast medtagits på vissa punkter. I fråga om vissa till huvudbetänkandet fogade särskilda yttranden torde helt få hänvisas till betänkandet. Vissa partier av huvudbetänkandet liksom därtill hörande yttranden redovisas vidare i samband med proposition om skollag. På många punkter avser skolberedningens förslag frågor, vilka inte kräver riksdagens medverkan; detta är fallet beträffande t. ex. vissa betygsfrågor liksom i fråga om stora delar av den föreslagna läroplanen för grundskolan, vilken endast i vissa huvuddrag torde böra underställas riksdagen. Även på sådana punkter lämnas emellertid för överblickens och sammanhangets skull en viss redovisning av förslagen. Med hänsyn till materialets omfång kan de inkomna yttrandena i många detaljfrågor här återges endast i begränsad utsträckning. Det inkomna materialet blir emellertid i vissa delar ett värdefullt underlag för det fortsatta arbetet med hithörande frågor inom skolöverstyrelsen.

Vid hänvisning till skolberedningens huvudbetänkande anges i det följande inom parentes »SB» jämte kapitel- eller sidnummer.

Några förutsättningar för skolberedningens arbete

(SB kapitel 3—10)

Skolberedningens betänkande saknar ett i egentlig mening historiskt avsnitt, men beredningen har i ett särskilt kapitel (kap. 3) givit en kort översikt över 1946 års skolkommissions principbetänkande och de i anslutning därtill följande besluten vid 1950 års riksdag.

En inte så liten del av förutsättningarna för skolberedningens arbete har därefter successivt vuxit fram under riksdagens behandling på 1950-talet av skolreformen och försöksverksamheten (kap. 4), vanligen i samband med behandlingen av skolöverstyrelsens årliga försöksrapporter. Till beredningens framställning av riksdagsbehandlingen av skolreformen på 1950-talet torde här få hänvisas (SB s. 54 ff.).

De primära riktlinjerna för utredningen har utgjorts av de fylliga direktiven för skolberedningens arbete (SB kap. 5), vilka kan sägas sammanfattande återge vid tidpunkten för arbetets begynnande föreliggande förutsättningar. Då direktiven tidigare i sin helhet presenterats för riksdagen (prop. 1957:106 s. 44—61) torde det här räcka med att återge vad som sammanfattningsvis angavs som beredningens huvuduppgifter, nämligen

1) att företaga erforderliga undersökningar rörande skolans mål och uppgifter i samhället,

2) att på grundval av de samlade erfarenheterna från försöksverksamheten närmare utforma och bestämma den obligatoriska, organisatoriskt sammanhållna nioåriga skola, för vilken riksdagen uttalat sig,

3) att framlägga förslag angående den organisatoriska anknytningen till denna skola av skolor för viss vidareutbildning, såsom praktiska realskolor och kommunala flickskolor,

4) att på grundval av de företagna undersökningarna av skolans uppgifter i nutidssamhället närmare bestämma innehållet och utformningen av de under föregående punkter nämnda skolformernas kurser, samt

5) att utföra de kostnadsberäkningar och utarbeta de författningsförslag, som fordras för den föreslagna skolorganisationens bedömande och genomförande.

I de många detaljer, som kunde anmäla sig under arbetets gång, skulle utredningen enligt direktiven ha fria händer att föreslå vad som finnes bäst förenligt med grundtankarna i riksdagens beslut om en obligatorisk, organisatoriskt sammanhållen nioårig skola för barn- och ungdomsundervisningen i riket.

Naturligtvis har erfarenheterna från den under 1950-talet bedrivna försöksverksamheten med nioårig enhetsskola i hög grad utgjort underlaget för beredningens överväganden och förslag, vilket för övrigt inte sällan direkt framgår av beredningens framställning under skilda avsnitt. I anslutning till sin sammanfattande redogörelse för försöksverksamheten (SB s. 69 ff.) tillfogar beredningen några avslutande synpunkter (SB s. 87 ff.). I dessa erinras bl. a. om sambandet mellan ökningen i anspråken på utbildning på real-skolestadiet, riksdagens successiva behandling av skolreformfrågor och försöksverksamhetens kvantitativa utveckling. Även kraven under försökstiden på jämförelser i fråga om kunskapsresultaten mellan realskolan och försöksskolan kommenteras av beredningen. Om dessa krav liksom om ett par andra av de redovisade iakttagelserna anför skolberedningen följande.

Den kritik som riktats mot försöksverksamheten har bl. a. gått ut på att verksamheten inte varit nog vetenskaplig. För att en försöksverksamhet skall kunna bli vetenskaplig i »laboriemässig» mening erfordras emellertid stora ingripanden såväl i kommunernas handlande som i den enskilde lärarens sätt att bedriva sin undervisning. Alldeles frånsatt att man kan ifrågasätta om det över huvud taget är möjligt att göra för ett experiment erforderliga, tillrättaliggande ingripanden inom en samhällsfunktion som skolan utan att man samtidigt ändrar viktiga förutsättningar för den verksamhet man vill undersöka, bör också erinras om att försöksverksamheten är ett frivilligt kommunalt åtagande. I överensstämmelse med 1950 års riksdags beslut om att skolan skall vara en kommunal angelägenhet, har således utplacering av »vetenskapliga» försök inte kunnat ske utan föregående överenskommelse med berörda kommunala befattningshavare, förtroendemän såväl som anställda. Det torde under sådana förhållanden få betraktas som svårt eller uteslutet att åstadkomma vad man skulle kunna kalla för i sträng mening vetenskapliga försök. Här bör väl också tilläggas, att läraren, vid försök som förutsätter ett ingripande utifrån i relationen mellan lärare och elever, riskerar att komma i konflikt med en av de för läraren grund-

läggande reglerna: att i varje ögonblick utforma sin undervisning så att eleverna får så god behållning av den som möjligt.

Att kraven på jämförelser varit så starka bör vidare inte förvåna. Det naturliga motstånd mot förändringar som vanligen föreligger på olika områden av samhällslivet fick här näring av skolkommissionens egna och därefter även av skolöverstyrelsens uttalanden i frågan. I skenet av senare erfarenheter är det uppenbart, att sådana uttalanden varit olyckliga och att de inneburit ett hinder för den pedagogiska delen av försöksverksamheten. Man kan dock därav för framtiden dra den lärdomen att kommande reformer och andra förändringar på skolans område måste få starta och bedrivas utan att först bli fastlåsta vid redan förefintliga förhållanden.

Om erfarenheterna i stort kan sägas, framhåller beredningen, att hela det inre arbetet i skolan, metodiken, arbetssättet är i hög grad beroende av en radikal förnyelse av kursinnehållet i läroplanen liksom av organisationen av lärostoffet. Nödvändigheten härav framträder så starkt även därför att elevmaterialet är delvis nytt och mer varierat än förr och därför att skoltiden förlängts för betydande elevskor. Erfarenheterna understryker också vikten av att ändringar i målsättning och arbetsmetoder snabbt tillföres lärarutbildningen.

Erfarenheterna från försöksverksamheten understryker vidare, avslutar beredningen detta avsnitt, hur angeläget det är, att skolreformens slutliga genomförande understödjes av en väl genomtänkt och aktivt genomförd upplysningsverksamhet.

Även försöksverksamheten vid högre skolor (kap. 7) har uppmärksammats av beredningen, som lämnar en sammanfattande redogörelse för denna (SB s. 91 ff.). Det är angeläget, säger beredningen bl. a., att erfarenheterna från denna tillvaratas i det praktiska skolarbetet även i skolformer och på orter, som hittills inte berörts av denna del av försöksverksamheten, och beredningen gör här ett uttalande om värdet av all försöksverksamhets stimulerande effekt, väl ägnat som riktpunkt för den fortsatta utvecklingen i fråga om skolans arbete. Varje lärare, säger beredningen, löper risk att hemfalla åt slentrian. Dess motsats är pedagogisk försöksverksamhet, organiserad eller ej. Den innebär alltid en stimulerande omprövning av praktiserade undervisningsmetoder. Att försöksverksamheten vid högre skolor nått den redovisade omfattningen, är ett tecken på det intresse för pedagogiska frågor och pedagogisk utveckling som finns bland lärarna i berörda skolformer och det vittnar också om att en förnyelse av metodiken ägt och äger rum inom dem.

Skolberedningen lägger också ett internationellt perspektiv på den obligatoriska skolan (kap. 8) och behandlar där översiktligt sådana frågor som skolan och samhället, målsättningsfrågor, skolpliktstidens längd, differentiering samt anknytning mellan grundläggande skola och högre skola, evaluering och betygsgivning samt läroplansfrågor. I kapitlet, som för-

fattats av professorn vid lärarhögskolan i Stockholm Torsten Husén, konstateras, att den i Sverige sedan andra världskrigets slut pågående utvecklingen i stort sett löper parallellt med utvecklingen i andra jämförbara länder.

För belysning av åtskilliga väsentliga och svåra frågor har beredningen föranstaltat om ett omfattande psykologiskt-pedagogiskt forskningsprogram för vilket redogöres i betänkandets kapitel 9. Då undersökningsrapporterna dessutom efter hand publicerats i separata volymer, vilka tillställts ett stort antal myndigheter och organisationer torde det här räcka med att återge ett par av de uttalanden som beredningen sammanfattningsvis avslutar framställningen med.

I vissa fall har undersökningarna gett definitiv information eller utmynnat i tydliga rekommendationer till praktiska åtgärder. I andra fall har de gett uppslag som efter fortsatt diskussion kommit att påverka den avvägning som ligger bakom beredningens konkreta ställningstaganden. I några fall har undersökningsresultaten varit negativa i så måtto att undersökta förhållanden ej kunnat visas ha det inflytande som allmänt antas. Också detta är viktig information, även om sådana negativa undersökningsresultat som regel måste kringgärdas med ett större antal reservationer än de positiva.

De begåvningsdifferenser som är en av utgångspunkterna för skolans differentiering uppträder inte bara mellan olika elever utan också i betydande grad såsom skillnader i förutsättningar för studier inom olika ämnesområden hos en och samma elev. Ingetdera slaget av differenser är fullt konstanta. Det är därför viktigt att valet av ämnen och kurser är flexibelt och kan anpassas till elevernas skiftande förutsättningar för olika studier.

Med hjälp av betyg och testresultat kan vissa förutsägelser göras beträffande elevens lämplighet för olika slags utbildning. Dessa förutsägelser kan utnyttjas som underlag för studievägledning i samband med ett successivt ämnes- och linjeval. Däremot bör man undvika att lägga förutsägelserna till grund för ett val som binder för en följd av kommande årskurser, och särskilt bör ett urval gjort av skolan undvikas med hänsyn till de risker för felplacering som finnes.

Stabila intressen och yrkesönskningar utkristalliseras relativt sent. Om yrkesbestämda ämnen och linjer skall förekomma inom grundskolans ram, bör de därför komma in på ett sent stadium och trots yrkesanknytningen ges en relativt bred uppläggning.

Klassens heterogenitet i fråga om elevsammansättning tycks spela en mindre roll för inlärningsresultaten än vad som vanligen antas. Ej heller synes den ha en utslagsgivande betydelse för elevernas allmänna anpassning i skolmiljön. De organisatoriska anordningarna för differentieringen bör därför i första hand kunna anpassas efter de krav på flexibilitet som kan härledas ur kännedomen om de individuella differensernas art och utveckling. Likaså bör under sådana förhållanden allmänna värderingar av skolans uppgifter få utöva ett betydande inflytande på den lösning som väljes.

När det gäller kursplanernas utformning i ämnena svenska, matematik, fysik, kemi och samhällskunskap ger kursplaneundersökningarna ett värdefullt underlag både i fråga om allmän uppläggning och i detaljfrågor. Även här måste emellertid undersökningsresultaten infogas i helheten med stöd av värderingar av pedagogiska mål och medel.

Slutligen har också åtskilliga övriga undersökningar, som beredningen företagit under arbetets gång, lämnat viktiga bidrag till de förutsättningar beredningen haft att beakta vid sina överväganden och förslag. För dessa undersökningar ges en sammanfattande redogörelse i kapitel 10. Mer fullständiga redogörelser har under arbetets gång publicerats och tillställts olika institutioner och organisationer. Resultaten av nämnda undersökningar redovisas eller åberopas därjämte kontinuerligt i det följande vid redogörelserna för de olika avsnitt i beredningens huvudbetänkande som de berört.

Skolöverstyrelsens försöksrapporter avseende redovisningsåret 1960/61

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdags beslut *dels* försök med en enhetsskolorganisation i anslutning till de riktlinjer som uppdrogs i propositionen 1950:70, *dels* också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för försöksverksamheten.

Från och med år 1951 har vederbörande departementschef årligen i lämpligt sammanhang lämnat översikter rörande försöksverksamhetens gång (prop. 1951:136 s. 3; 1952:149 s. 93; 1953:126 s. 2; 1954:137 s. 2; 1955:120 s. 3; 1956:80 s. 2; 1957:106 s. 3; 1958:109 s. 2; 1959:62 s. 2; 1960:131 s. 2; 1961:38 s. 1).

Här bör erinras om att skolberedningen, som förutsätter att den nuvarande försöksavdelningen inom skolöverstyrelsen avvecklas från och med utgången av budgetåret 1961/62, i anslutning därtill föreslår (SB s. 773), att den sista av de årliga rapporter som avdelningen har att avge till Kungl. Maj:t avlämnas före den 1 november 1961.

Skolöverstyrelsen har inkommit med redogörelser för försöksåret 1960/61, den 1 november 1961 avseende försöksverksamheten med nioårig enhetsskola jämte bilaga om yrkesvägledning och den 31 oktober 1961 avseende pedagogisk försöksverksamhet. Rapporterna, som i sin helhet har publicerats i »Aktuellt från skolöverstyrelsen» 1962 nr 5—6, 7 och 8, återges i korthet i det följande.

För upplysningar angående försöksavdelningens organisation och vissa administrativa uppgifter m. m. torde få hänvisas till de fullständiga rapporterna.

Försöksverksamhet med nioårig enhetsskola m. m.

Försökskommunernas antal ökades vid verksamhetsårets början med 78 till 295 kommuner, vartill kommer vissa övningsskolor. Under läsåret hade 113 kommuner eget högstadium, därav 62 kommuner med samtliga årskurser 7—9.

Tabell 1. Lärarnas formella kompetens för undervisning i läroämnena på högstadiet

Läsår	Undervisande lärare							
	F.M., F.K. med praktisk lärarkurs samt adj.-beh. folkskoll.	Ämneslärare	Folkskoll. med för Ao 19 föreskriven vidareutbildning	Folkskol-lärare utan vidareutbildning	F.M., F.K. eller T.K. utan praktisk lärarkurs	Fil. stud., ingenjörer, ekon. stud.	Övriga	Samtliga lärare
1954/55	41	10	31	130	57	21		290
	14,1	3,5	10,7	44,8	19,7	7,2		100
1955/56	61	14	94	150	77	14	10	420
	14,5	3,3	22,4	35,8	18,3	3,3	2,4	100
1956/57	76	21	176	190	102	16	15	596
	12,8	3,5	29,5	31,9	17,1	2,7	2,5	100
1957/58	124	19	193	319	130	25	22	832
	14,9	2,3	23,2	38,4	15,6	3,0	2,6	100
1958/59	187	23	322	384	162	51	28	1 157
	16,2	2,0	27,8	33,2	14,0	4,4	2,4	100
1959/60	312	21	487	647	293	118	78	1 956
	16,0	1,1	24,9	33,1	15,0	6,0	3,9	100
1960/61 ¹	454	28	584	760	298	226	129	2 479
	18,3	1,1	23,6	30,7	12,0	9,1	5,2	100

¹ Preliminära tal, lämnade av statistiska centralbyrån.

Anm. 1. Lärare med mindre än halv tjänstgöring har ej medtagits i tabellen.

2. Bland de akademiskt utbildade lärarna ingår även ett mindre antal med högre akademiska examina eller avlagda disputationer.

3. Procenttalen anger procent av samtliga på högstadiet i läroämnena undervisande lärare med minst halv tjänstgöring.

4. För varje år anger det övre talet absolut antal och det undre procenttal.

I verksamheten har deltagit 14 300 klasser med inalles 333 000 elever, varav 67 600 på högstadiet. Tre län — Gotlands, Blekinge och Hallands — har ingen försökskommun inom sitt område, medan i Västmanlands län, det län där försöksverksamheten är mest utbyggd, 25 av de 27 skolkommunerna bedrivit försöksverksamhet med nioårig enhetsskola under redovisningsåret.

Även i årets rapport har uppgifter lämnats om lärarfortbildning, lärarkompetens och elevernas studiegång.

Lärarnas formella kompetens för undervisning i läroämnena på högstadiet framgår av tabell 1. Antalet för stadiet behöriga lärare är procentuellt i stort sett detsamma som föregående redovisningsår, vilket innebär att mer än hälften av lärarna ännu saknar formell kompetens för undervisning på högstadiet. Om emellertid filosofie magistrar etc. med föreskriven teoretisk kompetens men utan praktisk lärarutbildning medräknas stiger gruppen lärare med formell kompetens till 55 %.

Behörighet att undervisa i engelska i årskurserna 5 och 6 i klasser av A-typ har ca 94 % av lärarna, medan i klasser av B-typ drygt hälften (59 %) har denna kompetens. De lärare, som utan att äga erforderlig kompetens undervisat i engelska på mellanstadiet, har till 86 % begagnat sig av språkundervisning per radio. På grundval av redovisade statistiska uppgifter konstaterar överstyrelsen, att det i landet finns en viss reserv av folkskollärare, huvudsakligen tjänstgörande i årskurserna 3—4, med behörighet att undervisa i engelska, vilka under redovisningsåret inte behövt tagas i anspråk för sådan undervisning.

Elevernas ämnes-, kurs- och linjeval på högstadiet visar bl. a. följande. Talen för läsåret 1960/61 poängterar ytterligare den ökning, som elevgruppen med två främmande språk undergått under de två senaste åren. Den utgjorde vid läsårets slut i årskurs 7 52,5 % av samtliga elever och i årskurs 8 46,5 %. En viss avgång av tyskläsande elever till realskolor och flickskolor äger dessutom alltjämt rum.

Det är fortfarande proportionellt fler flickor än pojkar, som läser två främmande språk, men skillnaden fortsätter att minska. Den uppgick i årskurs 7 till 5,8 procentenheter mot 9,5 procentenheter fem år tidigare. År 1960/61 uppgick skillnaden i årskurs 8 till 6,9 procentenheter. Gruppen utan främmande språk i årskurs 8 har sedan föregående läsår gått ner från 24,5 % till 19,1 % av totala antalet elever i årskursen. Den domineras alltjämt av pojkarna.

Man kan sålunda, säger överstyrelsen, konstatera ett stigande intresse för de främmande språken.

Elevernas fördelning på olika linjer i årskurs 9 visar en fortsatt utveckling mot mer teoretiskt inriktad eller, kanske hellre, ospecialiserad utbildning. Sålunda har andelen elever som går till 9y på fem år minskat från 56,9 % av årskullen till 45,9 %, rekryteringen till 9a på samma tid minskat något eller från 28,0 % till 25,5 %, medan rekryteringen till 9g samtidigt ökat från 15,1 % till 28,6 %. Det relativa antalet elever i 9g är för första gången sedan försöksverksamheten började större än i 9a.

Procenttalen avser den genomsnittliga fördelningen i hela landet. Lokalt redovisas betydande avvikelser från genomsnittet.

I fråga om frekvensen av olika tillvalskombinationer och alternativkurser konstaterar överstyrelsen, att även om sambandet mellan val av det andra främmande språket och den svårare alternativkursen är framträdande har dock en ändring inträtt som visar, att tyskans roll som linjedelare i försöksskolan nu börjat brytas.

Vad avser *organisationen av klasser och grupper* kan framhållas att 31,4 % av klasserna i årskurs 7 och 37,6 % av klasserna i årskurs 8 läsåret 1960/61 innehållit elever med olika val av främmande språk, vilket innebär en ökning från föregående läsår med 13,7 respektive 5,2 procentenheter. Av rapporten framgår vidare, att 45 % av klasserna i årskurs 7 och 35,2 % av klasserna i årskurs 8 innehållit elever med olika alternativkursval, vilket också detta innebär en ökning från föregående läsår, störst i årskurs 7 med 14,6, ej fullt så framträdande i årskurs 8 med 5,8 procentenheter.

Antalet klasser av s. k. Österåkerstyp utgjorde under läsåret omkring 250 i sjunde årskursen och omkring 70 i åttonde, vilket innebär en avsevärd ökning jämfört med motsvarande antal liknande klasser läsåret 1959/60. Även antalet ändrade kursval uppvisar en mindre grad av ensidighet än tidigare. För båda könen tillsammans är det alltså ofta fråga om en övergång från två främmande språk till ett eller från ett främmande språk till intet. I årskurs 7 är dock en övergång till tyska praktiskt taget lika vanlig som en övergång från tyska (276:290). Byte av praktiskt tillvalsämne förekommer också i förhållandevis stor utsträckning.

Avgången av elever från försöksskolans mellanstadium till högre skolor, vilken med bortseende från ett fåtal undantag, sker efter årskurs 6, har under den senaste treårsperioden förändrats på följande sätt:

Läsår	Avgång %
1958/59	19,0
1959/60	11,8
1960/61	8,5

Avgången av elever från högstadiet i försöksskolan till senare skolor visar jämfört med närmast föregående redovisningsår (prop. 1961: 38 s. 9) en väsentligt ökad övergång till försöksgymnasier och yrkesskolor. Uppgifterna för läsåret 1960/61 framgår av tabell 2.

Vissa avvikelser från *Timplaner och huvudmoment* liksom vissa pedagogiska försök på högstadiet redovisas även av skolöverstyrelsen.

I Lund har undervisning i engelska med goda erfarenheter meddelats eleverna i samtliga tolv klasser i årskurs 4. På många håll har man arbetat med en kurs i tyska, omfattande tre veckotimmar och med konkretiserad uppläggning, ett försök som enligt rapporterna slagit väl ut. På högstadiet i Lund har man också gjort försök med estetiska tillvalskombinationer.

Två skolor har prövat ett projekt med växlande storlek på undervisningsavdelningen och redovisar positiva erfarenheter. Utöver fortsatta försök med korrespondensundervisning redovisas bl. a. också vissa försök med befrielse från skyldigheten att avge vitsord åt eleverna i vissa årskurser liksom försök med befrielse från vitsord i uppförande och ordning.

Försöksverksamhet med observationsklasser och särskild observationsundervisning avseende även högstadiet var under läsåret 1960/61 anordnad i 58, respektive 32 rektorsområden. Från samtliga rapporteras goda eller mycket goda erfarenheter av försöken. Skolöverstyrelsen utfärdade den 21 juni 1961 förebilder till timplaner för observationsklasser i årskurserna 7 och 8, jämte därtill hörande anvisningar (AktSÖ 1961: 33 s. 640 ff.).

Erfarenheterna från *yrkesvägledningen* i försöksskolan redovisas i bilaga till rapporten. Bilagan bygger i allt väsentligt på en omfattande undersökning av yrkesvägledningen i försöksskolan (i sin helhet redovisad i AktSÖ 1962: 7).

Tabell 2. Elevernas övergång från försöksskolans högstadium till andra skolor efter utgången av läsåret 1960/61

Mottagande skolor	Antal elever avgångna från årskurs				
	7	8	9g	9a	9y
Realskola i högre allmänt läroverk, samrealskola, kommunal realskola, praktisk realskola, flickskola	212	75	30	12	—
Allmänt gymnasium:					
RI ⁴	—	80	49	11	—
RI ³	—	—	117	—	—
LI ⁴	—	22	60	—	—
LI ³	—	—	69	—	—
AI ⁴	—	1	10	1	—
AI ³	—	—	62	—	—
Försöksgymnasium:					
RI ³	—	—	473	—	—
LI ³	—	—	129	—	—
AI ³	—	—	318	—	—
Tekniskt gymnasium	—	—	99	3	11
Handelsgymnasium	—	—	51	—	—
Folkskoleseminarium, folkskollärlinje	—	—	—	—	—
Folkskoleseminarium, småskollärlinje	—	—	—	—	—
Yrkeskolor (centrala)	—	41	34	69	133
Yrkeskolor (kommunala)	5	728	208	437	681
Summa	217	947	1 709	533	825
Avgångna elever i procent av totala antalet elever i resp. årskurser (normalklasser) den 15 september 1960 enligt statistiska centralbyråns uppgifter	0,7	4,3	3 067		27,7

Undersökningen har haft en mera inventerande karaktär och den visar bl. a., att yrkesvägledningen är väl utbyggd i försöksskolan. Hela antalet yrkesvägledande befattningshavare inom försöksskolan utgjorde 236, därav 23 studierektorer för yrkesvägledning och praktiska ämnen. Av de 236 befattningshavarna utgjorde 102 högstadiebehöriga och 100 ej högstadiebehöriga folkskollärare. Återstående 24 befattningshavare fördelade sig på övriga lärarkategorier.

Uppgifterna om den förberedande yrkesutbildningen företer, med nedan nämnda undantag, i allt väsentligt samma drag som föregående år. Totalt har under läsåret inemot 5 400 elever erhållit en förberedande yrkesutbildning i årskurs 9y. Av dessa var 44 % flickor och 56 % pojkar. Detta innebär att flickornas andel ökat något från föregående läsår.

Andelen elever, som erhållit all sin yrkesförberedande undervisning i enhetsskolan uppgick under redovisningsåret till 74 % (föregående år 69 %). Om man inräknar även sådana, som fått sin huvudsakliga undervisning i enhetsskola men

Tabell 3. Branschriktningen hos elever, som läsåret 1960/61 fått sin yrkesförberedande utbildning huvudsakligen inom enhetsskola¹

Bransch	Pojkar		Flickor		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1. Jord- och skogsbruk	70	2,5	17	0,8	87	1,8
2. Husligt arbete	12	0,4	874	41,3	886	18,1
3. Metallyrken	730	26,4	10	0,5	740	15,2
4. Trätekniska yrken	69	2,5	—	—	69	1,4
5. Lokalt betingade yrken	152	5,5	86	4,0	238	4,9
6. Handel och kontor	238	8,6	888	42,0	1 126	23,1
7 a. Hantverk och blandade yrken	651	23,6	192	9,1	843	17,3
7 b. Allmänpraktisk kurs	310	11,2	38	1,8	348	7,1
8. Tekniska grenar	532	19,3	11	0,5	543	11,1
	2 764	100,0	2 116	100,0	4 880	100,0

¹ I förekommande fall med undervisningen i yrketeori och/eller yrkesarbete förlagd till yrkes- eller industriskolor.

yrketeori och/eller yrkesarbete i yrkes- eller industriskola, omfattar denna grupp ej mindre än 91 % (89 %). Branschriktningen hos de i gruppen ingående eleverna har sammanställts från försöksrapportens mer detaljerade material och återges i tabell 3. En motsvarande sammanställning, som avser läsåret 1959/60, återfinns i propositionen 1961: 38 (s. 13).

Skolöverstyrelsen uttalar i rapporten bl. a., att den fortlöpande kompletteringen av högstadieskolorna med lokaler för praktiska ämnen är angelägen, om elevernas möjligheter att välja kvalitativ, förberedande yrkesutbildning skall vidgas. Den är också nödvändig för att öka skolans möjligheter att erbjuda eleverna intressefångande praktiska tillvalsämnen i årskurserna 7 och 8.

Av redogörelsen för *skolpsykologiskt arbete och pedagogisk forskning* framgår bl. a., att överstyrelsen inlett ett utredningsarbete rörande de elevvårdande funktionerna inom skolan, en utredning som i sin första etapp redovisats till Kungl. Maj:t i gemensam skrivelse den 18 november 1961 från skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Den beröres närmare i ett följande avsnitt om skolberedningens förslag i fråga om yrkesvägledningsfrågor.

Av skolöverstyrelsens förevarande rapport framgår vidare, att statens försökskola i Linköping driver ett avsevärt antal försök, fördelade på de åtta första årskurserna. Två forskningsrapporter från skolan har också publicerats under redovisningsåret.

Bland övriga hithörande arbetsuppgifter, som försöksavdelningen sysslat med, må vidare nämnas undersökningar i anslutning till lärometoden Engelska utan

bok, utarbetande av standardprov för årskurs 8, undersökningar i samband med försökssändningar med skoltelevisionen vårterminen 1961, planläggning av försök med undervisningsmaskiner samt undersökningar rörande specialundervisning för elever med läs- och skrivsvårigheter. Sammanfattningsvis säger överstyrelsen om den sistnämnda undersökningen, att ingenting framkommit som tyder på någon signifikant skillnad i allmänintellektuell nivå mellan s. k. läsklass och normalklass. Den genomsnittliga prestationsnivån är lika i båda, men prestationerna har något olika karaktär. Vissa läsklassers handikapp i den verbala faktorn uppvägs av deras prestationer i övriga faktorer, främst den spatiala och därefter den induktiva.

Pedagogisk försöksverksamhet

Denna har liksom föregående år varit uppdelad i dels en *fri försöksverksamhet*, för vilken framställning till skolöverstyrelsen behöver göras endast när den fordrar antingen avvikelse från gällande stadga eller visst statsbidrag, dels s. k. *särskild försöksverksamhet*. Den pedagogiska försöksverksamheten har avsett såväl den obligatoriska skolan som högre skolor och bland de senare särskilt det gymnasiala stadiet.

Rapport om fri försöksverksamhet har lämnats från 60 skolor eller skolstyrelser om sammanlagt 90 försök. Särskild försöksverksamhet har under läsåret 1960/61 bedrivits vid samma sju skolor som tidigare.

Skillnaden mellan de två formerna för pedagogisk försöksverksamhet kan väl närmast sägas ligga däri, att man vid den senare formen till vissa särskilda skolor, som erhåller vissa speciella resurser, samlar ett större antal försöksprojekt, vilka därigenom kan samordnas och ges en mer systematisk utvärdering. Här kan man också, sedan preliminära resultat erhållits, lägga ut fortsatt prövning av försöksanordningen vid särskilt utsedda »dotterskolor». Överstyrelsen lämnar i sin rapport en redogörelse över den särskilda försöksverksamhetens organisation m. m. samt lämnar för de sju berörda skolorna en fullständig förteckning över de pedagogiska försök som bedrivs vid var och en av dem.

De försök som bedrivits — vid den fria såväl som den särskilda verksamheten — har varit av i huvudsak följande slag.

1. Organisatoriska försök, dvs. försök avseende organisationen av vissa delar av skolans inre arbete. De har omfattat försök med ämneskoncentration, skrivningssystemet och formerna för skriftliga prov samt bibehållet kursomfång med reducerat timtal på den grenade delen av gymnasiet.

2. Undervisningsmetodiska försök. Flera av dessa försök är mer eller mindre förknippade med varandra såsom försök rörande friare arbetsformer för eleverna, studieteknik samt bok- och bibliotekskunskap. Av dessa torde försöket med studieteknik kunna förväntas ge särskilt utbyte. Skolöverstyrelsen redovisar här bl. a. ett försök med samordning mellan flertalet lärare i berörda klasser.

Särskilda och tämligen allsidiga försök med tekniska hjälpmedel i undervisningen bedrivs vid en skola — Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk — med goda förutsättningar härför. Rapporten ägnar, förutom åt metodiska och tekniska frågor, bl. a. uppmärksamhet åt hur den i december 1960 antagna lagen om upphovsrätt kommer att påverka undervisningen med AV-hjälpmedel.

Under läsåret 1960/61 har vid sammanlagt fem skolor pågått försök med en delvis ny metod för nybörjarundervisningen i franska, den s. k. S:t Cloud-metoden, till en del analog med den sedan tidigare på ett lägre åldersstadium prövade metoden Engelska utan bok. Försöket fortsätter.

Till de undervisningsmetodiska försöken hör också försök med införande av nya ämnen eller ämnesdelar liksom samordning av ämnen eller delar av ämnen.

3. Ämnesmetodiska försök. Bland dessa kan nämnas grammatikundervisningen i modersmålet och dess samordning med motsvarande undervisning i moderna språk, muntlig framställning, olika skrivningstyper i moderna språk och ändring i vissa fall av ämnenas kursinnehåll. Som exempel på det sistnämnda kan nämnas vissa försök rörande geometriundervisningen på realskolestadiet.

4. Övriga försök. Försöket med särskild normalskolekompetens, vilket sedan några år pågått vid fem skolor, har av skolöverstyrelsen börjat avvecklas. Bland övriga försök torde det med femdagarsvecka tilldra sig det största intresset och skolöverstyrelsen avser att under första kvartalet 1962 i Aktuellt från skolöverstyrelsen ge en sammanfattande redogörelse för hittills vunna erfarenheter av detta. Likaså avser överstyrelsen att på samma sätt och vid samma tid redovisa resultaten av en undersökning rörande försök med partiell differentiering (sammanhållna klasser) i årskurserna 7 eller 7 och 8 i försöksskolan.

Slutanmärkningar

I anslutning till skolberedningens förslag om att förevarande försöksrapport skall bli den sista gör skolöverstyrelsen avslutningsvis vissa kortfattade kommentarer av i huvudsak följande innehåll.

Efter hand har var och en av de båda rapporterna — om försöksverksamhet med nioårig enhetsskola respektive om försöksverksamhet vid högre skolor — kommit att uppta företeelser, som också kunde ha upptagits i den andra rapporten. Inom enhetsskolan har förekommit rent pedagogiska försök, upplagda på samma sätt som försöken vid de högre skolorna. I högre skolor har introducerats strävanden, som tidigare varit förbehållna den obligatoriska skolan. Slutligen har påbörjats försök, som samtidigt berör flera skolformer, särskilt försöket med femdagarsvecka. Det framförhållande utvecklingsarbetet synes sålunda i stort sett få samma karaktär, oavsett vid vilken skolform det bedrivs.

Som framhölls i närmast föregående års redogörelse för försöksverksamhet med nioårig enhetsskola (AktSÖ 1961: 5—6 s. 162), säger skolöverstyrelsen, har uppgiften att bygga upp den nya obligatoriska skolan tagit stor tid och kraft i anspråk under den gångna försöksperioden. Mindre uppmärksamhet än som varit önskvärt har därför kunnat ägnas den nya skolans arbetsformer. Det pedagogisk-metodiska nydaningsarbetet måste emellertid ägnas ökad uppmärksamhet, sedan organisationsproblemen lösts. Ett planmässigt bedrivet pedagogiskt utvecklingsarbete utgör — såväl för den obligatoriska skolans del som för dennas olika påbyggnader — ett väsentligt led i den ständigt fortskridande skolreformen. Betydande resurser erfordras för att detta utvecklingsarbete skall ge de resultat, som man på många håll ser fram emot med ivrig förväntan, avslutar skolöverstyrelsen sin redogörelse för försöksverksamhet med enhetsskola läsåret 1960/61.

Namnfrågor

(SB kapitel 2)

Skolberedningen

Även om namnfrågor kan te sig mindre väsentliga vid sidan om de många betydelsefulla problem, som är förknippade med den allmänna övergången till obligatorisk nioårig skola, saknar de inte betydelse. Skolberedningen har funnit det mest praktiskt att redan i början av sitt betänkande ägna uppmärksamhet åt frågan om namnet på den obligatoriska skolan och några därmed sammanhängande namnfrågor. Beredningen erinrar i detta sammanhang också om att namnens innebörd regelmässigt definieras genom författningsbestämmelser, genom vilka benämningar på såväl de skilda skolformerna som de olika skolenheterna för närvarande fastställs.

Den mest angelägna frågan i detta sammanhang gäller namnet på den nya skolformen. Begreppet »försöksverksamhet med nioårig enhetsskola» och den därmed sammanhängande administrativa benämningen »försöksskola», som för närvarande är namnet på den obligatoriska skolan i så många kommuner i riket att de innefattar halva folkmängden, försvinner ju med utgången av läsåret 1961/62.

Skolberedningen diskuterar flera olika förslag till namn på den nioåriga obligatoriska skola, som avses skola allmänt genomföras med början den 1 juli 1962, men väger slutligen mot varandra de två benämningarna »folkskola» och »grundskola».

Åtskilliga skäl talar för att man skulle bibehålla *folkskola* som benämning på den nya skolan. Namnet har inte minst på senare år vunnit i aktning och anseende i takt med att skolformen kommit att omfatta flera årskurser och blivit mera variationsrik i fråga om innehållet. Även folkskolans verksamhet och pedagogiska utveckling under senare decennier har bidragit till att befästa dess ställning i det allmänna medvetandet. Det finns också flera likheter mellan folkskolan och den nya nioåriga skolan. Liksom folkskolan är den nya skolan en kommunal, obligatorisk och examensfri skola. Det kunde därför ligga nära till hands att till den nya skolan överföra den äldre obligatoriska skolans namn.

Flera vägande skäl talar emellertid också emot en sådan tanke. Inte minst måste de psykologiska skälen härvidlag tillmätas betydelse. Ett bibehållande av folkskolenamnet skulle sannolikt bidra till att under avsevärd tid konservera de missuppfattningar om försöksskolan som rått på åtskilliga håll. Folkskolan framstår trots allt för stora grupper av medborgare, kanske mest för en äldre generation men också för andra som saknar närmare kännedom om dagens skolsituation, som enbart en elementär skolform med blygsamma och otillräckliga resurser i jämförelse med andra skolformer. Den kommande obligatoriska skolan har hämtat många drag från folkskolan men bygger också på erfarenheter från andra skolformer, såsom realskolan och flickskolan. Den bör ses inte bara som en utbyggnad av en skolform utan som en syntes av pedagogiska erfarenheter från flera äldre skolformer och dessutom som åtskilligt av en nyskapelse. Med ett sådant betraktelsesätt är det inte särskilt tillfredsställande att överföra benämningen från en enda äldre skolform på hela den nya skolan. Vidare bör beaktas,

att ännu när riksdagen år 1962 fattar beslut om den allmänna övergången till obligatorisk nioårig skola finnes folkskolan kvar i ett större antal kommuner än de som då infört den nya skolformen. Folkskolan kommer sålunda att bestå parallellt med den nya skolan i ytterligare inemot tio år, och under denna tid kvarstår sålunda behovet av namnet folkskola med dess gamla innebörd. Det måste också anses betydelsefullt att den för alla gemensamma skolan får ett namn som anger inte bara vad skolan vill ge av innehåll, dvs. fostran och utbildning, utan också dess plats och uppgift i skolsystemet liksom dess plats och betydelse för den enskilde. Namnet folkskola uppfyller inte dessa fordringar.

Återstår så namnet grundskola. Benämningen är i och för sig något glanslös och kan måhända leda tanken till något som påbörjats men inte förts till ett avslutat helt. De nyss angivna önskemålen i fråga om namnet på skolformen, vilka man vill se uppfyllda, tillgodoses dock i hög grad av namnet grundskola. Alla högre skolformer kommer att bygga på den grund som den nioåriga skolan lägger. Från denna synpunkt kan måhända den invändningen resas, att grunden kommer att omfatta en oproportionerligt stor del av byggnaden. För studenternas del kommer den att omfatta tre fjärdedelar av studietiden och för annan utbildning på det gymnasiala åldersstadiet en lika stor eller ännu större andel. En sådan invändning utgår dock från den numera föråldrade uppfattningen, att en människas utbildning upphör i och med att hon passerat skolan. Vidare måste beaktas att den nioåriga obligatoriska skolan skall lägga grunden för den allmänna medborgerliga bildningen i vårt land. För de människor som går ut i samhället utan genomgång av vidareförande skolor kommer den sålunda att ge grunden för deras framtida liv och verksamhet, både inom och utom yrket. Även från denna synpunkt måste namnet anses vara både adekvat och välfunnet.

Skolberedningen föreslår sålunda, att den obligatoriska nioåriga skolan får namnet *grundskola*.

Beredningen föreslår senare i sitt betänkande, att vissa linjer av nionde årskursen får sin fortsättning i frivilliga tvååriga påbyggnader på grundskolan inom en humanistisk, teknisk, merkantil respektive social-ekonomisk skola med en för arbetslivet avpassad slutkompetens. Dessa skolor, som sålunda blir en i viss mån ny grupp av skolor på den gymnasiala åldersnivån, har av beredningen betraktats som *en* skolform. Som gemensamt namn för denna föreslår beredningen *fackskolor*. Den i gruppen ingående humanistiska utbildningsvägen bör benämnas humanistisk skola.

Skolberedningen föreslår samtidigt, att de i de högre tekniska läroverken ingående hittillsvarande tekniska fackskolorna författningsmässigt och i fråga om benämningen bör inordnas i de tekniska gymnasierna och där bilda tvååriga speciallinjer. I fråga om benämningen på kompetensen från dessa utbildningsvägar anför beredningen följande.

Om enligt skolberedningens förslag de nuvarande tekniska fackskolorna i fortsättningen betecknas som särskilda linjer inom ett tekniskt gymnasium, behöver någon annan förändring inte inträda beträffande de olika ingenjörskategoriernas benämning än att i stället för »läroverksingenjör» bör användas uttrycket »gymnasieingenjör», eftersom benämningen »läroverk» författningsmässigt enligt skolberedningens förslag upphör.

I det allmänna språkbruket förväxlas ofta benämningar på (1) skolform, (2) skolanläggning (skolhus) och (3) klasstyp. Beredningen har inte kunnat bortse ifrån att behov även kan föreligga av en någorlunda klar och entydig terminologi i fråga om olika slag av skolanläggningar, även om det kanske härvidlag inte finns skäl att på samma sätt fastläsa en terminologi i stadgor och författningar.

Skolberedningen vill i första hand framhålla, att det från flera synpunkter mest tilltalande är att gruppbenämningar undvikas vid namngivning av skolanläggningar och att dessa i stället ges egennamn med lokal eller personell anknytning, t. ex. stadsdels- eller bygdenamn. En fortsatt utveckling i sistnämnda riktning synes böra eftersträvas.

Beredningen anför åtskilliga synpunkter i frågan (SB s. 34 f.) — bl. a. framkastas tanken på att låta det högsta stadiet eller den högsta skolformen inom skolanläggningen bestämma benämningen — men anser sig för närvarande böra avstå från att föreslå några bestämda regler i fråga om benämningen på skolanläggningar.

Yttranden

Skolberedningens förslag om »grundskola» som namn på den nioåriga obligatoriska skolan röner ett blandat mottagande i yttrandena, inte sällan ett starkt motstånd. Enligt yttrandena står striden praktiskt taget utslutande mellan benämningarna grundskola och folkskola. Ett bibehållande av försökstidens benämning enhetsskola synes knappast på något håll sättas i fråga. Övriga av skolberedningen diskuterade namnförslag röner intet eller ytterst obetydligt intresse. Anledning torde finnas att i allmänhet, om också inte alltid, utgå ifrån att instanser som inte alls berört denna namnfråga accepterat skolberedningens namnförslag. Med en försiktig tolkning härvidlag — med hänsyn till bl. a. att vissa yttranden utslutande ägnas någon eller några specialfrågor i betänkanterna — synes rösterna fördela sig tämligen lika mellan »grundskola» och »folkskola» med en svag övervikt för »grundskola».

Önskan om att bevara benämningen folkskola framträder numerärt starkast i yttrandena från länskolnämnderna och kommunerna. 14 länskolnämnder förordar i mer eller mindre bestämda ordalag denna benämning, medan tre säger sig godta »grundskola» och övriga sju inte särskilt berör namnfrågan. Bland hörda kommuner uttalar sig 186 för namnet folkskola, medan 34 godtar benämningen grundskola och ytterligare 152 inte gör något uttalande i namnfrågan. Om man får förutsätta att de uteblivna uttalandena på denna punkt innebär ett tyst accepterande av skolberedningens förslag, skulle för kommunernas del röstetalen för de nämnda två alternativen stå precis lika. En kommun förordar ett tredje alternativ, nämligen elementarskola. Av länsstyrelserna har, uppenbarligen under intryck av kommunernas ställningstaganden, tolv givit sitt förord för »folkskola». Vid de av skolöverstyrelsen hörda 21 utbildningsanstalterna, huvudsakligen högre allmänna läroverk med praktisk lärarkurs och folkskoleseminarier,

förekommer sju röster för »folkskola» och 14 yttranden utan något uttalat ställningstagande.

Skolöverstyrelsen ansluter sig till beredningens förslag om benämningen grundskola och anför härvid följande.

När överstyrelsen i sina överväganden om benämning för den nioåriga obligatoriska skolan anslutit sig till skolberedningens förslag, har överstyrelsen fäst särskilt avseende vid att fostran i denna skola skall vara grunden både för all annan utbildning och — vad angår den, som ej får del av ytterligare utbildning — för verksamhet i förvärvslivet. Ordet »grundskola» är därjämte — i motsats till flera av de andra av skolberedningen angivna namnförslagen — nytt, vilket torde vara en fördel vid genomförandet av en skolreform, som i äldre skolformers ställe inför en ny skolform. Ett bibehållande av äldre skolbenämningar skulle medföra avsevärda administrativa olägenheter. »Grundskola» är dessutom lämpligt att ingå i författningstext.

I yttrandena från övriga statliga instanser och i de till mer än ett hundratal uppgående yttranden, som inkommit från olika organisationer och sammanslutningar, förekommer i mer eller mindre bestämda ordalag förord för »folkskola» i 13 fall, nämligen från *järnvägsstyrelsen*, kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm*, *Svenska landskommunernas förbund*, *TCO*, *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraiförening*, *Svenska yrkesskolföreningen*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, *Blivande lärares riksförbund*, *Svenska lantbruksförbundet*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *ungdomsförbund* samt *Högerns kvinnoförbund* och *ungdomsförbund*. Benämningen grundskola accepteras däremot uttryckligen av följande organisationer, nämligen *Statstjänstemännens riksförbund*, *Läroverkslärarnas riksförbund*, *Sveriges hantverks- och industriorganisation*, *NKI-skolan*, *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* och *Svenska landsbygdens ungdomsförbund*. Från *Landsorganisationens* sida synes man, med hänsyn till de administrativa svårigheterna under övergångstiden och för att markera det nya i skolformen, beredd att acceptera namnet grundskola, även om det inte anses helt tillfredsställande, men organisationen vill vidare aktualisera tanken att begreppet folkskola återigen tas under övervägande, när den nya skolformen är helt genomförd och inte längre kan sammanblandas med den äldre folkskolan.

Från *Läroverkslärarnas riksförbund* framhålles att, om en av de förutvarande skolformerna finge ge namn åt hela den nya skolan, skulle det medföra olägenheter av praktisk art under hela den tid, då den nya och den gamla lika benämnda skolformen förekom samtidigt i landet. Förväxlingar i stadgor och cirkulär skulle bli följden. Vidare skulle enligt förbundet en sådan namnidentitet lätt leda till den uppfattningen, att den nya skolan i stort sett motsvarar en av de förutvarande, att den har övertagit dennas funktion, målsättning, arbetsformer, organisation och läraruppsättning. Detta skulle medföra svårigheter att i den praktiska tillämpningen markera och genomföra de intentioner, som ger karaktären at en helt ny skola med uppgifter motsvarande flera förutvarande skolformer.

I yttrandena, där ett bibehållande av namnet folkskola förordas, framföres i stort sett följande argumentering. Folkskola har god historisk klang och en mer än hundraårig tradition. Namnet har sedan länge ett gott anseende hos Sveriges

befolkning. Den nya skolan blir i verklig mening en folkets skola, vilket också lämpligen bör framgå genom ett bibehållande av namnet folkskola. »Grundskola» ger intryck av något ofullbordat, vilket anses strida mot skolans målsättning, medan »folkskola» ger uttryck för en hela folkets skola med avslutad allmän medborgarundervisning. Skolberedningens argumentering för att byta namn anses för svag eller otillräcklig. Genom att bibehålla »folkskola» skulle man vidare kunna undvika den föreslagna benämningen mellanskollärare och i stället bibehålla benämningen folkskollärare. De administrativa olägenheterna med att ge den nya skolan namnet folkskola skulle kunna undvikas genom att under övergångstiden använda någon hjälpbeteckning. Konkreta förslag till en sådan hjälpbeteckning är dock sällsynta i yttrandena: i ett par fall talas om »nya folkskolan», i ett annat yttrande framkastas »folkskolan av år 1962», i något fall förordas att den nuvarande folkskolan benämnes 1842 års folkskola.

Skolberedningens förslag att de av beredningen förordade nya tvååriga påbyggnadsskolorna benämnes *fackskolor* beröres av ett begränsat antal instanser, av vilka de flesta har en positiv inställning till detta förslag. Bland dessa positiva kan nämnas *skolöverstyrelsen*, ett tiotal *länskolnämnder* och *Tekniska läroverkens ingenjörsförbund*. Överstyrelsen förordar i detta sammanhang för de nuvarande tekniska fackskolorna den kortare beteckningen tvååriga linjer av tekniskt gymnasium i stället för enligt beredningen »tvååriga speciallinjer».

Överstyrelsen för yrkesutbildning beklagar att beredningen inte kunnat finna någon annan benämning för påbyggnadsskolorna och anför härvid följande.

Gentemot förslaget kan redan från början den erinringen resas, att under begreppet fackskola införts en skollinje, som icke är en fackskola, nämligen den humanistiska skolan. Detta måste anses som olyckligt och inkonsekvent. Den omständigheten, att benämningen fackskoleingenjör redan användes för dem, som genomgått tekniskt läroverks fackskola, måste skapa oklarhet. Hur bra uttrycket »fackskola» i och för sig är rent språkmässigt, hade det enligt överstyrelsens uppfattning varit lyckligt, om beredningen hade kunnat finna en annan benämning, som även täckte den humanistiska skolan.

Skall uttrycket fackskola komma till användning på sätt föreslagits, bör man emellertid överväga att låta detta begrepp omfatta kurser av minst samma längd vid yrkesskolorna.

Överstyrelsens samtliga invändningar och synpunkter återkommer i flera andra yttranden. Invändningen att man redan har begreppet teknisk fackskola betonas inte minst från *Statstjänstemännens riksförbund* och *Tekniska läroverkens lärarförbund*, vilka båda bestämt avstyrker, att den nya skolformen benämnes fackskola. Förstnämnda förbund föreslår i stället »påbyggnadsskola» eller »vidareutbildningsskola». Det sist nämnda förbundet föreslår i sin tur »teknisk skola», »merkantil skola» etc. 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning anser det tvivelaktigt om benämningen fackskola som gemensam beteckning för de fyra nya utbildningsvägarna är lämplig. De sakkunniga vill reservera uttrycket för skolor, som direkt förbereder för yrkesarbete,

och förordar vidare, i likhet med överstyrelsen för yrkesutbildning och några andra instanser, en vidgning av begreppet fackskola till att omfatta även vissa slag av yrkesskolor. De sakkunniga finner vidare, att det skulle vara värdefullt och bidra till att skapa större klarhet i terminologien på skolans område, om man kunde finna en gemensam beteckning på alla de skoltyper som utgör påbyggnader på den obligatoriska skolan.

Läroverkslärarnas riksförbund beklagar, närmast med tanke på den föreslagna humanistiska skolan, att »normalskola» eller »lyceum» inte ansetts kunna komma i fråga; särskilt anses benämningen lyceum värd att ytterligare diskuteras. Bättre än »humanistisk skola» anser förbundet vara »allmän fackskola», ett förslag som även förekommer i ett par andra yttranden.

Gymnasieutredningen synes i nuläget acceptera benämningen fackskola åtminstone för ett par av de föreslagna utbildningsvägarna, nämligen de tekniska och merkantila påbyggnaderna. Utredningen, som vidare godtar, att de nuvarande tekniska fackskolorna tills vidare benämnes tvååriga linjer vid tekniskt gymnasium, finner det svårt att finna ett gott samlande namn för de föreslagna nya skoltyperna. Utan att framlägga något preciserat förslag vill utredningen väcka tanken på att i det framtida skolsystemet låta benämningen gymnasium få en vidare innebörd än den för närvarande har; om termen t. ex. finge åsyfta alla skolformer på det gymnasiala åldersstadiet, skulle de föreslagna fackskolorna kunna benämnas tvåårigt humanistiskt gymnasium, tvåårigt tekniskt gymnasium etc.

Skolberedningens resonemang kring frågan om benämningar på skolanläggningar beröres endast i några få yttranden. *Länsskolnämnden i Norrbottens län* menar, att frågan bör göras till föremål för särskild utredning. *Länsskolnämnden i Hallands län* framhåller, att här synes föreligga behov av benämningar med hänvisning till stadietyp — exempelvis ML-skola, HM-skola, GH-skola — i högre grad än till klasstyp. *Länsskolnämnderna i Malmöhus län* och *i Skaraborgs län* understryker i detta sammanhang, liksom flera andra instanser vid behandlingen av författningsfrågor, behovet av definitioner; uttryck såsom skola, skolform, skolanläggning, skolenhet m. fl. behöver ges en klar och entydig innebörd.

Läroverkslärarnas riksförbund ser inget hinder för att uttrycket läroverk bibehålles och föreslår att så sker, t. ex. för enhet eller anläggning i vilken ingår årskurserna 7—9, antingen ensamma eller i förening med annat högre eller lägre stadium. *Gymnasieutredningen* berör i detta sammanhang också läroverksbegreppet och finner att benämningen läroverk i varje fall under övergångstiden bör undvikas. Enligt gymnasieutredningen bör en skolas namn först och främst beskriva dess läge i kommunen. I det framtida skolväsendet med dess förenklade struktur är det icke alltid nödvändigt att i skolors namn ange deras karaktär. Att den i skolanläggningen ingående högre skolformen skall vara styrande i namnfrågan synes enligt utredningen ej utan vidare klart.

Departementschefen

Tiden från 1940-talets början har på skolans område präglats av stora och snabba förändringar föranledda av dels föräldrarnas efter hand allt mer ökade krav på förbättrad utbildning för sina barn, dels det successiva frambrytandet på bredare front av nya tankar och principer i undervisnings- och uppfostringsfrågor. Debatten om försöksskolan och skolreformen har under det gångna decenniet alltid varit livlig, många gånger hård, ibland hätsk och bitter. Detta är inte förvånande. Tidigare reformer på skolans område, om vilka det också stått häftiga strider, har mest berört skolans utanverk. Den omläggning som nu föreslås är på ett helt annat sätt genomgripande. Den innebär för lärarnas del en i många stycken ny situation: väsentliga förbättringar av arbetsbetingelserna i skilda hänseenden, en förändrad målsättning, en förändrad metodik i undervisningen, en ny ansvarsfördelning mellan hemmet och skolan i fråga om elevernas fortsatta studier m. m. För föräldrar och målsmän blir förändringen i många avseenden lika genomträngande, inte minst med hänsyn till det ökade intresseengagemang från deras sida, som ett framgångsrikt genomförande av reformen förutsätter. Också för förtroendemän och tjänstemän med uppgifter på skolans område kommer reformen att både utlösa och kräva stort intresse och helhjärtade insatser för att den skall kunna planenligt genomföras i den anda och med det syfte, som utgör reformens innersta kärna: en kvalitativt och kvantitativt förbättrad allmän medborgarutbildning.

1957 års skolberedning har till hjälp och stöd för sina överväganden och förslag haft ett rikt och allsidigt material av erfarenheter och fakta. Sedan svensk vetenskaplig expertis inom psykologi och pedagogik på beredningens inbjudan lämnat en samlad överblick över de möjligheter till belysande av för skolan aktuella problemställningar, som den pedagogisk-psykologiska forskningen för närvarande har att ge, har utredningsarbetet bedrivits på bred front. Resultaten av ett omfattande psykologisk-pedagogiskt forskningsarbete har efter hand publicerats i ett antal större och mindre skrifter. Skolöverstyrelsens årliga rapporter liksom dess sammanfattande tioårsrapport över försöksverksamheten med nioårig enhetsskola jämte rapporterna över den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor har av naturliga skäl varit av största vikt för skolberedningens arbete. Erfarenheterna från försöksverksamheten, vilka av beredningen också studerats vid ett antal besök ute i försöksskolor, har i centrala avseenden liksom i betydelsefulla detaljfrågor ingått i underlaget för beredningens förslag. De vetenskapliga forskningarna har kompletterats med vissa andra undersökningar rörande elevernas ämnesval i försöksskolan, deras förhållande i några viktiga avseenden till skolan och skolans arbete m. m. Till bilden av sistnämnda undersökningar bör fogas ett antal överläggningar med företrädare för institutioner samt näringslivs- och intresseorganisationer m. fl.

För arbetet med de i anslutning till huvudförslaget framlagda läroplansför-

slagen har beredningen anlitat en läroplansdelegation och därjämte för denna och andra uppgifter ett stort antal andra pedagogiska experter på skolans skilda stadier och ämnen, i allt över hundratalet personer med stor erfarenhet från skolans olika fält.

I det väsentliga föreslår 1957 års skolberedning följande.

Skolans mål och uppgifter bör mer än förr inriktas på den enskilde elevens allsidiga utveckling och fostran och i sin strävan mot detta mål bör skolan intensifiera sin samverkan med hemmen och samhället utanför skolan. Som en för skolans utformning grundläggande princip — och som en radikal avvikelse från tidigare tradition inom svenskt skolväsen — föreslås vidare, att eleven skall på det stadium av den obligatoriska skolan där alternativa studiemöjligheter finnes ha tillträde till dessa på grundval av målsmannens och elevens fria val.

Den till nioårig längd utsträckta skolplikten bör, om än inte undantagslöst, infalla mellan elevernas sjunde och sextonde levnadsår. Skolan, som föreslås få namnet grundskola, indelas i tre treåriga stadier, varav de två första förutsättes arbeta helt utan organisatorisk differentiering. I årskurserna 7 och 8 föreslås eleverna under den större delen av veckans lektioner hållas samlade i från mellanstadiet så långt möjligt oförändrade klasser i en för alla gemensam undervisning. Den mindre delen av undervisningstiden i dessa årskurser ägnas enligt förslaget ett antal alternativa grupper av tillvalsämnen. Vid undervisningen i dessa ämnen sammanföres eleverna till undervisningsgrupper enligt sina tillval. Läroplanen för nionde årskursen upptar fem sektorer med tillsammans nio linjer varav vissa med mer teoretisk, andra åter med mer praktisk inriktning. Även tillträdet till dessa linjer baseras som nämnts på elevernas fria tillval.

Den totala undervisningstiden för eleverna under den nioåriga skolgången föreslås minskad från för närvarande i försöksskolan 293 veckotimmar till 283, eller med tio veckotimmar. Årskurserna 1—4 får enligt förslaget bibehålla sitt nuvarande timtal, medan övriga årskurser föreslås få genomgående 35 timmar per vecka. En grundlig och fördomsfri omprövning inom rimliga gränser av ämnenas fördelning och lärostoff har företagits. Specialundervisningen avses få förbättrade betingelser.

Läroplanens uppbyggnad och innehåll karakteriseras genomgående av strävan efter en för alla medborgare förbättrad allmän utbildning med en för alla gemensam kärna, som är så stor som möjligt. Denna strävan har lett till en avsevärd återhållsamhet i fråga om såväl antalet skilda utbildningsvägar som graden av specialisering inom dessa. De praktiskt inriktade linjerna i nionde årskursen har sålunda begränsats till fyra, alla med en brett upplagd grundutbildning siktande inte mot olika yrken utan mot breda sektorer av yrkes- och näringslivet.

Studiet av det första främmande språket — engelska — föreslås börja ett år tidigare än nu och bli obligatoriskt för alla normalklasselever i årskurserna 4—7. Den allmänna målsättningen för undervisningen i främmande språk inom vårt

skolväsende föreslås ändrad till förmån för en väsentligt större variationsrikedom inom i stort sett samma kvantitativa ram.

Praktisk yrkesorientering på arbetsplatser i samhället utanför skolan föreslås av skolberedningen bli obligatorisk för samtliga elever under tre veckor i åttonde årskursen.

Skolberedningen föreslår vidare nya principer — i överensstämmelse med den allmänna målsättningen — för betygsättning och flyttning, bättre överensstämmande med numera allmänt accepterade grunder för övriga samhällliga funktioner.

I syfte att ge lärarna goda möjligheter att förverkliga målsättningen för den obligatoriska skolan, syftande bl. a. till att ge varje elev en efter hans förutsättningar avpassad utbildning, föreslår beredningen i första hand tre omfattande och kostnadskrävande åtgärder, vilka var för sig och än mer tillsammans bör kunna ge en avsevärd höjning av den pedagogiska effektiviteten i vidaste mening. Enligt beredningens mening bör sålunda nu antalet elever i klasserna främst på mellan- och högstadierna minska betydligt, en genomgripande och kraftfull upprustning av skolans tillgång på olika slag av undervisningshjälpmedel företagas samt lärarutbildningen och lärarfortbildningen ytterligare förstärkas.

För att ge den mer direkta elevvården och därmed sammanhängande uppgifter bättre arbetsbetingelser föreslås förstärkta insatser på det skolpsykologiska området och inom skolhälsovården.

Som ett direkt komplement till den obligatoriska skolan föreslår skolberedningen upprättande av tvååriga, frivilliga kommunala påbyggnader på grundskolan — av beredningen benämnda fackskolor — svarande mot fyra av linjerna på grundskolans högstadium. Samtidigt föreslås att praktiska realskolan och kommunala flickskolan under övergångstiden successivt avvecklas.

Beredningen lägger fram en fullständig plan för en allmän övergång till den nya skolordningen under tiden 1962—1972. Fackskolororganisationen föreslås genomförd under tiden 1965—1970 till en omfattning som beräknats motsvara omkring tjugo procent av varje årskull. Reformen av den obligatoriska skolan i enlighet med dessa förslag beräknas av beredningen komma att höja samhällets utgifter för denna del av skolväsendet från omkring 1,8 miljarder kr. redovisningsåret 1962/63 till omkring 2,3 miljarder kr. redovisningsåret 1972/73, en ökning som dock till viss del mosvaras av bortfallande kostnader för skolformer, som avvecklas.

Beredningen föreslår — i överensstämmelse med en av riksdagen tidigare uttalad önskan — en skollag i vilken några för skolans verksamhet och den enskildes rätt till undervisning fundamentala regler bör införas, och som komplement till skollagen en för de flesta skolformer gemensam skolstadga.

Beredningen framhåller slutligen, att en effektiv och allsidig information om den nya skolan blir nödvändig och att informationen måste ses som ett led i själva genomförandet av skolreformen samt vidare att betydande insatser allt framgent måste göras för den fortsatta utvecklingen av skolan och dess arbete.

Här bör till sist framhållas, att beredningens förslag inte är på alla punkter enhälligt — det vore väl heller inte tänkbart i en så stor och mångfamnande fråga som denna. Till huvudbetänkandet är fogat ett antal särskilda yttranden i olika frågor. Intet av yttrandena berör dock de väsentliga frågorna, den principiella grund på vilken vår kommande obligatoriska skola bör byggas och de huvudlinjer efter vilka den bör utformas. Om dessa har beredningens ledamöter varit ense.

Jag har vid flera tillfällen understrukt hur omfattande det av skolberedningen behandlade frågeområdet är; det berör de flesta hem och griper in mer eller mindre på det alldeles övervägande antalet sektorer inom samhället. En samlad och väl avvägd lösning av skolfrågan har en avgörande betydelse för hela vårt samhälles utveckling under kommande år. Med hänsyn härtill har jag funnit det lämpligt att ge skolberedningens förslag en mycket omfattande remissbehandling. Statliga, kommunala och enskilda institutioner och organisationer, vilka kan tänkas vara på ett eller annat sätt berörda av förslagen i deras helhet eller delar av dem, har erhållit förslagen för yttrande. Därjämte har spontant inkommit ett stort antal enskilda skrivelser, vanligen berörande olika delfrågor.

I alla väsentliga avseenden ger den stora huvudparten av de instanser som yttrat sig sin anslutning till beredningens förslag, inte sällan i ordalag som ger uttryck för verklig uppskattning och tillfredsställelse. Förslag och önskemål om ändringar eller tillägg i en rad, visserligen inte sällan betydande men dock från principiell synpunkt mindre väsentliga frågor kan inte förta helhetsintrycket av en med några undantag klart tillstyrkande och positiv remissbehandling. Även om skolan förvisso inte är en angelägenhet endast för skolväsendets egna institutioner och organisationer, kan det här vara av visst intresse att särskilt peka på dessa organs inställning till förslaget. De båda överstyrelserna på skolans område tvekar inte att tillstyrka skolberedningens förslag och av lärarnas organisationer tillstyrker organisationerna för yrkeslärare, låg- och mellanstadiets klasslärare, fyra av de sex övningslärarkategorierna samt en del av högstadiets ämneslärare, medan däremot läroverkslärarna som företrädare för en annan del av högstadiets ämneslärarkår samt de återstående övningslärarkategorierna i sitt remissyttrande intagit en kritisk hållning till väsentliga punkter i skolberedningens förslag. Skolledarorganisationer representerande den alldeles övervägande delen av statliga och kommunala skolledare inom den obligatoriska skolans område, har avgivit tillstyrkande yttranden.

Remissbehandlingen av skolberedningens betänkande är med andra ord så starkt positiv, att dess förslag i alla väsentligheter bör läggas till grund för beslut om den obligatoriska nioåriga skolan vid 1962 års riksdag och med ikraftträdande i huvudsak från och med den 1 juli 1962.

Skolberedningens arbete och det beslut, som det är min förhoppning att statsmakterna skall fatta i anslutning till de här framlagda förslagen, utgör slutet på

en epok och samtidigt början på en ny löftesrik period i det svenska skolväsendets utveckling. Jag vill emellertid understryka, att skolreformen inte får ses enbart som en genomgripande reform på utbildningens och uppfostrans område. Att göra utbildning och bildning lika tillgängliga för alla är först och sist en social reform i vidaste mening med djupgående verkningar för samhällets utveckling på lång sikt. Det är från samhällets synpunkt och med hänsyn till den samlade effekten av alla medborgares insatser betydelsefullt, att varje människa — och i all synnerhet gäller detta de unga — får den skolning som svarar mot hennes anlag och intressen. Men det är lika viktigt, att varje medborgare får en grundläggande bildning, som sätter honom i stånd att finna innehåll och glädje i sitt liv oavsett på vilken post han fullgör sin arbetsinsats, själv finna vägar till egen förkovran och utveckling, samverka med andra för gemensamma värdefulla mål och att med medvetenhet och omdöme ta sin del av ansvaret för samhällets skötsel och utveckling på demokratisk grund.

I det följande upptar jag först ett avsnitt om den obligatoriska skolans mål, organisation och verksamhet. I omedelbar anslutning därtill följer ett avsnitt om vissa till den obligatoriska skolan anslutande skolformer samt ett om utvecklingen av skolans arbete. Därefter behandlas i tur och ordning skolsociala frågor, skolans befattningshavare och vissa administrativa frågor samt frågor rörande övergång till den nya skolordningen. Slutligen anmäles vissa anslagsfrågor för budgetåret 1962/63.

Innan jag övergår till nästa avsnitt, vill jag av praktiska skäl här behandla spörsmålet om namn på den obligatoriska nioåriga skolan jämte ytterligare ett par nomenklaturfrågor, samtliga av den arten att de torde böra underställas riksdagen.

Skolberedningen föreslår, att den framtida obligatoriska skolan skall benämnas grundskolan. Liksom beredningen synes även remissinstanserna, i den mån namnfrågan berörts, genomgående ha stannat inför valet mellan »grundskola» och »folkskola». Som framgår av redogörelsen för remissbehandlingen i denna fråga synes rösterna fördela sig tämligen lika mellan grundskola och folkskola med en svag övervikt för grundskola.

I sitt betänkande redovisar beredningen jämförelsevis utförligt de skäl som slutligen kommit den att stanna för benämningen grundskola. Av dessa vill jag särskilt understryka ett par samt tillägga ytterligare ett som talar i samma riktning. Det kan med fog hävdas att det nu, då folkskolan och realskolan avvecklas, knappast vore rimligt att bibehålla namnet från *en* av de skilda skolformer som kommer att ersättas av den nya. Framdeles, då hittillsvarande skolformer med deras benämningar försvunnit som begrepp ur det allmänna medvetandet, kan man måhända, som LO anger, från mer förutsättningslösa grunder än nu ompröva denna fråga. Vidare måste det — vilket jag ännu starkare än skolberedningen vill understryka — under avsevärd tid skapa betydande administrativa

och därmed också organisatoriska svårigheter att arbeta med ett och samma namn på två skilda begrepp: den nuvarande folkskolan och den nya obligatoriska nioåriga skolan. I anledning av de många yttranden som sammankopplar namnet på skolformen med tjänstebenämningen på mellanstadiets klasslärare vill jag ytterligare framhålla, att benämningen på skolformen rimligen också bör bilda grunden för kollektivbenämningen på samtliga i skolan tjänstgörande lärare. Den kan inte förbehållas *en* av de där tjänstgörande lärarkategorierna.

Jag förordar, att den obligatoriska nioåriga skola, varom jag i det följande framlägger detaljerade förslag, från och med den 1 juli 1962 benämnes *grundskolan*.

I likhet med skolberedningen förordar jag, att de föreslagna frivilliga tvååriga påbyggnaderna på grundskolan benämnes *fackskolor*.

Av nu befintliga skolanläggningar är det endast benämningen läroverk, som är författningsmässigt definierad. Beredningen anser att, då denna skolform enligt den givna definitionen nu upphör i och med realskolans avveckling, namnet inte bör överföras till någon ny typ av skolanläggning. Vad i övrigt gäller benämningen av skolanläggningar är det såsom beredningen framhållit från flera synpunkter mest tilltalande att gruppbenämningar generellt undvikes vid namngivning av skolanläggningar och att dessa i stället ges egennamn med lokal eller personell anknytning, t. ex. stadsdels-, person- eller bygdenamn. En fortsatt utveckling i denna riktning synes böra eftersträvas. Vad jag här anfört har avseende även på skolanläggningar, innehållande olika skolformer.

II. DEN OBLIGATORISKA SKOLANS MÅL, ORGANISATION OCH VERKSAMHET

Skolans mål och uppgifter

(SB kapitel 11—13, 15)

Skolberedningen

Skolberedningen, som ägnat frågan om skolans mål och uppgifter stort intresse och en ingående behandling, har uppenbarligen menat, att fastställandet av målet för skolans verksamhet måste utgöra grunden för vidare ställningstaganden om skolans innehåll och utformning. Det är inte möjligt att ge annat än en översiktlig framställning av vad beredningen här anfört. Delvis får den begränsas till ett punktvis återgivande av väsentliga konstateranden.

Arbetet med att utforma en läroplan för den nioåriga grundskolan, framhåller skolberedningen, måste inledas med ett allvarligt försök att bestämma skolans aktuella mål och huvuduppgifter som ett led i ett mera långsiktigt skolprogram. Utgångspunkten för målsättningsdiskussionen synes vara given: skolans mål måste bestämmas utifrån individens behov och samhällets krav. I vissa avseenden råder ingen motsättning mellan dessa båda. Den enskildes behov och samhällets krav förenas båda i ett bestämt syfte, individens livsduglighet i vidaste bemärkelse.

En spänning mellan individens och samhällets intressen uppstår emellertid då det gäller att ange innehållet i läroplanen. Avgörandena försvåras av att fortlöpande förändringar oavbrutet försiggår i det fält där värderingarna skall ske. Skolans mål måste därför från tid till annan revideras, dess uppgifter måste fortlöpande hållas tidsenliga.

Skolberedningen försöker att mot bakgrunden av det sagda ange utgångsläge och förutsättningar för skolans verksamhet. I centrum för skolans verksamhet står den enskilde eleven, och utgångspunkten är aktningen för elevens människovärde, hans personlighet och egenart. För att kunna medverka till hans utveckling är det nödvändigt, att läraren så allsidigt som möjligt söker lära känna elevens psykiska och fysiska förutsättningar. Samverkan bör ske med elevens föräldrar och mellan lärare och alla dem som i övrigt har erfarenheter av eleven.

Hemmet har ensamt haft hand om barnet under dess betydelsefulla tidigaste år. Under hela skoltiden utövar sedan hem och omgivning ett fortsatt inflytande på barnet. Det är viktigt att fastslå, säger skolberedningen, att skolan inte ensam kan leda barnets utveckling. Hemmet har även under barnets år i skolan det primära och huvudsakliga ansvaret för dess fostran och vård. Skolans roll i dessa sammanhang är av hjälpande och stödjande natur. Även intrycken från kamratkretsen och från miljön i övrigt är av betydelse för elevens utveckling.

Skolans miljö är en viktig förutsättning för ett gott resultat av skolarbetet och huvudansvaret för att skolmiljön kommer att verka i positiv riktning vilar på de vuxna personer som arbetar där, främst på den enskilde läraren. Även skolans ledning har naturligtvis i dessa stycken betydelsefulla uppgifter och det är angeläget, att den i övrigt klart omfattar och verksamt stöder ett arbete med den målsättning som läroplanen anger. Skolberedningen uttalar bl. a. att även om de administrativa göromålen kan synas skolledaren omfattande och maktpåliggande, bör de inte tillåtas undanskymma hans viktiga uppgift att vara pedagogisk ledare. Skolberedningen erinrar även (SB s. 148 f.) om skolans beroende av såväl det omgivande samhället som kulturarvet.

Skolans mål, anför skolberedningen, kan i korthet anges vara att söka hjälpa varje elev till allsidig utveckling. Detta sker genom att den meddelar grundläggande allmänbildning och planmässigt söker bidra till elevens personliga mognande. Riktningen för skolans strävan är därvid att fostra människor med tillräcklig beredskap för att möta de krav som livet i vår tids samhälle ställer på dem. I det samhälle som skolan utgör är det rimligt att det ideala eftersträvas, även om detta mål sällan är möjligt att uppnå.

När man tidigare sökt bestämma skolans mål, har man stundom ställt upp begreppen fostran och undervisning som väsentligt åtskilda. Fostran har angivits innebära »karaktärens utformande, känslö- och viljelivets utveckling, de allmänna personliga egenskapernas daning», medan undervisning betecknats som »bibringandet av kunskaper och färdigheter». Senare målsättningsdiskussion har visat, att denna tudelning är mindre lämplig. All undervisning innebär ju i realiteten en påverkan på personligheten, antingen vi medvetet åsyftar det eller inte. Undervisningen har sålunda en fostrande effekt. Men individens fostran är det i grunden väsentligare, och begreppet undervisning måste därför vid en målsättning, som huvudsakligen bygger på värderingar, underordnas begreppet fostran. I sin framställning om skolans mål använder beredningen därför termen fostran i en vidare mening, såsom en gemensam beteckning för fostran och undervisning.

Skolans mål är att uppfatta som en helhet, framhåller skolberedningen, som dock av praktiska skäl och för överskådlighetens skull gör en uppdelning av målet i individuell respektive social fostran. Beredningen har också sökt kartlägga den individuella fostran i dess viktigaste drag (SB s. 150 ff.).

Det viktigaste medlet för skolans individuella fostran, för utvecklingen av elevens personlighet, säger beredningen, är själva skolarbetet eller rättare sagt det sätt på vilket eleverna är sysselsatta dag ut och dag in under alla de många skolåren. För individens utveckling är den intellektuella skolningen av väsentlig betydelse. I ett demokratiskt samhälle, där man önskar lägga allt större självansvar på den enskilda människan, blir denna uppgift av allt större vikt.

I nära samband med den intellektuella utvecklingen hos en växande individ står också den emotionella. Utvecklingen av elevens känsloliv framstår därför som en av huvuduppgifterna på personlighetsfostrans område. Av denna anledning måste också den estetiska fostran vara en av skolans viktiga uppgifter.

Av skolans miljö och arbetsätt är också viljelivets utveckling beroende. Skolans fostran av viljelivet syftar till att skapa självtillit hos eleven, befrämja hans förmåga att uthålligt arbeta för att nå uppställda mål, utveckla hans beredskap till samarbete med andra, till hänsyn mot andra och till insatser för andras bästa, grundlägga behov och vana hos honom att fullgöra uppdrag han åtagit sig och plikter som pålagts honom.

Genom den etiska fostran skall eleven bibringas en klar uppfattning om de moraliska normer som måste gälla i ett demokratiskt samhälle. Medlet för denna fostran till en etisk inställning är inte bara upplysning om lagar och regler ute i samhällslivet utan framför allt skolans eget liv och arbetet där.

En stor del av människans liv ägnas åt arbetet och skolans uppgift är därför att hjälpa eleven till en positiv inställning till arbetet, till personligt engagemang i självpåtagna och ålagda uppgifter. En förlängd skolpliktstid kräver att skolan i alla dessa avseenden hos eleverna grundlägger en god beredskap för den verksamhet som tar vid efter skoltidens slut. Skolan skall genom arbete meddela fostran för arbete, praktiskt arbete såväl som studier av olika slag. Arbetet med dess praktiska uppgifter bör också få utgöra ett av medlen för elevernas ekonomiska fostran.

Den obligatoriska skolan skall även göra eleverna skickade att ta ställning till frågor om utbildning och utkomst för framtiden. Studie- och yrkesorienteringen har därvid en stor uppgift att fylla. Inte minst gäller detta den praktiska yrkesorienteringen och denna bör komma samtliga elever i grundskolan till del.

Vårt samhälles tekniska och ekonomiska utveckling medför, att nutidsmänniskan erhåller allt större fritid och att den fysiska ansträngningen i arbetet ofta minskar. Skolberedningen är angelägen framhålla, att fostran för fritiden kräver betydande insatser av skolan på de allra flesta ämnesområden. Just en fostran för fritiden och därvid även en estetisk fostran erbjuder särskilt angelägna uppgifter och betydande möjligheter för skolan att genom sin verksamhet skapa en aktiv kulturmiljö i vårt land och göra livet rikare och meningsfullare för människorna. Av motsvarande skäl bör skolan söka väcka intresse hos de unga för de stora gemensamma grundfrågorna och det ligger därvid nära tillhands att särskilt intressera dem för och stödja ett aktivt och positivt föreningsliv.

Även skolans hälsofostran ägnas av beredningen uppmärksamhet (SB s. 162 ff.) liksom fostran för familjelivet. I och för sig vore den sistnämnda uppgiften så betydande, att den skulle motivera ett särskilt undervisningsämne, vilket beredningen dock inte funnit det möjligt att föreslå. En god fostran för familjelivet bör också kunna åstadkommas inom ramen för de nuvarande ämnena.

I fråga om de allmänt grundläggande kunskapernas betydelse för den unges individuella fostran framhåller beredningen inledningsvis följande. Skolan har att orientera individen i tillvaron och att meddela sådana kunskaper och färdigheter som berikar honom personligen, som gör honom skickad att bemästra mötande livssituationer och som ger honom god grund för fortsatt utbildning. Denna uppgift innebär i korthet att eleven under skoltiden skall bibringas goda språk- och räknefärdigheter samt orienteras i nuet och det förflutna, i naturens och teknikens värld och i samhällslivet.

Utifrån denna utgångspunkt redovisar beredningen (SB s. 166 ff.) det väsentligaste av de färdigheter och insikter inom olika ämnesområden som den obligatoriska skolan bör arbeta med och meddela eleverna. Härvid sammanfattar beredningen (SB s. 175 ff.) även de mål som bör uppställas för den obligatoriska skolans orientering i livsåskådningsfrågor, dess samhällsorientering och dess naturvetenskapliga orientering. Av de anförda synpunkterna torde ett par uttalanden, som kan förväntas tilldra sig ett mer allmänt intresse, böra återges.

Mängden av det stoff som efter hand hopats inom orienteringsämnena på grundskolans åldersstadium är nu oroväckande stor. Försöken till gallring i det nytillkomna eller äldre stoffet har ännu varit få och föga radikala. Hänsyn har t. ex. aldrig tagits till det förhållandet, att eleverna numera erhåller en omfattande och värdefull orientering genom radio, television, film och press. Om man nu söker slå vakt om en »oförändrad» eller »bibehållen kunskapsstandard» i betydelsen obeskuren kunskapsmängd, verkar man sålunda i realiteten för en »allsidighet» som närmast bör benämnas ytlighet och godtar ett studiesätt som ofta innebär ett själlöst memorerande. Allt tal om att eleverna i en sådan studietituation tillägnar sig »fasta kunskaper» i orienteringsämnena är närmast önsketänkande. Skolberedningen menar för sin del att en sträng sovring av det traditionella stoffet i dessa ämnen är oundgängligen nödvändig och den anger också (SB s. 174 f.) några kriterier som bör vara ledande vid denna sovring.

En orientering i livsåskådningsfrågor ingår i olika form och omfattning huvudsakligen i undervisningen i kristendomskunskap, svenska, samhällskunskap och biologi. Om det förstnämnda ämnet anför beredningen i huvudsak följande. Religionen hör till den verklighet som skolan har att orientera i och ge kunskap om. Den kristna religionen är en väsentlig del av grundvalen för de etiska och sociala värderingar som vårt samhälle och vår samlevnad bygger på. Kunskap om kristendomen är nödvändig för förståelsen av västerlandets kultur- och samhällsliv såväl i gångna tider som i nutiden. Även kunskap om de icke-kristna religionerna hör till den orientering som skolan skall ge. Detta är särskilt angeläget i en tid, då kontakterna mellan folk och kulturer blir allt livligare och alltmera outhärliga. Eleverna bör emellertid också få kännedom om de strömningar som satt de religiösa sanningarnas värde i fråga.

Beredningen säger i anslutning härtill vidare, att kristendomsundervisningen måste bedrivas så, att den inte kommer i strid med kravet på tanke- och tros-

frihet. Den skall därför vara objektiv i den meningen, att den meddelar sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning.

Om skolans sociala fostran framhåller beredningen bl. a., att skolan skall hjälpa de unga att växa in i en gemenskap med andra, dvs. lära dem den svåra konsten att leva och verka tillsammans med andra människor. Humanitetens och demokratiens ideal är de värderingar på vilka skolans fostran skall bygga. Eleven måste bibringas en övertygelse om varje människas egenvärde liksom om att frihet och rätt bär upp mänsklighetens handlande och inse att våld och våld är nedbrytande krafter.

Eftersom skolsamhället kan betraktas som en övningsplats för social fostran, bör den dagliga samvaron i klass och skola sålunda vara inriktad på att befästa goda normer för samlevnad, fostra till samarbete, hänsyn och respekt för överenskommelser. Beredningen anger i korthet det karakteristiska för en god social fostran i klassen på följande sätt: eleverna arbetar med väsentliga och meningsfulla uppgifter, som motsvarar deras förutsättningar, de vet vad de gör och har inflytande på det som sker och känner sig förenade med och inte åtskilda från varandra. Men lika viktig som gemenskapen i klassen är den större gemenskapen i skolan. Det är vidare naturligt, att familjens samlevnadsproblem tas till utgångspunkt för skolans sociala fostran redan på ett tidigt åldersstadium. Slutligen framhålles, att skolans sociala fostran måste ske med inriktning på att förhållandena i vårt moderna samhälle snabbt förändras. Förmåga av objektivitet och självständighet, av kritisk hållning och motståndskraft mot tendentiös påverkan, vana och förmåga att väga argument mot varandra och därefter ta ställning bör därvid främjas.

För den aktuella diskussionen om skolans mål är det också angeläget att söka uppställa ett nutida allmänbildningsmål. Beredningen anger (SB s. 181 ff.) vad som enligt dess mening bör ingå däri liksom på vilket sätt man i skolans arbete bör kunna förverkliga målet. Av särskilt intresse är en speciell synpunkt på begreppet allmänbildning. Accepteras denna dubbla innebörd av allmänbildningsbegreppet har den betydelse inte minst för uppbyggandet av skolans tim- och kursplan och därmed för dess organisatoriska utformning. Det är den obligatoriska skolans väsentligaste uppgift att ge alla medborgare en nödvändig gemensam referensram, och denna måste i dagens komplicerade samhälle omsluta ett betydligt rikare innehåll än förr. Allmänbildningen blir därigenom ett föreningsband som gör det lättare för människor att nå personlig kontakt, utbyta åsikter och samarbeta i de skiftande och invecklade kollektiv, där de lever och verkar. Den här redovisade synen utmynnar ofrånkomligt i den slutsatsen, att den för alla elever gemensamma undervisningen nu måste göras mer omfattande och längre än tidigare. Det förefaller enligt skolberedningens mening sannolikt, att utvecklingen inom kort kommer att leda till ännu längre gående

krav i detta avseende än vad beredningen nu funnit möjligt att föreslå. Flera skäl till stöd för denna syn återges i anslutning till uttalandet (SB s. 183 f.).

En till nio år förlängd obligatorisk medborgarutbildning skall enligt direktiven för skolberedningens arbete inrymma också någon form av yrkesförberedande utbildning, som direkt eller indirekt har att förmedla elevernas övergång från skolan till arbetslivet. Beredningen gör här det principiellt viktiga uttalandet, att eftersom grundskolan har till uppgift att på lämpligt sätt förbereda samtliga elever för deras kommande verksamhet i arbetslivet är samtliga linjer i nionde årskursen, var och en på sitt sätt, yrkesförberedande. De bör alltså i olika avseenden likställas med varandra.

Med hänsyn till de tilltagande olikheterna i elevernas inriktning och förutsättningar i övrigt bör dock några av nionde årskursens linjer ges en mer praktisk inriktning än övriga och det blir således dessa linjer som i stort sett får sägas ersätta linje 9y i försöksskolan med dess olika grenar.

Efter ett uttalande om att den grundläggande utbildningen på dessa linjer normalt bör ske i skolmässiga former, erinrar beredningen om att en tidig specialisering ofta medför risk för felval, som innebär inte endast tidsförlust för eleverna utan även onödiga utgifter för det allmänna. Av detta och andra redovisade skäl föreslår beredningen — såsom även närmare utvecklas i ett senare avsnitt av betänkandet — att den nuvarande, jämförelsevis starkt specialiserade utbildning som meddelas inom 9y i försöksskolan utbytes mot en mindre specialiserad utbildning inom ett fåtal linjer inriktade mot vida yrkesområden.

Läroplanen för grundskolan skall enligt skolberedningen vara ett hjälpmedel för att göra de för skolan uppställda målen till realiteter i det dagliga livet i skolan. Den bör ange ramen för dess verksamhet och det innehåll som undervisningen skall sysselsätta sig med. Den får emellertid inte endast utgöra en förteckning över fakta. Grundskolans läroplan måste utgöra ett så långt möjligt konsekvent uttryck för en genomtänkt pedagogisk grundsyn. Den skall främja en fortskridande skolreform.

För att kunna uttrycka samhällets syn på den obligatoriska skolan av i dag och för att kunna fylla sitt ändamål för praktiskt skolbruk måste den fullständiga läroplanen innehålla ett avsnitt om (1) skolans mål, (2) allmänna riktlinjer för skolans inre arbete, en framställning om erforderlig samverkan mellan (3) skolan, hemmet och närsamhället i syfte att på bästa sätt leda elevernas fostran och utbildning, (4) timplaner, (5) kursplaner och (6) allmänna anvisningar för undervisningen.

Beredningen analyserar också de olika principer efter vilka läroplanen, främst då avsnittet med kursplaner, kan läggas upp. Den kan med i stort sett samma sakinnehåll utformas enligt olika läroplanstyper: den ämnesindelade, där lärostoffet framlägges systematiserat i traditionella ämnen, i stort sett utformade

efter mönster av vetenskapliga discipliner, den samordnade, som nära ansluter till den ämnesindelade och den samlade läroplanen, där stoffet inte är ämnesindelad utan samlat kring intresseområden. Skolberedningens förslag till läroplan för grundskolan utgör en syntes av läroplanstyperna.

Förslaget till läroplan för grundskolan (SOU 1961:31) inrymmer vissa kursföreskrifter. Dessa skall tjäna till huvudsaklig ledning för undervisningen. Föreskrifternas utformning skall främja en anpassning av skolarbetet till lokala förhållanden och till samhällslivet i dess helhet, så att läroplanen gynnar en fortskridande reform av skolans verksamhet.

Läroplanens kursföreskrifter skall enligt beredningens förslag utgöras av huvudmoment, som omfattar de områden, det stoff och de färdigheter som skall vara det väsentliga föremålet för undervisningen av alla elever på ett stadium eller — i vissa fall — i en eller två årskurser. Även om anordningen med huvudmoment ger läraren en viss frihet i arbetet bör dock alltid krävas, att eleven säkert skall behärska sådant som är väsentligt i sammanhanget och som ligger inom gränsen för hans möjligheter.

Huvudmomenten innehåller en grundkurs i vederbörande ämne eller sakområde. Denna är gemensam för alla elever i klassen. Ett huvudmoment medger emellertid att varje elev, oavsett studieförutsättningar, kan beredas möjlighet att arbeta med överkurser, uppgifter som vanligen ligger inom huvudmomentens ram men som också kan ligga utom denna.

För att tillmötesgå de ofta uttalade önskemålen om utförligare anvisningar för studiernas uppläggning och bedrivande inom huvudmomentens ram föreslår skolberedningen, att de nämnda kursföreskrifterna kompletteras med mera detaljerade studieplaner, vilka dock bör ha karaktären av förslag. Som ett första handshjälpmedel vid studieplansarbetet har skolberedningen låtit utarbeta och i sitt förslag till läroplan infört ett antal summariska förslag till dispositioner av studieplaner i vissa ämnen och för vissa stadier eller hela lärokurser.

Läroplansförslagets huvudmoment och allmänna anvisningar bör enligt skolberedningens mening senare kompletteras med erforderliga metodiska anvisningar för varje stadium och ämne.

I fråga om skolans ämnen föreslår skolberedningen, att dessa för överskådlighetens skull indelas i två ämnesgrupper: allmänna ämnen och specialämnen. Beredningen har också föreslagit vissa ändrade ämnesbeteckningar i läroplanen. Bl. a. föreslås beteckningen Svenska i stället för Modersmålet.

Utöver beteckningarna allmänna ämnen och specialämnen anser beredningen det vara erforderligt med särskilda namn också på grupper av allmänna ämnen. I läroplanen tillämpas därför uppdelning av de allmänna ämnena i skilda ämnesgrupper.

Färdighetsämnen, dvs. de ämnen, där språk- och räknefärdigheter göres till föremål för speciell övning.

Orienteringsämnen, dit även kristendomskunskap hänföres.

Övningsämnen, en beteckning som skolberedningen stannat för trots att den

inte är helt tillfredsställande. Åtskilliga alternativa benämningar på denna ämnesgrupp har diskuterats inom beredningen, bl. a. »Skapande ämnen», »Fackämnen» och »Färdighetsämnen». Ingendera beteckningen synes vara helt lämplig.

I kapitlet om läroplanen redovisar skolberedningen översiktligt vissa drag i den föreslagna timplanen, bl. a. det totala timtalet för eleverna på skolans olika stadier och timtalets fördelning på olika ämnesgrupper (SB s. 197 ff.). Förslagen innebär, att antalet veckotimmar i de fyra första årskurserna skall vara oförändrat, medan timplanen i årskurs 5 och högre genomgående skall uppta 35 timmar per vecka, vilket medför en minskning av den totala undervisningstiden i samtliga årskurser från nuvarande 293 veckotimmar i försöksskolan till 283 veckotimmar i grundskolan. Beredningen återkommer emellertid med en närmare presentation av timplanerna senare i kapitlet om grundskolans innehåll och utformning (kap. 18). I förevarande framställning koncentreras redogörelsen för timplanens närmare utformning till det senare avsnitt, där betänkandets kapitel 18 behandlas.

Den viktiga frågan om skolans inre arbete ägnas av skolberedningen avsevärd uppmärksamhet (SB s. 202 ff.). Det allra mesta av vad beredningen där anför är av betydelse för skolans arbete och får därför förutsättas bli föremål för särskild uppmärksamhet vid all lärarutbildning och -fortbildning. Då frågorna emellertid till övervägande delen rör detaljer i det dagliga arbetet — alla viktiga — måste redovisningen av vad beredningen anført nödvändigtvis bli jämförelsevis summarisk.

En god omvårdnad om eleverna utgör underlag för skolans övriga verksamhet. Den personliga omvårdnaden innebär väsentligen, att skolan skall hjälpa eleven att övervinna sina svårigheter, att lära känna sig själv och att hjälpa sig själv. Klassföreståndaren skall söka skaffa sig den individuella kännedom om elevens psykiska och fysiska förutsättningar, skolresultat, hemförhållanden och livsförhållanden i övrigt, som utgör grundvalen för en riktig bedömning och lämpliga åtgärder. För att underlätta lärarnas arbete måste det ställas erforderliga hjälpmedel till deras förfogande. Skolsköterska och i förekommande fall skolkurator kan hjälpa lärarna med vissa av uppgifterna, men huvudansvaret för omvårdnaden av eleverna måste dock vila på klassföreståndare och rektor.

Undervisningens innehåll och utformning är enligt beredningen av stor betydelse för uppnående av målen för skolans verksamhet. Det lärostoff och de färdigheter som ingår i skolans undervisning påverkar direkt elevernas möjligheter att uppleva studierna som något intressant och betydelsefullt samt deras möjligheter att engagera sig i skolarbetet. Som allmän regel gäller, att all inläring måste vara motiverad, om den skall ge varaktiga resultat.

En möjlighet att öka beredskapen för och intensiteten i studierna är att låta eleverna vid starten av ett arbete medverka vid planeringen av detta och skaffa sig en överblick över det stoff som de skall inhämta och bearbeta. Även måls-

männen torde vara väl betjänta av en motsvarande förhandsinformation om skolans kurser och syftemål.

De verksamhetsformer som förekommer i klassrummen växlar avsevärt och för erhållande av en bättre översikt över problemen analyseras arbetsformerna av skolberedningen (SB s. 207 ff.), som i samband därmed också ger en mer preciserad terminologi än den nu gängse. I anslutning till sin beskrivning framhåller dock beredningen, att det självfallet inte existerar någon för alla lärare, elever och skolstadier »bästa undervisningsform» eller »bästa metod». Ingen av undervisningsformerna bör användas ensidigt.

Även om undervisningsformerna sålunda måste bli skiftande, gäller dock under alla omständigheter, att några undervisningsprinciper i det praktiska skolarbetet måste tillämpas i ett organiskt sammanhang (SB s. 209 ff.). All undervisning måste vara aktiv i den meningen, att den resulterar i självständig elevaktivitet. Lika viktigt på alla åldersstadier i grundskolan är kravet på att undervisningen skall vara konkret, att den skall bygga på en åskådlighet, som ansluter till verkligheten och tillmötesgår elevens behov av mening och sammanhang. Det betyder, att den skall anknyta till upplevelser, som eleverna redan haft, och rikta sig till samtliga sinnen som kan förmedla intryck från omvärlden. Beredningen pekar också på de hjälpmedel och möjligheter i övrigt som läraren bör kunna utnyttja för att åstadkomma konkretion och åskådlighet.

Om skolan på ett tillfredsställande sätt skall kunna fylla sin uppgift, måste vidare en individualisering av undervisningen under alla omständigheter ägas rum. Grundskolan söker skapa yttre förutsättningar för en individualisering av undervisningen genom bl. a. följande anordningar:

- variation i fråga om tidpunkten för skolgångens början;
- uppdelning av klass i undervisningsgrupper i vissa ämnen;
- uppdelning av lärostoffet på grundkurs och överkurser;
- det fria och upprepade ämnesvalets system på högstadiet;
- fritt val mellan olika kurser i ämnena matematik och främmande språk i årskurserna 7—9;

- möjlighet till stödundervisning vid förändring av tillval på högstadiet;

- fritt val av vissa övningsämnen i årskurserna 7—9;

- fritt val av praktikplats i samband med praktisk yrkesorientering;

- fritt val av linje i årskurs 9.

Dylika huvudsakligen yttre anordningar är dock inte tillfyllest. Framför allt måste lärarna göra allvarliga ansträngningar för att individualisera undervisningen inom klassens ram. Man måste avpassa kraven efter den enskilde elevens förmåga och personliga förhållanden i och utanför skolan. Det bör vara ett ideal att sträva efter, att varje elev får den hjälp till utveckling, som överensstämmer med hans anlag och möjligheter.

Beredningen är väl medveten om att varje form av individualisering av arbetet i en klass av normal storlek ställer stora krav på läraren. Den erinrar emellertid om att åtskilligt redan gjorts t. ex. för att få fram lämpliga läroböcker och andra hjälpmedel för sådant arbete. En fortsatt strävan att åstadkomma för-

bättrad metodik och bättre hjälpmedel bör kunna leda fram till gynnsammare förutsättningar för skolarbetet än de som nu är för handen.

Undervisningen skall också bedrivas så, att elevernas känsla för gemenskap och samarbete befrämjas varvid gemenskapskretsen även bör vidgas utanför den enskilda klassen. När man vill vänja eleverna vid ett produktivt och friktionsfritt samarbete, bör man givetvis i första hand ta vara på möjligheterna härtill i det dagliga arbetet i klasserna. Efter hand som eleverna blir äldre, bör övningen i samarbete kunna bli av delvis annan natur och grupparbetet få större omfattning. Ett huvudsyfte med grupparbetet är elevernas sociala fostran. På högstadiet kan verksamheten i en hel klass eller i grupper inom klassen med fördel ibland få studiecirkelns arbetsform. På detta sätt kan skolan ge eleverna bättre inriktning på och förberedelse för det fria folkbildningsarbetet.

Grupparbetet kräver åtskilligt av organisationsförmåga, av förberedelse och konsekvent ledning, i annat fall är risken stor för att arbetet skall spolieras av elever, som inte finner mening i det och inte får utlösning för sin energi. Grupparbetet utgör emellertid ett viktigt inslag i skolans vardagsliv och är ett värdefullt komplement till övriga arbetsformer.

Grundläggande för skollivets gestaltning och utveckling är att läraren i väsentliga avseenden har en betydande frihet i sitt arbete. Den förnyelse som kommer till stånd i skolarbetet härrör ofta i sista hand från enskilda lärare.

Lärarens frihet begränsas emellertid av de mål som anges för skolans verksamhet. Friheten medför också ett ansvar att ständigt sträva efter att förbättra sin undervisning.

Men goda resultat av en skolas verksamhet utgör väsentligen en frukt av omsorgsfull planering och ett gott samarbete. Med de mål som nu uppställs för skolans verksamhet blir konferenser av olika slag och föräldramöten ännu nödvändigare än förut. De viktigaste konferensformerna för ledningen av skolans inre arbete anger beredningen vara följande: stadiekonferenser, årskurskonferenser, klasskonferenser, ämnesgruppskonferenser liksom ämneskonferenser. Av konferenskaraktär är också en del av de studiedagar, som regelbundet anordnas för information och instruktion i arbetet. I vissa fall har dessa studiedagar på försök helt eller delvis fått karaktären av planeringsdagar.

Rektor har ansvaret för ledningen av skolans inre arbete. Det är då nödvändigt, att rektor och andra skolledare deltar i skolans vardagsliv och leder det pedagogiska vardagsarbetet. Det arbete som åvilar rektor, studierektor, tillsynslärare och huvudlärare och som tillhör konsulent- och inspektionsverksamheten, bör målmedvetet kunna inriktas på att i konkreta situationer mera påtagligt främja en utveckling av skolans inre arbete.

För att läraren skall kunna förverkliga skolans mål och uppgifter måste han bl. a. också ha tillgång till vissa undervisningshjälpmedel. Skolberedningen har ägnat denna fråga en betydande uppmärksamhet och som nämnts samlat resultatet av två expertgruppers arbete i volymen *Hjälpmedel i*

skolarbetet (SOU 1961: 17). Beredningen har i ett särskilt kapitel i sitt betänkande (SB s. 230 ff.) givit ett samlat uttryck för och kraftigt understrukt, att en reform av skolans inre arbete, föranlett av ökade krav från samhällets sida också kräver betydande förbättringar för lärarna i fråga om tillgången på hjälpmedel för undervisningen. Åtskilligt av den materiel som därvid kommer i fråga måste vara av annat och mer varierat slag än den nu vanliga. Som konsekvens av sina ställningstaganden har skolberedningen också utfört erforderliga kostnadsberäkningar och framlagt vissa förslag om statsbidrag för anskaffning av hjälpmedel m. m. För samtliga dessa överväganden och förslag redogöres mera utförligt i ett följande avsnitt.

På olika ställen framhåller skolberedningen att skolans viktigaste uppgift är att medverka till en allsidig och harmonisk utveckling av den enskilde elevens karaktär och anlag liksom att skolan inte är ensam om denna fostringsuppgift. Den måste lösas under *s a m v e r k a n m e l l a n s k o l a n o c h h e m m e t*.

Då eleven börjar skolan, har hemmet under de avgörande utvecklingsåren ensam haft hand om denna uppgift. Även under skolåren har hemmet det avgörande inflytandet på elevens utveckling. Härigenom uppstår en angelägen samordningsuppgift. Om skolan skall lyckas i sin fostrargärning, understryker beredningen, måste den *s a m v e r k a* med hemmet.

Varje elev är en individ med egna särmärken. Skolans fostran måste vara individualiserad så att den tar hänsyn till varje elevs individuella förutsättningar. Vill skolan förstå dem, måste den ha tillräcklig kännedom om hemmiljön. En *s a m v e r k a n m e l l a n s k o l a n o c h d e t e n s k i l d a h e m m e t* förutsätter dock att elevens föräldrar har tillräcklig kännedom om skolan och får förståelse för dess arbete, och att skolan har tillräcklig kännedom om elevens hemförhållanden. I båda fallen är det skolan som har ansvaret för att kännedomen blir djupgående nog.

Om man vill ge elevens föräldrar och målsmän kunskap om skolan och förståelse för dess strävanden, måste man förmå dem att komma till skolan. Sedan gammalt brukar skolan inbjuda till åhörardagar, som ger föräldrarna tillfälle att bekanta sig med lärarna och se barnen i verksamhet. Skolstyrelsen skall författningsenligt verka för samarbete mellan hem och skola. Den mera direkta kontakten mellan den enskilda skolan och de målsmän som har sina barn i denna bör dock i första hand ombesörjas av denna skola själv.

En form av mera direkt kontakt mellan hemmet och skolan är föräldramötena. De kan anordnas för hela skolan, för ett visst stadium eller för en enstaka klass. De stora föräldramötena har i främsta rummet informatoriska uppgifter. Klassmötena kan ge tillfälle till överläggningar om mer interna frågor.

En mera fast form får dessa möten, om en föräldraförening bildas vid skolan. Ansvaret för föräldraföreningens arbete bör bäras av denna själv, inte av skolan. Beredningen rekommenderar att föräldrarna själva tar initiativet till föreningens bildande och övertar hela ansvaret för dess arbete. Det är emellertid skolans och dess befattningshavares uppgift att på allt sätt stödja föräldraföreningen. I de

fall, då erforderliga målsmannainitiativ utblir, bör skolan söka finna nya former för föreningens verksamhet så att den fortlever och verkar genom målsmännens eget intresse för uppgiften.

Det har blivit allt vanligare, att en föräldraförening byggs upp nerifrån, dvs. är topporganisationen för de skilda klassföreningarna. I en klassförenings arbete uppstår rika tillfällen för föräldrarna att lära känna lärarna och skolmiljön. Men dess arbete ger också möjlighet för lärarna att personligen lära känna elevernas föräldrar. I bästa fall kan en sådan bekantskap bli utgångspunkten för en direkt samverkan mellan den enskilde läraren och det enskilda barnets hem.

Ytterst är det denna samverkan som är viktigast. Den förutsätter, att läraren känner hemmet och förstår hur eleven har det där. Läraren har ofta ingen möjlighet att rätt bedöma en elevs skolprestationer, intressen, attityder och uppförande, om han inte är förtrogen med elevens hemförhållanden. Först med en sådan ingående kännedom kan läraren förstå eleven och hjälpa honom på det riktiga sättet. Och först med en sådan kännedom kan läraren inleda en samverkan med hemmet som är byggd på realiteter.

En gemensam uppgift för skola och hem är att finna de riktiga formerna för elevernas hemarbete. Då hemmen i skilda hänseenden är olika utrustade, bör skolan söka åstadkomma en utjämning bl. a. genom att ge eleverna tillgång på fritid till skolans bibliotek och till arbetsplats i skolan; eleverna bör här få tillfälle till samarbete. Anordningar av dessa slag bör dock komma till stånd först efter överläggning med berörda målsmän.

De mot skolan negativa eller ligkiltiga hemmen erbjuder dock inte sällan betydande problem. Men när det gäller sådana hem kan en kontakt vara speciellt nödvändig. Det fordras en stor fond av intresse och takt, om en lärare till sist skall lyckas få till stånd den samverkan, som dock är förutsättningen för att han skall kunna helt förstå eleven och ge hjälpen åt denne de riktiga formerna.

Samverkan mellan hem och skola måste bygga på ömsesidigt förtroende. En lärare får således inte dra sig för att söka kontakt med målsmännen, när det finns anledning därtill, men det är viktigt, att initiativ till sådan kontakt inte uteslutande tas från skolans sida utan att föräldrar lika väl som elever är inställda på att själva ta upp de problem som är aktuella.

En förutsättning för ett friktionsfritt samarbete mellan skola och hem är, att läraren alltid iakttar den största varsamhet med de uppgifter om elevernas förhållanden, som kommer till hans kännedom. Elevers och målsmäns rättmätiga krav på diskretion måste alltid iaktttas. Särskilt stor försiktighet bör iaktttas, om det finns anledning befara, att en anmärkning från skolan kan leda till mindre önskvärda reaktioner mot eleven från föräldrarnas sida.

Formerna för samverkan mellan skola och hem kan variera, framhåller beredningen avslutningsvis under detta avsnitt. Anvisningar om lämpliga former bör ges i de allmänna anvisningar, som skall ingå i läroplanen för grundskolan. Innan anvisningar om sådan samverkan fastställs, bör Målsmännens riksförbund, som är huvudorganisation för de flesta föräldraföreningarna, beredas tillfälle till överläggningar för att framföra sina synpunkter.

Yttranden

Vad gäller skolberedningens förslag beträffande skolans målsättning kan i stort sägas, att beredningens allmänna och principiella uppfattning praktiskt taget undantagslöst accepterats. Mottagandet av dessa förslag präglas i stor utsträckning av en påtaglig tillfredsställelse över den helhetssyn beredningen givit uttryck för. Inte minst gäller detta yttrandena från länskolnämnder, kommuner och företrädare för lärarkårerna. De kommentarer som görs har mestadels karaktären av instämmanden eller understrykanden av beredningens uttalanden. Självfallet förekommer dock, såsom i det följande skall exemplifieras, på olika punkter tvekan, kritiska uttalanden eller önskemål om en fylligare behandling av vissa spörsmål. Uttalanden med en negativ klang riktar sig emellertid ofta mindre mot målsättningen som sådan utan snarare mot de åtgärder för förverkligande av målsättningen som beredningen föreslagit, tvivel uttalas om möjligheterna att förverkliga målet eller om lämpligheten av de vägar beredningen anvisat. De frågeställningar eller ämnesområden som här med någon större frekvens förekommer i uttalanden av mer eller mindre kritisk natur kan sammanfattningsvis sägas vara följande: målsättningens prägel av ideal, avvägningen mellan kunskapsmeddelelse och allmän fostran och i samband därmed värdet av fasta kunskaper, föräldrarnas primära ansvar för fostran, ökad kristen prägel på målet för skolans fostran, objektiviteten i kristendomsundervisningen, ekonomisk fostran, den formella uppläggnings av målsättningsavsnittet.

I likhet med skolberedningen finner *skolöverstyrelsen* det av olika skäl angeläget, att målet för skolans verksamhet fastställs klart, och att målet bör fastställas av statsmakterna. Överstyrelsen ansluter sig i allt väsentligt till de av skolberedningen anförda synpunkterna på skolans målsättning. Dessa sammanfattas av överstyrelsen på följande sätt.

Skolans målsättning utgår från humanitetens och demokratiens ideal. I centrum för skolans verksamhet står den enskilde eleven. Skolans centrala uppgift är personlighetsfostran. Huvudansvaret för elevens fostran kommer dock alltså att vila på hemmet.

Aktning för elevens människovärde, personlighet och egenart bör prägla skolans verksamhet, samtidigt som skolan ständigt måste taga hänsyn till den gemenskap, varav den enskilde är en del. Skolan skall sålunda ge alla elever lika villkor för att utveckla sin personlighet och bli goda samhällsmänniskor. I enlighet härmed skall skolan söka främja den enskilda människans växt och utveckling, hjälpa de unga att växa in i en gemenskap med andra samt till dem förmedla nyttiga färdigheter och kunskaper. Inom det enhetliga målet personlighetsfostran kan urskiljas ett flertal delmål, vilka griper in i varandra.

Grundskolans mål är delvis nytt och ett annat än det hittillsvarande skol-systemets. Tyngdpunkten har väsentligt förskjutits från undervisning med begränsat kunskapsmeddelande syfte mot personlighetsfostran.

Skolan skall icke endast så nära som möjligt motsvara den aktuella samhällssituationen utan också främja samhällsutvecklingen.

Överstyrelsen framhåller vidare, att det sålunda uppställda målet har idealens karaktär och ej kan uppnås helt. Överstyrelsen betonar, att därest distansen mellan det faktiska tillståndet och det uppställda målet ej skall bli allt för stor, vissa förutsättningar måste vara uppfyllda. Sålunda måste lärarutbildningen mera än hittills inriktas på den fostrande uppgiften och goda hjälpmedel ställas till lärarnas förfogande. Lärarfortbildningen måste utbyggas så, att de i tjänst varande lärarna får bättre möjlighet att motsvara de stora krav, som ställs på dem. Överstyrelsen finner vidare, att 4 § i förslaget till skollag icke utformats så, att fostringsynpunkten ställs i förgrunden. Överstyrelsen förutsätter, att denna paragraf omformuleras, så att den överensstämmer med den målsättning, som överstyrelsen tillstyrkt.

I ett yttrande betonas med särskilt eftertryck målsättningsfrågans betydelse för skolans utveckling och vikten av enighet om denna målsättning. Det här åsyftade uttalandet kommer från *länsstyrelsen i Södermanlands län*, som helt accepterar beredningens synpunkter på frågan om skolans mål och i detta sammanhang anför bl. a. följande.

Undervisningens uppgift att utveckla fria och självständiga människor i samverkan är en programförklaring och på samma gång en målsättning. Det har avgörande betydelse för skolans fortsatta arbete, att denna målsättning är allmänt accepterad. Detta har inte med tillräcklig kraft strukits under i den allmänna skoldebatten, som i stället haft benägenhet att förstora meningsmotsättningarna i fråga om de praktiska skolvägarna att gagna denna målsättning. Enigheten i utredningen är emellertid påtaglig om de principiella riktlinjerna för skolans arbete, sammanfattade i krav på självverksamhet, åskådlighet, individualisering samt gemenskap och samarbete. Det som kommer att ske med skolan och inom skolan är av sådan storleksordning — bl. a. med tanke på den högstadieorganisation, som byggs upp under trycket av den förvandling, som befolkningsstrukturen genomgår — och dessutom av en så genomgripande och samtidigt så långsiktig karaktär och innefattar slutligen för skolans fostran och undervisning så många nya begrepp och definitioner, att den stora vinsten ligger i den enligt länsstyrelsens mening framsynta målsättningen och den principiella enigheten om denna. Häri ligger också skolreformens historiska betydelse. Det är inte en demokrati i genombrottet utan en demokrati i sin mognad, som sörjer för sitt eget inre andliga liv, för människornas frihet under ansvar och samarbete och därmed för sin framtid. Övergången från den gamla folkskolan och till den nya grundskolan, där redan namnbytet markerar den väsentliga förändring, som kommer att ske med hela vårt skolväsende, innebär en nödvändig anpassning till vårt allmänna framåtskridande och en förutsättning för ett bibehållande och en förkovran av vår materiella och kulturella standard.

I likhet med skolöverstyrelsen noterar många andra att målet av skolberedningen satts högt och man anser det i allmänhet riktigt att så sker. Att ett förverkligande av målet kräver förstärkta insatser i fråga om bl. a. lärarutbildning och lärarfortbildning betonas med varierande styrka tämligen genomgående i yttrandena. En mera markerad reaktion inför den ideala skolsituation beredningen anses ha utmålats kommer från ett par kollegier vid läroverk och folkskoleseminarier. Sådana uttalanden kommer också från några medicinska instan-

ser. Vid *folkskoleseminariet i Jönköping* betecknar man såsom mindre välbetänkt skolberedningens uttalande att i det samhälle som skolan utgör det är rimligt att det ideala eftersträvas, även om detta mål sällan är möjligt att uppnå. Både fostran och undervisning är liksom diplomati det möjligas konst, framhåller kollegiet, och uppställs mål, vilka är omöjliga att nå, inträder endast modlöshet inför en övermäktig uppgift. Kollegiet vill därför uttrycka ett bestämt önskemål, att den kommande läroplanens utformning av skolans allmänna målsättning blir sådan, att disproportionen mellan mål och resultat inte blir större än nödvändigt. Kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Östersund* anser, att skolan inte bör överskatta sina möjligheter att ge fostran och göra anspråk på att kunna förverkliga ett fostringsprogram av den i och för sig storstilade art, som skolberedningen presenterar. Skolan fyller enligt kollegiets mening främst sin fostrande uppgift i samband med meddelande av kunskaper och färdigheter. Att skolan utöver denna uppgift på olika sätt kan bidra till en fostran i mer allmän mening, påverka eleverna socialt, deras personlighetsutveckling, deras värderingar och attityder, är enligt kollegiet obestridligt, men mycket i denna allmänna fostran förutsätter hos lärare, målsmän och hos andra i elevernas omgivning värderingar, personliga ambitioner och engagemang, som man inte kan inräkna som fasta resurser i ett alltför vittomspännande fostringsprogram. *Karolinska institutets lärarkollegium*, som uttalar förståelse för och uppskattning av den grundsyn som format förslagen, säger sig dock närmast ur mentalhygieniska synpunkter hysa viss betänksamhet inför den höga målsättning som kommit till uttryck. Kollegiet fruktar att gjorda uttalanden kan bli tagna bokstavligt och då skapa ett pedanteri i skolans arbetsformer, ett tillstånd som ofta utmärkte äldre skolformer och som tyvärr alltjämt hotar skolans värld. *Barnpsykiatriska föreningen* ger också uttryck för både uppskattning och vissa betänkligheter och anlägger dessutom med sikte på ett förverkligande av målsättningen vissa synpunkter på urvalet till lärarbanan och på åtgärder i samband med lärarutbildningen.

I kapitlet om skolans mål i ett föränderligt samhälle har skolberedningen på ett utmärkt sätt angett den allmänna syftning, som skolfostran i vidaste bemärkelse och under ideala förhållanden kan innebära. Den betonar primärgruppens, familjens, grundläggande betydelse i utformningen av det elevmaterial, som skolan därefter i samverkan med hemmen skall föra vidare under beaktande av varje barns individuella förutsättningar och under hänsynstagande till varje elevs egenvärde. De i kapitlet framförda värderingarna och målen för fostran vinner föreningens fulla anslutning. För att uppnå dessa mål lägges emellertid ett enormt ansvar och ställes höga krav på lärarkåren. Det gäller för lärarna inte enbart att besitta en driven pedagogisk skicklighet utan i hög grad även att äga en personlighetsstruktur, som, för att ge ideala förutsättningar, kräver ett urval av lärarkandidater. Hur denna svåra personlighetsbedömning på ett tidigt stadium skall gå till under ett samtidigt ökat behov av antalet lärare har beredningen ej ägnat tillräckligt intresse. Läraryrket är redan nu oerhört krävande ur mental synpunkt och torde framför allt i högstadiet i den framtida skolan bli än mer påfrestande. För att bättre nå den höga målsättningen i vår

framtida skola och ge den dess allsidiga fostringsinnehåll fordras att skolans centralgestalter, lärarna, på ett tidigt utbildningsstadium blir i tillfälle att få insikt i sina personliga problem och konfronteras med de svårigheter, som läraryrket medför. Ökade möjligheter borde även skapas för lärare, som finner yrket alltför påfrestande, att på ett rörligt sätt kunna utnyttja sin kapacitet inom andra yrken.

Även i yttrandet från *Bollnäs* stad berör man den ideala prägeln och framför i anslutning därtill ett särskilt förslag. Den av beredningen föreslagna målsättningen accepteras enligt yttrandet till fullo, samtidigt som det emellertid påpekas att beredningen skapat täckning för denna målsättning genom att räkna med utpräglat ideala förhållanden beträffande skollokaler, läroböcker, undervisningsmateriel och framför allt lärarkrafter. Då det enligt yttrandet inte finns någon som helst anledning att räkna med sådana ideala förhållanden inom överskådlig tid och då det oundvikligen krävs att skolan rustas för en allt större insats i arbetet på elevernas fostran, framlägges det förslaget att arbetet med barnens fostran får en särskilt angiven plats på skolschemat. Individens fostran avses sålunda bli ett läroämne jämställt med övriga ämnen på skolschemat och det bör anförtros lärarkrafter, som genom utbildning och fallenhet verkligen är kvalificerade för uppgiften.

I ett uttalande i anslutning till målsättningsfrågorna ger kollegiet vid *Kate-dralskolan i Lund* expressivt uttryck för en starkt kritisk syn på skolberedningens förslag över huvud taget. Även om uttalandet inte uttryckligen riktar sig mot målsättningen som sådan, belyser det kollegiets uppfattning om möjligheterna att förverkliga beredningens program bl. a. när det gäller att tillgodose såväl goda teoretiska begåvningar som teoretiskt svagt begåvade individer.

Beredningen diskuterar utförligt principerna för elevens såväl individuella som sociala fostran i grundskolan, det säges många väsentliga ting om personlighetsutveckling, arbetsfostran, fostran för fritiden, hälsofostran, fostran för familjelivet, allmänt grundläggande kunskaper och färdigheter, om allmänbildning och förberedande yrkesutbildning. Men som en röd tråd går genom hela betänkandet tankegången, att kunskapskontroll och allt vad därmed sammanhänger skall i görligaste mån undvikas. Det talas utförligt om samarbetets stora betydelse, mindre om vikten av den enskilde elevens prestationer, när han utslutande är hänvisad till sig själv. Det ges en idealbild av en skolsituation, där allt på ett föga realistiskt sätt samverkar till det bästa trots de ofantliga svårigheter, som det nya skolsystemet måste föra med sig för dem som skall undervisa i det. Det talas mycket litet om att nio års skolgång åtminstone för dem som ämnar läsa vidare fram till någon examen, kostar möda och ansträngning, kanske rentav medför motgångar och besvikelser. Sådant tillhör en svunnen tid; underbetygen är borta, kvarsittning skall i princip inte förekomma, och examina är avskaffade. Allt detta är konsekvenser av principen, att lärogången i den nioåriga obligatoriska grundskolan är enhetlig, att man skall erbjuda eleverna i stort sett samma utbildning, även om deras förutsättningar för att tillgodogöra sig den är mycket olika. Tanken på de sammanhållna klasserna på högstadiet är sålunda en av de bärande i betänkandet. Konsekvent genomförd är den visserligen inte, men man har gått så långt man har kunnat. De pedagogiska skälen har fått vika för de organisatoriska. Alla skall gå i en och samma skolform, det

vilar över systemet ett drag av ofrihet som man reagerar inför. Eleverna i det nya skolsystemet utgöres ändå av samma slags pojkar och flickor som i det gamla; det kommer att bland dem finnas såväl goda teoretiska begåvningar som teoretiskt svagt begåvade individer, liksom hittills. Deras förutsättningar för teoretiskt skolarbete kommer fortfarande att skilja dem åt, och där kan skillnaden vara genomgripande, liksom hittills. En god skola skall sörja lika väl för båda dessa typer av elever.

I några yttranden betonar man hemmets primära ansvar för barnets fostran. *Länsskolnämnden i Kopparbergs län* talar för en bestämd fördelning av ansvaret mellan hem och skola men synes, liksom de flesta andra, tillfredsställd med beredningens eget uttalande, att hemmet även under barnets år i skolan har det primära och huvudsakliga ansvaret för dess fostran och vård och att skolans roll i dessa sammanhang är av hjälpare och stödjande natur. I andra yttranden däremot, t. ex. från *folkskoleseminarierna i Jönköping* och *Kalmar* liksom från *medicinalstyrelsen* framföres önskemål om en större betoning av föräldrans ansvar. *Karolinska institutets lärarkollegium* framhåller det nyss berörda uttalandet av beredningen men tycker sig finna att beredningen i fortsättningen lägger så stor vikt vid skolans fostrande uppgifter i olika avseenden att föräldrarnas kommit att skjutas i bakgrunden.

Den i skolberedningens målsättning framträdande förskjutningen av tyngdpunkten från undervisning med begränsat kunskapsmeddelande syfte mot personlighetsfostran har i allmänhet inte bara accepterats utan dessutom ofta mottagits med uppenbar tillfredsställelse. Samtidigt har emellertid förslaget föranlett inte så få mera restriktiva uttalanden, där man särskilt stryker under värdet av fasta kunskaper. Uttalandena innebär ibland inte någon kritik av målsättningen men möjligen farhågor för en överbetoning av vissa av beredningens uttalanden. I andra fall gör man mera direkt gällande, att beredningen underskattat betydelsen av fasta kunskaper. Ibland åter ser man, kanske inte i målsättningen, men i den föreslagna organisationen risker för en nivå-sänkning i fråga om kunskaper och intellektuell träning med följder för den högre utbildningen. Uttalanden av här berört slag är sålunda relativt skiftande till sin innebörd. Några exempel, huvudsakligen valda bland de mest kritiska yttrandena, torde här få lämnas.

Universitetskanslern anser sig i stort sett kunna ansluta sig till skolberedningens principiella ståndpunkt rörande grundskolans mål, nämligen den integrativa syn på förhållandet mellan uppfostran och undervisning som innebär att skolan skall dels bidra till en social fostran av eleverna, dels meddela grundläggande allmänbildning. Kanslern anser sig dock böra understryka vikten av att skolans traditionella huvuduppgift att förmedla kunskaper och färdigheter icke torde böra eftersättas till förmån för dess verksamhet för ungdomens sociala anpassning. Kanslern understryker att den nioåriga skolan kommer att utgöra grunden för gymnasiet och därmed också för akademiska studier. *Gymnasieutredningen*, som kan acceptera beredningens synsätt när den använder termen fostran såsom det övergripande begreppet för grundskolans uppgifter och däri

inordnar även undervisning, finner det vara av särskilt stor betydelse, att beredningen betonar vikten av att aktiva studiemetoder premieras på bekostnad av »själlöst memorerande». Endast med metoder av förstnämnda slaget kan man enligt gymnasieutredningen förvärva säkra och meningsfyllda kunskaper.

Läraryrkesförbundet känner ett behov av att framhålla, att insikter eller uppfattning av sammanhang å ena sidan och fasta kunskaper å andra sidan ej står i något motsättningsförhållande till varandra; insikter kan aldrig ersätta kunskaper om fakta, eftersom insikter just är en uppfattning av sammanhang mellan fakta. Förbundet vill därför framhålla vikten av att kunskapskravet bevakas, då riktlinjerna för skolans inre arbete uppdrages. *Enskilda läroverkens förbund* framhåller, att man bör akta sig för att skapa något konstlat motsatsförhållande mellan personlighetsfostran och bibringandet av kunskaper och färdigheter samt uttalar, att skolberedningen på ett lyckligt sätt undgått att skärpa skoldebattens motsättningar mellan teoretiskt och praktiskt, mellan kunskapsinhämtande och personlighetsfostran. Frågan huruvida skolberedningen genom sin föreslagna skolorganisation lyckats ange de bästa vägarna till realiserandet av de uppställda målen bortser förbundet i detta sammanhang ifrån. Förbundet önskar vidare, liksom ett par andra instanser, starkare betona skolans ställning som överbringare av kulturarvet och anför härom följande.

Man kanske kan karakterisera skolberedningens målsättning som i hög grad koncentrerad kring den enskilde eleven och hans bästa, hans framgång i kommande yrke, hans psykiska och andliga hälsa. Då det gäller samhällets krav på skolan och dess arbete, har beredningen starkt framhållit skolans roll som fostrare av funktionsdugliga och nutidsorienterade medborgare. Allt detta synes vara riktigt och värdefullt, men förbundet kan icke underlåta att peka på en annan sida av skolans uppgift, nämligen att vara den institution i samhället, som slår en brygga mellan det förflutna och nutiden, som för varje medborgare står som en bärare och förmedlare av vårt s. k. kulturarv. Det finns ingen annan samhällsinstitution, som kan övertaga den uppgiften. I målsättningarna för de olika ämnena kan man finna dessa synpunkter beaktade, men då de flesta ämnena på skolschemat torde kunna medverka till fullgörandet av skolans uppgift som kulturbärare, borde denna sida av skolans uppgift vara starkare framhävd vid fastläggandet av den svenska skolans målsättning.

Med livligt bejakande av allt det värdefulla, som sägs av beredningen om skolans uppgift att på olika sätt ta hand om och utveckla de unga, vill *Historieläraarnas förening* dock ställa frågan, om inte undervisningsuppgiften kommit att underordnas den allmänt fostrande uppgiften på ett sätt, som är både olyckligt och orealistiskt. Föreningen vill starkt framhålla, att enligt dess uppfattning skolans möjligheter att bedriva en fostrande uppgift väsentligen sammanhänger med det kunskapsmeddelande arbete den kan utföra och det kunskapsinhämtande den kan hjälpa eleverna till. Föreningen kan inte underlåta att uttrycka oro över att uppgiften att bibringa kunskaper och färdigheter kommit att beredas en i varje fall till synes så undanskjuten plats. *Läroverksläraarnas riksförbund*, som finner att vissa av beredningens formuleringar om målsättningen inte

gärna kan väcka invändningar, framhåller att man måste hålla i sär begreppen slutstandard för varje enskild elev, vilken alltid varit varierande inom alla skolformer, och den jämförbara standard i fråga om kunskaper som inom varje ämnesgrupp måste uppnås av varje enskild elev, om han skall kunna åberopa en viss nivå i ett avgångsbetyg, som rimligen bör ha ett visst kompetensvärde. Slutsatsen bör bli, att man beträffande studiemålen kan kräva, att dessa inte bara klart fixeras utan även att kunskapsresultaten kontrolleras på ett sådant sätt, att garantier ges för en enhetlig bedömning. Efter vissa jämförelser med 1946 års skolkommision anför riksförbundet, att skolberedningens i förhållande till skolkommisionens uttalanden ännu vagare angivande av studiemålen ger förbundet anledning att ytterligare skärpa sina krav på en högre värdering av de fasta kunskaperna och deras roll i elevernas allmänna fostran. I samband med lärarfrågorna betecknar förbundet den målsättning för grundskolan, som framförts av beredningen, som så värdefull att dess realiserande inte får äventyras genom att skolreformen genomföres i bakvänd ordning, dvs. att lärarfrågorna löses i sista i stället för i första hand.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund*, vilka bl. a. uttalar sin anslutning till att de fostrande uppgifterna nu liksom tidigare måste ingå såsom en väsentlig del av skolans verksamhet och vidare betonar, att den största uppmärksamhet bör ägnas åt elevens arbetsfostran, anför att sådana uppgifter inte får leda till att avkall göres på kravet, att skolan skall bibringa eleverna fasta grundläggande kunskaper. En rimlig avvägning måste sålunda göras mellan de fostrande och kunskapsmeddelande uppgifterna. Organisationerna instämmer i att skolan skall sörja för en grundläggande allmänbildning, som skall öppna elevernas sinne för bildningens värden samt ge dem förutsättningar och intressen för vidare studier och egen utveckling, liksom i att det väsentligaste härvidlag är att ge alla medborgare en nödvändig gemensam referensram av kunskaper. Den obligatoriska skolan måste vidare, framhåller organisationerna, utformas så att den ger en tillräcklig grund för såväl fortsatt teoretisk och praktisk utbildning som direkt inträde i förvärvslivet. *Sveriges grossistförbund* hävdar, att det primära i skolans arbete måste vara kunskapsinhämtandet. Även om förbundet sålunda i högre grad än beredningen vill trycka på kunskapsinhämtandet, innebär detta inte, framhålles det, att förbundet till alla delar vill behålla den målsättning som dominerat inom den gamla realskolan. Mycket av det stoff av framför allt minneskaraktär, som nu i så hög grad förekommer inom nuvarande skolformer kan utan svårigheter utmönstras och ersättas med för elevens allmänna fostran väsentligare ämnen. Enligt förbundet måste vidare individens behov komma i första hand och dessa får inte i alltför hög grad hämmas av hänsyn till kollektivet, vilket bör komma till klart uttryck i direktiven för den kommande skolan.

Att förvärvandet av kunskaper och färdigheter alltjämt är skolans väsentligaste uppgift hävdas också från exempelvis *Skara stad*.

Såväl *SACO* som *Högerns ungdomsförbund* och *Sveriges konservativa student-*

förbund finner, att det grundläggande kravet på skolan måste vara att varje individ skall ges möjligheter att oberoende av ekonomiska, sociala och geografiska faktorer göra rättvisa åt sina särskilda förutsättningar, anlag och intressen. SACO finner, att dessa grundläggande principer väl till sin allmänna syftning inte kan anses stå i strid med de målsättningar som skolberedningen gett uttryck för, vilka med nödvändighet måste bli mycket allmänt hållna och vilka i stor utsträckning bygger på för demokratisk åskådning grundläggande värderingar och därför kan accepteras av alla. SACO pekar vidare på att målkonflikter kan uppstå när det är fråga om att tillämpa de grundläggande kraven på ungdomar med skilda utbildningsmål, begåvningsnivåer, studieförutsättningar och karaktärsegenskaper. Med stort eftertryck ställer organisationen frågan om skolberedningens organisatoriska förslag verkligen tillgodoser de angivna grundläggande synpunkterna, inte minst i vad gäller tillvaratagandet av landets begåvningar. De två nämnda förbunden anför i anslutning till det nyss angivna kravet på skolan, att denna icke får åsidosätta sina kulturella uppgifter för sociala syftemål. Skolan måste kunna vända sig till såväl de mer begåvade eleverna, så att skolarbetet blir värt sin tid även för de duktigaste, som till de elever vilka icke har förutsättningar för mera krävande intellektuellt arbete och kunna ge dessa elevers arbete mening och trivsel. Förbunden understryker emellertid samtidigt kraftigt vikten av skolans socialt fostrande roll och anför härom följande.

Denna fostran till dugliga, harmoniska, samarbetsvilliga medborgare är av ovärderlig nytta i dagens och morgondagens alltmer komplicerade samhälle där just kraven på solidaritet och samarbete är framträdande. Till stor del sker denna fostran genom det dagliga arbetet i klassen och genom det ökade inslaget av grupparbete i skolan varigenom framförallt respekt för och hänsynstagande till andras åsikter och förståelse för samarbete grundlägges. De fasta och regelmässiga arbetsformerna i skolarbetet med deras disciplinskapande effekt utgör även de en viktig faktor i skolans socialt fostrande uppgift. Dessutom innebär elevrådets ökade arbetsuppgifter samt stödandet av det fria föreningslivet inom skolan bättre möjligheter för skolan att forma ansvarskännande och dugliga samhällsmedlemmar.

Högerns kvinnoförbund, som i betänkandets målsättningsavsnitt finner utomordentliga formuleringar för vad skolan enligt en allmänt medborgerlig uppfattning bör ha som målsättning, anser det vara en verklighetsfrämmande teoretisk konstruktion att över huvud taget göra en värderande avvägning mellan de fostrande och de kunskapsmeddelande uppgifterna i skolan. Dessa uppgifter måste i det praktiska skolarbetet vara integrerande beståndsdelar i en odelbar helhet. Varje undervisningsämne kräver självklart sin speciella innehållsbegränsning och sin metodik. Men just därför är enligt förbundet skolberedningens kategoriska värderingar verklighetsfrämmande och vilseledande. Allvarligast är dock, anför förbundet vidare, att det är skolberedningens subjektiva värdering av skolans sociala målsättning, som avgör dess ställningstagande till den viktiga differentieringsfrågan.

Målsmännens riksförbund noterar med tillfredsställelse skolberedningens

grundsyn, innebärande krav på individualisering i undervisningen och en skyldighet för skolan att vårda sig om var och en av eleverna. Denna grundsyn framstår för förbundet som något av det väsentligaste i hela huvudbetänkandet. Samtidigt vill förbundet med skärpa framhålla, att den organisation, som skall realisera önskemålen om elevvården blivit alltför vagt skisserad; elevvården måste vila på ett samarbete mellan lärare, rektor, skolläkare, skolsköterska, kurator, skolpsykolog och barnpsykiater. Förbundet finner vidare, att det kommer att bli omöjligt att uppehålla den kunskapsstandard som den nuvarande skolan har, om man i ordet kunskapsstandard inlägger betydelsen av på traditionellt sätt redovisad kunskapsmängd. Om beredningens förslag genomföres, men den förutsatta nedskärningen av lärostoffet inte blir tillräckligt genomgripande, kommer detta att innebära, att barnens hemarbete ökas, något som enligt förbundet *måste* undvikas.

Utan att på något sätt vilja undervärdera utbildningsmotivet förefaller det *Landsorganisationen* angeläget att markera det sociala motivet och personlighetsmotivet. Förvärvs- och yrkesinriktningen bör för grundskolans del underordnas de större sociala och personlighetsutvecklande perspektiven. Det framstår för LO som angeläget, att den grupp människor, för vilken grundskola och arbetsliv blir direkt sammankopplade, blir så liten som möjligt eller helt enkelt obefintlig; grundskolan bör därför inte konstrueras så, att den understödjer eller ens förutsätter en direkt övergång till arbetslivet. LO vänder sig mot varje värdering som går ut på att grundskolan genom sin utformning tar ställning till vilka kunskaper och vilken träning i t. ex. svenska språket olika kategorier människor skall äga mot bakgrunden av behovet av kunskaper i framtida yrkesutövning. Det viktigaste torde enligt organisationen vara att inventera, vad samhället har råd med att ge *alla* elever, och hur mycket av färdighetsämnen som ryms inom denna ram. Tillvalet bör inte tillämpas så, att man enbart tar ställning till vilken yrkesinriktning varje enskild kan få de närmaste åren efter grundskolans slut, utan också beakta att eleverna längre fram i tiden kan växla om till ny yrkesinriktning. Detta framstår som speciellt angeläget då näringslivet präglas av alltmer stegrad dynamik och då arbetskraftsbehoven har en benägenhet att förändras med stor snabbhet. När det gäller främmande språk finner LO, att beredningen har ställt en blygsammare målsättning än vad som är önskvärt och möjligt; det första främmande språket bör få en ambitiösare målsättning än den som kan utläsas av beredningens förslag.

TCO och *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryrkeförening* framhåller i sina till skolberedningens förslag om målsättningen helt positiva yttranden bl. a. värdet av att skola, hem och samhälle kan enas om vissa grundläggande fostringsprinciper. I detta sammanhang kan vidare nämnas att i några yttranden, t. ex. från ett par *länsskolnämnder* och *folkskoleseminarier* samt *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* och *Svenska landsbygdens ungdomsförbund*, görs uttalanden för ett vidgat utrymme för etiska frågor, en ökad betoning av fasta etiska normer, behovet av fasthet i fostran eller liknande.

Såsom inledningsvis antyttts finns också i vissa yttranden önskemål eller yrkanden om att skolans fostran skall ha en klart kristen prägel. Sådana uttalanden förekommer i första hand från vissa domkapitel och från några organisationer. Det starkast uttalade underkännandet härvidlag av skolberedningens utformning av målsättningen kommer från *domkapitlet i Linköping*, som anför bl. a. följande.

Att låta tyngdpunkten i skolans arbete falla på fostran är en allmän strävan i vår tid, lika lätt att iakttaga i en demokrati som USA som i diktaturstaterna på andra sidan järn- och bamburidåer. Fostran är emellertid ett tomt begrepp, om det inte bestämmes vart fostran skall leda. Dess innehåll kommer att fixeras ganska annorlunda t. ex. i sovjetisk och i brittisk skollagstiftning. När skolberedningen försöker närmare fastlägga vad den svenska skolan skall fostra sina elever till, synes de mångskiftande formuleringarna inte komma längre än till en rent formalistisk målangivelse, mest frappant uttryckt, när skolans mål »i korthet anges vara att söka hjälpa varje elev till en allsidig utveckling», och när det framhålles, att skolan »skall medverka till den unges utveckling till en fri, aktiv, harmonisk och livsanpassad personlighet». Bakom sådana bestämmingar synes ligga en människosyn, som utgår ifrån att människan i sig själv är god och kommer att utveckla goda egenskaper i den mån miljön tillåter dem att komma till uttryck. Utan att här ingå på en längre motivering vill domkapitlet hävda att en sådan antropologi är föga realistisk och direkt olämplig som grund för skolans målangivelse. Om denna målangivelse verkligen skall bli mer än tomma ord, måste den på ett helt annat sätt än vad skolberedningen gjort fyllas med innehåll, så att skolans arbetare tydligt och klart vet vart deras strävan att fostra de unga skall leda.

Man kan inte här nöja sig med den förklaringen att de överslätande och till intet förpliktande formuleringarna måste tillgripas därför att hela vår kultursituation är splittrad och bestämd av skiftande livsåskådningar eller brist på sådana. Det svenska samhällslivet är dock fortfarande i sin grundstruktur så dominerat av värderingar, som är hämtade ur det kristna evangeliet, att det får anses vara en huvuduppgift för den svenska skolan att i sin fostrande verksamhet som normer uppställa de krav, som kan härledas ur en kristen livssyn. Det är ingen invändning, om det kunde visas att majoriteten av svenska hem stode likgiltig mot dessa värderingar. Tvärtom — desto angelägnare bleve det då för skolan att som ideal för sina elever framvisa de regler för samlevnaden i ett kristet kultursamhälle, som gäller för oss, även om vi inte alltid är medvetna om deras ursprung.

Domkapitlet har inte undgått att uppskatta de positiva omdömen, som i betänkandet Grundskolan formuleras om kristendomskunskapen (SB s. 176), där ämnesvis sammanfattas de mål, som bör uppställas för den obligatoriska skolans orientering i livsåskådningsfrågor. Med djupt beklagande måste emellertid domkapitlet konstatera, att dessa positiva omdömen inte kunnat få möjlighet att i något avseende färga själva bestämningen av skolans mål.

Som ytterligare exempel bland domkapitlens yttranden i denna fråga kan nämnas följande. *Domkapitlet i Uppsala* uttalar, att kristen tro, inte blott som kulturhistorisk och sedlig faktor utan jämväl och framför allt som en andlig realitet, bör förbli ett bärande fundament för liv, arbete och fostran i den svenska skolan. Från *domkapitlet i Lund* påyrkas, att skolans grundläggande värderingar

anknytes till den kristna etiken och därmed till det allmänna rättsmedvetandet. För *domkapitlet i Karlstad* synes det just med hänvisning till humanismens och demokratiens värden, vilka åberopas av skolberedningen, vara nödvändigt att fastslå, att den svenska skolan ideologiskt sett skall vara en kristen skola. *Domkapitlet i Visby* anser det genom vissa av beredningens värderingar sagt, att det samhälle i vilket eleven skall förverkliga sina inneboende möjligheter, förverkliga sig själv, i allt väsentligt bygger på kristen grund. Slutsatsen bör då vara, att svenska folkets skola skall vara en kristen skola.

Kristendomslärarnas förening finner många av de synpunkter skolberedningen anlägger i målsättningskapitlet vara värda att beaktas och fasthållas för framtiden. Föreningen menar dock, att skolberedningen i de olika aspekter, som anlägges på utveckling av elevens personlighet, icke beaktat religionens grundläggande betydelse för personlighetsutvecklingen. De kristna värderingarna kan inte endast tillhöra den omgivande verkligheten eller det förflutna varom skolan skall orientera utan de måste enligt föreningens mening även ingå i skolans fostran. *Sveriges förenade kristliga lärarförbund* framhåller, att den syn på skolans målsättning och kristendomsundervisningen som skolberedningen redovisar är av den art, att den borde kunna accepteras av ansvarskännande målsmän och lärare; kristendomsundervisningen bör ses som ett av de viktigaste medlen för skolans fostran av de unga. *Frikyrkliga samarbetskommittén* uttalar om de kristna värderingarna och skolans allmänna målsättning följande.

Skolberedningen utgår realistiskt ifrån, att vårt folk i dag är splittrat i fråga om livsåskådning och att urgamla normsystem råkat i upplösning. Uppenbart är att uppfostringsarbetet därigenom i hög grad försvårats. Med en viss rätt kan det sägas, att en fostran, som inte bygger på en fast livsåskådning i sig själv är en motsägelse. När den etiska fostran anges ha till uppgift att bibringa eleverna en klar uppfattning om de moraliska normer, som måste gälla i ett demokratiskt samhälle, utgår man i själva verket från bestämda värderingar och förutsätter, att vissa moraliska normer är nödvändiga för att demokratien skall kunna fungera. Någon närmare analys av demokratiens grundvalar görs emellertid inte och normerna endast antydes. Samarbetskommittén har förståelse för svårigheten att åstadkomma precisering men vill framhålla, att en mera vägledande skrivning borde ha varit möjlig. Samarbetskommittén anser, att de kristna värderingarna har avgörande betydelse inte blott för demokratiens utan även för folklivets sundhet över huvud taget. Vad beredningen uttalar om att den kristna religionen är en väsentlig del av grundvalen för de etiska och de sociala värderingar, som vårt samhälle och vår samlevnad bygger på, borde i högre grad kunnat få bestämma uppfattningen om skolans och särskilt uppfostrans målsättning. Det finns emellertid inte någon anledning att övervärdera allmänt formulerade uttalanden om målsättningen i fråga. Avgörande blir den moral, som faktiskt är gällande i medborgarnas liv. Mellan skola och samhälle finns ju inte några vattentäta skott, utan de påverkar ömsesidigt varandra.

I samband med frågorna om de stora dragen i målsättningen kan vidare noteras *gymnasieutredningens* synpunkter på i vad mån den föreslagna målsättningen för grundskolan kan accepteras även för gymnasiets del. Härvid beröres också bl. a. beredningens uttalanden om allmänbildningsmålet.

Den allmänna syn på skolans personlighetsutvecklande uppgift, som beredningen ger uttryck för, kan gymnasieutredningen till stora delar bejaka. Vad som under rubrikerna individuell och social fostran sägs om utveckling av elevens personlighet, arbetsfostran, hälsofostran samt fostran för fritiden, familjelivet och till samarbete med andra bör sålunda kunna gälla även för gymnasiet, i den mån man tar den hänsyn som betingas av att det här gäller ett mognare elevklientel, som redan i grundskolan konfronterats med de olika frågorna.

Beträffande skolans uppgift att meddela kunskaper och färdigheter blir givetvis målsättningen i detaljerna väsentligt annorlunda för gymnasiet än för grundskolan. Detta återspeglas också klart i avsnittet »Det nutida allmänbildningsmålet». De definitioner (bl. a. SB s. 182 och 258), som i detta och andra sammanhang ges av allmänbildningsbegreppet är väl inte helt överensstämmande, men skolberedningen använder i huvudsak begreppet i meningen av de kunskaper, färdigheter, attityder och vanor, som grundskolan meddelar. Med denna definition blir det meningslöst att säga att ett av grundskolans mål är att ge allmänbildning och avsnittet om »Det nutida allmänbildningsmålet» bör därför mera ses som en sammanfattning av övriga delmål. Detta bör beaktas vid avfattningen av den mer komprimerade framställning av grundskolans mål, som gymnasieutredningen utgår ifrån kommer att inleda läroplanen för grundskolan. Gymnasieutredningen vill också framhålla, att man i skollagens § 4 bör eftersträva en generell formulering av målet, som täcker alla skolformer. Därvid måste observeras att skolberedningens synpunkter på grundskolans fostrande uppgifter i viss utsträckning inte kan vara tillämpliga på de myndiga elever, som kan komma att finnas i fackskolorna, gymnasiet och yrkesskolan.

I det sist återgivna yttrandet görs ett påpekande av närmast redaktionell art med sikte på den slutliga utformningen av läroplanens avsnitt om skolans mål. Även från andra håll kommer påpekanden av denna art med önskemål om distinktare formuleringar, större koncentration och enkelhet eller en klarare och mera entydig utformning. Här kan nämnas yttrandena från *folkskoleseminarierna i Jönköping* och *Kalmar*, *Annedals folkskoleseminarium* i Göteborg, *Sveriges skoldirektörsförening* samt *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*. Sistnämnda förbund liksom kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium* anser, att målsättningen kunde med fördel byggas upp kring temat »frihet, trygghet, ansvar». Från seminariets sida utvecklas denna idé närmare samtidigt som en betydande kritik riktas mot den uppbyggnad skolberedningen givit målsättningsavsnittet.

I olika specialfrågor, som ryms inom skolberedningens målsättningskapitel, görs från remissinstansernas sida vissa påpekanden och kommentarer. En större uppmärksamhet åt den ekonomiska fostran krävs från flera *länskolnämnder* liksom från *generalpoststyrelsen* och *Svenska sparbanksföreningen*. Nämnda förening uttrycker förvåning över att ekonomisk fostran ej finns angivet som ett av skolans mera angelägna delmål. I de berörda yttrandena görs vissa jämförelser med utformningen i detta hänseende av gällande undervisningsplaner för folkskolan. Särskild tillfredsställelse uttalas ibland över beredningens behandling av fostran för familjelivet, men denna målsättning anses stå i särskilt markant disproportion till det föreslagna timtalet för ämnet hemkunskap enligt

yttrandena från bl. a. länskolnämnden i Uppsala län, Sveriges husmodersför-
eningars riksförbund och statens konsumentråd.

Ett missnöje över att gymnastiken och idrotten inte ägnats mer uppmärksam-
het vid behandlingen av skolans målsättning kommer till synes i flera yttranden,
bl. a. från *direktionen över gymnastiska centralinstitutet, Gymnastiklärarsäll-
skapet* och *Riksidrottsförbundet*. Man vill fästa uppmärksamheten på att all-
varliga problem kan uppstå, om inte den fysiska fostrans roll i skolan tillräck-
ligt beaktas, och avser därmed inte enbart det begränsade utrymme gymnastiken
erhållit i förslaget till timplan. De två förstnämnda instanserna finner om-
rådet otillräckligt behandlat såväl när det gäller utveckling av elevens person-
lighet, som beträffande arbetsfostran och estetisk fostran. Gymnastiken och
idrotten har, framhålles det, en alldeles påtaglig möjlighet att på ett synner-
ligen värdefullt sätt bidra till elevernas helhetsfostran. Idrottsrörelsen har en-
dast i förbigående berörts i avsnittet om fostran för fritiden.

Bland olika specialsynpunkter, som kommer till synes i yttrandena, kan här
vidare nämnas *överbefälhavarens* uttalanden angående skolans uppgifter i fråga
om orientering om totalförsvaret samt beträffande angelägenheten av att sko-
lan ger eleverna en positiv inställning till nödvändigheten av ett starkt försvar
för frihet, fred och demokrati; eleverna bör bibringas förståelse för den person-
liga insats som erfordras av varje samhällsmedlem för att detta försvar skall
bli effektivt.

Läroorganisationernas, däribland de olika ämnesföreningarnas synpunkter i
fråga om målsättningen för enskilda ämnen eller vissa ämnesgrupper hänför
sig i stor utsträckning till det särskilda läroplansbetänkandet och tar sålunda i
allmänhet sikte på den slutliga utformningen av läroplanens detaljer. Här kan
dock nämnas, att *Geografilärarnas riksförening* och *Historielärarnas förening*
ger uttryck för en huvudsakligen positiv syn på beredningens förslag om en
samordning mellan närbesläktade ämnen och en genombrytning av ämnesgrän-
sarna; praktiska svårigheter vid ett genomförande i större omfattning påtalas
dock. I anslutning till den i skolberedningens huvudbetänkande (SB s. 166 ff.)
angivna målsättningen i svenska uttalar *Modersmålslärares förening*, att det
enligt dess mening inte är möjligt att i detta ämne, där de individuella diffe-
renserna är större än i något annat, föra samtliga elever fram till de av bered-
ningen skisserade målen; föreningen uttalar dock sin stora tillfredsställelse över
att skolberedningen tillerkänner ämnet dess ovedersägliga nyckelställning.

I fråga om ämnet kristendomskunskap har åtskilliga synpunkter framförts
i första hand från domkapitlen och från organisationer med speciell anknytning
till området. Särskilt ingående diskuteras frågan om objektiviteten i kristen-
domsundervisningen. Vissa tolkningar av innebörden i beredningens uttalanden
om objektiviteten förs fram och jämförelser görs emellan skolberedningens ut-
talanden i huvudbetänkandet (SB s. 176) och läroplansförslagets närmare angi-
velser av objektivitetens krav vid undervisningen i ämnet på olika stadier.
Uttalandena i remissyttrandena visar inte någon helt entydig inställning till

beredningens förslag, såsom illustreras av de följande exemplen ur yttrandena. I flertalet fall synes man inte vara alldeles nöjd med de framlagda förslagen. Vanligast synes vara att man är särskilt missnöjd med vad som i läroplansförslaget angivits rörande objektiviteten vid undervisningen på grundskolans olika stadier.

Domkapitlet i Strängnäs hävdar, att ett generellt uttalande om att undervisningen i kristendomskunskap liksom all annan undervisning skall präglas av saklighet hade varit tillfyllest; beredningen hade därmed undgått sina nu knappast framgångsrika försök att bestämma vad denna objektivitet skall anses närmare innebära på grundskolans olika stadier. Domkapitlet anför vidare i denna fråga bl. a. följande.

Förstås med kravet på objektivitet att en saklig framställning av kristendomens egenart, dess historia och dess olika fromhetsriktningar skall ges, utan att eleven blir föremål för en påverkan av auktoritativ art, är detta en naturlig och självklar förutsättning. Ur det ständigt upprepade kravet på objektivitet kan emellertid lätt den risken uppkomma, att de kristna normerna och värderingarna relativiseras. Den viktiga och riktiga principen, att eleven i skolan skall förhjälpas till en genom självständig eftertanke vunnen personlig livsuppfattning, får icke leda till en sådan kylig neutralitet hos läraren, som kan komma att utgöra ett hinder för personlig fostran och så beröva eleverna möjlighet till inlevelse, personligt engagemang och upplevelsen av trygghet. Då beredningen när det gäller fostran till demokratiskt medborgarskap ingalunda tvekar om att denna skall direkt påverka eleverna och förhjälpa dem till ett bestämt ståndpunktstagande, synes det egendomligt, att beredningen samtidigt vill omgärda kristendomsundervisningen med restriktioner, vilka går utöver kravet på den objektivitet, som består i en saklig undervisning, vilken — såsom beredningen själv framhåller — alltid innebär en påverkan på personligheten. Domkapitlet finner därför att det sätt, på vilket beredningen hävdar kravet på kristendomsundervisningens objektivitet, kan komma att leda till ur kristendomsämnetts egen synpunkt ogynnsamma konsekvenser.

Domkapitlet i Växjö anser det riktigare att använda uttrycket »sakligt riktig» undervisning än »objektivitet». Enligt domkapitlet bör väl subjektivitet undvikas men lärarens engagemang lika litet som vid undervisning i fysik och geografi uteslutas. *Domkapitlet i Göteborg* finner det för sin del självfallet att kravet på objektivitet i undervisningen inte fattas så, att det kommer att utgöra ett hinder för en personligt engagerad undervisning.

Såväl *Frikyrkliga samarbetskommittén* som *Kristendomslärarnas förening* och *Religionspedagogiska institutet* ansluter sig närmast till vad beredningen i huvudbetänkandet anfört om objektiviteten och finner inte lämpligt att i enlighet med läroplansförslaget närmare ange objektivitetens innebörd på olika stadier. De två förstnämnda vänder sig särskilt emot vad som uttalats beträffande lågstadiet. Föreningen anser det viktigt att understryka, att objektivitet icke innebär en negativ inställning till ämnet. Samarbetskommittén, som menar att undervisningen skall vara objektiv i den meningen, att den skall meddela sakliga kunskaper utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en

viss åskådning, har med tillfredsställelse funnit, att skolberedningen i sak har samma uppfattning om kristendomsundervisningen som den som varit gällande en lång följd av år.

Domkapitlet i Stockholm, som i objektivitetsfrågan gör vissa jämförelser mellan läroplansförslaget, tidigare och nu gällande undervisningsplan för folkskolan, timplaner och huvudmoment för försöksverksamheten samt skolkommisionens uttalanden i ämnet, finner att skolberedningen driver objektivitetskravet mycket hårt och att förslaget betecknar en sekularisering av ämnets uppläggning. *Domkapitlet i Luleå*, som mest uppehåller sig vid uttalandena i läroplansförslaget, synes däremot i stort sett nöjd med förslagen och framhåller att i huvudbetänkandets målsättningskapitel och i ännu högre grad i detaljläroplanen finns många positiva synpunkter och anvisningar, som om de följs och förverkligas bör leda till en god kristendomsundervisning. *Domkapitlet* anför bl. a. att kravet på objektivitet i undervisningen i minst lika hög grad är ett skydd mot kristendomsfientlig propaganda som mot proselytvervande för kristna särmeningar. *Domkapitlet i Karlstad* finner, att läroplansförslaget uppvisar en långt mera positiv inställning än huvudbetänkandet till kravet att skolan skall ge en kristen fostran. Det berättigade kravet på objektivitet i undervisningen har, anför *domkapitlet*, där tydligt förenats med uppfattningen att kristendomen och det kristna kulturarvet skall få forma eleven på ett positivt sätt från lågstadiet och uppåt.

Enligt *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* slutligen bör undervisningen i kristendomskunskap i enlighet med principerna om religionsfrihet övergå till att bli religionskunskap både nominellt och reellt, vilket skulle innebära att kristendomskunskap utgår som självständigt ämne i kurs- och timplaner.

Endast ett fåtal remissinstanser har berört skolberedningens uttalanden i kapitel 12 om vilka olika avsnitt den fullständiga läroplanen skall innehålla. *Skolöverstyrelsen* och *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryrverning* synes ansluta sig till beredningens uppfattning på denna punkt. *Läns-skolnämnden i Örebro län* anser, att en läroplan bör omfatta jämväl läroböcker och övriga hjälpmedel. Bl. a. *Läroverkslärarnas riksförbund* beklagar, att skolberedningen, fastän den lämnat många metodiska anvisningar, inte själv presterat en systematiskt utformad undervisningsplan. Vissa synpunkter på utformningen av läroplanens avsnitt om skolans mål har redovisats i det föregående.

Skolöverstyrelsen och *Folkskolläraryrverningens federationen* tillstyrker likaledes skolberedningens förslag, att läroplanen utformas såsom en syntes av en samlad, samordnad och ämnesindelad läroplan. *Gymnasieutredningen* erinrar om att skolberedningen säger sig ha eftersträvat att på högstadiet i någon mån genomföra den samordnade läroplanstypen. Bl. a. finns ansatser till samordning mellan de samhällsorienterande ämnena historia, geografi och samhällskunskap. *Utredningen* anför härom vidare.

Gymnasieutredningen bedömer för sin del sådana strävanden som utomordentligt betydelsefulla och anser därför att man genom konkreta åtgärder bör söka

skapa garantier för att de förverkligas. Bland sådana åtgärder kan nämnas lärarutbildning och lärarfortbildning, varigenom möjliggöres att en lärare kan svara för flera närbesläktade ämnen, samt vidare föreskrifter och anvisningar om hur samordningen praktiskt skall realiseras — t. ex. genom detaljplanering vid ämneskonferenser och någon ny typ av huvudlärarinstitution för varje ämnesblock och klass — då undervisningen måste ombesörjas av mer än en lärare.

Vad skolberedningen anfört om läroplanens huvudmoment med grundkurser och överkurser har mött föga kritik. *Länsskolnämnden i Jönköpings län* menar, att det vore riktigare att förutsätta en minimikurs för de lägsta nivåerna, en mellankurs för medelmåttorna och överkurser för de översta nivåerna. Då det gäller högstadiets orienteringsämnen, förordar även *länsskolnämnden i Kristianstads län* en uppdelning av kursinnehållet i minimikurs, normalkurs och överkurs. *Folkskollärary Federationen* delar skolberedningens uppfattning om principerna för utformningen av kursföreskrifterna. Federationen fäster stort avseende vid att huvudmomenten i fråga om samtliga läroämnen fördelas och utbyggs i ett förslag till årskursfördelning. Att lärarens frihet ej onödigtvis inskränkes har från flera håll framhållits som ett önskemål.

Skolberedningens förslag att införa de förkortade ämnesbeteckningarna svenska, hembygdskunskap, biologi, gymnastik och teckning har fått ett välvilligt mottagande. De beteckningar för ämnesgrupper, som skolberedningen föreslagit, är däremot föremål för delade meningar. *Skolöverstyrelsen* och *Folkskollärary Federationen* accepterar uttryckligen de föreslagna beteckningarna. I flera yttranden framkommer emellertid kritiska synpunkter och förslag, framför allt beträffande de allmänna ämnenas uppdelning i färdighetsämnen, orienteringsämnen och övningsämnen. Särskilt bibehållandet av beteckningen övningsämnen har framkallat bestämda gensagor från vissa håll. Att alla ämnen bör kallas läroämnen hävdas av kollegiet vid *folkskoleseminariet i Jönköping* samt *Läraryhögskolornas och seminariernas lärarförbund*. Även *TCO* finner starka skäl tala för slopande av ämnesgrupperingen och föreslår, att termen läroämnen konsekvent användes för samtliga förekommande undervisningsämnen. *Statstjänstemännens riksförbund* åter vill reservera beteckningen läroämnen för alla allmänna ämnen. Förbundet anför i ämnet följande.

I alla ämnen, även de s. k. övningsämnena, ingår både färdighets- och orienteringsmoment. Skolberedningens förslag att alla ämnen i den nya skolan blir jämställda när det t. ex. gäller villkor för flyttning till högre klass, är en annan omständighet, som enligt SR:s uppfattning talar för namnet läroämnen såsom gemensam benämning på alla allmänna ämnen. Ett bibehållande av namnet övningsämnen skulle dessutom för framtiden lätt kunna konservera den vanliga uppfattningen att övningsämnena är mindre väsentliga än övriga ämnen och därigenom påverka elevernas linjeval på högstadiet i olämplig riktning.

I viss överensstämmelse med sistnämnda förslag har *länsskolnämnden i Jämtlands län* uttalat sig för en uppdelning i allmänna ämnen och specialämnen. Kollegiet vid *seminariet för huslig utbildning i Uppsala* finner den föreslagna

uppdelningen anmärkningsvärd: »I årskurs 7 är hemkunskap ett övningsämne, men i årskurs 8 är hemkunskap med hemsjukvård ett specialämne för att i 9ht vara yrkesämne». Seminariet anser, att beteckningen övningsämne bör slopas. Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Falun* förordar, att benämningen övningsämnen ersättes med beteckningen ämnen för estetisk-praktisk och fysisk fostran. Kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium* i Göteborg och *musikaliska akademiens styrelse* föreslår, att övningsämnena betecknas färdighetsämnen, medan *Musiklärarnas riksförening* vill beteckna musiken som ett orienteringsämne eller i andra hand som ett estetiskt ämne. Från flera håll har i detta sammanhang påpekats, att dessa frågor sammanhänger med övningslära-
nas ställning, och förslag om den särskilda övningslärarstadgans slopande har från några håll framförts.

Orienteringsämnenas uppdelning på högstadiet i kristendomskunskap, samhällsorienterande och naturorienterande ämnen har på några punkter diskuterats. Det större konsistoriet vid *universitetet i Stockholm* har till sitt yttrande fogat en skrivelse från universitetets båda geografiprofessorer, vilka protesterar mot att geografin förts enbart till de samhällsorienterande ämnena. De påpekar, att ämnet vid universiteten är i lika hög grad ett naturvetenskapligt som ett samhällsvetenskapligt ämne. Grupperingen kunde medföra vissa riskmoment och bl. a. leda till ett eftersättande av de naturgeografiska momenten. Man kunde också tänkas få den uppfattningen, att högstadiets geografilärare i sin akademiska examen skulle kunna kombinera geografi enbart med samhällsvetenskapliga-humanistiska ämnen. Likartade synpunkter har anförts av matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid *universitetet i Uppsala*. I anslutning till förslaget att hänföra kristendomskunskapen till orienteringsämnena har bl. a. *länskolnämnden i Kronobergs län* betonat, att ämnets särställning bör bevaras och att ämnet skiljer sig från övriga orienteringsämnen. Å andra sidan har exempelvis *Österåkers kommun* betonat fördelarna av en närmare samordning mellan kristendomsämnet och övriga orienteringsämnen.

Beredningens synpunkter på skolans inre arbete har så gott som genomgående fått ett välvilligt mottagande i yttrandena. Flertalet remissorgan har därvid understrukit betydelsen av det inre arbetets förnyelse. Särskilt har man betonat, att grundskolan — vars riktlinjer för det inre arbetet sammanfattats i begreppen självverksamhet, åskådlighet, individualisering och samarbete — kommer att ställa utomordentliga krav på lärarna, skolledarna och klassföreståndarna. Nödvändigheten av att åtgärder vidtages i syfte att underlätta främst lärarnas situation t. ex. genom förbättrad utbildning och fortbildning, tillgång till effektiva pedagogiska hjälpmedel och metodiska anvisningar samt tillräckliga undervisningslokaler har i stor utsträckning poängterats i remissyttrandena.

Länskolnämnden i Kalmar län exempelvis anför, att beredningen bygger på en mycket stark tilltro till de mänskliga resurserna, lärarnas och elevernas. Troligen rymmer denna tilltro rätt mycken överskattning. Ett är emellertid

säkert; till slut kommer det att bero på läraren, om utvecklingen i praktiken kommer att gå i den riktning, som intentionerna pekar, framhåller nämnden. Att åstadkomma en reformering av skolans arbetssätt är en fråga på lång sikt, och för dess lösning kräves ett tålmodigt uppbyggnadsarbete, som skall påbörjas vid lärarutbildningsanstalterna och fortsättas genom ihärdigt fortbildningsarbete bland de verksamma lärarna. Skall beredningens intentioner om undervisningens individualisering och aktivisering kunna förverkligas, måste enligt nämnden lärarnas utbildning och omskolning bli föremål för ett målmedvetet intresse under den närmaste tioårsperioden, och det allmänna måste vara berett att bära härav betingade kostnader.

Under hänvisning till att ett väl avvägt samspel mellan klassundervisning, grupparbete och individuell undervisning är av vikt för att skolan skall nå önskat resultat framhåller *skolöverstyrelsen*, att en sådan kombination av olika arbetsformer kräver tillgång till lokaler och hjälpmedel samt god lärarutbildning. Överstyrelsen vill också understryka vikten av att skolan i sin fostrande och undervisande verksamhet inriktar eleverna på gemenskap och samarbete, samtidigt som den ger utrymme åt deras individualitet och självständighet. För att skolans inre arbete skall få den utformning, som beredningen skisserat, krävs enligt överstyrelsen en väl genomförd planering och en nära samverkan mellan alla berörda parter. Inte minst måste rektor, studierektor, tillsynslärare, huvudlärare och klassföreståndare ha tillräcklig tid att ägna dessa viktiga uppgifter.

Några instanser, bl. a. *länskolnämnden i Gotlands län* och *socialstyrelsen*, har i sina yttranden berört frågan om rektorernas uppgifter. Sålunda säger sig sagda *länskolnämnd* helt vilja instämma i beredningens uttalande, att det stöd och det intresse, som den enskilde läraren kan påräkna från skolledaren, är väsentligt för utformningen av skolans inre arbete. Nämnden anser det därför vara av betydelse, att erforderlig arbetskraft ställes till skolledarens förfogande på skolexpeditionen för att därigenom befria denne från vissa rutinbetonade göromål. *Socialstyrelsen* erinrar om, att beredningen lagt huvudansvaret på rektor, för att skolans inre arbete kommer att förnyas i enlighet med förslagen, men samtidigt synes ha räknat med, att denne allttjämt skall vara administrativ chef och tillika lärare. Såvitt styrelsen kan finna måste i första hand arbetsledaruppgifterna bli åsidosatta vid en sådan orimlig arbetsbörda. Styrelsen vill därför förorda, att rektor i vart fall under utbyggnadstiden avkopplas från läraruppgifterna och erhåller verksamt stöd i sina arbetsledaruppgifter.

I fråga om lärarnas hjälpmedel för det inre arbetet inom grundskolan erinrar *socialstyrelsen*, att beredningen i åtskilliga sammanhang utgått från att lärarna vid den starkt individualiserade elevvård, som de skall utöva, får tillgång till sådana hjälporgan som psykologer, kuratorer, föräldraföreningar, elevråd m. m. Styrelsen anser, att inrättandet av rationellt arbetande dylika organ är en angelägen uppgift och i vissa avseenden en förutsättning för att det nya skolprogrammet skall kunna motsvara, vad som därmed avsetts.

I ett senare avsnitt redovisas remissinstansernas speciella synpunkter på klassföreståndarens arbetsuppgifter och klassföreståndarinstitutionens organisation inom grundskolan. I yttrandet från *Malmö* stad understrykes särskilt beredningens uttalande om att huvudansvaret för elevvården måste vila på klassföreståndare och rektor. På senare år har, framhålles det i yttrandet, kunnat konstateras en tendens att avlasta klassföreståndaren en del av ansvaret för elevvården genom kuratorer och yrkesvals lärare m. fl.; en klar avgränsning av dessa olika befattningshavares kompetensområden bör företagas. Klassföreståndaren lär i det dagliga arbetet känna eleven och hans problem i en omfattning, som övriga nämnda befattningshavare inom skolan ej har möjlighet till vid endast sporadiska kontakter. Klassföreståndarens stora betydelse i sammanhanget synes självklar, framhålles det från stadens sida. I anslutning till beredningens uttalande att läraren måste få erforderliga hjälpmedel till sitt förfogande, såsom materiel för anteckning av eleviakttagelser, för skolmognadsundersökningar, för diagnostiska prov etc., finner *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* det vara angeläget framhålla, att det också krävs ett underlag i form av psykologiska och andra undersökningar, utförda av t. ex. skolpsykologer och skolläkare. I vissa fall kan läraren få hjälp av skolköterska och skolkurator. Förbunden kan vidare instämma i beredningens uttalande att huvudansvaret för elevvården måste vila på klassföreståndare och rektor men vill samtidigt framhålla nödvändigheten av att det skapas praktiska förutsättningar för att lösa dessa uppgifter.

I anslutning till nyckelorden aktivitet, konkretion och individualisering vill *skolöverstyrelsen* understryka betydelsen av goda hjälpmedel, bl. a. lämpligt studie- och arbetsmaterial och rikhaltiga boksamlingar, och av möjligheter till stimulerande exkursioner och studiebesök. Skolans uppgift att ge en effektiv studie- och arbetsteknik förtjänar enligt överstyrelsen att accentueras. Inte minst viktigt är enligt kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm*, att lärarna till sitt förfogande får svårighetsgraderade och självinstruerande hjälpmedel, som kan underlätta individualiseringen på högstadiet.

Flera remissinstanser, bl. a. *länsskolnämnderna i Kristianstads och Skaraborgs län*, *Läroverkslärarnas riksförbund* samt kollegierna vid *folkskoleseminariet i Jönköping*, *folkskoleseminariet i Haparanda*, *högre allmänna läroverket å Östermalm i Stockholm* och *statens försöksskola i Linköping* ävensom *Stockholms* stad framhåller, att utförliga och konkreta metodiska anvisningar är en förutsättning för att beredningens intentioner, när det gäller undervisningens uppläggning, skall kunna förverkligas. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* framhåller vikten av att metodiska anvisningar snarast utarbetas, så att sådana finnes till hands för de i inledningsskedet till grundskolan rådvilla lärarna. Studieplaner måste enligt nämnden tillkomma genom centrala initiativ, vilket icke utesluter, att den intresserade läraren bör uppmantras att åstadkomma en egen studieplan. *Länsskolnämnden i Kristianstads län* understryker betydelsen för det inre arbetet av att de metodiska anvisningarna, som måste utarbetas

i anslutning till läroplanen, innefattar en uppdelning av kursinnehållet icke bara efter varje kursmoment utan även efter prestationsnivåerna inom det föreliggande elevmaterialet. Kollegiet vid *statens försöksskola i Linköping* anför i detta sammanhang att de metoder och de arbetsformer, som ett förverkligande av den nya skolans mål oundgängligen kräver, förutsätter en betydligt mera utvecklade studieteknik och lästeknik hos eleverna än tidigare. Kollegiet vill därför framhålla det angelägna i att studieplaner och anvisningar för en systematiskt upplagd undervisning i studieteknik för årskurserna 1—9 och med konkreta förslag för varje enskilt ämne sammanställas och på lämpligt sätt inarbetas i kursplanerna.

Frågan om formerna för undervisningens uppläggning diskuteras i några remissyttranden. Sålunda finner kollegiet vid *folkskoleseminariet i Umeå* det vara värdefullt, att beredningen i sina riktlinjer för undervisningen betonar, att ingen av de där nämnda undervisningsformerna bör ensidigt användas, utan att skolan bör bjuda på varierande situationer, som ger rytm åt arbetet. Den individualisering av undervisningen, som rekommenderas, är synnerligen eftersträvansvärd. Enligt kollegiet bör det klart fastslås, att läraren måste ha full frihet att välja det arbetssätt, som han med hänsyn till situationen och klassens sammansättning finner vara bäst. Med anledning av beredningens synpunkter på undervisningens individualisering frågar sig kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Bromma i Stockholm* hur det skall kunna undvikas, att i elevernas medvetande framträder uppfattningar om att det just genom individualiseringen sker en uppdelning, eftersom läraren ger olika uppgifter och bedömer dem efter prestationer. Även om läraren bedömer från fall till fall, är han ju likväl nödsakad att ha vissa grunder eller normer för sina bedömningar. Säkerligen kan eleverna icke undgå att märka, att en viss gruppering med hänsyn till färdigheter och anlag äger rum. På så sätt uppkommer en ny form av differentiering, som mera torde göra sig gällande i sammanhållna högstadielklasser än efter linje- och tillvalsprinciper uppdelade grupper. Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Landskrona* varnar för beredningens rekommendationer i avsnittet om individualisering, så vitt gäller matematikundervisningen. Att här låta eleverna fritt övergå till nytt kursmoment skulle vara synnerligen riskabelt och torde för övrigt vara ogörligt i praktiken.

Till beredningens uppskattning av grupparbetet som ett värdefullt komplement till annan undervisning vill kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium* helt ansluta sig. Frågan kan emellertid enligt kollegiet diskuteras ur socialpsykologisk synvinkel. Respekten för individen skall gälla även här, så att ingen tvingas in i gruppen, om han visar sig kunna och vilja arbeta på egen hand. Det väsentliga i sammanhanget är dock enligt kollegiet, att organisationen med sammanhållna klasser på högstadiet icke är möjlig utan de rekommenderade undervisningsmetoderna. Kollegiet vid *Malmö latinskola* anser, att beredningens pedagogiska och metodiska rekommendationer är byggda på ganska osäkra premisser, och att beredningens värderingar är svagt underbyggda. När allt kom-

mer omkring måste nog klassundervisningen under mycket lång tid framåt bli den absolut dominerande undervisningsformen, och metoden saknar icke förtjänster. Modererad genom inskränkning av elevernas hemarbete och genom så många inslag av vettig individualisering som möjligt torde den vara den enda, som i närvarande läge kan rekommenderas såsom allmän standardmetod. Även *Historielärarnas förening* tror, att klassundervisningen får en stor betydelse också i den nya skolan, och anför följande.

Individualiserad undervisning i betydelsen av uppgifter, som de enskilda eleverna har att lösa eller arbeta med på egen hand, kan naturligtvis tillämpas i större eller mindre omfattning, beroende på tillgången på lämpliga uppgifter och nödvändig arbetsmateriel i klassrummet. Detsamma gäller i viss utsträckning grupparbetet. Det torde emellertid vara nödvändigt att besinna, att grupparbetet, om det skall lyckas, väl främst låter sig användas, när man har att göra med studieintresserade och begåvade klasser. I mycket heterogena klasser kan det i själva verket vålla betydande svårigheter att genomföra. Som ingen annan arbetsform kräver grupparbetet disciplin och samling, då det ytterst lätt ger rum för distraherande moment. Grupparbetet får sålunda inte övervärderas som lösningen på det pedagogiska problemet med sammanhållna klasser utan måste bedömas realistiskt.

I ett par remissyttranden förordas, att lägerskolverksamheten inordnas i skolarbetet. *Länsskolnämnden i Älvsborgs län* anser sålunda, att särskilt för mer praktiskt lagda stadselever måste i årskurs 8, där den föreslagna timplanen uppvisar en stark anhopning av teoretiska ämnen, lägerskolans friare arbetsformer bli av mycket stort värde. Dessutom ges härigenom tillfälle att praktiskt bibringa eleverna det naturvett, som så många människor visar sig sakna i det allmännare umgänget med naturen. För lägerskolverksamheten bör enligt nämnden kunna anslås minst en vecka i årskurs 8. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län*, som delar beredningens uppfattning om värdet av lägerskolor, finner det dock icke befogat, att sådana skolor endast skulle få förekomma för elever från städer och tätorter.

Betydelsen av korrespondensundervisningen såsom ett viktigt hjälpmedel för den individualiserade undervisningen har särskilt understrukits i några remissyttranden, främst från olika *korrespondensinstitut* och vissa *folkbildningsorganisationer*. Härvid framhålles även bl. a. att ett visst mått av förtrogenhet med denna undervisningsform bör bibringas eleverna under skoltiden. Som ett medel att kompensera ett eventuellt felaktigt val av tillvalsgrupp i årskurs 7 och 8 samt ett otillfredsställande val av linje i årskurs 9 kan korrespondensundervisningen även göra en insats på det nya högstadiet i form av stödundervisning, som hjälper eleven över till en ny studieväg. Särskilt folkbildningsorganisationerna har mera i detalj berört studiecirkelverksamheten och folkbildningsrörelsernas roll för det inre arbetet i den nya skolan.

Beträffande de av beredningen föreslagna möjligheterna för eleverna att i större utsträckning än nu anförtros uppdrag inom bibliotek, skolexpedition och annorstädes inom skolan understryker *skolöverstyrelsen* och *gymnasieutred-*

ningen betydelsen av att eleverna i största möjliga utsträckning får tillfälle att göra insatser på detta område, varvid förutsättes att vederbörande elever i viss mån befrias från närvaro vid lektioner för uppdragens fullgörande.

Frågorna om elevråd och om elevernas inflytande på ordningsreglernas utformning har upptagits till behandling i några yttranden. Sälunda säger sig *Folkpartiets ungdomsförbund* vilja instämma i beredningens uppskattning av elevrådets betydelse som instrument för elevernas skolning till samverkan och demokrati, och vill särskilt understryka, att eleverna genom elevråden och inom klassens ram bör beredas ett betydande inflytande på ordningsregler och andra förutsättningar för livet i skolan. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* anser, att elevråden icke bör få de begränsade funktioner, som upprätthållande av ordningen innebär. De bör ges ett bestämt medinflytande, då det gäller utformningen av skolans ordningsregler och även i andra sammanhang uppfattas såsom givande ett uttryck för elevernas ståndpunkt i skilda frågor. *Gymnasieutredningen* betonar betydelsen av att eleverna lär sig något om självstyrelse, och tillstyrker, att allt göres från skolans och det allmännas sida, som kan uppmuntra sådana aktiviteter. *Målsmännens riksförbund* framhåller i detta sammanhang, att ungdomen får den effektivaste och bästa sociala fostran genom att på eget ansvar och under lämpliga former medverka i uppbyggandet av det samhälle i miniatyr, som skolan utgör. *Sveriges elevers centralorganisation*, som med tillfredsställelse noterat beredningens positiva inställning till elevernas självstyrelseverksamhet, understryker vikten av att elevråd bildas vid landets samtliga grundskolor. Organisationen vill emellertid framhålla det olämpliga i, att elevråden har till uppgift att upprätthålla ordningen i och omkring skollokalerna och kontrollera efterlevnaden av skolans ordningsföreskrifter, i all synnerhet som eleverna inte fått medverka vid utformningen av skolans ordningsregler.

Vikten av att skolan aktivt engagerar sig för att på olika sätt stimulera elevernas fritidsverksamhet i form av föreningsliv, utgivande av skoltidningar m. m. understrykes i flera yttranden.

Med hänsyn till vår tids allvarliga ungdomsproblem måste skolan enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* i betydligt större omfattning än hittills intressera sig för elevernas fritidsverksamhet. För att ungdomarna skall finna trivsel i samhället bör skolan stimulera dem till en fritidsverksamhet, som främjar deras andliga utveckling och stärker deras hälsa. Att ge skolan erforderliga resurser härför måste enligt länsstyrelsen vara en god investering för samhället. *Gymnasieutredningen* uttalar om föreningslivet bl. a. följande.

Man torde numera inom alla läger vara ense om att ungdomens föreningsliv bör understödjas. Om skolan därvidlag skall rikta elevernas uppmärksamhet mot utanför skolan arbetande föreningar eller först och främst stödja skolans interna föreningsliv, kan icke generellt avgöras. Detta beror nämligen såväl på skolform som på föreningslivets lokala struktur. I den kommande, alla elevkategorier omfattande grundskolan, bör dock ett för alla lärjungar öppet föreningsväsende kunna verksamt arbeta för ett av denna skolas mål — den sociala fost-

ran. Utredningen vill dock understryka, att elevernas egna föreningar inte får splittra skolans gemenskap.

Enligt *Landsorganisationen* bör grundskolan se det som en tillgång, att eleverna deltar i för de olika åldrarna lämpat föreningsliv även utanför skolan. Skolan bör dessutom stödja föreningsmässiga verksamhetsformer genom att upplåta lokaler för sammanträden, studiecirkelar, samkväm etc. Organisationen anser, att skolan icke bör taga ställning till arten av föreningsliv i den meningen, att man skulle vara mindre positiv till exempelvis politiska, demokratiska ungdomsföreningar än till andra. *Folkpartiets ungdomsförbund* finner det vara angeläget, att icke vissa föreningar, t. ex. de politiska, ställs i strykklass. Rektorer bör därför fräntas den rätt de nu har att vägra vissa föreningar tillgång till lokaler. Det torde inte vara några svårigheter att, mot bakgrunden av att skolan skall fostra till demokrati, göra en rimlig generell gränsdragning för vilka föreningar, som ej skall tillåtas. Med tillfredsställelse noterar *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* den positiva inställning, som beredningen har gentemot föreningslivet i skolan, vilket enligt förbundet kontrasterar mot den uppfattning angående politiskt organisationsarbete i skolan, som några få rektorer i vissa sammanhang gett uttryck för. Även *Sveriges elevers centralorganisation* är kritiskt inställd mot de nuvarande möjligheterna för rektor att förhindra att skollokaler upplåtes till politisk föreningsverksamhet och vill ha en ändring till stånd. Vidare önskar organisationen, att rektor ej bör få förbjuda skolförening att använda skolans anslagstavlor. Härjämte föreslås, att det utarbetas regler för utgivande av stencilerade skoltidningar i nära anslutning till tryckfrihetsförordningens bestämmelser.

Sveriges riksidsrottsförbund framhåller betydelsen av det vittomfattande förenings- och ungdomsarbete som bedrivs inom idrottsrörelsen, en verksamhet som förbundet finner att skolberedningen alltför litet uppmärksammat.

Endast några få remissorgan har i sina yttranden berört frågan om planering och samverkan för att främja skolans inre arbete. Sålunda finner *TCO* det vara angeläget, att kollegieinstitutionen även i den obligatoriska skolan ges en fastare ställning än vad som hittills varit fallet, och *Sveriges textillärares riksförening* anser det vara värdefullt för skolans inre arbete, att samarbete lärarna emellan kommer till stånd i form av konferenser av olika slag. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* anför bl. a. följande.

En planering av undervisningen på längre sikt, för hela stadiet, läsåret och terminen och för perioder av varierande längd, erfordras alltid men är särskilt väsentlig, för att de av beredningen rekommenderade kursuppläggningsarna och undervisningsformerna skall kunna förverkligas på ett tillfredsställande sätt att ge eleverna ett gott utbyte av studierna. Planeringen måste fullföljas genom förberedelser för undervisningen inom kortare kursavsnitt och under enskilda lektioner, uttalar beredningen bl. a. Federationen finner denna framställning realistisk som ett uttryck för den ökade arbetsbörda för den enskilde läraren, som den nioåriga skolan kommer att medföra. Ytterligare insatser från den enskilde lärarens sida kommer även att krävas för att klara de ökade krav på samver-

kan, som skolarbetet kommer att ställa. Federationen anser, att samverkan och samarbete lärare emellan — enskilt eller i kollegie- och konferensform — är ett nödvändigt och självklart inslag i skolans dagliga arbete. Det är viktigt, att lärarna ges tid härför liksom att ändamålsenliga samarbetsformer skapas.

Flertalet remissinstanser har i likhet med beredningen understrukt nödvändigheten av ett ökat samarbete mellan skolan och hemmen. *Riksförbundet landsbygdens folk* ifrågasätter om inte nya vägar borde prövas. En mera öppen och positiv inställning från skolans och lärarnas sida efterlyses därvid. En intensifierad forskning på detta område förordas av *NKI-skolan*. Försöksverksamhet borde härutinnan organiseras av de ansvariga organen. En till hemmen given effektiv instruktion om hemstudiernas teknik och studiemiljöns betydelse vore vidare av värde. I allmänhet betonas behovet av initiativ och aktivt stöd från skolans sida. *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* anför härom följande.

Samarbetet mellan hem och skola är av naturliga skäl starkt beroende på lärarna, särskilt klassföreståndarna. Dessa har emellertid åtskilliga hinder att övervinna, främst av psykologisk natur. Dagens föräldrar har sin personliga skolerfarenhet från en skola och en undervisning av annan art än den som nu förutses. Under deras skoltid förekom samverkan mellan hem och skola endast i blygsam omfattning. Det psykologiska avståndet mellan å ena sidan lärare, å den andra föräldrar och elever, var på deras tid i allmänhet långt större till följd av den mera auktoritära skolan och det dåtida samhällets sociala struktur. Det kan inte förvåna om sådana omständigheter och erfarenheter leder till att förståelsen mellan lärare och föräldrar inte är den bästa vid etablerandet av samarbete mellan hem och skola. Allmänt sett talar detta för att samarbetet erhåller en framträdande plats vid informationen om grundskolan.

Enligt förbundets mening måste lärarna erhålla ett aktivt stöd från skolleningen, främst skolstyrelsen. Denna måste se det som en synnerligen angelägen uppgift att utarbeta lokala riktlinjer för samarbetet och medverka till att dessa kommer till hemmens kännedom. Skolstyrelserna bör för dessa uppgifter erhålla lämpliga anvisningar och riktlinjer, innefattande olika alternativ som kan komma i fråga med hänsyn till kommuntyp och skoldistriktens struktur. Särskilt bör uppmärksammas vikten av att föräldraföreningarna beredes möjlighet till aktiv medverkan, särskilt i fråga om de fostrande uppgifterna, och till praktiska insatser i fråga om friluft- och fritidsverksamhet, samarbetet mellan hem och skola, vid ordnande av övervakning för skolskjutsbarns läxöverläsning under väntetid m. m.

Att centraliseringen inom ett större område av elevernas skolgång på högstadiet kan minska och försvåra möjligheterna till kontakt skola-hem framhålls av bl. a. *länskolnämnden i Västmanlands län, Riksförbundet landsbygdens folk* och vissa kommuner.

Läroverkslärarnas riksförbund påpekar, att lärarnas arbetsuppgifter på grund av det även enligt förbundets mening önskvärda intensifierade samarbetet mellan skolan och hemmen medför ökade arbetsuppgifter för skolledarna och lärarna. Förbundet förutsätter, att det från statens och kommunernas sida kommer att skapas förutsättningar för förverkligandet av dessa intentioner och tar

för givet, att statsmakterna är beredda att ge skolan de resurser som behövs för att föra ut dessa tankar till skolans vardag. Sålunda måste lärarnas undervisningsskyldighet reduceras, så att de får tid för dessa önskvärda uppgifter.

Enligt *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* bör skolan tillsammans med övriga kommunala organ medverka i s. k. »föräldrakampanjer». Vikten av målsmännens aktiva deltagande i skolarbetet, främst inom föräldraföreningens ram, understrykes i flertalet yttranden.

Kvänums kommun uttalar den förhoppningen, att föräldraföreningarna i sin medverkan för att nå gemensamma fostringsnormer för skola och hem ej kommer att syssla med detaljer utan bli medel för att underlätta den behövliga direkta kontakten föräldrar—lärare. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* ifrågasätter om inte föräldraföreningarna skall göras obligatoriska, i varje fall bör anvisningarna göras verkligt uppfordrande i detta avseende. *Socialstyrelsen* anser, att det bör ankomma på skolans ledning att verka för tillkomsten av föräldraföreningar. Erforderliga anslag för föreningarnas verksamhet torde lämpligen böra beviljas av kommunerna. Även *Landsorganisationen* finner att det allmänna, på villkor som närmare bör utredas, ekonomiskt bör bidra till skapandet av en livlig föräldraaktivitet. *Boxholms* köping finner de olika klassernas föräldramöten, där man i en trängre krets lättare kan samråda, vara av det största värde. Här nås den personliga kontakten på ett annat sätt än vid massbesökta föräldramöten.

Att hemarbete för eleverna måste vara obligatoriskt betonas av *folkskoleseminariet i Jönköping* och understrykes än starkare av *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* i anslutning till vad beredningen anfört härom i detta sammanhang.

Angelägenheten av att lärare icke obehörigen yppar vad som iakttagits eller eljest framkommit vid samarbetet med lärjunges hem eller i övrigt vid behandling av elevs personliga förhållanden finner *skolöverstyrelsen* vara av sådan vikt, att föreskrift i detta avseende bör intagas i skolstadgan. Även *Målsmännens riksförbund* anser, att det bör uttryckligen fastslås, att tystnadsplikt föreligger och föreslår, att frågan eventuellt blir föremål för särskild utredning. Bestämmelserna om mottagningstid (telefonid) föreslås av *länsskolnämnden i Malmöhus län* utsträckas att gälla alla lärarkategorier. Nödvändigheten av viss mottagningstid berörs också av *Umeå stad* och *Östra Vibbolandets kommun*. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* framhåller nödvändigheten av att läraren vid fullgörande av sina många gånger grannlaga och svåra kontaktuppgifter för egen del åtnjuter ett fullgott rättsskydd.

Att anvisningar om lämpliga former för samverkan mellan skola och hem bör ges i de allmänna anvisningar, som skall ingå i läroplanen för grundskolan, tillstyrkes av flertalet hörda instanser. Dock föreslår *TCO* och *Folkskollärary Federationen*, att ej endast Målsmännens riksförbund beredes tillfälle till överläggningar i denna fråga utan även de berörda lärarorganisationerna. Även *Landsorganisationen* finner skäl föreligga, att sådana överläggningar ges en bredare

bas, då fråga om hem och skola är av allmän social betydelse. Vid utarbetandet av anvisningarna bör enligt skolöverstyrelsen kontakt sökas med företrädare för målsmän och elever.

Departementschefen

I direktiven för 1957 års skolberednings arbete framhölls bl. a., att det inte var meningen, att beredningen skulle ge sig in på att utarbeta någon skolans eller skolarbetets filosofi. Skolarbetets innehåll och utformning i vid mening är emellertid beroende av skolans läroplan och denna i sin tur helt avhängig av det mål som samhället sätter upp för skolans verksamhet. Det är därför, vilket även understrykes av skolöverstyrelsen i dess yttrande, nödvändigt att skolans mål i förevarande sammanhang fastställs åtminstone i sina huvuddrag. Det bör också ges ökad tyngd genom att i någon mån få komma till uttryck i författningsformuleringar.

Avgörande för skolans mål och undervisningens innehåll är enligt min mening varje människas rätt till allsidig utveckling av sina anlag och intressen. Tungt vägande är också det moderna samhällets behov av och krav på sådana egenskaper hos människorna, vilka grundlägger och förstärker demokratiens principer för samverkan och tolerans mellan kön, raser och nationer och som gör människorna till nyttiga samhällsmedlemmar i en tid, som kännetecknas av stark utveckling.

Skolberedningen tar individens behov och samhällets krav som utgångspunkt för målsättningsdiskussionen och betonar, att samlivet i det demokratiska samhället måste utformas av fria och självständiga människor. Men friheten och självständigheten får inte utgöra självändamål; de måste vara grundvalar för samarbete och samverkan. Fostran till fritt och självständigt kritiskt omdöme, vilket är en mycket viktig uppgift för skolan, måste kompletteras med fostran till samarbete. Respekten för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till odelad personlig integritet representerar så omistliga tillgångar, att de kan sägas utgöra några av de grundvärden som måste få bestämma skolans mål och undervisningens innehåll och inriktning. Även om i övrigt det mesta är föränderligt i utvecklingssamhället ges det vissa grundvärden, som aldrig förlorar sitt innehåll eller sin giltighet. Det har avgörande betydelse för skolans fortsatta arbete, att denna målsättning är allmänt godtagen och det är därför enligt min mening väsentligt, att skolberedningen varit helt enig om dessa principiella riktlinjer för skolans arbete, liksom att de som yttrat sig över förslaget inte satt här berörda riktlinjer i fråga. Härav följer för undervisningsarbetet sammanfattningsvis kraven på självverksamhet, åskådlighet, individualisering samt gemenskap och samarbete.

Skolans mål är att uppfatta som en helhet. Den uppdelning på delmål, som skolberedningen gör, är huvudsakligen praktiskt betingad och avser framför allt att ange de huvudriktningar, i vilka skolan för närvarande synes böra sätta in

sina ansträngningar, de områden där dess uppgifter nu är särskilt angelägna. Vad beredningen i detta sammanhang anför om en ändrad avvägning mellan kunskapsmeddelelse och fostran, om individuell fostran i dess olika aspekter innefattande bl. a. personlighetsutveckling och intellektuell skolning, om social fostran, det nutida allmänbildningsmålet och den förberedande yrkesutbildningen synes mig i allt väsentligt vara väl ägnat som riktpunkt för skolans läroplan och därmed också för dess arbete.

I några av remissvaren har man menat, att skolberedningen sätter målet för den obligatoriska skolan för högt och i ett par av svaren har man i all synnerhet vänt sig mot beredningens uttalande om att »i det samhälle som skolan utgör är det rimligt att det ideala eftersträvas, även om detta mål sällan är möjligt att uppnå», medan andra uttryckligen accepterat att målet sättes högt. Jag förstår väl den tveksamhet en och annan emellanåt kan känna inför den uppfordrande målsättning som skolberedningen därmed angivit. Men om man betänker syftet med skolans hela verksamhet — att uppfostra och utbilda vår ungdom för dess egen och samhällets fortsatta utveckling — är det uppenbart att målet för denna måste sättas högt, och jag finner därför inte anledning att på denna punkt avvika från den uppfattning skolberedningen givit uttryck åt.

Under avsnittet om individuell fostran har beredningen även uppdragit riktlinjer för allmänt grundläggande kunskaper och färdigheter. Vad där anföres är till betydande delar endast en tillämpning och ytterligare precisering av de allmänna riktlinjer till vilka jag nyss givit min anslutning och jag anser mig med ett undantag därför inte behöva ytterligare uppehålla mig vid beredningens uttalanden i dessa frågor; i yttrandena ibland gjorda uttalanden om en från skolberedningens sida alltför negativ syn på betydelsen av fasta kunskaper får mot bakgrunden av de uttalanden beredningen faktiskt gjort i denna fråga liksom de i många yttranden redovisade erfarenheterna anses sakna fog. Det berörda undantaget utgöres av undervisningen i kristendoms kunskap, där jag för klarhetens skull vill med understrykande återge det väsentligaste av vad beredningen anför.

Religionen hör till den verklighet, uttalar beredningen, som skolan har att orientera i och ge kunskap om. Den kristna religionen är en väsentlig del av grundvalen för de etiska och sociala värderingar som vårt samhälle och vår samlevnad bygger på. Kunskap om kristendomen är nödvändig för förståelsen av västerlandets kultur- och samhällsliv såväl i gångna tider som i nutiden. Skolans religionsundervisning måste därför i vår kulturmiljö i första hand vara en undervisning om kristendomen: de bibliska skrifternas innehåll, kristendomens historia och samfundsformer samt kristen trosuppfattning och etik. Men även kunskap om de icke-kristna religionerna hör till den orientering som skolan skall ge. Detta är särskilt angeläget i en tid, då kontakterna mellan folk och kulturer blir allt livligare och alltmera oumbärliga. Eleverna bör emellertid också få kännedom om de strömningar som satt de religiösa sanningarnas värde i fråga.

Undervisningen i kristendomskunskap, framhåller skolberedningen vidare, skall liksom undervisningen i andra orienteringsämnen också ha en fostrande inverkan på individen. Genom det stoff som behandlas aktualiseras frågor, som rör elevernas egen livsinställning. Normer och livsideal, som är av betydelse för deras personliga utveckling och som fostrar till sanningssökande och livsallvar, kan härigenom förmedlas. Undervisningen skall samtidigt ge en inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor i nära anslutning till sådana problem av personlig och social natur som är eller kan bli aktuella för eleverna, t. ex. nykterhet, laglydnad, brottslighet, fredssträvanden, äktenskap och gruppgemenskap. De etiska kraven bör ställas så att de väcker till ansvar utan att detta förknippas med fruktan eller förlamande skuld känslor. En ensidigt moraliserande undervisning bör undvikas. Även i övrigt bör kristendomsundervisningen vara så beskaffad, att den tar hänsyn till elevernas förutsättningar och behov.

Jag vill vidare och kanske med än större skärpa än beredningen betona dess uttalande, att kristendomsundervisningen måste bedrivas så, att den inte kommer i strid med kravet på tanke- och trosfrihet. Därför skall den vara objektiv i den mening, att den meddelar sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning. Den fundamentala principen skall här upprätthållas, att eleverna skall fostras till självverksamhet, självständigt tänkande och personligt ställningstagande. Om skolan med vidsynthet och tolerans ger kännedom om skilda åskådningar, som rymmes inom och utom kristendomen, grundlägger den hos eleverna förståelse, aktning och respekt för oliktankande samt hjälper dem själva fram mot en personlig livsuppfattning.

Skolan är endast en del av det samhälle i vilket den ingår och målet för dess verksamhet är, som jag nyss anfört, i hög grad beroende av samhällets behov och önskemål. Samhället utvecklas och förändras kontinuerligt, en utveckling vartill skolan, sedd i ett större perspektiv, själv bidrar. Skolans mål måste därför från tid till annan revideras. För detta talar även skolans egen inre utveckling: den efter hand ökade lärarerfarenheten, ämnesstoffets successiva förnyelse, undervisningsmetodikens förändring och förbättring, tillförseln av nya och mer avancerade pedagogiska hjälpmedel m. m. Hela detta dynamiska skeende i och omkring skolan medför att dess mål måste tid efter annan revideras, dess uppgifter fortlöpande hållas tidsenliga. Kravet på en *fortskridande skolreform* i denna mening är fortfarande och måste framdeles vara lika angeläget som då det på sin tid framfördes av 1946 års skolkommision. Ansvar för att denna fortlöpande förnyelse och anpassning till efter hand ändrade förutsättningar och önskemål kommer till stånd, något som bör kunna företagas utan alltför ofta återkommande förändringar av organisationen, synes i första hand böra vila på den centrala skolledningen, även om det självfallet också ständigt bör vara aktuellt för alla dem, som ute på fältet ägnar skolan sin kraft och sitt intresse — lärare såväl som föräldrar och förtroendemän.

Läroplanen för grundskolan skall enligt skolberedningen vara ett hjälpmedel för att göra de för skolan uppställda målen till realiteter i dess dagliga liv. Den bör ange ramen för dess verksamhet och det innehåll som undervisningen skall sysselsätta sig med. Jag delar därför beredningens uppfattning, att den fullständiga läroplanen för att kunna uttrycka samhällets syn på den obligatoriska skolan av i dag och för att kunna fylla sitt ändamål för praktiskt skolbruk bör innehålla avsnitt om skolans mål, allmänna riktlinjer för skolans inre arbete, en framställning om erforderlig samverkan mellan skolan, hemmet och närsamhället samt timplaner, kursplaner och allmänna anvisningar för undervisningen. Grundskolans läroplan måste också så långt möjligt utgöra ett konsekvent uttryck för en genomtänkt pedagogisk grundsyn och den skall vidare främja en fortskridande skolreform.

När det gäller den slutliga utformningen av läroplanens avsnitt om skolans mål får måhända de i några fall i yttrandena resta kraven på en distinktare utformning beaktas, varvid dock givetvis all varsamhet bör iakttagas in fråga om det sakliga innehållet.

I det av skolberedningen överlämnade förslaget angående skolstadga har föreslagits att läroplan skall utfärdas av Kungl. Maj:t. Jag har erfarit att skolöverstyrelsen — på grundval av skolberedningens arbeten — börjat förbereda utarbetandet av metodiska anvisningar och sammanställandet i övrigt av ett förslag till fullständig läroplan med den av mig tidigare redovisade uppläggningsen. Överstyrelsen torde komma att underställa Kungl. Maj:t förslaget i dess helhet. Kungl. Maj:t torde därvid böra själv fastställa åtminstone skolans mål och riktlinjer för dess verksamhet, timplaner samt den del av kursplanerna som utgöres av mål och huvudmoment för undervisningen i varje särskilt ämne. Till vissa av skolberedningen även i detta sammanhang berörda frågor om elevvård och om klassföreståndarskap återkommer jag längre fram.

Vad beredningen i förevarande sammanhang anført i fråga om skolans inre arbete svarar enligt min mening väl mot målsättningen för skolan, och den syn på skolans uppgifter som måste vara vägledande för dess verksamhet.

Även vad beredningen uttalar i fråga om samverkan mellan skolan, hemmet och eleverna finner jag väl ägnat att utgöra riktlinjer för denna viktiga del av skolans verksamhet. Jag vill kanske kraftigare än beredningen understryka, att även om det bör vara lika naturligt för hemmen att ta kontakt med skolan som skolan med hemmen, måste dock ansvaret för att samverkan kommer till stånd i sista hand vila på skolan. Jag har redan inledningsvis framhållit vilken betydande vikt för skolans arbete, som föräldrarnas intresseengagemang har, och jag kommer på nytt tillbaka till denna fråga vid spörsmålet om skolans längd, innehåll och utformning. Angelägenheten av att i erforderlig omfattning få föräldrarnas medverkan i samarbetet torde emellanåt tarva nya och okonventionella grepp för att man skall kunna lösa uppstående problem och få

verksamheten effektiv. Beredningens uttalande om att skolöverstyrelsen, innan den utfärdar anvisningar om formerna för samverkan m. m., bör bereda Måls-männens riksförbund tillfälle till överläggningar för att framlägga sina synpunkter finner jag riktigt och vill endast i likhet med några remissinstanser tillägga, att liknande överläggningar bör äga rum jämväl med företrädare för andra av detta samarbete berörda parter, bl. a. lärarorganisationerna.

Skolans struktur och organisation

Skolans längd, innehåll och utformning

(SB kapitel 16—18)

Skolberedningen

Vid behandlingen av frågan om skolmognad och dess problem erinrar beredningen att i direktiven för dess arbete klart anges, att gränsen mellan förskolans och småskolans arbetsområden inte nu bör rubbas. Skolberedningen är helt införstådd med detta men framhåller, att det blir en viktig uppgift under kommande decennier att bygga ut förskoleväsendet med syfte att så småningom kunna införliva detta med det allmänna skolväsendet.

Beredningen, som erinrar om att skolmognadsprövning inte är obligatorisk i vårt land, framhåller att problemet om skolmognaden i själva verket har stor räckvidd även om begreppet till sin innebörd synes vara oklart. Av bl. a. inhämtade uppgifter (SB s. 245 f.) drar skolberedningen slutsatsen, att förskoleväsendet synes bära utvecklas, och skolmognadsproblemet underkastas fortsatt vetenskaplig forskning. Lärarutbildning och lärarfortbildning måste samtidigt inriktas på att ge lågstadiets lärare större förutsättningar att individualisera undervisningen med hänsyn till faktiskt föreliggande ganska stora skillnader mellan de olika individerna inom sjuåringarnas led. Inte minst på lågstadiet torde därför de av skolberedningen föreslagna individualiserande hjälpmedlen ha stor betydelse.

I detta sammanhang erinrar beredningen också om de s. k. skolmognadsklasserna. Intresset för denna verksamhet har visserligen påtagligt ökat under senare år, men verksamheten är fortfarande av ganska blygsam omfattning och den förekommer för närvarande endast i städer och tätorter. Skolberedningen fäster visst avseende vid det hjälpmedel i skolan som dessa klasser utgör och har i avsnittet om specialundervisning föreslagit vissa åtgärder, som bör kunna främja inrättandet av dem.

Med hänvisning till bl. a. anförda synpunkter föreslår skolberedningen, att normalåldern för skolgångens början alltså skall vara sju år. Likaså föreslås, såsom också förutsattes i beredningens direktiv, att skolplikten skall vara nioårig. Frågan om skolplikten och vad därmed hänger samman torde få upptagas till närmare behandling i samband med proposition om skollag. Av beredningens

uttalanden i dessa frågor bör därför i detta sammanhang endast erinras om ett par detaljer. Beredningen pekar sålunda på önskvärdheten av att icke skolmogna barn omhändertas i skolmognadsklasser eller genom individualiserande undervisningsmetoder beredes lämplig miljö i normalklass. Med erinran om den utbyggnad av vårt skolväsen med frivilliga påbyggnader på grundskolan som man fortsättningsvis kan emotse konstaterar skolberedningen vidare, att vi inte nu bör aktualisera någon ytterligare förlängning av den allmänna skolplikten utan att vi för närvarande i vårt land bör samla våra krafter i första hand på att skapa en för all landets ungdom tillgänglig skola med nioårig skolplikt, sträckande sig normalt från elevernas sjuårsålder till deras sextonårsålder.

Elevmaterialets och undervisningens differentiering

Skolberedningen har ägnat denna fråga betydande uppmärksamhet. För att få all den belysning av frågan som rimligen kan åstadkommas på den pedagogiska erfarenhetens och den vetenskapliga forskningens nuvarande ståndpunkt har beredningen föranstaltat om en serie delvis omfattande undersökningar, vilka dels under arbetets gång redovisats var för sig, dels sammanfattande återges i andra delar av betänkandet.

Nämnda sammanfattningar redovisar också i korthet erhållna resultat och antyder de slutsatser man kan dra av dessa. Självfallet har beredningen därutöver tillgodogjort sig övriga undersökningar och bidrag till belysande av denna svåra fråga som efter hand publicerats. Vidare har till beredningen under arbetets gång inkommit ett antal skrivelser från lärarorganisationer, andra sammanslutningar inom och utom skolans område, grupper av lärare, ämnesföreträdare och enskilda personer.

Oavsett vilken ståndpunkt man intar i differentieringsfrågan, framhåller skolberedningen, torde alla vara överens om att människorna är olika utrustade i fråga om anlag, förmåga, intressen och energi m. m. De skillnader i åsikter som utmärker hithörande debatt rör huvudsakligen frågan om det sätt på vilket man skall kunna gå elevernas individuella förutsättningar till mötes, hur man i skolans arbete bäst skall kunna ta hänsyn till differenserna mellan och inom de olika individerna. Men det bör också betonas, att det register av kvaliteter som är gemensamt för flertalet människor och som den obligatoriska skolan kan och skall tillgodose, är stort. Variationsviddens storlek skall därför inte överdrivas. Vissa allmänna synpunkter på differentieringsfrågan redovisar skolberedningen på följande sätt.

De olikheter vilka åberopas som skäl för en organisatorisk differentiering, avser som regel enbart intellektuell förmåga, eller rättare sagt intellektuell prestationsförmåga på det bokliga området vid en viss given tidpunkt. För bedömningen av frågan om art, grad och tidpunkt för elevernas fördelning på skilda studievägar och undervisningsgrupper spelar i verkligheten olikheter i fråga om mognadstakt hos de växande ungdomarna, medverkan från hemmiljön och målsmännens inställning till skolarbetet en lika stor eller större roll än de intellektuella prestationerna enligt skolans måttstock.

I dagens och morgondagens situation har sociala och mänskliga faktorer en lika stor betydelse för individen och för samhället som det intellektuellt kunskapsmässiga. Det är människornas bristande förmåga att leva och arbeta tillsammans, som är vår tids stora problem — icke att uppnå ständigt nya och större intellektuella prestationer. Förmågan att leva och arbeta samman i harmoni utvecklas bara i liten grad genom ensidigt intellektuell träning. Den övas i praktiska former för arbete innanför sociala ramar, och den förutsätter en gemensam grundval av utbildning och erfarenheter. Prestige- och värderingsmomenten bör inte släppas in i skolans värld innan det skapats en viss social motvikt mot dem.

Även om det för den enskilde målsmannen är naturligt att betrakta skolan, dess organisation, verksamhet och sätt att lösa utbildningsfrågan för just hans egna barn som det väsentliga, kan denna syn inte accepteras av dem som har att å samhällets vägnar söka sig fram till en skolform, som avser hela landet och alla elevtyper. Skolsystemet måste utformas med hänsyn tagen till landets barnskara som helhet betraktad. Man kan då vid lösandet av problemen bl. a. inte bortse från de mycket betydande ojämnheterna olika landsändar emellan i fråga om befolkningstäthet och näringsstruktur m. m. Tillgodoseendet av skola och utbildning måste vidare ske med beaktande av att våra ekonomiska och personella resurser är begränsade.

Det är främst från här antydda förutsättningar som skolberedningen haft att försöka lösa problemet om elevmaterialets och undervisningens differentiering. För att lättare kunna få en överblick över det rikt förgrenade problemkomplex som den s. k. differentieringsfrågan utgör, har beredningen försökt att i någon mån särskilja de olika komponenterna från varandra.

I fortsättningen av förevarande kapitel (kap. 17; SB s. 252 ff.) försöker beredningen först fastställa vilka (1) olika typer av differentieringsanordningar som kan förekomma och uppehåller sig i anslutning därtill vid de två system för elevernas gång genom skolan som under försökstiden varit föremål för diskussion och uppmärksamhet. Därpå anges de (2) utgångspunkter vilka enligt beredningens mening utgör grundvalen för överväganden och ställningstaganden. Utöver dessa grundläggande utgångspunkter finns emellertid åtskilliga (3) andra omständigheter, vilka kanske inte är av alldeles samma vikt som nyssnämnda utgångspunkter men som dock är väsentliga och sålunda måste var för sig i större eller mindre grad beaktas vid behandlingen av differentieringsfrågan. Till dessa kommer också ett par (4) specialproblem av främst organisatorisk betydelse. I framställningen återges därefter (5) de alternativ till lösande av differentieringsfrågan som i dagens läge är tänkbara, varpå beredningen avslutar kapitlet med (6) överväganden och förslag.

I anslutning till redogörelsen för vilka typer av differentieringsanordningar — organisatoriska eller pedagogiska — som kan förekomma (SB s. 253 f.) erinras som nämnts om de två system för elevernas gång genom skolan som är tänkbara. Det första, urvalssystemet, innebär att samhället eller skolan bestämmer, om en elev skall anses lämpad att få den utbildning han önskar. Avgörandet i fråga om utbildningsväg fattas av skolan med hänsyn till dess bedömning av elevens förutsättningar sådana de ter sig i bedömningsögonblicket.

Tillvalssystemet innebär att den enskilde eleven tillsammans med föräldrarna inom en given ram själv får bestämma vilken typ av utbildning han önskar försöka uppnå, oavsett vilken uppfattning skolan har om hans förutsättningar för den önskade utbildningen. Systemet bygger naturligtvis på att skolan tillhandahåller de upplysningar, som kan finnas att ge den enskilde för att underlätta hans ställningstagande.

Skolberedningen, som närmat sig differentieringsfrågan i syfte att, med beaktande inom alla rimliga gränser av grundläggande principer för en reform av skolan, söka sig fram till vad som är praktiskt genomförbart i dagens läge, försöker fastställa några utgångspunkter för skolberedningen vid dess behandling av problemområdet.

Det bör starkt understrykas, säger beredningen, att den s. k. differentieringsfrågan i första hand är en kursplane- och målsättningsfråga och i andra hand en fråga om elevernas fördelning på grupper och avdelningar. Mot den bakgrunden anger beredningen följande förutsättningar.

Elevernas fria tillval innebär som redan nämnts att beslutanderätten angående arten av den utbildning inom den obligatoriska skolan som eleven får tillgång till överflyttas från samhället och/eller skolan till den enskilde. Övergång från urval till tillval kan därigenom sägas vara ett led i en alltjämt pågående demokratiseringsprocess. Men skall denna omläggning kunna förverkligas, måste tillvalet få bli ett val efter intressen och önskemål inom de gränser som skolans och samhällets möjligheter erbjuder. I förekommande fall bör tillvalet, enligt beredningens uppfattning, få göras även i strid mot elevernas begåvningsmässiga förutsättningar såsom dessa uppfattas av skolan, men valet skall alltid vara föregånget av erforderlig studie- och yrkesorientering från skolans sida. Med hänsyn till att eleverna vid de tider då valet av studieväg skall träffas befinner sig i en period, kännetecknad av snabb och genomgripande utveckling, är det viktigt att valet får upprepas efter jämförelsevis kort tid, varvid det om så erfordras kan revideras. Valet bör med andra ord vara successivt, årligen återkommande. Det är härvidlag viktigt att valsituationen aktualiseras av skolan, så att en eventuellt erforderlig ändring i tillvalet inte blir beroende av de ungas eller deras föräldrars eget initiativ.

För att få frågan om övergången från det tidigare urvalssystemet till försökskolans system med ett fritt tillval ytterligare belyst, har beredningen låtit företa en undersökning angående tillförlitligheten hos avlämnande lärares betyg som underlag för urval av elever till vidare studier.

Beredningen har också genom förfrågningar riktade till ett antal skolledare, klassföreståndare och elever i försökskommuner sökt förvissa sig om hur tillvalssystemet fungerar vid dess praktiska tillämpning. Undersökningen visar, att det övervägande antalet skolledare anser, att tillvalssystemet fungerat tillfredsställande eller mycket tillfredsställande och att man endast i några fall, inte fullt 10 %, har en negativ uppfattning. Omdömet gäller för samtliga de kategorier — elever, målsmän och lärare — vilka skolledarnas bedömning omfattat.

Även om man således finner, att gången genom den obligatoriska skolan vad normalklasserna beträffar bör baseras på ett fritt tillval, är det å andra sidan inte möjligt att för närvarande genomföra fritt tillval genom hela skol- och utbildningsväsendet. Någonstans under utbildningsgången torde det nämligen vara nödvändigt att göra tillträdet till vidareutbildning spärrat. Gränsen för övergång till system med spärrat inträde har efter hand förskjutits uppåt och går som bekant i försöksskolan vid inträdet till de utbildningsvägar som tar sin början efter den nioåriga skolans slut, vilket den enligt beredningens mening också fortsättningsvis bör göra. Vid den tidpunkten blir det också möjligt att med hjälp av bl. a. det spärrade tillträdet i viss utsträckning styra tillströmningen till olika utbildningsvägar, vilket kan vara berättigat med hänsyn till bl. a. samhällets önskemål och behov.

I kapitlet om skolans mål i ett föränderligt samhälle (kap. 11) diskuterar beredningen önskvärdheten av att utforma skolan så att den ger alla medborgare en förbättrad allmänbildning. Där ges en i viss mån vidgad innebörd åt begreppet allmänbildning, som i fortsättningen bör avse de kunskaper, färdigheter och den fostran som den för alla gemensamma skolan meddelar. Som riktpunkt för arbetet med skolreformen måste då gälla, att grundskolan skall ge en mera omfattande och rikare fasetterad bildning än vad den tidigare skolan gav. Men denna strävan måste också innesluta, att den för alla gemensamma allmänbildningsgrunden blir så omfattande som möjligt. Den gemensamma referensramen på bildningens område bör med andra ord bli så vid som möjligt.

Med denna dubbla målsättning i fråga om den allmänbildning som grundskolan skall förmedla är det uppenbart, att utbildningens specialisering bör uppskjutas så långt som det med hänsyn till pedagogiska och ekonomiska omständigheter är möjligt.

Nästa utgångspunkt eller förutsättning som beredningen behandlar gäller skolans främjande av elevernas sociala utveckling liksom avvägningen mellan olika elevgruppers intressen.

En för beredningen självklar utgångspunkt vid behandlingen av frågor rörande elevernas sociala fostran har varit, att den obligatoriska skolan måste utformas så, att den främjar en önskvärd social utveckling och en ökad förståelse medborgarna emellan. Skolan skall också i ökad omfattning vänja eleverna vid samarbete mellan människor med skilda förutsättningar i olika avseenden.

För att få frågan om den sociala utvecklingen hos eleverna ytterligare belyst har beredningen låtit företa ett par undersökningar bl. a. i syfte att söka fastställa eller åtminstone belysa hur elevernas sociala utveckling påverkas eller beröres av olika differentieringsmiljöer. Undersökningarna har tidigare redovisats och de refereras i korthet av beredningen (SB s. 259). Resultaten är inte alldeles entydiga, vilket av skäl som beredningen anför knappast är överraskande. Därutöver anför beredningen i huvudsak följande allmänna synpunkter på denna fråga.

En av huvuduppgifterna för skolan i ett demokratiskt samhälle måste vara att förmedla social fostran, dvs. fostran till hänsyn, gemenskap och samarbete. Medlet för denna fostran är främst det kamratskap, den gemenskapskänsla, som så småningom växer fram hos elever som dag för dag och år för år arbetar tillsammans i en klass eller en grupp och vilken främjas och befästs av de arbets- och undervisningsmetoder som lärarna tillämpar. Det har invänts att en sådan gemenskap inte uppstår om olikheterna mellan de unga är för stora. Här emot måste dock framhållas, att invändningen möjligen kan äga giltighet under förutsättning att skolans verksamhet är ensidigt inriktad på någon viss verksamhet, t. ex. bokligt intellektuella prestationer. Som framgår av kapitlet Skolans mål i ett föränderligt samhälle kan dock skolans verksamhet inte längre begränsas på detta sätt, och eftersom det är ovanligt att en elev är i de flesta avseenden överlägsen eller underlägsen övriga elever, saknar invändningen underlag. Fastställandet av den tidpunkt när gemenskapen på grund av andra omständigheter bör brytas måste grundas på värderingar, men under alla förhållanden bör det få anses som en viktig förutsättning vid bedömningen av frågan om hur skolan skall organiseras, att den önskvärda gemenskapen inte avbrytes tidigare än vad som är nödvändigt och att man försöker finna organisationsformer, vilka så långt som möjligt främjar känslan för gemenskap och förmåga till samarbete hos eleverna.

Utvecklingen av de sociala egenskaperna och den sociala hållningen under skolgången är en integrerande del av hela personlighetsväxten och är otvivelaktigt avhängig av skolmiljön. Om man önskar skapa en demokratisk skolmiljö, som ger alla elever lika villkor för att utveckla sin personlighet och till att bli goda samhällsmänniskor, får man iaktta försiktighet innan man på en viss bestämd åldersnivå genom en eller annan form av elevuppdelning avskiljer de unga från varandra och sänder dem antingen till olika slag av skolor eller till olika utbildningsvägar inom en och samma skolform. Särskilt stor bör försiktigheten vara, om man har att räkna med att de olika studievägarna mera allmänt kommer att anses ha olika värde och ge olika social prestige.

Hänsyn måste också tas till de jämförelsevis stora sociala olikheter som trots allt fortfarande föreligger utanför skolan. För barn som kommer från hem utan studietradition och studiemedvetande, hem där båda föräldrarna på grund av t. ex. yrkesarbete utom hemmet saknar möjlighet att ägna barnen samma uppmärksamhet som i detta avseende bättre ställda hem kan göra, måste en socialt riktig utformning av skolan förutsättas få stort värde för att dessa elever skall få bättre reella chanser till en mot deras anlag och förutsättningar svarande utbildning än vad som eljest skulle bli fallet. Den sociala miljön i skolan kan här beräknas få stor betydelse, i positiv eller negativ riktning.

Till förmågan att samarbeta med andra människor hör också vana vid att ta hänsyn till andra, att passa tider, vårda arbetsplatsen och dess utrustning, varav även arbetskamraterna ofta i hög grad är beroende, att lära sig meddela sig med andra på sådant sätt att man blir förstadd, oavsett andras förmåga och förutsättningar liksom naturligtvis att lära sig förstå andra oavsett om de meddelar sig på ett rikt och nyanserat eller torftigt och onyanserat sätt. Bästa möjligheten att lära sig detta torde vara övning i en miljö som erbjuder dagliga tillfällen här till. Men skall största möjliga effekt uppnås, fordras en viss mognad och reflexionsförmåga hos eleverna. Utan denna mognad kan eleverna knappast uppleva nyanser hos andra, och detta talar i sin tur för att eleverna bör hållas samlade i socialt blandade miljöer så länge det är möjligt, utan att andra väsentliga krav på skolan alltför mycket eftersättes.

Utöver anförda omständigheter bör, framhåller skolberedningen, ytterligare en betydelsefull sådan åberopas, nämligen den från social synpunkt negativa miljö, som erhålles i de klasser som blir kvar vid uppdelning av eleverna efter studiebegåvning och studieriktning. Det är numera ingalunda ovanligt att man i kommuner med den äldre skolorganisationen har en övergång till högre skolor motsvarande omkring hälften av årskullarna. De betygmässigt bäst utrustade eleverna kommer ofta från hem med positiv inställning till skolan, där medvetandet om utbildningens betydelse och vad den kräver i fråga om hemmens medverkan är stor. I den högre skolan kommer de i en miljö som i flera avseenden är positiv. Deras sociala utveckling, om än i viss mån ensidig, störs föga av oföretagsamhet, ovillighet och liknöjdhet eller av opposition mot skolan och dess verksamhet. Däremot störs den, enligt inte sällan omvittnad erfarenhet, i stor utsträckning i den miljö som ofta är dominerande i de klasser som blir kvar i folkskolan, och möjligheterna för eleverna i dessa klasser att under sin kvarvarande skoltid få leva ett socialt riktigt och utvecklande liv är betydligt mindre än i de »teoretiska klasserna». Det skulle innebära en betänklig brist på ansvarskänsla att medvetet skapa sådana utarmade miljöer. Efter skolans slut skall också de båda elevgrupperna återförenas i ett och samma, för alla gemensamma samhälle och där samarbeta för dess utveckling.

Ibland hävdas den synpunkten att det skulle vara bäst för de intellektuellt sämre utrustade eleverna att låta dem slippa uppleva sin egen underlägsenhet vid en daglig jämförelse med bättre lottade elever i samma klass. Även om synpunkten inte bör negligeras bör dock framhållas, att det knappast finns några belägg för att eleverna själva upplever saken så, och man bör i denna fråga, som för övrigt redan antytts, också erinra om de ibland avsevärda variationerna hos en och samma individ i fråga om förutsättningarna för skolans olika ämnen, de s. k. intraindividella differenserna. Därutöver kan, med erinran om lärarens möjligheter att i det dagliga arbetet gynnsamt påverka andan och stämningen i en klass, följande tilläggas.

Den gemenskap och sammanhållning som uppstår i en grupp eller en klass, inte minst på det åldersstadium varom här är fråga, är en tillgång av betydande värde. Ett förhärskande drag i den sociala fostran som en sammanhållen klass eller grupp ger, är det kamratskap som uppstår mellan individerna i klassen och som erfarenhetsmässigt tar över de i begränsad mening intellektuella kvaliteter som skiljer de olika gruppledammarna åt. Ingen i en klass där alla väl känner varandra kan vara nedlåtande eller grym mot någon av sina kamrater utan att bryta mot det kamratskap som är av stor betydelse för klassens sammanhållning och dagliga liv. För sammanhållningen i klassen och för uppskattningen av kamraternas har sådana karaktärsdrag som vänlighet, hjälpsamhet och renhårighet avgörande betydelse och i fråga om förmåga hos kamraterna synes idrottsliga prestationer eller färdigheter inom övningsämnena spela väl så stor roll för elevernas bedömning som bokliga prestationer. De intellektuella prestationerna blir som regel inte av någon dominerande betydelse för samvaron i en klass, i varje fall inte i den meningen att en mindre del av eleverna på grund av genomgående bristfälliga intellektuella prestationer skulle bli mer eller mindre uteslutna

ur gemenskapen. Här erinras också om att alternativet för de svagt utrustade elever som eventuellt skulle känna sig isolerade i en sammanhållen klass är den s. k. negativt utgallrade klassen. Föreläge påtaglig risk för utstötande av kamrater ur gemenskapen skulle denna sannolikt förekomma även här och den därav uppkomna effekten måste då adderas till den allmänt negativa verkan som miljön i en sådan klass erfarenhetsmässigt har.

I skoldebatten framföres ofta det argumentet, att en begåvningsuppdelning är nödvändig av hänsyn till »de bästa» eleverna. Den odifferentierade klassgemenskapen medför, brukar det framhållas, att de bästa eleverna hindras i sitt kunskapsinhämtande av de sämre utrustade. Påståendet må, framhåller beredningen, ha ett visst fog för sig så länge man dels begränsar gruppen begåvade elever till en liten del av varje årskull, dels inskränker målsättningen för deras del till att avse huvudsakligen inhämtande av teoretiska kunskaper. Beredningen anför härom vidare följande.

En så avgränsad elevgrupp kan dock inte åstadkommas. Tvärtom har vi mot 1950-talets slut på åtskilliga håll fått en övergång till högre skolor på mer — i vissa fall betydligt mer — än hälften av varje årskull. Det kan då inte vara realistiskt att, som man emellanåt gör i skoldiskussionen, behandla denna stora grupp som om det vore fråga om en till numerären begränsad intellektuell elit. Här bör också erinras om att någon t. ex. på betygspoäng grundad uppdelning av elever på olika avdelningar så vitt man vet inte förekommer i de högre skolorna, ett förhållande som väl får ses som uttryck för en där förvärvad pedagogisk erfarenhet.

Men även om man skulle lyckas sammanföra den minoritet som kan göra skäl för benämningen »de bästa» till en grupp kan man för deras del inte begränsa målsättningen på antytt sätt. Även för dem måste i den obligatoriska skolan gälla vad beredningen angivit i kapitlet om skolans mål. Om man i överensstämmelse härmed vill beakta att skolan skall ge såväl kunskaper som individuell och social fostran i vid bemärkelse måste konstateras, att en klass sammansatt enbart av »de bästa» eleverna genom sin ensidighet saknar förutsättningar för meddelande av social fostran. Och om skolan begränsar sig till att huvudsakligen meddela kunskaper har en viktig del av målsättningen försumrats. I ingetdera fallet har skolan för elevernas del varit ändamålsenlig eller effektiv. I detta sammanhang torde också böra erinras om att urvalsskolans resultat måste ses mot bakgrunden av det pris som får betalas för att man skall erhålla resultaten, dvs. de begåvningar som på grund av ofullkomlighet hos de hjälpmedel varmed urvalet verkställes blir utestängda, och det jämförelsevis betydande antal elever som på grund av kvarsittning respektive ofrivillig avgång från skolan sent eller aldrig uppnår kunskapsmålet.

Vi vet, anför beredningen, som redan nämnts fortfarande för litet om hur olika sociala miljöer verkar på olika elever. De sociala önskemålen är vidare också jämförelsevis värdebetonade, beroende av de utgångspunkter som vi har för våra bedömningar. De sociala argumenten i differentieringsfrågan kan därför inte få bli allenarådande. Men det vore å andra sidan att ta grovt miste, om man skulle utesluta de sociala synpunkterna ur övervägandena med hänvisning till bristen på vetenskapligt ådagalagda fakta. De synpunkter i denna fråga som anförts i det föregående är dock erfarenhetsmässigt väl belagda. Vidare är vi numera ense om

väsentliga grundläggande demokratiska principer. Detta medför i sin tur möjlighet till vissa, ganska säkra värderingar, om än områdena inom vilka dessa kan ske är begränsade.

Genom försöket ovan att belysa den sociala synpunkten och dess vikt för det slutliga ställningstagandet i fråga om skolans organisation m. m. har skolberedningen inte velat säga mer än att denna synpunkt måste tillmätas avsevärd betydelse vid den slutliga sammanvägningen av synpunkterna på differentieringsfrågan. Den kan inte få dominera över alla andra önskemål, men den får heller inte skjutas undan av andra. Strävan efter att organisera skolan så att den så långt möjligt främjar en riktig social utveckling och mognad hos det övervägande flertalet av eleverna — och i varje fall inte verkar i motsatt riktning hos en del av dem — måste med andra ord vara en av de oavvisliga utgångspunkter som tillsammans utgör den plattform från vilken grundskolan skall byggas upp.

Om tillgodoseendet av landsbygdens utbildningsbehov utmynnar beredningens resonemang i korthet i följande. Ju striktare en differentiering genomföres och ju djupare ner i årskurserna den påbörjas, desto större blir det befolkningsunderlag som erfordras för att en fullständig skola skall kunna byggas upp. Ett av syftena med den avsedda reformen av skolan är att man skall på detta område söka utjämna skillnaderna mellan städer och tätorter å ena sidan och landsbygden å den andra. Målet måste vara att alla uppväxande oberoende av bostadsort skall få reell tillgång till likvärdig utbildning.

Den obligatoriska skolan måste sålunda utformas till att bli inte två eller flera skilda skoltyper utan en enda skola för hela landet, så beskaffad att barn och ungdom på landsbygden och i de glesare befolkade delarna av landet inom den obligatoriska skolan erhåller en utbildning, som så långt det över huvud taget är möjligt är likvärdig med den som erbjudes barn och ungdom i städer och tätorter.

Det är vidare önskvärt, att skolan utformas så att den genom sin verksamhet främjar en utjämning av skillnader i värderingen av olika yrken. Skolans möjligheter till inverkan på eleverna och deras målsmän är i detta avseende givetvis begränsade, framhåller beredningen. Men skolan kan om den ges en oriktig utformning relativt lätt påverka värderingarna i en inte önskvärd riktning lika väl som skolan, om den är riktigt utformad, genom sitt arbete och sin verksamhet kan lämna direkt positiva bidrag till utvecklingen.

Tillvaratagandet av begåvning och intressen, anlag och företagsamhet, ambition och energi hos de unga måste vid sidan om övriga uppgifter betraktas som en utomordentligt viktig uppgift för skolan, understryker skolberedningen. Diskussionen om skolans effektivitet i dessa avseenden är och måste vara av central natur. Den är lika viktig, vilka elevkategorier och studievägar man än avser.

I den allmänna debatten har frågan om skolans effektivitet oftast avsett kunskapsmeddelelsen. Men även om man begränsar problemet till att gälla enbart

denna, är frågan om en skolforms effektivitet ingalunda så enkel och entydig som många uppenbarligen föreställer sig.

Beredningen erinrar om att effektiviteten i begränsad mening inte kan bedömas enbart utifrån de teoretiskt mest studiebegåvade elevernas synpunkt. Även resultatet av skolans verksamhet för de elever som försenas eller lämnar en skolform utan avslutade studier måste beaktas.

Men önskemålet om att skolan skall vara effektiv har från samhällets synpunkt även andra sidor. En skola byggande på hittillsvarande tämligen strikta differentiering kan inte upprättas annat än på ett begränsat antal orter. Erfarenhetsmässigt vet man emellertid, att om eleverna har lång väg till en högre skola, blir den relativa rekryteringen till skolformen också mindre. Skillnaderna härvidlag är mycket betydande. Medan man i vissa städer har en relativ övergång till högre skolor på två tredjedelar eller tre fjärdedelar av varje årskull, ibland ännu mer, finns fortfarande områden i landet, där övergången till realskolemässig utbildning ligger under en tjugondel av årskullen. Om man således med hänvisning till effektiviteten i studieresultaten för den enskilde eleven utformar en skola med tämligen strikt och långtgående differentiering — med betydande risker för separation av utbildningsvägarna — kan detta i sin tur medföra att skolorganisationen blir ineffektiv i den meningen, att ett betydande antal begåvade unga människor aldrig får tillgång till den utbildning som de vore väl ägnade för.

Ytterligare en fråga behandlas i detta sammanhang (SB s. 268 f.), nämligen den betydelse som det s. k. sociala handikappet har för rekryteringen av ungdomar från skilda sociala miljöer till olika utbildningsvägar. Efter en kort redogörelse för några undersökningar, som behandlat detta problem anför beredningen följande.

De här i korthet antydda undersökningarna belyser ett viktigt problem i det stora komplex som döljer sig bakom uttrycket organisatorisk differentiering, nämligen det pris man får betala då man jämförelsevis tidigt utväljer ett mindretal elever och genom successiv gallring leder dem fram till ett för alla tämligen ensartat mål. Ju tidigare urvalet och den organisatoriska differentieringen sker, desto större betydelse får det sociala handikappet. Ett sådant system medför att ett betydande antal elever från lägre socialgrupp inte erhåller den utbildning som kommer deras med hänsyn till teoretisk begåvning jämbördiga kamrater från mera privilegierade miljöer till del. Betydande utbildningsreserver har därigenom uppstått i de lägre socialgrupperna. Även om flertalet av dem, som nu gått miste om den högre utbildning de skulle ha kunnat tillgodogöra sig, på andra vägar gjort stora insatser i samhällslivet, är det givetvis ur samhällets synpunkt ineffektivt att inte ta till vara de studiebegåvningar som finns. Samtidigt innebär detta för många enskilda en orättvisa, som är oförenlig med målsättningen för en demokratisk skola.

Kraven på att skolan skall vara effektiv bör således så långt möjligt tillgodoses. Därvid måste man dock beakta att effektiviteten hos en skolform har flera sidor.

De under detta avsnitt återgivna utgångspunkterna för en behandling av frågan om elevmaterialets och undervisningens differentiering är enligt skol-

beredningen grundläggande och väsentliga. Om dem bör de flesta kunna enas. De kan självfallet inte uttömmande beskriva den strävan från samhällets sida, vilken kommer till uttryck i den pågående reformen av den obligatoriska skolan. Men de återger dock något av det väsentligaste och ger dessutom en konkret översikt över de riktlinjer som inte får lämnas ur sikte vare sig då det gäller att finna en lösning i stort på t. ex. målsättnings- och differentieringsfrågorna eller då man i en enskild kommun vill lösa frågan om det egna skolväsendets organisation. Tanken på att man i såväl det ena som det andra fallet skulle kunna finna lösningar, som fullständigt tillgodoser *samtliga* här angivna utgångspunkter är knappast realistisk, men man får å andra sidan aldrig acceptera en lösning som helt åsidosätter *någon* av dem.

Vid behandlingen av differentieringsfrågan bör emellertid vissa andra omständigheter samtidigt beaktas. Beredningen erinrar om de önskemål som kan framföras från vissa målsmän eller grupper av målsmän, om de psykologiska aspekterna, om samhällets önskemål och behov angående arten och omfånget av den utbildning som den obligatoriska skolan bör ge, om den enskilde elevens rätt till personlig tillfredsställelse, om tillförlitlighet och användbarhet hos tillgängliga hjälpmedel för elevbedömning samt om den inverkan på samhällets kostnader som utformningen av skolan kan ha. I detta sammanhang behandlas även frågan om pedagogiska önskemål och erfarenheter, dvs. lärarnas uppfattning om vad som är pedagogiskt möjligt och lämpligt. Då denna tilldragit sig tämligen stort intresse i debatten kring skolberedningens betänkande, lämnas här en något fylligare redogörelse för beredningens argumentering i denna fråga. Det torde få betraktas som uppenbart, säger beredningen, att lärarnas möjligheter att med hittillsvarande krav på skolan — från samhällets och målsmännens sida — och med hittills tillgängliga hjälpmedel i de olika ämnena genomföra en enbart pedagogisk differentiering med tillräcklig variationsrikedom och med bibehållen kunskapsstandard hos eleverna är små. Från fåtaliga undantag kan härvid bortses.

Differentieringshjälpmedel i avsevärd omfattning kan förbättra situationen. Här bör också erinras om att det sätt på vilket lärarna upplever samhällets krav på skolan — t. ex. krav på fasta, lätt redovisbara kunskaper osv. — betyder mycket för deras bedömning av möjligheterna att genomföra en pedagogisk differentiering inom klassens ram.

I överensstämmelse med den här redovisade uppfattningen har beredningen på annan plats behandlat två omständigheter, vilka var för sig är av betydelse för avvägningen mellan inre pedagogisk och yttre organisatorisk differentiering. I kapitlet Undervisningshjälpmedel har beredningen föreslagit en avsevärd förbättring i fråga om skolans utrustning med hjälpmedel och i kapitlet om delningstal m. m. har beredningen som en viktig del av den helhet som de samlade förslagen utgör, föreslagit en betydande sänkning av antalet elever i klasserna. Båda åtgärderna tillsammans tagna ger skolan nya förutsättningar för att utan

andra organisatoriska åtgärder än de nämnda kunna komma till rätta med de problem som undervisningen utifrån hittillsvarande förutsättningar skapat.

I fråga om lärarnas möjligheter att finna sig till rätta i nya undervisningssituationer och med andra förutsättningar för att utföra sitt viktiga arbete framhåller beredningen följande.

En avsevärd del av den nuvarande kåren av lärare har erhållit utbildning för en skola med annan målsättning och annat innehåll samt annan elevuppsättning än den som kommer att bli utmärkande för grundskolan. Det är därför inte förvånansvärt, att åtskilliga lärare kan känna osäkerhet och tvekan inför de nya uppgifter som kommer att möta dem. Dessa reaktioner kommer naturligt som en följd av det ansvar inför uppgiften som varje lärare känner, ansvaret för att de elever som han blivit anförtrord får en god utbildning och fostran så långt detta är möjligt inom ramen för skolans arbete. Lärarkårens utbildning är emellertid allsidig och gedigen. Det är då ett förhållande av mindre betydelse, att tidigare metodisk skolning tagit sikte på andra situationer än dem som framgent kommer att råda i stora delar av grundskolan. Det saknas anledning tro att den förändring i jämförelse med det äldre skolsystemet som nu föreslås av skolberedningen skulle ställa lärarkåren inför olösliga eller ens särskilt svårlösta uppgifter. Erfarenheten från senare tid visar tvärtom att lärarna inom olika skolformer visat både intresse för och förmåga att snabbt anpassa sig efter inträdda förändringar. Mot slutet av 1940-talet förbådades snara förändringar inom skolsystemet mot vilka åtskilliga allvarliga argument anfördes. Dessa har dock inte hindrat att man under 1950-talet kunnat med framgång förverkliga införandet av nioårig skolplikt, engelska som obligatoriskt ämne för samtliga elever, det fria tillvalet, praktisk yrkesorientering för omkring två tredjedelar av varje årskull i försökskolan, förberedande yrkesutbildning och direkt övergång från den obligatoriska skolan till det treåriga gymnasiet. Inom realskolan har bl. a. undervisningen i och med införande av särskild realexamen modifierats i riktning mot de förhållanden som råder inom folkskolan. Samtliga de nämnda förändringarna, vilka genomförts på kort tid och med goda resultat som följd, har var och en på sitt sätt varit genomgripande. Övergången från folkskole-realskolesystem till försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, vilken är mer genomgripande än övergången från försöksskola till den av beredningen föreslagna grundskolan, har också i kommun efter kommun landet över regelmässigt genomförts under livligt engagemang och resultatrik medverkan från berörda skolledares och lärares sida. Önskemålen om övergång till obligatorisk nioårig skola är för övrigt nu så omfattande att samhället för ögonblicket saknar möjlighet att tillmötesgå dem i önskad takt.

Under senare delen av beredningens arbete har ett antal opinionsyttringar från lärare direkt eller indirekt kommit till beredningens kännedom. De mest uppmärksammade av dessa har varit kritiskt inställda mot vad man ansett sig kunna utläsa ur beredningens s. k. Visbykommuniké, men även positiva yttringar återfinnes. Beredningen har beaktat de framförda synpunkterna vid sina överväganden. I fråga om de pedagogiska önskemålen och erfarenheterna har beredningen emellertid funnit, att man bör fästa större avseende vid ovan redovisade övriga omständigheter än vid de farhågor som kommit till uttryck, vartill kommer att differentieringskomplexet innehåller åtskilliga andra faktorer av betydelse. Beredningen har samtidigt förordat omfattande och betydelsefulla åtgärder till underlättande av lärarnas arbete, vilket framgår av förslag på andra ställen i

betänkandet, åtgärder som i väsentliga delar förutsättes träda i kraft i samma ögonblick som övergången till grundskola påbörjas. Det är skolberedningens övertygelse att lärarkåren kommer att leva sig in i de bärande motiven för den pågående skolreformen och jämförelsevis snabbt finna sig väl till rätta i den nya skolformen. Atskilliga skäl talar också för att den inre och yttre förändring som vårt skolväsende nu genomgår kommer att verka stimulerande och befrämjande på den pedagogiska utvecklingen.

Oberoende av hur man löser frågan om elevernas gång genom skolan, antingen genom urval eller tillval, har skolan behov av instrument och hjälpmedel för vägledning eller uppdelning av eleverna. De instrument eller hjälpmedel som för närvarande kan tänkas komma i fråga refereras översiktligt av beredningen (SB s. 274 f.), och sammanfattningsvis säger beredningen om dem att de tillsammans kan ge en jämförelsevis god bild av den enskilde eleven och hans förutsättningar, men att de dock av praktiska skäl endast i mindre omfattning torde kunna användas samtidigt. I alla tveksamma fall bör dock alla till buds stående hjälpmedel av förevarande slag utnyttjas. Vad beträffar de psykologiska proven måste dock, understryker beredningen, kraven på dem som skall handha proven ställas högt. De personer som skall tolka och till eleverna och deras målsmän förmedla resultaten måste ha en gedigen skolpsykologisk utbildning.

Det är vidare önskvärt, säger beredningen, att stor uppmärksamhet ägnas åt utvecklingen och förbättringen av de olika slagen av förevarande hjälpmedel och skolberedningen förutsätter att skolöverstyrelsen, som i sista hand synes bära ha ansvaret för att utvecklingen sker i rätt riktning, ägnar dessa frågor stor uppmärksamhet.

Efter en diskussion av några specialproblem av organisatorisk betydelse (SB s. 276 ff.) såsom studietidens längd, den s. k. dragkampen mellan praktiskt och teoretiskt samt flickornas dominans beträffande tillvalet av främmande språk övergår beredningen till att ställa upp alternativa möjligheter till lösande av differentieringsfrågan. Inledningsvis redovisas där vissa avgränsningar, som beredningen funnit vara möjliga och välbetänkta.

Frågan om elevmaterialets och undervisningens differentiering är, framhåller beredningen, i första hand en pedagogisk fråga, så till vida som läroplanens utformning är avgörande för hur stora variationer man kan erbjuda eleverna. Först i andra hand är det en organisationsfråga. Från dessa utgångspunkter indelar beredningen differentieringsalternativen i tre avdelningar med hänsyn till tim- och kursplanens utformning.

Läroplan för linjedelat högstadium (I) tänkes utformad med ett antal karaktärslinjer där visserligen en kärna av för alla elever gemensamma ämnen återfinnes på samtliga linjer, men där å andra sidan linjerna skiljes åt genom för var och en av dem karakteristiska tim- och kursplaner upptagande linjens fackämnen.

Det sammanhållna högstadiet (II) skulle karakteriseras av att högstadiets läroplan utformas med en för alla elever i stort sett gemensam tim- och kursplan.

Läroplan för högstadium med tillvalsämnen (III) utformas med möjligheter till en viss individualisering i fråga om ämnesuppsättningen och därmed också i fråga om arten och omfånget hos det lärostoff som skall inhämtas.

Beredningen erinrar om att vid försöksskolan tillämpas en läroplan med tillvalsämnen. Under försökstiden har emellertid till övervägande delen också tillämpats en på ämnesvalet grundad organisatorisk uppdelning av eleverna. Under senare år har man för högstadiet i försöksskolan kunnat urskilja åtta olika varianter, konstaterar beredningen, som vidare tillägger att en läroplan med tillvalsämnen sålunda kan tillämpas på flera olika sätt. En möjlighet vid läroplan med tillvalsämnen vore därför att låta denna få tillämpas fritt efter de enskilda skolornas eget bedömande. En fri och oreglerad organisatorisk tillämpning av läroplan med tillvalsämnen innesluter emellertid enligt beredningen så avsevärda risker, att den inte kan komma i fråga.

Såsom en inledning till sina sammanfattande överväganden och förslag i frågan om elevmaterialets och undervisningens differentiering framhåller skolberedningen följande.

Efter de gångna årens debatt i differentieringsfrågan kan ingen nu rimligen leva i den föreställningen att frågan skulle vara särskilt lättlost. Föregående översikt över områdets mängd av skiftande komponenter visar hur svårt problemet i själva verket är. Att med bibehållande av de grundläggande utgångspunkterna för skolreformen mot varandra väga de många olika önskemålen och villkoren och att till slut komma fram till ett resultat, som i rimlig omfattning tillgodoser skilda intressen, fordrar inte bara stora ansträngningar utan också vilja att ge avkall även på punkter, som man betraktar som i och för sig relativt väsentliga. Utan denna vilja lär möjligheten att komma fram till en för *hela landet avsedd skola omfattande samtliga elever* vara liten.

Skolberedningen har medverkat till och själv genomfört ett antal undersökningar inom skolans område. Även i övrigt finns vetenskapliga forskningsresultat av avsevärd omfattning och betydelse, vilka belyser olika delproblem inom differentieringsfrågan. Hithörande pedagogisk-psykologiska forskning är sålunda långt ifrån obetydlig, och de fakta som forskningen frambragt med godtagbar entydighet har varit av betydelse för skolberedningen i dess behandling av frågorna. Men vetenskapen kan inte ha det avgörande ordet beträffande skolans organisation och arbete. Ingen, som företräder den pedagogiska forskningen, torde heller vilja hävda en annan mening. Det är samhället, som skall ange målsättningen för skolans verksamhet. Förverkligandet av målsättningen är i hög grad beroende av det sätt på vilket skolans verksamhet organiseras och bedrivs och det måste därför i sista hand vara samhället, som i stora drag anger riktlinjerna för denna.

Detta gäller inte bara skolans organisatoriska utan i viss mån även dess pedagogiska utformning.

Tidigare anförda skäl liksom gjorda erfarenheter under försökstiden leder enligt beredningen till den uppfattningen att elevernas gång genom skolan skall baseras på ett *fritt, successivt tillval* mellan olika studievägar på de stadier där sådana finns att välja mellan. Denna princip kan dock inte helt få gälla för överförande av elev till specialklass. Även om ett sådant överförande aldrig bör få ske utan ingående undersökning och utredning, vari samtal och överläggning med målsmännen måste få stort utrymme, kan skolan behöva att som en yttersta åtgärd överföra elev till främst hjälpklass men också vissa andra former av specialklass även mot målsmäns önskan och vilja. Detta bör då få äga rum. Besvärsmått föreslås över hänförande av elev till specialundervisning.

Skolberedningen föreslår, att någon organisatorisk *differentiering inte skall förekomma på låg- och mellanstadierna*. Beredningen vill dock inte motsätta sig, att för en fortsatt penetrering av hithörande problem, om så visar sig lämpligt, begränsade försök med organisatorisk differentiering företas vid statens försökskolor även i lägre årskurser än den sjunde.

Beredningen finner vidare att ingen tvekan kan råda om att den obligatoriska skolan skall vara *examensfri*.

I det följande diskuteras de alternativa förslag till lösning av elevmaterialets och undervisningens differentiering som tidigare presenterats, nämligen (I) det linjedelade högstadiet, (II) det helt sammanhållna högstadiet och (III) högstadiet med tillvalsämnen. Om det linjedelade högstadiet anför skolberedningen i huvudsak följande.

De skäl som i första hand brukar åberopas till förmån för det linjedelade högstadiet är hänsynen till en i jämförelse med nuläget bibehållen eller helst höjd kunskapsnivå hos eleverna, främst då hos de mest begåvade. Här vill beredningen dock erinra om att den företagna undersökningen om prestationsutveckling i olika differentieringsmiljöer (SB s. 123 f.) tyder på att en homogenisering av klasserna för de ur skolans synpunkt svagaste eleverna medför för dem ogynnsamma konsekvenser i fråga om kunskapsinhämtandet samtidigt som homogeniseringen inte har några påtagliga positiva effekter för de bästa eleverna. Gentemot argumentet om linjedelningens fördel i ovan nämnda avseende bör vidare framhållas, att en sådan uppdelning, för den händelse den skulle kunna genomföras med tillräcklig grad av rättvisa och säkerhet, kommer att favorisera barn från studiemedvetna hem, varför en uppdelning av eleverna efter deras vilja och förmåga att följa skolans undervisning i avsevärd utsträckning också kommer att bli en uppdelning av eleverna efter deras sociala ursprung. Det kan erinras om att i de samhällen där den ekonomiska standarden är hög, där är också den relativa övergången till högre skolor stor, där standarden är låg är också övergången liten.

Även andra skäl anføres för det linjedelade högstadiet. Om de olika linjerna göres olikartade till innehåll och uppläggning bör de kunna göras målinriktade och därför också mera lättöverskådliga för målsmännen. Det ligger otvivelaktigt en viss tyngd i detta skäl. Mot argumentet talar dock den omständigheten, att elevernas yrkesmedvetande inte är särskilt utpräglat vid den tid, då valet till

viss linje skulle företas. Risken för felval och felplaceringar måste vid ett sådant högstadium bli betydande, ett argument som dock tills vidare torde väga olika starkt i olika landsändar.

Även sociala skäl anföres inte sällan till stöd för det linjedelade högstadiet. Det måste, framhålles det bl. a., vara förmånligt med hänsyn till klassens sammanhållning och kamratskap att eleverna får dagligen vistas tillsammans med likasinnade och att de där får för dem avpassad undervisning.

Beredningen har självfallet noga vägt här anförda skäl jämte åtskilliga andra mot varandra. För sitt slutliga ställningstagande har beredningen, vid sidan om övriga argument, fäst stor vikt vid två omständigheter. Av ekonomiska skäl måste vissa villkor uppställas i fråga om lägsta antalet elever som måste krävas för att klasser skall få upprättas inom varje årskurs av de skilda linjerna. Ju flera år en linjedelning omspannar, desto strängare måste av ekonomiska skäl villkoren för upprättande av klasser bli. Följden blir att ett linjedelat högstadium med tillräcklig variationsrikedom kommer att erfordra ett så stort befolkningsunderlag, att det inte kan upprättas annat än i våra största kommuner. Härigenom skulle en av de enligt beredningens mening ofrånkomliga utgångspunkterna eftersättas, nämligen nödvändigheten av att den nya skolan skall vara tillämpbar över hela landet i kommuner av olika storlek.

I ett linjedelat högstadium torde vidare så småningom en eller annan av linjerna på ett ur olika synvinklar ogynnsamt sätt komma att te sig mer värdefull och tilldragande än de andra. För att organisationen av skolan då inte skall förändras allt för mycket och för att inte prestigesynpunkter skall leda till enligt skolans uppfattning alltför oriktiga studieval från elevernas sida, ligger det nära till hands att göra ingrepp eller begränsningar i det fria tillvalet. Skulle skolan å andra sidan till fullo acceptera elevernas och målsmännens rätt att efter erhållna informationer fritt välja studieväg, kommer skolan förr eller senare i det läget att samtliga eller nästan samtliga elever väljer den »finaste» studievägen. Inom denna linje, som då bleve den helt dominerande, erhöle skolan i själva verket ett i stort sett odifferentierat elevmaterial. Linjen skulle också ha en för elevsammansättningen föga lämpad målsättning. Även med hänsyn till den vikt som beredningen fäster vid att elevernas gång genom skolan får ske i överensstämmelse med ett fritt tillval har beredningen inte kunnat godtaga det i hela sin längd linjedelade högstadiet.

I fråga om det helt sammanhållna högstadiet med en för alla elever i stort sett gemensam läroplan tillämpad utan organisatorisk uppdelning av eleverna framhåller beredningen i huvudsak följande.

Det är skolans uppgift mer nu än förr att ge eleverna en god social fostran. Beredningen, som erinrar om dels de skäl som talar för respektive emot denna uppfattning, dels våra än så länge bristfälliga kunskaper på detta område, vill endast framhålla, att frågan om hur en odifferentierad miljö verkar i socialt hänseende säkerligen till mycket hög grad är beroende av det sätt på vilket skolans lärare utnyttjar de möjligheter som förhållandena i en odifferentierad miljö ger.

Strävan till förbättring av allmänbildningen måste också i hög grad innebära, att den för alla gemensamma utbildningen sträcker sig så långt upp i årskurserna som möjligt, att den gemensamma referensramen blir så stor som möjligt. Från den synpunkten motsvarar det odifferentierade högstadiet stora anspråk. Ju senare uppdelning av eleverna sättes in, ju senare utbildningen göres olika för skilda grupper av elever, desto mer utjämnas vidare de reella skillnader mellan

eleverna som härrör från olikheter mellan hemmen. Det sammanhållna högstadiet blir sålunda ett led i utbildningens demokratisering. Det kan inte vara rimligt, att den ojämnhet i fråga om övergången till vidare utbildning, vilken härrör ur skillnader i fråga om målsmännens ekonomiska och sociala trygghet skall utgöra grunden för skolans organisation, utan tvärtom bör skolan organiseras så att den så vitt möjligt eliminerar dessa skillnader.

Skolan bör heller inte organiseras så, att den föregriper yrkesvalet. Den bör med andra ord helst ge en för alla elever gemensam undervisning fram till skolplikstidens slut.

Men starka skäl framföres även emot det helt sammanhållna högstadiet. Skillnaderna i elevernas anlag och intressen börjar redan vid 13—15-årsåldern i vissa hänseenden bli så utpräglade, att det då inte längre är pedagogiskt möjligt att ge alla elever en och samma undervisning, ett och samma ämnesstoff. Det är med andra ord den pedagogiska erfarenheten, hela vår pedagogiska tradition, lärarutbildningen, den pedagogiska metodiken och bristen på för dylik undervisning lämpade hjälpmedel som gör det mycket svårt att i varje fall för närvarande bedriva undervisning i alltigenom heterogena klasser. Det bör dock erinras om att i vissa kommuner övergången till realskolor och flickskolor är så stor, att situationen där måste komma det sammanhållna högstadiet bra nära i fråga om intellektuell variationsvidd hos elevklientelet. Ej heller företas inom realskolan de genomgripande differentieringsåtgärder som ovan återgivna pedagogiska argument skulle motivera ens i de fall då väsentligt mer än hälften av en årskull övergår till den högre skolan.

Utöver de anförda argumenten för och emot vill beredningen framhålla, att ett högstadium med sammanhållen läroplan tillämpad utan organisatorisk differentiering av eleverna självfallet ställer de minsta anspråken på befolkningsunderlag och sålunda lättast kan genomföras även i små eller glest befolkade kommuner. Eftersom det vidare ställer små anspråk i fråga om gruppuppdelning av eleverna blir detta högstadium också tveklöst det minst lärarkrävande och därför det billigaste.

Beredningen, som finner argumenten för det sammanhållna och odifferentierade högstadiet vägande, har dock blivit övertygad om att det av pedagogiska skäl åtminstone för dagen inte är genomförbart. Det skulle, för att över huvud taget nu kunna genomföras, ställa sådana anspråk på förnyelse av den pedagogiska metodiken, förbättring av lärarnas resurser, förnyelse av läroboksbeståndet och hjälpmedel i övrigt, som för närvarande knappast är möjliga att realisera. Under sådana förhållanden har beredningen funnit, att grundskolan inte nu kan organiseras med en i hela sin längd sammanhållen undervisning.

Återstår så högstudier organiserade efter vad här kallats en läroplan med tillvalsämnen. Om organisationen tillämpas så som skett under försöksperioden i en stor del av våra försöksskolor, måste högstadierna enligt beredningens mening betraktas inte som tillvalshögstudier utan som linjedelade högstudier. Av skäl som ovan angivits kan beredningen inte godtaga, att sådana högstudier bibehålles.

Beredningen ger sålunda i fråga om de ytterligare h u v u d d r a g e n i h ö g s t a d i e t s u t f o r m n i n g sitt förord för ett system med en läroplan med grupper av tillvalsämnen jämte vissa regler för elevernas gruppering. Härvid

bör högstadiet så långt det är möjligt vara sammanhållet och odifferentierat, varvid dock enligt beredningens mening det *nionde skolåret* bör vara *linjedelat*. Eleverna bör däremot regelmässigt hållas samlade från tidigare årskurser till och med årskurs 8, vilket dock inte utan eftersättande av viktiga mål kan ske i samtliga ämnen. En begränsning bör här ske till ämnet svenska och de s. k. orienteringsämnena liksom till de estetisk-praktiska ämnena, medan omgruppering av eleverna efter deras tillval bör äga rum i s. k. grundläggande färdighetsämnena. Om villkoren i fråga om erforderligt minsta antal elever för upprättande av tillvalsgrupper skall kunna sättas så lågt, att skolan blir genomförbar även i mindre kommuner och skolområden, är det även av ekonomiska skäl nödvändigt, att gruppen kärnämnen inte blir för liten i förhållande till gruppen av tillvalsämnena.

I det kommande högstadiet skall finnas ett antal studievägar grundade dels på en kärna av gemensamma ämnen, dels på tillval av vissa ämnen och ämnesgrupper. Beredningen har utformat förslag till sådana *tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8* samt linjer i årskurs 9. Dessa tillvalsgrupper och linjer avviker delvis från dem som förekommit i försöksverksamheten. Sålunda skall det bli möjligt för eleverna att påbörja studiet av det andra främmande språket — tyska, alternativt franska — ej blott i årskurs 7 utan även i årskurs 8. I årskurs 8 skall det kommande linjevalet kunna förberedas genom tillval av karaktärsbetonade ämnesgrupper med viss anknytning till linjer i årskurs 9. I sistnämnda årskurs avses kunna förekomma utöver gymnasieförberedande linje även en humanistisk, en allmänpraktisk, en teknisk, en mekanisk, en merkantil, en handels-, en social-ekonomisk och slutligen en hushållsteknisk linje.

De humanistiska, tekniska, merkantila och social-ekonomiska linjerna av nionde årskursen avses vidare kunna få sin fortsättning i tvååriga påbyggnader på grundskolan inom en humanistisk, teknisk, merkantil respektive social-ekonomisk fackskola med för arbetslivet avpassad slutkompetens. Dessa har av beredningen behandlats i ett särskilt kapitel.

För undervisningen i timplanens gemensamma ämnen avses eleverna i årskurserna 7 och 8 hållas *samlade i sina ursprungliga klasser* så långt de praktiska omständigheterna medger; i nionde årskursen fördelas eleverna efter sitt val av linje. Uppbyggnaden av de tillvalsgrupper som beredningen utformat utgör samtidigt grunden för en i förhållande till vad som hittills prövats förändrad gruppering av eleverna inom och mellan klasserna på högstadiet. Beredningen understryker, att denna tillvalsgruppering ej kan uppfattas som identisk med vare sig en fullständig homogenisering från och med årskurs 7 eller en s. k. nivågruppering. Den senare inrymmer bl. a. ett för grundskolan så väsensfrämmande moment som att skolan skall bestämma de grupper till vilka eleven skall föras.

Beredningen har övervägt att till kommunernas fria val överlämna alternativa, från varandra skilda differentieringssystem men har enat sig om att fullfölja utformningen av den ovan skildrade tillvalsgrupperingen som huvudprincip för elevernas gruppering i årskurserna 7 och 8. Undantag från principen i ena eller

andra riktningen avses bli möjliga endast i särskilda fall, där högstadiets omfattning, speciella lokala förhållanden eller önskemålet om pedagogisk nyorientering gör en avvikelse motiverad. Huvudregeln och möjligheterna till avvikelse från denna belyses ytterligare i det följande. Detta beredningens ställningstagande grundar sig på övertygelsen, att det för vårt lands skolväsen vore olyckligt om den hittills förda striden i differentieringsfrågan överfördes från det rikspolitiska planet till var och en av landets kommuner. Ställningstagandet grundar sig också på uppfattningen att tillvalsgrupperingen ger en fast grund för ett högstadium, tillräckligt variationsrikt för att kunna passa skolan i kommuner av olika storlek och struktur. Efter tjugo år av utrednings- och försöksarbete är det vidare nödvändigt, att den obligatoriska skolan nu får den mer definitiva utformning som är en förutsättning för lugn och stabilitet i arbetet. Försökstidens erfarenheter och annat tillgängligt material i frågan ger också utan tvekan ett tillräckligt underlag för ett avgörande i dagens läge.

För avhjälpan av de svårigheter i arbetet för vissa lärare som till en del kan vara förenade med ett sålunda uppbyggt högstadium har beredningen föreslagit tre åtgärder, vilka var för sig och än mer tillsammans, bör ge skolan goda förutsättningar för det fortsatta arbetet: förbättrad lärarinformation och -fortbildning, förbättring i fråga om undervisningshjälpmedel och slutligen en sänkning av elevantalet i klasserna. Därtill kommer förslag om aktiva åtgärder i fråga om den fortsatta utvecklingen av skolans inre arbete och om viss fortsatt försöksverksamhet liksom om en betydande utökning av skolpsykologorganisationen och förbättrade möjligheter till upprättande av specialklasser.

Grundskolans innehåll och utformning

I kapitel 18, vari denna fråga behandlas, tar beredningen först upp vissa för den nioåriga skolan i dess helhet övergripande frågor, vissa frågor av principiell betydelse för mer än ett stadium eller av betydelse för ett stadium men med konsekvenser för flera stadier och därjämte vissa andra frågor som berör flera än ett stadium. Därpå behandlas i tre på varandra följande avsnitt frågor rörande låg-, mellan- och högstadierna. Vidare ägnas ett avsnitt åt sambandet mellan grundskolans högstadium och anslutande skolformer. Beredningen har också funnit det önskvärt att något undersöka den praktiska genomförbarheten och vissa konsekvenser av sina förslag, vilket sker i ett därpå följande avsnitt, varpå framställningen i kapitlet avslutas med en sammanfattning av förslagen i form av timplaner och vissa översiktliga sammanställningar.

Under ett avsnitt med några principiella frågor summeras först vissa organisatoriska synpunkter, i huvudsak motsvarande tidigare återgivna förutsättningar för differentieringsfrågans behandling. Beredningen slår vidare fast, att skolan skall, liksom hittills i försöksverksamheten, bestå av tre treåriga stadier men understryker starkt, att grundskolan är och måste betraktas som en hel och odelbar enhet. Detta är väsentligt bl. a. vid bedömningen av läroplanen, och det är vidare inte minst av pedagogiska skäl nödvändigt att varje lärare, som arbetar

Tabell 4. Totala antalet veckotimmar i årskurserna 1—9 enligt skolberedningen och enligt Timplaner och huvudmoment i försöksskolan

Ämnen och ämnesgrupper	1. Maximum av allmänna ämnen				2. Minimum av allmänna ämnen			
	Antal veckotimmar		I % av totala timtalet		Antal veckotimmar		I % av totala timtalet	
	SB	Toh	SB	Toh	SB	Toh	SB	Toh
Allmänna ämnen ...	283	291	100,0	100,0	249	252	88,0	86,6
Svenska	68	66	24,1	22,7	67	66	23,7	22,7
Matematik	40	38	14,1	13,1	36	34	12,7	11,7
Främmande språk	34	38,5	12,0	13,2	15	13,5	5,3	4,6
Orienteringsämnen:								
Kristendoms-								
kunskap	17	17	6,0	5,8	16	15	5,7	5,2
Övriga	60	64,5	21,2	22,2	53	58,5	18,7	20,1
Övningsämnen ...	64	67	22,6	23,0	62	65	21,9	22,3
Specialämnen	—	—	—	—	34	39	12,0	13,4

i grundskolan, känner sig som medarbetare i en för eleverna nioårig obruten skolgång.

Av stor betydelse för skolans struktur och funktion är också frågan om *arbetsveckans längd* för eleverna. Beredningen konstaterar, att det nuvarande veckotimtalet framför allt på skolans högstadium får anses omöjligt att bevara, och den har sålunda stannat för att lästiden för eleverna i årskurserna 1—4 bör vara oförändrad med 20, 24, 30 och 34 timmar per vecka respektive, medan den i årskurserna 5—9 bör stanna vid genomgående 35 timmar per vecka. Detta innebär för den nioåriga skolgången i dess helhet en minskning med åtta veckotimmar på den reguljära timplanen. Inräknas i försöksskolans timplan de två timmar per vecka på högstadiet, varmed undervisningstiden i matematik förstärktes genom riksdagens beslut våren 1959 uppgår minskningen enligt skolberedningens förslag till tio veckotimmar.

Fördelningen av tiden, uttryckt i antal veckotimmar och i procent av det totala veckotimtalet samt de relativa förändringar som inträder i förhållande till nuvarande uppdelning enligt timplaner och huvudmoment för försöksskolan, belyses av tabellerna 4 och 5.

Till tabellerna fogar beredningen några kortfattade kommentarer rörande de skäl som föranlett dess ställningstaganden i fråga om fördelningen av undervisningstiden (SB s. 199 f.). Därutöver tillfogas följande kommentar i fråga om utrymmet för det fria tillvalet.

Det spelrum som kan medges varje elev för variation i ämnesvalet, begrän-

Tabell 5. Totala antalet veckotimmar på varje stadium enligt tabell 4, alternativ 1 med maximum av allmänna ämnen

Allmänna ämnen	Lågstadiet				Mellanstadiet				Högstadiet			
	Antal vecko- timmar		I % av totala timitalet		Antal vecko- timmar		I % av totala timitalet		Antal vecko- timmar		I % av totala timitalet	
	SB	Toh	SB	Toh	SB	Toh	SB	Toh	SB	Toh	SB	Toh
Svenska	31	30	41,9	40,6	26	25	25,0	23,6	11	11	10,5	9,9
Matematik	13	12	17,6	16,2	15	15	14,4	14,1	12	11	11,4	9,9
Främmande språk	—	—	—	—	11	10	10,6	9,4	23	28,5	22,0	25,7
Orienterings- ämnen:												
Kristendoms- kunskap	6	6	8,1	8,1	6	6	5,8	5,7	5	5	4,7	4,5
Övriga	12	14	16,2	18,9	18	18	17,3	17,0	30	32,5	28,6	29,3
Övningsämnen ..	12	12	16,2	16,2	28	32	26,9	30,2	24	23	22,8	20,7
Summa	74	74	100,0	100,0	104	106	100,0	100,0	105	111	100,0	100,0

sas på grund av att var och en under den obligatoriska skoltiden skall tillgodogöra sig ett visst mått av en för alla gemensam grundläggande allmänbildning. Det förutsättes, att de gemensamma obligatoriska ämnena genomgående utgöres av allmänna ämnen, under det att det fria tillvalet kan omfatta både allmänna ämnen och specialämnena. Ramen för det fria tillvalet utgör 5 veckotimmar i årskurs 7, 7 veckotimmar i årskurs 8 och stiger i årskurs 9 till 22 veckotimmar på linjerna 9p, 9mek, 9ha och 9ht. För elever i 9g, 9h, 9t, 9m och 9s utgör antalet veckotimmar för fritt tillval 7.

Frågan om de främmande språken i grundskolan ägnas av beredningen avsevärd uppmärksamhet. Någon tvekan om att engelska som första främmande språk, vilket under hela försökstiden varit obligatoriskt ämne för alla normalklasselever, kommit för att stanna finns enligt beredningen inte.

Skolberedningen föreslår att undervisning i engelska påbörjas med två timmar i veckan redan i årskurs 4. De två veckotimmarna bör, där så är möjligt, disponeras för undervisning vid minst fyra tillfällen per vecka. Beredningen föreslår vidare, att ämnet skall vara obligatoriskt till och med årskurs 7. Det är dock sannolikt, säger beredningen, att man vid nästa revision av grundskolans läroplan får ta steget fullt ut och göra ämnet obligatoriskt till och med nionde årskursen.

I fråga om det andra och tredje främmande språket, vilka under alla förhållanden måste tillhöra grupper av tillvalsämnen, har beredningen funnit, att

det för den enskilde eleven i grundskolan inte finns utrymme för studium av tre främmande språk. Att möjlighet till studium av ett andra främmande språk dock skall stå öppen har stått utom all fråga.

Däremot är det inte utan vidare självklart vilket språk, tyska eller franska, som bör vara det andra främmande språket. Beredningen har funnit det lämpligast, att lämna eleverna fritt val mellan de två språken och den anger också utförligt (SB s. 300 ff.) de skäl som motiverar denna ståndpunkt. Ett av dessa är av mera generellt intresse och torde för den skull böra i korthet återges

Man kan förutse att vi inom en nära framtid behöver ett betydande antal människor med goda kunskaper i andra än de tre främmande språk som av tradition har en mycket stark ställning i svenska skolor. Det torde då vara omöjligt att kräva att varje student först skall tillägna sig goda eller godtagbara kunskaper i just dessa tre, för alla studenter gemensamma främmande språk. Åtskilliga skäl talar sålunda för att vår målsättning i fråga om de främmande språkens ställning i den framtida svenska undervisningen bör omprövas i den riktningen, att man av en student bör kunna kräva, att han skall ha (1) goda kunskaper i engelska, (2) jämförelsevis goda kunskaper i endera tyska eller franska samt därutöver beroende på det enskilda tillvalet (3) kunskaper motsvarande tre års studier i ett tredje språk. Det tredje språket bör då få väljas betydligt friare än vad som nu är fallet och en mer rikhaltig uppsättning av främmande språk — självfallet inneslutande även det återstående av de tre traditionella — synes därför böra bjudas eleverna på gymnasiet för tillval. Dessa frågor ligger emellertid för närvarande under gymnasieutredningens behandling och beredningen saknar därför anledning att, utöver dessa allmänna synpunkter, gå närmare in på dem.

Anordningen med fritt val av det andra främmande språket måste påverka gymnasiets utformning i så måtto som samtliga gymnasielinjer måste erbjuda nybörjarkurser i såväl tyska som franska. Enligt beredningens principiella syn i frågan om de främmande språkens framtida ställning bör dock tillfällen till nybörjarundervisning på gymnasiet inte begränsas till tyska och franska. Därutöver synes i första hand böra förekomma ryska och spanska samt måhända även italienska.

På grundval av erfarenheterna från försökstiden har beredningen vidare föreslagit, att skolan fr. o. m. årskurs 7 bör kunna erbjuda eleverna två kurser av olika omfång och karaktär i det andra främmande språket. Den större kursen i det andra främmande språket skall enligt förslaget kunna tillväljas som nybörjarspråk jämväl i årskurs 8. Elever som i denna årskurs med höga betyg läst den större kursen i det andra främmande språket som nybörjarspråk bör om de så önskar kunna gå till 9g. Slutligen framhålles att elev, som i årskurs 7 valt ett visst språk, normalt bör fortsätta med samma språk så länge han fortsätter med ett andra främmande språk. Endast om särskilda skäl föreligger bör han få växla från det ena språket till det andra vid övergången till högre årskurs.

Åtskilliga allmänna önskemål beträffande timplanen återges av beredningen. Svenska bör liksom matematik få en jämförelsevis stark

ställning och starka krav har rests på att de estetiskt-praktiska ämnena bör få ett vidgat utrymme inom den obligatoriska skolan. Entimmasämenen bör vidare så långt möjligt undvikas.

Någon ändring i det samlade timtalet för ämnet kristendomskunskap har inte föreslagits.

Beredningen har vidare av praktiska eller principiella skäl föreslagit följande ändrade ämnesbenämningar.

Svenska, tidigare »Modersmålet», i vilket ämne även kursmomenten »Danska och norska» ingår.

Hembygdskunskap, tidigare »Hembygdskunskap med arbetsövningar», i vilket ämne teckning, målning, modellering och annat manuellt arbete alltfört ingår.

Biologi, tidigare »Biologi med hälsolära», i vilket ämne hälsolära även i fortsättningen ingår som ett väsentligt moment.

Gymnastik, tidigare »Gymnastik med lek och idrott» och »Gymnastik, lek och idrott», i vilket ämne både lek och idrott fortfarande skall ha stor omfattning.

Teckning, tidigare »Teckning, målning och modellering», i vilket ämne även t. ex. målning och modellering fortfarande skall ingå.

I ämnena engelska och matematik föreslås för hela högstadiet parallella, s. k. *alternativa kurser*: »engelska, allmän kurs» och »engelska, särskild kurs» samt »matematik, allmän kurs» och »matematik, särskild kurs». I andra ämnen skall enligt beredningens förslag ej förekomma alternativa kurser, vilket innebär en viss inskränkning i jämförelse med försöksskolan som nu har sådana även i fysik, kemi och tyska. I ämnena tyska och franska föreslås skilda kurser med olika timal, nämligen »tyska» och »tyska, mindre kurs» samt »franska» och »franska, mindre kurs».

Beredningen har vidare räknat med s. k. *f ö r s t ä r k n i n g s a n o r d n i n g a r* av i stort sett samma art och omfattning som i försöksskolan. Någon ändring i villkoren för uppdelning av klass i grupper har inte övervägts av beredningen, som alltså föreslår att hittillsvarande villkor för upprättande av undervisningsgrupper på lågstadiet, i praktiska och laborativa ämnen på mellan- och högstadierna liksom vid undervisningen i främmande språk alltfört skall gälla. Viss justering i fråga om upprättande av slöjdgrupper har dock föreslagits, varom mera senare. Vad ämnet svenska beträffar, för vilket beredningen föreslagit förstärkningsanordningar i årskurserna 7 och 8, bör gälla att klass med lägst 21 elever får delas i två undervisningsgrupper under en timme per vecka i vardera årskursen.

Jämförelsevis detaljerat (SB s. 303 ff.) redovisas för ett antal ämnen de förändringar som föreslagits i ämnenas samlade timal liksom i de till ämnena hörande s. k. förstärkningsanordningarna. Översiktligt redovisas resultaten av övervägandena på följande sätt.

Tabell 6. Undervisningstiden för eleverna i årskurserna 1—3 i ämnen med gruppuppdelning

Ämne (Ämnesgrupp)	Årskurs 1		Årskurs 2		Årskurs 3		Årskurs 1—3	
	Antal vtr	Därav i grupp	Antal vtr	Därav i grupp	Antal vtr	Därav i grupp	Antal vtr totalt	Därav i grupp
Svenska	9	5	11	2	11	1	31	8
Matematik	4	2	4	1	5	1	13	4
Orienteringsämnen ..	5	1	6	1	7	—	18	2
Övningsämnen	2	—	3	—	7	2	12	2
Summa vtr	20	8	24	4	30	4	74	16

¹ I slöjd, enligt särskilda bestämmelser.

Tabell 7. Undervisningstiden för eleverna i ämnen med förstärkningsanordningar (undervisning i halvklass, laborationer i halvklass) enligt Timplaner och huvudmoment och enligt skolberedningens förslag till läroplan för grundskolan

Ämne	Försöksskolan, årskurs 1—9		Grundskolan, årskurs 1—9		Antalet förstärkningstimmor + eller — i åk 4—9
	Antal vtr	Antal vtr först.-anordn. i åk 4—9	Antal vtr	Antal vtr först.-anordn. i åk 4—9	
Svenska	66		68	2	+ 2
Matematik	38	1	40	—	— 1
Engelska	20,5	4	21	3	— 1
Biologi	6	0,5	5	1,5	+ 1
Kemi	4,5	1,5	4	1,5	± 0
Fysik	6	1,5	6	1,5	± 0
Summa vtr	—	8,5	—	9,5	+ 1

Beredningen finner nuvarande möjligheter till gruppindelning på mellanstadiet i textilslöjd liksom i trä- och metallslöjd otillfredsställande och föreslår, att den första delningen skall få ske redan när antalet elever i skolan uppgår till 21, men att för delning av större elevantal nuvarande bestämmelser (100 § Fs) skall bibehållas. Bestämmelserna bör gälla både låg- och mellanstadiet. I detta sammanhang föreslår beredningen jämväl att de äldre benämningarna »manlig» och »kvinnlig» slöjd nu definitivt bör upphöra att användas.

Vad beträffar frågan om möjligheter för skolan att anordna instrumentalmusik och körsång är det beredningens mening, att nuvarande bestämmelser inom försöksskola angående visst utbyte av lektioner i andra ämnen mot de här nämnda bör överföras till grundskolan. Det är vidare rimligt, framhåller beredningen, att den i realskolan existerande möjligheten till extra timtilldelning för instrumen-

talmusik, kör- och solosång överföres till grundskolan. Beredningen har i sina kostnadsberäkningar upptagit visst, ungefärligt belopp för ändamålet.

Ett av beredningens läroplansdelegation angivet program för skolans fritidsverksamhet kan enligt beredningen knappast nu föreslås till genomförande utan ytterligare överväganden.

Beredningen övergår därefter till att stadiervis något närmare presentera förslagens innebörd och omfattning.

I enlighet med departementschefens uttalanden i propositionen till 1950 års riksdag (nr 70, s. 219) har också den försöksvis bedrivna enhetsskolan organiserats med ett treårigt låg stadium, dock utan att detta erhållit i alla avseenden stadgemässiga konsekvenser. Vissa förändringar i fråga om tredje årskursens tillhörighet har emellertid företagits under 1950- och början av 1960-talet, även vad beträffar folkskolan. Skolberedningen föreslår nu i överensstämmelse härmed, att grundskolans lågstadium skall omfatta årskurserna 1—3. I de fall, t. ex. i B-skolor, då tredje årskursen av organisatoriska skäl måste sammanföras med högre årskurser innebär detta att en del av lågstadiet fogas till mellanstadiet.

Trots de övervägande goda erfarenheterna för lågstadiets del av försökstiden föreslås dock vissa mindre ändringar i läroplanen för detta stadium. Sälunda har beredningen funnit det motiverat att föreslå en ökning med en veckotimme i undervisningstiden för ämnet matematik, medan ämnet hembygdkunskap fått vidkännas motsvarande minskning. Ämnena på lågstadiet, vilka föreslås bli desamma som i försöksskolan, liksom även timfördelningen och möjligheterna till undervisning i halvklass framgår av timplan för årskurserna 1—6.

Då årskurs 3 enligt beredningens förslag definitivt överföres till lågstadiet, uppstår i skolor av b-typ och B2-typ ett speciellt problem av närmast organisatorisk art. Beredningen har därför utarbetat förslag till timplaner jämte tillhörande exempel på arbetsordningar för skolor av klasstyp bv och B2v (v = variant), i detta fall klasser bestående av årskurserna 1, 2 och 3 respektive årskurserna 4, 5 och 6. Det är enligt beredningens mening önskvärt att man, då så befinnes möjligt och lämpligt, prövar dessa klasstyper.

I det tidigare avsnittet om några principiella frågor har vissa förhållanden av största betydelse för arbetet på mellanstadiet och för stadiets organisation redan behandlats. Dit hör t. ex. införandet av ämnet engelska i årskurs 4, timfördelningen för detta ämne, vissa förändringar beträffande ämnena svenska och matematik samt ändringar i fråga om förstärkningsanordningarna. De väsentligaste förändringarna därutöver som föreslagits av beredningen ligger på det pedagogiska området och går i huvudsak tillbaka på erfarenheter från försöksverksamheten. Denna har visat på behovet av variationer i undervisningsmetoder och arbetsformer samt i sättet att åstadkomma samverkan vid undervisningen i mellanstadiets ämnen. Den har också understrukit ett behov av planmässighet i fråga om dessa variationer. Ett ensidigt utnyttjande av en enda

metod eller en enda arbetsform är inte att rekommendera. Det synes vidare erforderligt, att den traditionella ämnesläsningen på mellanstadiet efter hand lämnar större utrymme för samlad undervisning och periodläsning i syfte att skapa bättre förutsättningar för att göra undervisningen meningsfull för eleverna och för att lättare kunna anpassa den till deras intressen och deras åldersmässiga förutsättningar. Samverkan mellan undervisningen i svenska och orienteringsämnen liksom i övningsämnen och orienteringsämnen är angelägen.

För mellanstadiets del har beredningen föreslagit att veckotimtalet i årskurs 4 skall bibehållas vid 34, medan i årskurserna 5 och 6 en minskning föreslås från nuvarande 36 till 35 vtr i vardera årskursen. Svenska har genom läroplansförslaget fått en förstärkt ställning dels genom en timplaneökning, dels genom den samordning av undervisningen med övriga ämnen som den föreslagna kursplanen bör kunna främja. Möjligheten för kommunerna att anordna undervisning i slöjd under 2 vtr i årskurserna 4—5 som tidigare förelegat har föreslagits utgå. Motiveringen härför är bl. a. det ökade inslaget av manuellt arbete i övriga ämnen på mellanstadiet och den förstärkning som ämnena slöjd och verkstadsarbete erhållit på högstadiet. I fråga om ämnet slöjd bör som en nyhet noteras förslaget om att under minst 20 lektioner på mellanstadiet pojkar skall undervisas i textilslöjd och flickorna i träslöjd. Vidare bör om timplanen för mellanstadiet framhållas, att en av de fyra veckotimmarna i slöjd i årskurs 6 efter skolstyrelsens beslut får utbytas mot hemkunskap.

I syfte att främja en önskvärd utveckling av det inre arbetet i samband med en lika önskvärd samverkan vid undervisningen i mellanstadiets ämnen har beredningen föreslagit en förändring, som i fråga om timplanen måhända mest ter sig som en redaktionell ändring men som i realiteten varit vägledande vid uppgörandet av motsvarande kursplaneförslag. Ämnena kristendomskunskap, samhällskunskap, historia, geografi och naturkunskap har såväl tim- som kursplanemässigt samlats till en grupp benämnd orienteringsämnen, och inom denna grupp har de fyra sistnämnda ämnena ett gemensamt timtal, för övrigt i överensstämmelse med vad som nu gäller för försöksskolan. Utöver de nämnda ämnena ingår i timplanen för mellanstadiet även ämnena svenska, matematik, engelska, musik, teckning, slöjd och gymnastik. Beträffande undervisningstidens fördelning mellan de olika ämnena hänvisas till sammanställningen på s. 109.

I fråga om högstadiet anföres, utöver vad som tidigare och i andra sammanhang angivits, i huvudsak följande.

Beredningen avvisar det ibland framförda önskemålet om att högstadiet skall kunna bestå av studievägar av olika längd.

De förstärkningsanordningar som föreslagits för grundskolans olika stadier är avsedda att ge läraren större möjlighet att lära känna de enskilda eleverna, att underlätta en mera personlig handledning och tillämpning av individualiserande arbetsformer samt att ge eleverna arbetsuppgifter med vilka de kan fortsätta

under de timmar klassen är samlad liksom vid arbete i hemmet. Någon omgruppering av eleverna mellan olika klasser under dessa timmar är inte avsedd.

I ett särskilt kapitel (kap. 20) behandlas frågan om teoretisk och praktisk yrkesorientering, men beredningen förutskickar redan i detta sammanhang att praktisk yrkesorientering skall ingå som en obligatorisk del av skolans verksamhet för samtliga elever samt att den bör förläggas till årskurs 8.

Beredningen redovisar sammanfattningsvis de föreslagna tillvalsgrupperna i årskurserna 7—8, vilka återges längre fram (se s. 112) och linjerna i årskurs 9 (s. 112).

Vid konstruerandet av grupperna har beredningen till väsentliga delar tillgodogjort sig erfarenheter från försöksverksamheten med nioårig enhetsskola. Frekvensen av ämnen för fritt tillval redovisas i de årliga försöksrapporterna och har givit god ledning. Antalet grupper i årskurs 7 uppgår till 5, medan 9 grupper föreslagits i årskurs 8. I sistnämnda årskurs är två av grupperna skilda från de övriga på så sätt, att de innehåller var sitt s. k. karaktärsämne. Den brist på studiehåg som kan föreligga hos en del elever under åttonde året bör lättare kunna bemästras, om skolan kan erbjuda dem ett par tillvalsgrupper med viss målinriktning. Dessa två grupper har givits merkantil respektive teknisk inriktning. Genom sin konstruktion och sitt kursinnehåll kan de i vissa avseenden förbereda ett kommande linjeval i årskurs 9 utan att för den skull innebära ett linjeval i årskurs 8. Den tekniska gruppen får 4 vtr »teknisk orientering» i årskurs 8 och ämnet bör kunna förstärkas genom ämnet slöjd och genom att eleven kan få tillfälle till teknisk ritning i ämnet teckning. Den merkantila tillvalsgruppen har likaså 4 vtr i ett karaktärsämne, nämligen handelskunskap. Genom att de elever som väljer denna grupp får avstå från slöjd kan eleverna trots ämnesträngseln erhålla undervisning i det andra främmande språket. Även för deras del kan självfallet undervisningen i teckning anpassas till deras val av grupp.

Tillvalet av grupper i årskurserna 7 och 8 utmynnar i årskurs 9 i en genomförd linjedelning. Beredningen, som föreslår att den nuvarande linje 9a avvecklas och att den nuvarande linje 9y omvandlas på det sätt som närmare beskrives i kapitlet om den förberedande yrkesutbildningen, föreslår vidare att undervisningen i årskurs 9 bör inriktas mot fem sektorer: en teoretisk, en allmänutbildande, en teknisk-mekanisk, en för kontor och handel och slutligen en för husliga och vårdande yrken. Inom var och en av de fyra sistnämnda sektorerna erbjudes möjlighet till en mer teoretiskt och en mer praktiskt inriktad utbildning.

Linjerna inom de fem sektorerna blir då följande

1. linje 9g gymnasieförberedande linje
2. linje 9h humanistisk linje
- linje 9p allmänpraktisk linje
3. linje 9t teknisk linje
- linje 9mek mekanisk linje
4. linje 9m merkantil linje
- linje 9ha handelslinje
5. linje 9s social-ekonomisk linje
- linje 9ht hushållsteknisk linje

Beredningen har övervägt att lägga in även en estetisk linje i årskurs 9 men funnit att en sådan inte bör ingå i årskursens reguljära uppsättning av utbildningsvägar. Detta bör dock inte utgöra hinder för att den skall få upprättas i sådana fall då särskilda skäl härtill föreligger.

Som tidigare framgått har åtskilliga av linjerna en ganska stor gemensam kärna av ämnen. Beredningen är självfallet på det klara med att varje högsta-dieskola knappast kan upprätta fristående klasser på samtliga linjer. Men genom samläsning i gemensamma ämnen och upprättande av tillvalsgrupper på de villkor beredningen på annat ställe föreslår, bör det bli möjligt att även i skolor med måttligt antal elever i varje årskurs bjuda eleverna flertalet av de föreslagna linjerna. För beredningen framstår det därjämte som särskilt viktigt, att de linjer som upprättas i en kommun blir likvärdiga med motsvarande linjer i andra kommuner. Elasticiteten i systemet måste således ligga i *antalet* linjer/grupper som kan upprättas, inte i skillnader i värdet hos de linjer/grupper som kunnat upprättas. Ytterligare synpunkter på det behövliga elevunderlagets storlek redovisar beredningen i ett senare kapitel om interkommunal samverkan.

Inom försöksskolan finns det för närvarande möjlighet för de elever som valt fel att få skolans hjälp med att välja om, att genom stödundervisning kunna gå över till annan studieväg. Möjligheten torde också i viss mån ha utnyttjats för hjälp till elever som på grund av sjukdom varit borta från skolan någon tid och därför blivit efter i arbetet. Beredningen föreslår, att denna möjlighet till att i viss omfattning lämna stödundervisning bibehålles.

Utsträckningen av skoltiden till nio år medför att grundskolan mer eller mindre kommer in på områden, som tidigare varit förbehållna andra skolformer. Det kan då uppstå vissa problem angående *grundskolans högstadium och anslutande skolformer*.

Grundskolan är en skola för alla och den måste utformas med hänsyn härtill. Det är då inte möjligt eller rimligt att låta dess utformning annat än i mindre grad bestämmas av de mottagande skolformernas önskemål var för sig. Dessa måste i stället anpassa sin undervisning efter den utformning som grundskolan ges.

I anslutning till ett under försökstiden och även i de senaste årens debatt framfört förslag uttalar beredningen som sin principiella uppfattning, att den nioåriga grundskolan så långt detta är möjligt skall utgöra en obruten enhet. I princip bör samtliga linjer i årskurs 9 behållas i grundskolan. De skäl som talar för denna av beredningen deklarerade uppfattning är i stort sett desamma oberoende av vilka linjer i årskurs 9 det rör sig om.

Enligt en fast tradition förekommer ett allmänt gymnasium nästan undantagslöst organiserat tillsammans med en realskola. Beredningen redovisar (SB s. 323 f.) de skäl som talar för respektive emot att en liknande anordning även framgent bibehålles men avstår från ett principiellt ställningstagande, i all synnerhet som denna fråga berör inte enbart grundskolan utan även andra skol-

former, främst då gymnasiet. Först då pågående utredning om de gymnasiala skolformernas framtida organisation och innehåll avslutats, torde det vara möjligt att ta definitiv ställning till denna fråga. Beredningen vill dock framhålla, att så länge samorganisation mellan grundskolans högstadium och efterföljande skolform förekommer, denna inte bör vara exklusivt begränsad till gymnasiet.

Nära knutna till problem angående grundskolans högstadium och anslutande skolformer är frågor rörande för högstadiet erforderligt elevunderlag m. m. Dessa behandlas i huvudbetänkandets kapitel 37.

Beredningen lämnar där inledningsvis (SB s. 621 ff.) som allmän bakgrund en kort redogörelse för grundläggande principer vid skolplaneringen så som de efter hand utformats och numera tillämpas av i första hand länskolnämnderna och skolöverstyrelsen.

Med utgångspunkt i den av skolberedningen själv föreslagna högstadiekonstruktionen diskuteras därpå den för planeringsarbetet viktiga frågan om erforderligt elevunderlag för grundskolan. Beredningen konstaterar, att dess konstruktion av högstadiet är så utformad, att den låter anpassa sig efter mycket varierande förhållanden i fråga om högstadiernas omfattning. Denna elasticitet i konstruktionen medför, att det hittills som riktpunkt för planeringen gällande minimiantalet om 75 barn per årskull i stort sett synes tillräckligt även för den högstadieorganisation beredningen vill se förverkligad. En annan sak är, framhåller beredningen, att man givetvis inte har *garantier* för att kunna organisera undervisning på högstadiets *samtliga* linjer i årskurs 9 förrän vid ett större elevunderlag än 75 elever per årskurs.

Beredningen redovisar (SB s. 624 f.) även resultatet av vissa hypotetiska beräkningar angående erforderligt minsta antal elever vid olika antal tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8 samt linjer i årskurs 9. Därvid konstateras, att även för elever i högstadieområden mindre än den normala minimistorleken kommer det nya högstadiet att tillhandahålla rikare valmöjligheter i fråga om studievägar än vad försöksverksamheten hittills kunnat erbjuda.

I anslutning till vad beredningen anför i fråga om erforderligt elevunderlag för högstadierna berörs också frågan om s. k. partiella högstudier. Det erinras om att förslagen om sådana partiella högstudier ibland har avsett *avkortade*, ibland *spjälkade* högstudier.

På anförda grunder (SB s. 626 f.) finner beredningen ett avkortat högstadium så mycket sämre än ett fullständigt, att det inte kan godtagas. I fråga om ett från och med årskurs 7 spjälkat högstadium, som beredningen också anför starka skäl emot, erinrar beredningen om att detta numera knappast längre behöver diskuteras, sedan departementschefen och riksdagen år 1957 (prop. 1957:106 s. 65) tagit avstånd därifrån.

Beredningens förslag i fråga om partiella högstudier betyder dock självfallet inte, att beredningen räknar med att högstadiets samtliga studievägar skall komma till stånd i alla högstadieområden. Om i ett högstadieområde ett så litet antal elever väljer viss linje i årskurs 9, att de enligt gällande minimala för upp-

rättande av särskild klass eller undervisningsgrupp ej kan inom området beredas undervisning enligt sådan linje — det måste alltså röra sig om mindre än fem elever — medan dylik undervisning däremot meddelas vid ett angränsande högstadieområde, bör i princip hinder inte möta för ett interkommunalt samarbete innebärande att dessa *enstaka* elever *ett visst år* överföres till det senare högstadiet, om så är praktiskt möjligt med hänsyn till restidsavstånd m. m.

Att däremot tillskapa en högstadieorganisation, enligt vilken vissa elever systematiskt och regelmässigt — just på grund av sin särskilda studieinriktning — sorteras ut ur det egna högstadiet för att sändas till ett annat, vore att upprätta en form av avsiktligt ofullständiga högstadier, som beredningen menar inte bör få förekomma.

För att bilda sig en uppfattning om den praktiska genomförbarheten av högstadieförslaget har beredningen låtit undersöka detta på förhållandena inom sex försökskommuner, tre från stad och tre från landsbygd. Analysen av beredningens högstadieplan utfördes på så sätt att vederbörande rektor mot bakgrunden av elevernas redan träffade tillval gjort en bedömning av hur samtliga elever på det läsåret 1960/61 befintliga högstadiet sannolikt skulle ha valt tillvalsgrupp enligt beredningens förslag, om de haft detta att tillgå i stället för försöksskolans högstadium. Totalt ingår i undersökningen mer än 2 400 elever.

För att man lättare skall kunna bedöma de resultat som analysgruppen kommit fram till har beredningen givit en samlad översikt (SB s. 325 f.) av de sex analysområdenas skolorganisatoriska struktur i början av höstterminen 1960, dvs. den tidpunkt som analysen avsåg.

För sitt arbete fick de sex rektorerna vissa förutsättningar angivna. Deras arbete med därtill hörande kommentarer av analysresultaten grundar sig på den timplan och de tillvalsgrupper som förelåg vid tiden för den företagna analysen. Dessa skiljer sig något från dem som beredningen slutgiltigt föreslår. Skillnaderna är dock obetydliga och de ändringar som företagits kan inte bedömas ha så avsevärt ändrat de förutsättningar som förelåg vid tiden för den företagna analysen, att de på något sätt rubbar de allmänna slutsatser som på grundval av analysen kunnat dras i fråga om genomförbarheten och hållbarheten av skolberedningens förslag till grundskolans innehåll och utformning.

Beträffande möjligheterna att tillgodose elevernas sannolika önskemål framhålls från de tre i undersökningen ingående städerna att det endast är ett försvinnande fåtal elever, vilkas tillval ej kunnat realiseras.

En preliminär schemaläggning för alla analysområdena visar, att schemaläggnen inte i något fall ställts inför problem, som bedömts som oöverstigligen. Ingen i gruppen har nödgats konstatera att schemat »inte går ut».

Vilka har då konsekvenserna blivit av den nya organisationen i fråga om lärar- och lokalbehovet? Analysgruppens resultat i dessa hänseenden kan samman-

fattas sålunda: ingen (i varje fall ingen nämnvärd) ökning av lokalbehovet och heller ingen ökning (i själva verket någon minskning) i det samlade lärarbehovet.

En mer detaljerad redovisning av undersökningsresultatet återfinnes i betänkandet (SB s. 326 ff.) med angivande av såväl positiva som negativa iakttagelser. Allmänt anser analysgruppen emellertid den föreslagna högstadieorganisationen uppenbarligen vara i stort sett realistisk och tilltalande. En påtalad svårighet med *klassföreståndarskapet* som kan komma att uppstå, belyses av beredningen tämligen ingående (SB s. 331 f.).

Det framgår av beredningens inställning till skolans elevvårdande uppgifter (SB s. 145 och 202), att klassföreståndaren enligt dess uppfattning har en central roll i grundskolans verksamhet. De svårigheter att sköta klassföreståndarskapet som alltid föreligger måste av naturliga skäl accentueras på ämneslärarstadiet. Skolberedningen är också medveten om att den föreslagna högstadiekonstruktionen och högstadiets därmed sammanhängande timplan kan medföra en viss fara för splittring i arbetet och därmed också en risk för att klassföreståndarnas arbete skall försvåras. Detta är en av anledningarna till att beredningen så enträget framhåller betydelsen av samordning vid undervisningen i olika ämnen på högstadiet och låtit detta ta sig uttryck i läroplanen på olika sätt.

Beredningen har vidare i sitt förslag till såväl läroplan som betygsättningsbestämmelser utgått från att alla ämnen skall vara likvärda, och man torde därför nu böra allvarligt pröva att utse även övningslärare till klassföreståndare. Vidare borde, menar beredningen, i åtskilliga fall en och samma lärare, med erforderlig reglering av tjänstgöringsskyldigheten kunna vara klassföreståndare i två klasser. Beredningen erinrar också om att bl. a. den föreslagna minskningen i elevantalet i klasserna bör ge klassföreståndaren ökade möjligheter att komma i kontakt med sina elever. Skolberedningen finner det också naturligt, att lärare med klassföreståndarens uppgifter på högstadiet, vid rektors uppgörande av tjänstefördelningen för året, skall kunna erhålla tillgodoräkning i undervisnings-skyldigheten. Likaså finner skolberedningen det rimligt, att klassföreståndare — efter rektors medgivande — i angelägna ärenden äger rätt att samla sin klass eller del av klassen vid lämplig tidpunkt under läsdagen, även på undervisnings-tid som ligger utanför hans eget ämne.

Nära sammanhängande med timplanens utformning är, som flera gånger nämnts, frågan om elevernas gruppering vid uppflyttning till högre årskurs. Där föreslår beredningen följande.

Som allmän regel för uppflyttning av elever, i sin helhet tillämplig på låg- och mellanstadiet, bör gälla, att elev vid uppflyttning i årskurs bör få behålla sina lärare och klasskamrater. Principen återges i förslaget till skolstadga.

I fråga om grupperingen av eleverna på högstadiet har beredningen, såsom redan nämnts, föreslagit följande.

För undervisningen i timplanens gemensamma ämnen, med undantag för de kursuppdelade ämnena engelska och matematik, hålles eleverna i årskurserna

7 och 8 samlade i sina ursprungliga klasser. För undervisningen i tillvalsämnen liksom i de nyssnämnda kursuppdelade ämnena sammanföres eleverna till undervisningsgrupper enligt sina tillval av ämnen och kurser. Avvikelse i särskilda fall från regeln om att eleverna skall hållas samlade i sina ursprungliga klasser, föranledd av sådana praktiska omständigheter som att elever kommer till högstadiet från olika bygdeskolor med små klasser som måste slås ihop m. m. avses få beslutas av rektor.

Om i enstaka fall under arbetet i årskurs 7 eventuellt skulle ha uppkommit speciella svårigheter, skall såsom en särskild undantagsåtgärd skolstyrelsen kunna efter förslag av rektor och kollegium vid uppflyttning av eleverna till årskurs 8 besluta om avvikelse från regeln om klassernas sammanhållande.

Skolberedningen vill ytterligare understryka dessa avvikelserns karaktär av undantagsfall motiverade av speciella omständigheter.

Avvikelser från huvudregeln, föranledda av andra än ovan nämnda omständigheter, t. ex. syftande till pedagogiska försök, som förutsätter annan elevgruppering än den reguljära, bör få förekomma enligt beslut av länskolnämnden efter framställning av skolstyrelsen.

Beredningen har sammanfattat sin ståndpunkt i dessa frågor vad gäller årskurserna 7 och 8 i följande förslag till stadgebestämmelse:

Vid uppflyttning till årskurs 7 och till årskurs 8 skola eleverna behålla sina klasskamrater.

Rektor må i särskilda fall besluta om avvikelse härifrån som föranledes av högstadiets omfattning, ojämnheter vid val av tillvalsgrupper, tillgången på lärare, lokaler och undervisningsmateriel eller liknande.

Vid uppflyttning till årskurs 8 må i särskilda undantagsfall skolstyrelsen efter förslag av rektor och kollegium besluta att sammanföra eleverna i klasser enligt deras val av tillvalsgrupp, om det påkallas av det samlade arbetsresultatet i årskurs 7 eller av brist på lärare med erforderlig kompetens.

Avvikelse av annan anledning än i andra och tredje styckena sägs må beslutas av länskolnämnden efter framställning av skolstyrelsen och yttrande av rektor och kollegium.

Vid undervisningen i årskurs 9, där timplanen upptar en fullständig linjedelning, sammanföres eleverna på lämpligt sätt till klasser enligt sina val av linjer i årskursen.

En nioårig skola för alla barn med den målsättning för grundskolan som skolberedningen funnit motiverad och lämplig måste rimligen bli ganska rikt sammansatt, framhåller beredningen. För att belysa innebörden av sina förslag har den givit en översiktlig sammanfattning med en schematisk översikt över grundskolan jämte till denna anknyttande utbildnings- och verksamhetsområden. Därjämte ges en översikt över hur timfördelningen för några av grundskolans ämnen utfaller i jämförelse med försöksskolan och realskolan samt en sammanställning över de olika ämnena och deras förekomst på samtliga stadier m. m.

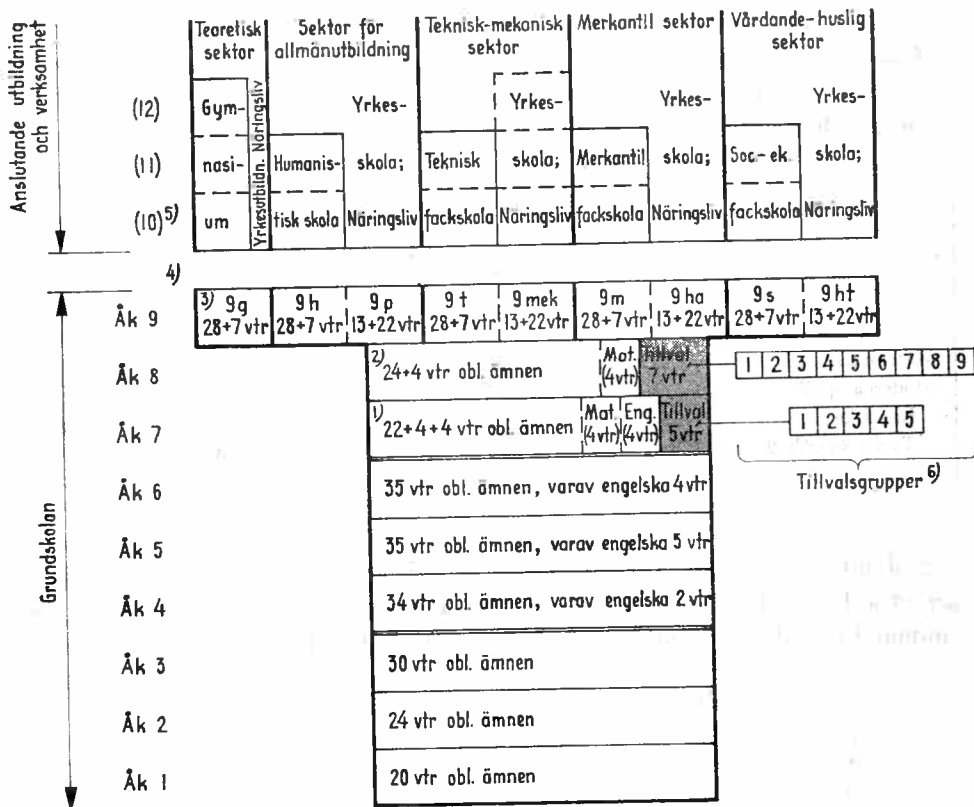

Diagram 1. Schematisk översikt över grundskolan jämte anslutande utbildnings- och verksamhetsområden

¹ I åk 7 är 4 vtr obligatorisk undervisning i matematik, antingen allmän eller särskild kurs och 4 vtr obligatorisk undervisning i engelska, antingen allmän eller särskild kurs.

² I åk 8 är 4 vtr obligatorisk undervisning i matematik, antingen allmän eller särskild kurs.

³ I åk 9 anges för varje linje först antalet vtr för gemensamma ämnen, därefter veckotimtalet för linjens tillvalsämnen.

⁴ »Luckan» mellan årskurserna 9 och (10) markerar att övergången från viss linje i årskurs 9 naturligen kan ske även till annan fortsatt utbildning än den som i schemat utgör fortsättning på linje i åk 9.

⁵ Parentes omkring de tre senaste årskurserna markerar att eleverna inte behöver gå direkt från grundskola till fortsatt utbildning. För vissa sådana utbildningar torde det bli regel med ett kortare eller längre uppehåll för förvärvande av erforderlig praktik.

⁶ Se förteckning s. 112.

Anmärkingar:

Utöver i schemat angiven utbildning tillkommer för årskurserna 1—9 specialklasser enligt därom gällande bestämmelser.

I årskurserna 1—6 läser eleverna utan omgruppering tillsammans enligt sammanhållen läroplan.

I årskurserna 7—8 omgrupperas eleverna i undervisningsgrupper enligt tillval av ämnen i tillvalsgrupper och av kurs i kursindelad ämne. Vid undervisningen i övriga ämnen läser eleverna tillsammans med kamraterna från föregående år.

I årskurs 9 uppdelning av eleverna på klasser enligt linjeval.

1. Jämförelse mellan *Timplaner och huvudmoment* och *grundskolans läroplan*.

I sammanställningen nedan anges för de upptagna ämnena deras procentuella (%) andel av den totala undervisningstiden (a) i samtliga årskurser och (b) på högstadiet.

Ämne	a: i årskurserna 1—9		b: på högstadiet	
	Enl. Toh (tot. 293 vtr)	Enl. SB (tot. 283 vtr)	Enl. Toh (tot. 113 vtr)	Enl. SB (tot. 105 vtr)
Svenska	22,5	24,0	9,7	10,5
Matematik	13,7	14,1	11,5	11,4
Moderna språk	13,1	12,0	25,2	21,9
Engelska	7,0	7,4	9,3	9,5
Tyska (språk 2)	5,1	4,6	13,3	12,4
Franska	1	—	2,7	—

2. Jämförelse mellan veckotimtalerna i *femårig realskola* och *årskurserna 5—9 i grundskolan* enligt beredningens förslag (inom parentes anges antalet veckotimmar i grundskolans motsvarande klasser) visar följande:

	Sv	Eng	Ty	Fr	Ma
1 ^a	6 (8)	6 (5)	—	—	4 (5)
2 ^a	6 (8)	5 (4)	—	—	5 (5)
3 ^a	4 (3)	4 (4)	5 (5)	—	3 (4)
4 ^a	3 (3)	3 (3)	5 (4)	—	4 + 1 (4)
5 ^a	3 (5)	3 (3)	5 (4)	3 (0)	4 + 1 (4)

Jämförelsen för dessa årskurser visar sålunda att

svenska får en ökning med 5 vtr;

engelska får samma veckotimtal, om man för grundskolan medräknar de två veckotimmarna i årskurs 4;

tyska minskas med 2 vtr;

franska utgår;

matematik får oförändrat veckotimtal, om för realskolan de två extratimmarna inräknas.

Timplan för årskurserna 1—6

i skolor av klasstyp a och A

Ämne	Årskurs											
	1		2		3		4		5		6	
	Antal vtr	Där-av i grp	Antal vtr	Där-av i grp	Antal vtr	Där-av i grp	Antal vtr	Där-av vtr först.	Antal vtr	Där-av vtr först.	Antal vtr	Där-av vtr först.
Svenska	9	5	11	2	11	1	10		8		8	
Matematik	4	2	4	1	5	1	5		5		5	
Engelska							*2		5	2	4	1
Orienterings- ämnen:												
Kristendoms- kunskap	2		2		2		2		2		2	
Hembygds- kunskap	3	1	4	1	5							
Samhälls- kunskap												
Historia							*6		*6		*6	
Geografi												
Naturkunskap ..												
Musik ⁴	1		1		2		2		2		1	
Teckning							2		2		2	
Slöjd ⁵					2		2		2		4 (3)	
Gymnastik ⁶	1		2		3		3		3		3	
Summa vecko- timmar ^{1, 2, 7} ...	20	8	24	4	30	2	34	—	35	2	35	1

Anmärkningar

¹ Antal vtr för årskursen anges i vänstra kolumnen här ovan. I högra kolumnen anges antal vtr därav, då klass av a-typ med lägst 15 elever må delas i två grupper, respektive då förstärkningsanordning må tillämpas i klass av A-typ med lägst 21 elever.

² Vid uppgörande av arbetsordningen och vid planering av undervisningen i syfte att åstadkomma förutsättningar för samlad undervisning och periodläsning, blir det stundom erforderligt göra modifikationer i timplanens ämnesuppdelning och i en likformig fördelning på läsårets veckor av den anslagna tiden. Timplanens tillämpning i dessa sammanhang framgår dels av läroplanens allmänna riktlinjer, dels av exempel på arbetsordningar och arbetsplaner m.m., fogade till läroplanen.

³ Undervisningstiden fördelas på fyra lektionstillfällen varje vecka.

⁴ Dessutom frivillig instrumentalmusik och frivillig körsång enligt därom gällande bestämmelser.

⁵ Gruppindelning enligt därom gällande bestämmelser. I årskurs 6 kan, om skolstyrelsen så beslutar, 1 vte slöjd utbytas mot 1 vte hemkunskap.

⁶ Dessutom friluftsverksamhet enligt särskilda bestämmelser och anvisningar.

⁷ Undervisning i trädgårdsskötsel bör anordnas, där omständigheterna så medger. Sammanlagt högst 20 lektioner må varje läsår användas för detta ändamål och tid tagas från timplanens ämnen efter skolchefens bedömning i samråd med vederbörande lärare.

⁸ Fördelning av undervisningstiden på samhällskunskap, historia, geografi och naturkunskap skall huvudsakligen ske enligt följande plan, uppgjord under den förutsättningen, att man varje läsår disponerar $35 \cdot 6 = 210$ lektioner.

	Sk	Hi	Ge	Na	Repetition m. m.
Antal lektioner i Årskurs 4:	30	40	70	60	10
„ „ „ 5:	30	60	60	50	10
„ „ „ 6:	30	60	60	50	10

Timplan för årskurserna 7—9

Ämne	Årskurs								
	7		8		9g, 9h, 9t, 9m, 9s		9mck, 9ha, 9ht, 9p		
	An- tal vtr	Där- av först.	An- tal vtr	Där- av först.	An- tal vtr	Där- av först	An- tal vtr	Där- av först	
Obligatoriska ämnen:									
Svenska	3	1	3	1	5		3		
Matematik	4		4		4				
Engelska	4								
Orienteringsämnen:									
Kristendomskunskap	2		2		1				
Samhällsorienterande ämnen:									
Samhällskunskap	1		2		2		2		
Historia	0		3		2				
Geografi	0		3		2		2		
Naturorienterande ämnen:									
Biologi	3	1	0		2	0,5	2	0,5	
Kemi	0		2	1	2	0,5			
Fysik	2	0,5	2	0,5	2	0,5			
Musik ³	² 2 (1)		} 4		} 4		} 2		
Teckning	2								
Slöjd ⁴	¹ 1 (2)								
Hemkunskap ⁴	3								
Gymnastik ⁵	3		3		2		2		
Praktisk yrkesorientering ⁵									
Tillvalsämnen ^{4, 9}	5		7		7		¹⁰ 22		
Summa veckotimmar ^{1, 2}	35	2,5	35	2,5	35	1,5	35	0,5	

Anmärkningar

¹ Antal vtr för årskursen anges i vänstra kolumnen här ovan. I högra kolumnen anges antal vtr därav som avser förstärkningsanordningar, då klass med lägst 21 elever vid undervisning i svenska och nybörjarundervisning i det andra främmande språket eller klass med lägst 17 elever vid laborationer i biologi, kemi och fysik må indelas i två grupper.

² Vid uppgörande av arbetsordningen och vid planering av undervisningen i syfte att åstadkomma förutsättningar för en samordning av undervisningen och för periodläsning, blir det stundom erforderligt göra modifikationer i timplanens ämnesuppdelning och i en likformig fördelning på läsårets veckor av den anslagna tiden.

³ Dessutom frivillig instrumentalmusik och frivillig körsång enligt därom gällande bestämmelser.

⁴ Gruppindelning enligt därom gällande bestämmelser.

⁵ Dessutom friluftsversamhet enligt särskilda bestämmelser och anvisningar. Under varje årskurs på högstadiet må två friluftsdagar användas för studiebesök och exkursioner. I årskurs 8 skall två friluftsdagar användas till obligatorisk undervisning i brandskydd och olycksfallsvård och i årskurs 9 två dagar eller fyra halvdagar (minst tio lektioner) till obligatorisk undervisning i barnavård.

⁶ Undervisningstiden för musik och slöjd i årskurs 7 fördelas på respektive ämnen efter elevernas val i antingen 2 + 1 eller 1 + 2 vtr.

⁷ Undervisningstiden för musik, teckning och slöjd fördelas på respektive ämnen efter elevernas val i alternativt 2 + 2 + 0, 2 + 0 + 2 eller 0 + 2 + 2 vtr i årskurs 8 och i linjerna g, h och s inom

årskurs 9; i linjerna t och m inom årskurs 9 antingen 2 + 2 + 0 eller 0 + 2 + 2 vtr; i övriga linjer inom årskurs 9 alternativt 2 + 0 + 0, 0 + 2 + 0 eller 2 vtr engelska.

* Praktisk yrkesorientering omfattar för varje elev i årskurs 8 tre hela läsveckor, fördelade på 2—3 praktikperioder på lika många arbetsplatser. Under varje period deltar halva klassen i orienteringen på arbetsplatserna och är sålunda frånvarande från den schemabundna undervisningen i skolan, där övriga elever samtidigt erhåller undervisning i halv klass.

* Deltagandet i undervisning i tillvalsämnen är obligatoriskt för eleverna. Varje elev äger välja en av de i timplanen för årskurserna 7 och 8 fastställda tillvalsgrupperna med de ämnen och de veckotimal, som där anges (s. 112), och en av de för årskurs 9 fastställda linjerna (s. 112).

¹⁰ Fördelning av undervisningstiden på yrkesämnena enligt särskild plan (nedan).

Yrkesämnena på vissa linjer i årskurs 9 (jfr s. 112)

Linje	Ämne	Antal vtr	Summa vtr
Mekanisk linje	Yrkesarbete: bänkarbete, maskinarbete, varmbearbetning, tillämpningsövningar	17	22
	Yrkesteori: verktygslära, verktygsmaskinlära, maskinelement, materiallära, skärning, svetsning och lödning, yrkesräkning, materialhantering, produktionsteknik, branschkunskänedom, yrkeshygien	5	
Handelslinje	Svensk övningskurs	2	22
	Handelsräkning	4	
	Handelslära	2	
	Bokföring	3	
	Allmän varukänedom	2	
	Maskinskrivning	3	
	Butiksarbete eller kontorsarbete	6	
Hushållsteknisk linje	Bostad och inredning	4 (1)	22
	Ekonomi och arbetsorganisation	2 (1)	
	Kost och matlagning	7 (1)	
	Textilier och sömnad	5 (1)	
	Barnavård och familjekunskap	4 (2)	
	<i>Anmärkning: Antalet veckotimmar i yrkesteori anges inom parentes.</i>		
Allmänpraktisk linje	Yrkesarbete: förrådsarbete, expeditionsarbete, bänkarbete, maskinarbete, varmbearbetning, underhållsarbete, motorskötsel, bostadsvård, klädvård, matlagning	18	22
	Yrkesteori: verktygs- och maskinlära, materiallära, ritningsläsning, yrkesräkning, yrkeshygien, yrkesorientering	4	

Tillvalsämnen

I. I tillvalsgrupper¹ inom årskurs 7 (5 vtr):

- 7:1 Tyska/franska 5 vtr
- 7:2 Tyska/franska 3 vtr + svenska/matematik 2 vtr²
- 7:3 Tyska/franska 3 vtr + maskinskrivning 2 vtr
- 7:4 Slöjd/maskinskrivning 3 vtr + svenska/matematik 2 vtr²
- 7:5 Slöjd 5 vtr

II. I tillvalsgrupper¹ inom årskurs 8 (7 vtr):

- 8:1 Tyska/franska 4 vtr + engelska 3 vtr
- 8:2 Tyska/franska 5 vtr³ + engelska 3 vtr
- 8:3 Tyska/franska 2 vtr + engelska 3 vtr + maskinskrivning 2 vtr
- 8:4 Teknisk orientering 4 vtr + engelska 3 vtr
- 8:5 Handelskunskap 4 vtr⁴ + engelska 3 vtr + tyska/franska 2 vtr
- 8:6 Hemkunskap med hemsjukvård/musik och teckning⁵ 4 vtr + engelska 3 vtr
- 8:7 Slöjd 2 vtr + maskinskrivning 2 vtr + engelska 3 vtr
- 8:8 Slöjd/hemkunskap med hemsjukvård/musik och teckning⁵ 4 vtr + maskinskrivning 3 vtr
- 8:9 Verkstadsarbete/hemkunskap med hemsjukvård 7 vtr

III. I linjer¹ inom årskurs 9 (7 respektive 22 vtr):

- 9g Tyska/franska 4 vtr + engelska 3 vtr
- 9h Tyska/franska 4 vtr⁶ + engelska 3 vtr
- 9t Teknisk orientering 4 vtr + engelska 3 vtr
- 9m Handelskunskap 4 vtr + tyska/franska 2 vtr⁷ + engelska 3 vtr
- 9s Familje- och socialkunskap 4 vtr + engelska 3 vtr
- 9mek
- 9ha } Yrkesämnen 22 vtr enligt särskild
- 9ht } timplan s. 111
- 9p }

Anmärkningar

¹ Ett antal exempel på studievägar genom högstadiet, s. 113.

² Förstärknings- eller fördjupningskurs i ett ämne 2 vtr hela läsåret eller i två ämnen 2 vtr vardera en termin.

³ Nybörjarkurs 5 vtr; gymnastik minskas 1 vte.

⁴ Elever i tillvalsgrupp 8:5 erhåller 2 vtr i ettdera av de obligatoriska övningsämnena musik eller teckning; 2 vtr slöjd utgår.

⁵ Om skolstyrelsen så beslutar, må 2 vtr musik + 2 vtr teckning utbytas mot 4 vtr dramatik.

⁶ Mindre kurs, som ansluter till kurs i tillvalsgrupp 8:2, 8:3 och 8:5.

⁷ Tyska/franska 2 vtr ersätter fysik 2 vtr.

⁸ Även en *estetisk linje* avses kunna upprättas, då särskilda skäl därtill föreligger. Tillvalsämnen må där utgöras av estetiskt specialämne 4 vtr och engelska 3 vtr.

⁹ I kommun med även finskspråkig befolkning må *finska* kunna ingå som tillvalsämne och ersätta annat ämne i tillvalsgrupperna 7:3 med 2—3 vtr och 8:3 med 2 vtr.

Ett antal exempel på studievägar genom högstadiet

Exempel nr	Tillvalsgrupp i årskurs 7	Tillvalsgrupp i årskurs 8	Linje i årskurs 9
1	7: 1	8: 1	9g
2	7: 4—5	8: 2	
3	7: 1	8: 1	9h
4	7: 2—3	8: 3	
5	7: 4—5	8: 2	
6	7: 1—3	8: 3	9t
7	7: 4	8: 4	
8	7: 5	8: 7	
9	7: 1	8: 1	9m
10	7: 2—3	8: 3	
11	7: 2—3	8: 5	
12	7: 1—3	8: 3	9s
13	7: 4	8: 6	
14	7: 5	8: 6	
15	7: 1—2	8: 3	9mek
16	7: 4	8: 4	
17	7: 5	8: 9	
18	7: 1—3	8: 5	9ha
19	7: 4	8: 6	
20	7: 4	8: 8	
21	7: 1—3	8: 3	9ht
22	7: 4	8: 6	
23	7: 5	8: 9	
24	7: 1—3	8: 3	9p
25	7: 4	8: 7	
26	7: 5	8: 8	

Anmärkning. Exempelen anger endast ett antal studievägar, som är möjliga utan kompletterande stödundervisning för att kompensera följderna av ett mindre lämpligt val av tillvalsgrupp i lägre årskurs. Exempel nr 2 förutsätter för andra än mycket duktiga elever viss komplettering i andra språket vid övergång till 9g.

Yttranden

Om den allmänna inställningen till frågorna om skolmognad, skolålder och skolplikt kan i korthet sägas följande. Utsträckningen av den allmänna skolplikten till nio år accepteras genomgående i yttrandena. I vissa yttranden förordas dock en mera generös inställning i fråga om medgivande för enskilda elever till ett tidigare avslutande av skolgången. Flertalet av dem, som yttrar sig i hithörande frågor, understryker starkt vad beredningen anfört angående förskoleväsendets utbyggnad och har därvid synpunkter även på frågorna om skolmognad och skolgångens början; förord för en tidigare skolstart förekommer i vissa yttranden. Spörsmålen rörande skolplikten — dess nedre och

övre åldersgränser, avvikelser från huvudreglerna härom m. m. — behandlas i samband med proposition om skollag. Den närmare redovisningen av remissinstansernas synpunkter på hithörande frågor torde därför i förevarande sammanhang få inskränkas till huvudsakligen vissa spörsmål om förskoleverksamheten, skolmognadsundersökningar och skolmognadsklasser.

Att direktiven för beredningens arbete icke tillåtit att förskolornas uppgifter och eventuella inlemmande i det obligatoriska skolväsendet kunnat tagas upp till behandling, beklagas av *länskolnämnden i Västmanlands län*. Så länge denna anknytning nedåt saknas, anför nämnden, kommer skolmognads- och inskolningsproblemen att till vissa delar förbli olösta. En införlivning av förskolan i det obligatoriska skolväsendet, varvid förskolorna sålunda skulle lyda under skolstyrelserna och skolöverstyrelsen, förordas eller anses böra upptas till övervägande enligt yttrandena från *länskolnämnderna i Malmöhus län och Göteborgs och Bohus län samt länsstyrelsen i Västmanlands län*, kollegierna vid *lärarhögskolan i Stockholm och folkskoleseminariet i Kalmar*, *Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening* och *Sveriges skoldirektörsförening*. Tillsättandet av en utredning för snabb behandling av den viktiga förskolefrågan rekommenderas av *Landsorganisationen, SACO, TCO* och *Folkpartiets ungdomsförbund*. Enligt *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* bör utbildningskapaciteten dimensioneras efter målsättningen att alla barn efter uppnådda fem år beredes plats i förskola. *Lidingö stad* anför, att tiden nu synes mogen för att ett förskoleår nu införas och om några år göres obligatoriskt; införas ett sådant förskoleår, torde det underlätta övergången till ett lägre antal veckotimmar i grundskolan.

Sveriges förskollärares riksförbund stöder inte tanken på ett förskoleår enbart för sexåringarna. Föreningen framhåller, att förskoleverksamheten aldrig syftat till och inte heller nu syftar till ett omhändertagande av barnen enbart i denna ålder, trots att platsbristen vid förskolorna nu ofta tvingat fram detta. Förskolefostran, som den bedrives i vårt land, vill nå en utveckling av hela barnet, intellektuellt, socialt, emotionellt. Detta syns förbundet svårt att nå, om barnen endast får ett förskoleår. Sexårsåldern är ofta ur utvecklingssynpunkt en mindre lämplig tidpunkt för en första gruppkontakt och det vore lyckligt om barnen kunde få börja förskolan åtminstone i 5-årsåldern. Denna ålder är ur utvecklingssynpunkt en lugn period, med goda möjligheter till gruppanpassning. Förbundet anser det inte nödvändigt med en nyordning, då det gäller skolans nedre gräns, utan vill i stället starkt understryka kravet på en utbyggd förskoleverksamhet. Skolmognaden är i viss mån beroende av barnens tidigare erfarenheter och en förskola för 4—7-åringar skulle förmodligen förändra också skolmognaden. Givetvis spelar också skolans krav en stor roll för hur skolmoget ett barn anses vara. Den psykologiska expertisen anser, att läsmognaden i allmänhet inte inträder förrän i åldern 6 1/2 år; denna mognad anses i stor utsträckning bero på fysiologiska faktorer.

I enlighet med vad beredningen föreslagit ställer man sig i allmänhet i yttrandena positivt till att skolmognadsproblemet underkastas fortsatt vetenskaplig

forskning och att åtgärder vidtas för främjande av inrättandet av skolmognadsklasser.

Skolmognadsundersökningar bör enligt *Folkskollärary Federationen* bli obligatoriska. Federationen anför härom följande.

För att uttröna nybörjarnas bästa möjliga placering har i allt större utsträckning under snart 20 år gjorts skolmognadsundersökningar. 1946 års skolkommission förordade skolmognadsundersökning av alla barn. Erfarenheten av skolmognadsundersökning, som för närvarande ej är obligatorisk men dock förekommer i inte obetydlig utsträckning, har varit synnerligen god, varför förbunden yrkar, att skolmognadsundersökning nu blir obligatorisk. Även om förbunden kan instämma i att begreppet skolmognad till sin innebörd kan vara oklart, uppställer likväl den nya skolan i vårt nuvarande samhälle så stora krav på en nybörjare att obligatorisk skolmognadsundersökning måste anses motiverad. Som redan tidigare påpekats bör emellertid skolmognadsproblemet underkastas fortsatt vetenskaplig utredning och skolmognadsundersökningens metodik bli föremål för vetenskapliga och praktiska försök.

Även kollegierna vid *folkskoleseminarierna i Jönköping* och *Kalmar, TCO, Svenska förbundet för specialundervisning, Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges skoldirektörsförening* yrkar på obligatoriska skolmognadsundersökningar. *Skolöverstyrelsen* finner å andra sidan, främst med hänsyn till att nu använda metoder behöver förbättras, att dylika undersökningar alltjämt icke bör bli obligatoriska för den enskilde.

Att skolmognadsproven och i samband därmed läkarundersökning skall företagas på våren i samband med inskrivningen av eleverna i första årskursen föreslås bl. a. av vissa organisationer, nämligen *TCO, Folkskollärary Federationen, Facklärary förbundet, Förbundet för specialundervisning* och *Folkpartiets kvinnoförbund*. Skälen för denna ståndpunkt är dels att de fysiskt skolmogna barnen då redan på ett tidigt stadium kan observeras, dels att eventuella defekter, t. ex. i syn, hörsel och tal, kan korrigeras under sommaren före skolans början i stället för att som nu tillåtas inverka menligt på inlärningsresultatet under det första skolåret. *Skolöverläkaren i Stockholm*, i vars synpunkter även *skoldirektören* instämmer, anser å andra sidan, att beredningens förslag att bibehålla den nu gällande ordningen med läkarundersökning av nybörjarna vid läsårets start bör tillstyrkas. Vissa skäl som talar mot att skolmognadsproven förläggs till våren framkommer vidare i ett uttalande från *överläkaren för den mentalhygieniska verksamheten inom Stockholms skolväsen*. Det inträffar inte så sällan, framhåller denne, att vissa barn, som visar sig omogna vid dessa prov mognar under sommaren och att resultatet av provet därför blir missvisande. Detta sammanhänger av allt att döma med att den förändring av kroppstypen från småbarnstyp till skolbarnstyp, som alla barn genomgår, kan komma till stånd under loppet av 3—4 månader och att härmed barnens rörelsebehov och lek lust dämpas och förändras samtidigt som koncentrationsförmågan ökar.

Behovet av fler skolmognadsklasser understrykes av ett par *länsskolnämnder*, kollegiet vid *folkskoleseminariet i Landskrona, Folkskollärary Federationen* och

Svenska läkaresällskapet. Socialstyrelsen intar i denna del en försiktig hållning och anför.

Beredningen framhåller att gjorda undersökningar synes visa, att skolmognaden kan ifrågasättas hos en femtedel av sjuåringarna. Om detta är riktigt och systemet med undervisning i skolmognadsklass kunde genomföras i hela landet, skulle det innebära, antingen att skoltiden för ett mycket stort antal elever skulle utsträckas till tio år eller också att de fick avsluta skolan innan föreskrivna normalkurser avklarats. Det uppgives nämligen att en femtedel av eleverna i skolmognadsklasserna överföres till hjälpklass eller annan specialklass och att hälften av de elever, som överförts till normalklass från skolmognadsklass, har försenats ett år. I Stockholm uttages 8 % av eleverna till undervisning i specialklass. Av specialklassernas elever undervisas ca 70 % i hjälpklasser (riksmedeltal). Dessa siffror är enligt socialstyrelsens mening oroande höga och kan tyda på bristande resurser att tillvarata elevernas utvecklingsmöjligheter.

Skolmognadsklassernas organisation har inte fått en tillfredsställande lösning anser *länskolnämnden i Skaraborgs län* och *Svenska skolläkarföreningen*. Sistnämnda instans anför härom följande.

För att få en ur mentalhygienisk synpunkt bästa möjliga skolstart för alla, som nu har rätt därtill, fordras enligt föreningens mening vissa modifikationer av lågstadiets uppbyggnad, så att det kan på ett bättre sätt än nu ge en för de olika elevkategorierna lämpad undervisning och omvårdnad. Några konkreta åtgärder i sådan riktning har beredningen ej föreslagit. Den pekar endast på önskvärdheten av att skolomogna elever omhändertages i skolmognadsklasser. Skolläkarföreningen anser emellertid att konstruktionen av dessa klasser måste bli föremål för omprövning. Verkligt oroliga barn kan man t. ex. ej klara i dessa klasser för närvarande och vidare kan det ej vara riktigt, att hälften av eleverna där genom sådan placering får sin skolgång försenad med ett år.

En i viss mån liknande inställning redovisas av kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm*, som menar att en större differentiering på olika slags klasser under de första skolåren är angelägen med hänsyn till att det är av vikt för barnens och även föräldrarnas inställning till skolan att alla barn omhändertas av skolan vid skolpliktens början. Sålunda bör övervägas, framhåller kollegiet, om inte både skolmognadsklasser och förskola borde inrättas inom den obligatoriska skolan.

Såsom i viss mån redan framgått finner den medicinska expertisen anordningen med skolmognadsklasser otillräcklig. Ett starkare betonde av möjligheten till uppskov med skolgångens början kommer till synes i yttrandet från *Sveriges barnpsykiatriska förening*, som framhåller att den av beredningen antydda möjligheten att bereda dessa barn en lämplig miljö i normalklassen genom att individualisera undervisningsmetoderna trots sina brister har ett visst berättigande i stora delar av vårt glest bebyggda land; men oftast utgör ett skoluppskov även utan en organiserad sysselsättning det skonsammaste sättet att möta svårigheterna på i de fall där skolan saknar speciella resurser.

Även *skolöverstyrelsen* berör i samband med skolmognaden beredningens uttalande om att sent utvecklade barn även skulle kunna med tillämpning av indi-

vidualiserade undervisningsmetoder tas om hand i normalklass. Överstyrelsen erinrar om det försök med bl. a. stödundervisning i samband med den första läsundervisningen, vilket bedrivits vid statens försöksskola i Linköping. Erfarenheterna från denna verksamhet synes kunna utnyttjas för att tillgodose behovet av individualisering av nybörjarundervisningen samt underlätta situationen för barn med bristande skolmognad i enlighet med skolberedningens intentioner.

Huvudparten av remissinstansernas uttalanden samlar sig naturligt nog kring de centrala frågorna om elevmaterialets och undervisningens differentiering (SB kap. 17) samt om grundskolans innehåll och utformning (SB kap. 18). I vissa fall görs, oftast som komplement till redovisade detaljsynpunkter, mera generella uttalanden om huruvida skolberedningens förslag i stort kan läggas till grund för beslut om den nioåriga obligatoriska skolans utformning, tillstyrkanden i princip av de föreliggande förslagen liksom uttalanden om huruvida ett avgörande i frågan bör ske nu.

Inledningsvis torde här få redovisas vissa sådana mera allmänna uttalanden från de båda överstyrelserna på skolans område. *Skolöverstyrelsen* erinrar om att ett tjuugoårigt utredningsarbete om den obligatoriska skolan, bedrivet av tre skolkommittéer, nu avslutats och att sedan 1949/50 bedrivits en försöksverksamhet, vars resultat redovisats i olika sammanhang. Efter dessa omfattande utredningar är det enligt överstyrelsens mening angeläget, att 1962 års riksdag beslutar om skolreformens allmänna genomförande. Ett sådant beslut behövs som utgångspunkt för det förestående utvecklingsarbetet: skolan och lärarutbildningen måste snabbt få fasta riktlinjer för sitt arbete. Ett sådant beslut erfordras också som underlag för den pågående fackskole- och gymnasieplaneringen: saknas ett sådant underlag, kommer under 1960-talet svårbemästrade problem att uppstå inom stadierna ovanför grundskolan. Utvecklingen på samhällslivets alla områden under efterkrigstiden har medfört behov av en genomgripande skolreform. Även under och efter ett allmänt genomförande av skolreformen kommer den nya skolan att befinna sig i ett övergångsskede, tills skolan hunnit anpassa sig efter de nya verksamhetsformerna. Hur långvarig denna period blir, beror till stor del på vilka resurser statsmakterna och de kommunala huvudmännen ställer till förfogande för information om de nya förhållandena, för lärarnas fortbildning, för produktion av de pedagogiska hjälpmedel, som den nya skolan ovillkorligen behöver, och för liknande åtgärder. *Skolöverstyrelsen* tillstyrker i det väsentliga bifall till skolberedningens förslag, dock med vissa viktiga ändringar och kompletteringar. Vad sålunda föreslås innebär tillsammans taget för vår skola en betydande kvalitetshöjning, kännetecknad främst av att stora ungdomsgrupper får tillgång till bättre skolutbildning än tidigare, och av att hela den skolpliktiga ungdomen får genom det fria tillvalet avsevärt ökade möjligheter att följa studievägar, som svarar mot den enskildes intresse och förmåga liksom mot samhällets krav.

Överstyrelsen för yrkesutbildning finner förslaget till grundskola vara av den

natur, att det med fördel kan och bör läggas till grund för ett förslag till skolreform. Överstyrelsen ansluter sig i huvudsak till förslaget. Överstyrelsen framhåller, att denna anslutning icke är helt oreserverad men att de erinringar som överstyrelsen gör avser av beredningen föreslagna dellösningar, om än i några fall viktiga sådana, de berör alltså icke några av de grundväsentliga dragen i den föreslagna skolan. Överstyrelsen vill redan inledningsvis framhålla, att reformen nödvändiggör nya, relativt långtgående överväganden i fråga om anslutningen mellan grundskolan och de under överstyrelsen sorterande yrkesskolorna.

I fråga om yttrandena i övrigt rörande förslagen om huvuddragen i grundskolans utformning kan till en början göras det formella påpekandet, att — framför allt i dessa frågor men också i olika detaljfrågor — exempelvis i fråga om länskolnämnder, kommuner och universitetens fakulteter till det beslutade uttalandet från vederbörande instans i inte obetydlig utsträckning förekommer reservationer eller särskilda yttranden. Sådana anmälda avvikande meningar föreligger såväl när det avgivna remissyttrandet innebär en anslutning till beredningens förslag som när det innefattar ett avståndstagande från förslaget. Till den allmänna bilden av remissbehandlingen i vad gäller huvudfrågorna hör också att det ibland, vilket kanske särskilt får sägas gälla en del kommunyttranden, inte går att utläsa något bestämt ställningstagande i den ena eller den andra riktningen. Nyanserna i uttalandena är självfallet över huvud taget synnerligen skiftande.

Ett par av huvuddragen i grundskolans utformning accepteras genomgående. Det gäller förslagen om examensfriheten och om att ingen organisatorisk differentiering skall förekomma på låg- och mellanstadierna. De delade meningar, som kommer till synes i yttrandena, gäller högstadiets utformning och där främst organisationen av årskurserna 7 och 8. Att linjedelning skall ske i årskurs 9 möter mera sällan invändningar.

Vissa synpunkter kommer igen inte bara i yttranden som får betecknas som helt eller i huvudsak negativa utan även i viss utsträckning i yttranden där man godtar skolberedningens uppläggning i allt väsentligt. Även om nyanserna i uttalandena kraftigt varierar kan de här avsedda synpunkterna betecknas som ganska allmänt förekommande. I första hand är här att nämna det starka och i olika sammanhang återkommande betonet av att ett genomförande av skolberedningens förslag kräver betydande insatser i fråga om lärarfortbildning, en ökad och förbättrad lärarutbildning, upprustning i olika avseenden i fråga om pedagogiska hjälpmedel av skilda slag samt inte minst ett realiserande av den av beredningen förordade sänkningen av elevantalet i klasserna. I några fall kan utläsas en viss misstro i fråga om statsmakternas beredvillighet att verkligen ställa de erforderliga resurserna till förfogande. I mera enstaka fall förekommer också farhågor för eller påståenden om att skolberedningen underskattat storleken av de erforderliga insatserna. I åtskilliga yttranden ges också uttryck för tanken på en fortskridande skolreform liksom understrykanden av beredningens uttalanden exempelvis om att skolans utformning inte bör betraktas som en

gång för alla fastslagen eller uttalas i skiftande ordalag förhoppningar om att justeringar skall kunna vidtagas efter hand som erfarenheterna ger anledning. Att klassföreståndarfrågan utgör ett problem, som behöver ytterligare övervägas vid ett genomförande av den föreslagna utformningen av högstadiet omvittnas vidare tämligen allmänt. Även i tillstyrkande yttranden uttalas inte så sällan önskemål eller förhoppningar om att man skall något kunna inskränka antalet valkombinationer framför allt i årskurs 8 för att därigenom något begränsa de schematekniska svårigheter som tämligen allmänt framhålles; för elever och målsmän skulle härigenom också valsituationen bli mindre komplicerad, menar man ibland.

En överblick av remissmaterialet ger vid handen att en klar och betydande majoritet ansluter sig till skolberedningens förslag om huvuddragen i högstadiets utformning, ofta med ett betonande av att ett ställningstagande inte får uppskjutas. Utöver den positiva inställningen från de båda *överstyrelserna* på skolans område, som redan antytts, kan konstateras att av *länskolnämnderna* endast fyra avgivit yttranden som får betecknas som avstyrkande eller i huvudsak negativa. I den grupp om åtta kollegier vid *läroverk*, som avgivit yttranden till skolöverstyrelsen, reses däremot ett tämligen samfällt motstånd mot förslaget. Endast ett av dessa yttranden — från högre allmänna läroverket i Linköping — kan betecknas som huvudsakligen positivt, medan övriga om också med variationer i fråga om kritikens styrka, argumentens art och de egna förslagen går i avstyrkande riktning med i allmänhet förord för en linjedelning av hela högstadiet och/eller ett uppskov med ställningstagandet till utformningen och en fortsatt försöksperiod. Bland de tio hörda kollegierna vid *folkskoleseminarier* är inställningen avgjort mera positiv. Men också mer eller mindre klara avståndstaganden förekommer här: från Strängnäs förordas att eleverna grupperas i klasser efter tillvalet, från Uppsala rekommenderas uppskov och försök, från Landskrona talas om en mer markerad uppdelning av eleverna fr. o. m. årskurs 7 och från Jönköping redovisas att delade meningar råder i fråga om såväl principen om det fria valet som anordningen med sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8. Från de olika *akademiska instanserna* redovisas i avsevärd utsträckning farhågor för följderna på högre utbildningsnivåer av den föreslagna utformningen av grundskolan. Flertalet av dessa yttranden torde få betecknas som negativa men också positiva bedömningar återfinnes i inte så få yttranden. En positiv hållning redovisas vidare från *gymnasieutredningen*, såsom i det följande skall närmare redovisas.

Relativt många *länsstyrelser* har uttalat sig i de här berörda huvudfrågorna, varvid det stora flertalet tillstyrker förslaget. Ett starkt kritiskt yttrande kommer från länsstyrelsen i Gotlands län, vilket utmynnar i att länsstyrelsen förklarar sig inte vilja motsätta sig en prövning av beredningens högstadiekonstruktion. Mera markerade betänkligheter kommer också till synes i yttrandena från Stockholms län, Malmöhus län och Västernorrlands län. Bland *kommunerna* förekommer givetvis delade meningar. Antalet kommuner som av länsstyrelserna

hörts i de olika länen är högst varierande. Inom så gott som samtliga län finns någon eller några av de hörda kommunerna, som i sina yttranden redovisar en avstyrkande eller i huvudsak negativ hållning till skolberedningens förslag, men även med beaktande av att inställningen dessutom i en del yttranden är obestämd eller svårtolkad föreligger bland kommunyttrandena en avsevärd majoritet i tillstyrkande riktning. Om också uttalanden, mer eller mindre bestämda, för en fortsatt utprövning och därmed ett uppskov med det definitiva ställningstagandet till högstadiets utformning förekommer, är eljest motståndet mot tanken på ett uppskov påtagligt i kommunyttrandena, i några fall så starkt att man tillstyrker förslaget trots en klart uttalad misstro mot exempelvis anordningen med sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8, detta för att få slut på provisorietiden. Från de båda *kommunförbunden* kommer klara tillstyrkanden varvid särskilt med tillfredsställelse noteras att valfrihet för kommunerna mellan olika differentieringssystem inte skulle föreligga, något som också i stor utsträckning välkomnas från de enskilda kommunernas sida.

I den mån man från *näringslivets organisationer* och *arbetsgivarorganisationerna* närmare uttalar sig i huvudfrågorna redovisas i allmänhet anslutning till den av skolberedningen föreslagna utformningen. En klart positiv inställning kan konstateras från speciella företrädare för *landsbygdsintressena*, såsom Svenska lantarbetsgivareföreningen, Riksförbundet landsbygdens folk och Sveriges lantbruksförbund.

Bland *personalorganisationerna* och särskilda *lärarsammanslutningar* föreligger tillstyrkande yttranden från bl. a. Statstjänstemännens riksförbund, Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund, TCO, Folkskollärary Federationen samt Sveriges skoldirektörförening. I avstyrkande riktning går däremot yttrandena från SACO och Läroverkslärarnas riksförbund liksom i viss mån — ehuru yttrandena främst avser synpunkter på undervisningen i enskilda ämnen — från Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning, Föreningen lärare i samhällskunskap, Historielärarnas förening och Modersmålslärares förening.

I fråga om de *politiska organisationernas* inställning kan i denna inledande översikt framhållas, att meningarna går starkt isär: förord för linjedelning fr. o. m. årskurs 7, tillstyrkande av skolberedningens förslag liksom önskemål om sammanhållning av klasserna även i årskurs 9 förekommer. Den sist antydda åsiktsriktningen finns företrädd även i yttranden från annat håll och kommer att närmare redovisas i det följande. Även mellan yttranden från organisationer av samma partitillhörighet framträder ibland betydande nyansskillnader.

I de avstyrkande eller huvudsakligen negativa yttrandena vänder man sig såsom tidigare antytts främst mot förslaget om bibehållandet av klassgemenskapen även i årskurserna 7 och 8. Förord ges i vissa fall för ett uppskov med ställningstagandet och en viss fortsatt försöksverksamhet. Förslag förekommer om att fr. o. m. årskurs 7 tillämpa en linjedelning, en gruppering i klasser efter elevernas val av tillvalsgrupper eller en formering av klasserna efter elevernas allmänna studieförutsättningar, en prestationshomogenisering. Kritiken mot den

föreslagna utformningen av högstadiet avser i stora drag följande. Den föreslagna utformningen är oprövad. Man förutser en sänkt kunskapsstandard med olyckliga verkningar för gymnasiet och för universitets- och högskoleutbildningen. Man ifrågasätter möjligheterna att tillgodose såväl de studieinriktade och teoretiskt väl begåvade eleverna som de svagast utrustade eleverna. Man bestrider eller ifrågasätter betydelsen av klassammanhållningen för elevernas sociala utveckling, de väl begåvade elevernas stimulerande inverkan på sämre utrustade kamrater samt den eftersträlvade effekten att förbättra situationen för elever från en mindre studieinriktad miljö och öka deras reella möjligheter och benägenhet till mer krävande studier. De pedagogiska svårigheterna betonas starkt och den pedagogiska erfarenheten, som anses tala emot det föreslagna systemet, ges en större tyngd i förhållande till andra omständigheter. Det anses ibland inte heller oskäligt, att skolorganisationen ges en olikartad utformning i tätorter och på landsbygden, i större och mindre kommuner. Förslag om frihet för kommunen eller skolledningen att välja mellan olika system förekommer klart utsagt endast i ett mindre antal yttranden, där man i allmänhet tänker sig en viss fortsatt utprovning.

Ett inslag i skolberedningens högstadiekonstruktion som ytterst sällan uttryckligen sättes i fråga är principen om det fria valet. Det är tvärtom vanligt att anslutning till denna princip ges, även när förslag framlägges om linjedelning, tillvalsgruppering eller liknande fr. o. m. årskurs 7, såsom kommer att framgå av vissa exempel i det följande. Redan tidigare har redovisats, att kollegiet vid *folkskoleseminariet i Jönköping* anmäler delade meningar om det fria valet. Ett negativt uttalande föreligger också från *Färingsö* kommun, i vars yttrande man säger sig icke kunna dela uppfattningen att beslutanderätten beträffande val av studieväg på högstadiet skall läggas hos eleven och föräldrarna. Man framhåller i detta yttrande vidare, att skolan bör ges möjlighet att ingripa i de fall, då elev ej kan tillgodogöra sig undervisningen inom den valda studievägen. *Länsskolnämnden i Göteborg* anser, att i de fall då målsman uppenbarligen ej har förmåga eller vilja att på ett realistiskt sätt bedöma frågan om vad som ur elevens och samhällets synpunkt är bäst, bör ej målsmannaintresset få fälla utslaget. Nämnden uppmärksammar särskilt de problem som kan uppstå vid motsättningar mellan elevs och målsmans vilja och finner att särskilt i de fall, då skolan bedömer elevernas önskningar vara bättre grundade än målsmannens, elevens önskningar bör få vara avgörande. *Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning* uttalar inte något avstyrkande av principen om det fria valet men säger sig vilja påpeka en del olägenheter, som kan bli följden, om valet av alternativkurser skall göras av målsman utan att skolan skall påverka detta val. I fråga om inställningen till det fria valet kan här vidare pekas på de synpunkter, som framföres av *Högerns kvinnoförbund* och som närmare redovisas i det följande.

Utöver den nyss lämnade allmänna översikten över ställningstagandena torde här böra lämnas en något närmare redovisning ur uttalandena om huvuddragen

i högstadiets uppbyggnad, huvudsakligen differentieringsfrågan, dels från skolöverstyrelsens och några andra centrala instansers sida, dels från vissa andra organs sida som exempel på den kritik och de varierande synpunkter och förslag som kommer till synes.

Skolöverstyrelsen finner liksom beredningen, att principen om det fria successiva tillvalet måste bilda grunden för elevernas passage genom en obligatorisk skola. Överstyrelsen anser också att denna princip är av så fundamental natur, att den bör fastslås i skollagen. Överstyrelsen accepterar beredningens principiella lösning av differentieringsfrågan liksom att de enskilda kommunerna måste följa differentieringssystemet och ej bör få välja andra alternativ. Accepterandet av att en linjedelning göres i årskurs 9 sker dock inte reservationslöst från överstyrelsens sida. Till stöd för sina ställningstaganden i dessa frågor anför skolöverstyrelsen bl. a. följande.

En väsentlig slutsats, som måste dras av gjorda undersökningar, är enligt skolöverstyrelsens mening den, att mycket starka krav måste ställas på *elasticitet* i det differentieringssystem man stannar för. Den praktiska erfarenheten under försökstiden av olika differentieringsmodeller understryker också detta behov. Delvis som ett uttryck härför torde den under de sista åren ökade övergången till det så kallade partiellt differentierade högstadiet kunna betraktas.

En konsekvens av överstyrelsens ställningstagande till målet för skolans verksamhet, till principen om det fria tillvalet och till vissa undersökningsresultat blir, att spelrummet för olika lösningar av differentieringsfrågan ej blir så stort.

Ett högstadium i hela sin längd organiserat på linjer efter en läroplan med ett antal karaktärslinjer går knappast att förena med det fria successiva tillvalet, med synen på behovet av en så långt möjligt gemensam allmänbildningsgrund eller med kravet på elasticitet. Överstyrelsen finner väsentligt, att en skola, avsedd för samtliga elever, utformas så, att den med så fullständig organisation som möjligt kan upprättas över hela landet i högstadieområden av olika storlek.

På skäl som beredningen angivit och som skolöverstyrelsen finner vägande, ansluter sig skolöverstyrelsen till uppfattningen, att ett högstadium helt utan organisatorisk differentiering med en för alla elever gemensam läroplan av pedagogiska skäl ej för närvarande kan genomföras.

Överstyrelsen anser därför, att högstadiet måste byggas upp på en läroplan med tillvalsämnen. En läroplan med tillvalsämnen medger i och för sig flera olika anordningar för organisatorisk differentiering av eleverna.

Om en omfördelning av eleverna, strikt genomförd efter en eller annan bestämd grund, företas vid övergången till högstadiet, riskerar man att tvingas bortse från några av de väsentliga krav, som de av skolöverstyrelsen angivna förutsättningarna ställer på högstadieorganisationen. Resultatet blir lätt ett högstadium som så liknar det linjedelade, att det — enligt vad som ovan anförts — ej kan accepteras. Eleverna bör enligt skolöverstyrelsens mening undervisas tillsammans utan omfördelningar i timplanens gemensamma ämnen och endast omgrupperas i tillvalsämnen och i sådana ämnen, där det av pedagogiska skäl inte kan bedömas såsom möjligt att i längden ge eleverna samma undervisning och samma ämnesstoff, vilket främst gäller främmande språk och matematik. I ett högstadium, där ämnesuppsättningen är bestämd av samhällets behov och följaktligen riklig och mångsidig, tillgodoses kravet på en gemensam allmänbildningsgrund och en flexibilitet, som ger utrymme för elevernas fria val och de intraindividuela differenserna, bäst, om högstadiet är odifferentierat.

Även de synpunkter på en effektiv skola, som beredningen anför och som överstyrelsen funnit betydelsefulla, har bidragit till överstyrelsens ställningstagande.

Utan att närmare ingå på skolberedningens sociala argument för en sen differentiering vill överstyrelsen ansluta sig till uppfattningen, att man i skolan så långt möjligt bör undvika att skapa den socialt negativa miljö, som kan uppstå i klasser, bestående av elever, vilka blir kvar vid en uppdelning av eleverna efter studiebegåvning. Ytterligare ett skäl av social natur talar för en sen differentiering. Förmågan att uppfatta och förstå medmänniskor kräver en viss mognad, och om dessa socialt värdefulla drag skall kunna tillägnas i skolan, synes det väsentligt, att de får utbildas under förhållanden, som så mycket som möjligt liknar dem, som föreligger ute i samhället.

Till grund för framställda krav på tillvalsdifferentiering synes ligga en önskan att ernå vad som ur lärarsynpunkt bedöms som homogena klasser. Påfallande är att det ej insetts, att sådana klasser *icke* kan uppnås i ett system, där man accepterar det fria tillvalet. Att uppfattningen om den pedagogiska situationen i odifferentierade klasser emellertid ej är så entydig, som debatten ibland utvisar, framgår av resultatet av en lärarenkät som skolöverstyrelsen våren 1961 genomförde om erfarenheterna av undervisningen i partiellt differentierade klasser. Av betydelse i detta sammanhang är att vår hittillsvarande skoltradition förutsatt undervisning i relativt homogena klasser på högstadiet. En omställning till ett nytt betraktelsesätt blir så mycket svårare, som även lärarutbildningen utgått från nämnda tradition — de lärare, som hittills tagits i anspråk för undervisningen i heterogena klasser, har i stort sett saknat utbildning för ändamålet. Detta påpekande ger sin aspekt på vikten av att skolreformen förknippas med en omläggning av lärarutbildningen liksom med en lärarfortbildning, som tar klart sikte på den förändrade situationen i klasserna.

Skolöverstyrelsen finner det naturligt, att samma grundsyn anläggs på differentieringen i årskurs 9 som i årskurserna 7 och 8 och anser av principiella skäl, att samma system borde tillämpas genom hela högstadiet. Skolöverstyrelsen har allvarligt övervägt möjligheterna härför. Värdet av att eleverna får vara kvar i sina klasser och åtminstone i viss utsträckning behålla samma kamrater och samma lärare är uppenbart.

Genom linjedelningen sådan som den utformats i beredningens förslag har det nionde skolåret fått en yrkesförberedande karaktär. Vidare har genom att några linjer fått ett stort antal timmar anslagna för yrkesämnen en markerad skillnad mellan »praktiska» och »teoretiska» linjer skapats, vilket ej torde vara lyckligt och ej helt svarar mot elevernas intressen och utbildningsbehov. Denna uppdelning utgör också ett avsteg från den allmänbildningssyn, som beredningen företräder och överstyrelsen accepterar. Emellertid talar starka skäl av pedagogisk art för att vissa elever behöver en studieväg med så många praktiska ämnen och yrkesämnen, att tillvalsgruppens timal blir mycket omfattande. På grund härav finner överstyrelsen en linjedelning för närvarande vara den praktiska konsekvensen.

Överstyrelsen för yrkesutbildning franhåller, att för den största delen av ungdomarna sker centreringen mot ett mera bestämt verksamhetsområde jämförelsevis sent. Ur de synpunkter, som överstyrelsen företräder, förefinnes därför intet intresse för en sådan differentiering inom högstadiet, som i allt för unga år tvingar den unge och hans föräldrar att göra ett yrkesval. Den avvägning, som skolberedningens förslag fått i detta avseende, tillgodoser de synpunkter som

överstyrelsen företräder. Om differentieringsfrågans övriga aspekter saknar överstyrelsen anledning uttala sig.

Tidigare har nämnts, att fyra länskolnämnder ställt sig mer eller mindre klart avvisande till förslaget om högstadiets utformning. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* finner, att den tveksamhet, som råder beträffande möjligheterna att genomföra den föreslagna högstadieorganisationen med gott resultat, talar för att förslaget bör prövas i ett begränsat antal kommuner med goda resurser, innan det göres obligatoriskt. Under denna försökstid bör enligt nämnden högstadiet i övriga kommuner organiseras i enlighet med någon funktionsduglig modell från försöksskolans högstadium, t. ex. den som användes i Göteborg. Som stöd för sitt ställningstagande anför nämnden i huvudsak följande.

De skäl för differentiering som beredningen anför vad gäller nionde skolåret torde i stor utsträckning gälla även beträffande sjunde och åttonde skolåren. De sociala skäl som beredningen anför mot differentieringen är värda beaktande, om differentieringen verkligen medför det av beredningen befarade resultatet. Om detta vet man emellertid mycket litet. Beredningen torde huvudsakligen bygga sina slutsatser härom på icke bevisade antaganden. Schemaläggningen för ett högstadium av det slag som föreslagits måste stöta på mycket stora svårigheter med ett stort antal håltimmar som följd. Speciellt i kommuner med ett stort antal elever, som är beroende av skolskjutsar är detta en nackdel. Den vid olika tillfällen framförda läraropinionen mot den föreslagna organisationen av årskurserna 7 och 8 är värd beaktande.

Länsskolnämnden i Uppsala län synes inte avse att avstyrka skolberedningens förslag men framhåller allmänt vissa brister.

Det är enligt nämndens mening synnerligen angeläget, att man så snart som möjligt försöker komma fram till en fast och överskådlig organisation. Under sådana förhållanden är det förstäeligt, att man inom skolberedningen enats om en kompromisslösning, trots att alla parter torde ha insett, att den icke i alla avseenden är ägnad att leda fram till det mål alla eftersträvar. Det torde icke finnas någon anledning att blunda för de brister förslaget har, även om man är ense om att skolfrågan äntligen måste föras fram till en lösning. *Länsskolnämnden* kan därför icke underlåta att anföra betänkligheter mot förslaget till högstadieorganisation såsom det fixerats bl. a. med avseende på linjedifferentieringen. Organisationens är i stort sett oprövad, och det måste anses i hög grad ovisst, om den verkligen kommer att visa sig vara rätta vägen att nå målet. De motiveringar, som åberopas för densamma, är i mycket diskutabla, och den kritik som framförts mot förslaget synes på åtskilliga punkter vara bättre underbyggd och mera realistisk. *Länsskolnämnden* vill emellertid i det läge frågan nu befinner sig icke belasta sitt yttrande med någon egen ingående argumentering i frågan. Nämnden vill endast framhålla angelägenheten av att de ansvariga statsmakterna vid frågans vidare behandling förfar med klar insikt om förslagets brister och skapar möjligheter till smidig tillämpning av skolsystemet, så att man så långt som möjligt kan reducera de olägenheter, som en definitiv fixering otvivelaktigt skulle komma att medföra. Bland de detaljer, som hos nämnden väckt betänkligheter, nämnes särskilt dels den försvagning av övningsämnenas ställning, som timplanerna för grundskolan innebär, dels de svårigheter, som den föreslagna konstruktionen av högstadiet medför, när det gäller att realisera klassföreståndarens viktiga funktioner som fostrare.

Länsskolnämnden i Kalmar län förordar för sin del en differentiering av eleverna i årskurserna 7 och 8 på olika klassavdelningar, så att klasser uppstår, bildade med hänsyn till elevernas fria val av tillvalsgrupper. Nämnden anser nämligen att de fördelar som eventuellt står att vinna på t. ex. det sociala planet icke uppväger de nackdelar som av allt att döma måste vidlåda de sammanhållna klasserna i form av sänkt kunskapsnivå. Länsskolnämnden i Södermanlands län finner det inte nödvändigt att skolorganisationen blir densamma i stora och små kommuner. Nämnden förordar en linjedelning på ett starkt begränsat antal karaktärslinjer, där sådana möjligheter föreligger. Nämnden anför i sammanhanget i huvudsak följande.

Varje elev skall ha möjlighet att själv välja studieväg. Nämnden anser emellertid, att det föreslagna systemet med fasta ämnen och tillvalsämnen, som ställer eleverna inför valet mellan hundratals studievägar, skulle bliva alltför komplicerat och svåröverskådligt. Det kan medföra sådana schematekniska och andra svårigheter, att det inte kommer att fungera tillfredsställande. I detta sammanhang vill nämnden erinra om de erfarenheter, som vunnits under decennierna före 1955, då ett liknande system tillämpades på gymnasiet.

Länsskolnämnden anser därför, att en linjedelning på ett starkt begränsat antal karaktärslinjer är att föredraga inom kommuner, där sådana möjligheter föreligger. Skolan kommer då i organisatoriskt avseende att utmärkas av enkelhet, reda och klarhet. Fråga är, om inte klasser med barn som har liknande intresseinriktning vore den lämpligaste studiemiljön. Inom mindre kommuner, där elevantalet inte är tillräckligt stort för upprättande av samtliga eller vissa karaktärslinjer, får man tänka sig en komplettering med fasta ämnen och tillvalsämnen, där tillvalsgrupperna motsvarar karaktärslinjerna. Ett sådant system torde säkert kunna fungera bättre i en liten högstadieskola med dess mera personliga och familjära prägel än i en stor.

Nämnden delar inte den uppfattningen, att samtliga eller nästan samtliga elever inom ett linjedelat högstadium skulle välja den »finaste» studievägen. Då realskolan avskaffats och spärrarna till de teoretiska studievägarna på högstadiet därigenom helt borttagits kommer de teoretiskt betonade studievägarna säkerligen att te sig mindre tilldragande i framtiden.

Om det förslag till differentiering, som länsskolnämnden här förordat, genomföres, nämligen, när den nya skolan börjat »finna sin melodi», lärarna anpassat sig efter den nya målsättningen och om de erfarenheter, som då vunnits, pekar i riktning att så är möjligt och lämpligt, kan man försiktigt utbygga organisationen med flera karaktärslinjer och öka antalet sammanhållna klassavdelningar. Detta vore en fortskridande skolreform.

Kollegiet vid *Malmö latinskola* finner det ytterst tvivelaktigt om det ur social synpunkt är olämpligare att låta de tysk- och franskläsende eleverna i årskurserna 7 och 8 bilda egna klasser än att låta dem avlägsna sig ur sin klass under 5 veckotimmar för att studera de svåra och följaktligen »fina» ämnena tyska och franska. De pedagogiska, organisatoriska och schematekniska skäl, som talar för ett linjedelat högstadium med fritt linjeval, sådant det praktiserats i flertalet försökskommuner finner kollegiet så starka, att de bör vara avgörande i frågan; i varje fall anses det obefogat att på detta stadium låsa fast skolan i det tillvalssystem, som beredningen föreslagit. Kollegiet vid *katedral-*

skolan i Lund befarar, att den planerade skolan i två väsentliga avseenden ej kommer att fylla de anspråk, som man har rätt att ställa på den: den kommer sannolikt inte att kunna ställa tillräckligt höga krav på de intellektuellt bättre rustade och den torde ej heller kunna bli en särskilt lycklig arbetsplats för de intellektuellt svagare utrustade. Kollegiet kan vidare inte finna skolberedningens argumentering för ett sammanhållet högstadium bärkraftigt. Ett sådant högstadium framstår inte för kollegiet som ett led i utbildningens demokratisering. Vad en dylik skolordning kan åstadkomma är enligt kollegiet på sin höjd en viss likriktning, men det är en föga demokratisk tanke att låta alla elever gå i samma skolform oavsett deras skiftande förutsättningar. Lika övertygat som kollegiet är om det riktiga i att varje elev oavsett kön, ekonomi, social miljö etc. får lika goda möjligheter till utbildning som varje annan, lika övertygat är kollegiet om att den sociala verkan av en odifferentierad skolmiljö är mindre lycklig, i vissa fall säkerligen ogynnsam.

Kollegiet vid *statens försöksskola i Linköping* biträder förslagen om det fria valet, om studievägarnas uppläggning med en kärna av gemensamma ämnen och tillvalsgrupper, om bibehållandet av klassgemenskapen i årskurserna 7 och 8 samt om linjedelning i årskurs 9. Kollegiet framhåller att det dock hade varit önskvärt med en mera omfattande och ingående praktisk utprovning av den föreslagna organisationen med sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8 än som ägt rum, innan en mera allmän övergång till en sådan organisation skall ske. Att kollegiet trots denna invändning velat biträda skolberedningens förslag, får, framhållas det i yttrandet, framför allt tillskrivas det faktum att kollegiets erfarenheter av undervisning i sammanhållna klasser i samband med pågående pedagogiska försök vid denna skola rörande differentieringens utformning under läsåren 1959/60 och 1960/61 i årskurs 7 och under läsåret 1960/61 i årskurs 8 icke varit ogynnsamma.

Kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* beklagar, att beredningen ej kunnat godtaga något av de två andra alternativ, som närmast stått till buds i fråga om högstadiets utformning, nämligen den enligt kollegiets mening ur socialt fosterande synpunkt lämpligaste modellen, dvs. en helt sammanhållen klass med inomklassdifferentiering, eller den för närvarande ur undervisningssynpunkt fördelaktigaste typen, dvs. uppdelning i undervisningsavdelningar efter ämnesval. Vid sina uttalanden om högstadiets uppläggning anför kollegiet vidare bl. a. följande.

Kollegiet delar beredningens uppfattning, att elevens väg genom högstadiet bör bestämmas efter elevens och målsmännens val. Det fria valet i försöksskolorna har i stort sett visat sig fungera på ett synnerligen tillfredsställande sätt, trots att missriktad föräldraambition stundom lett till ämnesval, som blivit något av en katastrof för eleven genom att för svåra kurser valts. Dessa undantagsfall bör ej rubba principerna om det fria valet men bör föranleda skolan att vidga sin studievårdande verksamhet.

Beredningens förslag angående differentiering inom årskurserna 7 och 8 är enligt kollegiets mening behäftat med svagheter bl. a. i följande avseenden. Förslaget medför till synes oöverstigliga organisatoriska svårigheter, om krav på ur

undervisningssynpunkt tillfredsställande arbetsordning skall uppehållas. Det är synnerligen tvivelaktigt, om huvudsyftet med beredningens förslag, nämligen fostran till social samhörighet, kan nås när klassen i så hög grad (inmot hälften av veckotimmarna) är uppspaltad på olika undervisningsavdelningar. Ett klassföreståndarskap enligt beredningens intentioner kan endast undantagsvis åstadkommas.

Kollegiet delar ej beredningens åsikt rörande de s. k. negativt gallrade klasserna, av beredningen kallade »avstjälpningsklasser». Denna uppfattning strider helt mot de positiva erfarenheter av undervisningen i sådana klasser, som vunnits vid ett stort antal försöksskolor landet runt liksom vid lärarhögskolans övningsskola. Undervisningen har gett de enskilda eleverna goda resultat både kunskapsmässigt och i fråga om social fostran.

Om beredningens högstadiemodell trots den kritik som kan riktas mot densamma beslutas, vill kollegiet enträget framhålla, att vissa ändringar bör genomföras, nämligen avseende en nedskärning av tillvalsgruppernas antal och rörande klassföreståndarskapet.

Kollegiet beklagar, att bristerna i beredningens högstadieförslag inte kunnat bli avslipade under en försöksperiod, och förutsätter att möjligheterna till revidering av den högstadiemodell som beslutas ständigt beaktas. Fortlöpande försöksverksamhet i olika avseenden bör givetvis förekomma. Kollegiet vill särskilt framhålla vikten av att försök göres med helt sammanhållna klasser och att undervisningsmetodiken där blir föremål för intensiv pedagogisk forskning.

Universitetskanslern framhåller i sitt utlåtande att flera av de av honom hörda akademiska myndigheterna uttalat starka betänkligheter mot beredningens förslag i differentieringsfrågan. Även enligt kanslerns mening måste förslaget ge anledning till tveksamhet. Att märka är dock, framhåller kanslern, att från samhälleliga synpunkter mycket talar för skolberedningens lösning av differentieringsfrågan och det måste såvitt han kan finna anses vara en vinst att det mera definitiva valet av utbildningslinje uppskjutes till en tidpunkt, då det är lättare att avgöra i vilken riktning elevens anlag och intressen pekar. De befarade olägenheterna torde också kunna reduceras genom en generell minskning av elevantalet i klasserna, genom en med hänsyn till elevernas studieförutsättningar individualiserad undervisning och genom att en upprustning i fråga om pedagogiska hjälpmedel kommer till stånd. Kanslern vill understryka nödvändigheten av att åtgärder i nu angivna avseenden vidtages i samband med skolreformens genomförande. Kanslern anser sig tillika böra förutsätta, att gymnasieutredningen beaktar de svårigheter, som kan uppkomma för den del av årskullen som siktar mot akademiska studier och som genom den förlängda samundervisningen med elever ur årskullen i övrigt kan ha blivit fördröjd i sin kunskapsmässiga utbildning. Det torde böra ankomma på gymnasieutredningen att i sina förslag söka avbalansera sådana eventuella förseningar. Vidare understryker kanslern vikten av att beredningens uttalanden om att den föreslagna reformen skall vara en fortlöpande skolreform beaktas. I fråga om målet, organisationen och arbetsmetoderna bör man enligt kanslerns mening räkna med att grundskolan göres så flexibel att reformarbetet icke låses vid en gång för alla fixerade arbetsformer utan att hänsyn tages till de erfarenheter, som kan framdeles ge anledning till

olika modifikationer. — I samband med frågorna om högstadiets utformning beklagar kanslern, att förslag om de mottagande skolornas och särskilt gymnasiets framtida utformning icke föreligger samtidigt med att ställning skall tagas till grundskolan; frågorna borde ha prövats i ett sammanhang. Därest grundskolereformen skulle komma att medföra en standardsänkning av gymnasiernas slutkrav på kunskaper måste, framhåller kanslern, med nödvändighet i en hel rad ämnen den propedeutiska undervisningen förstärkas för att göra det möjligt för de blivande studenterna att bedriva universitetsstudier, vilket i sin tur skulle kunna leda till en icke önskvärd förlängning av den akademiska studietiden. Enligt kanslern bör man icke göra avkall på att studenternas allmänbildning, färdigheter och kunskaper i läroämnena skall vara minst lika höga som för närvarande.

Som ett exempel på de mera kritiska uttalanden som förekommer från de olika akademiska instanserna kan vidare tagas följande anförande ur det mycket utförliga yttrande, som i dessa frågor avges av *humanistiska fakulteten vid universitetet i Uppsala*.

Trots att skolberedningen byggt sina överväganden på i huvudsak riktiga och sunda principer, då det gäller att skapa en grundskola i »ett föränderligt samhälle», kan fakulteten således inte alltid godtaga den tillämpning som skett av dessa principer. Grundskolans mål får inte så ensidigt som skolberedningen gjort gällande utformas enbart med hänsyn till grundskolan själv. Tanken på hela det högre bildnings- och utbildningsväsendet måste få bli mer avgörande. Därför vill fakulteten även ifrågasätta, huruvida differentieringsproblemet lösts på det bästa tänkbara sättet. Det torde härvidlag vara nödvändigt att låta inte minst de praktiskt begåvade och intresserade få större möjligheter — och dessutom tidigare än skolberedningen föreslagit — att välja sin studiegång i enlighet med sina egna personliga förutsättningar. Detta är ju i själva verket helt i överensstämmelse med det fria tillvalets princip, som i sin tur vilar på »den enskilda människans rätt att få utvecklas fullt och helt», varom skolberedningen med all rätt slår vakt. Fakulteten anser vidare, att det bör ges större möjlighet att inom grundskolan skapa prestationshomogena avdelningar på mellan- och högstadiet. Något förbud mot en sådan anordning, som för övrigt inte på minsta sätt strider mot skolberedningens principiella utgångspunkter eller därpå byggda överväganden, bör inte utfärdas. Den förut nämnda uppdelningen inom en och samma avdelning på två mindre grupper i vissa ämnen under ett bestämt antal timmar och på skilda nivåer bör under alla förhållanden få ske »med hänsyn till elevernas förmåga». Antalet elever per avdelning bör minskas men på ett så radikalt sätt, att genomsnittsantalet verkligen kommer att bli avsevärt lägre än nu. Endast om sådana förändringar sker i grundskolans utformning och organisation vågar fakulteten räkna med att den förut nämnda standardsänkningen skall kunna undvikas.

Fakulteten kan alltså formulera följande fyra grundkrav:

1. Differentieringsproblemet i grundskolan bör tas upp till förnyat övervägande och lösas efter andra linjer än dem beredningen förordar.
2. De föreslagna intagningsbestämmelserna för gymnasiet måste modifieras, för att gymnasiet skall kunna fylla sina uppgifter och inte ställas inför olösliga organisatoriska problem.

3. För skolans och samhällets egen skull bör statsmakterna i nuvarande situation satsa ännu mera på utbildningen av kvalificerade lärare.

4. Grundskolans utbyggnadstempo bör inte forceras mera än tillgången på kvalificerade lärare medger.

Fakulteten vill slutligen framhålla att det kan bli nödvändigt att vid universiteten öka den propedeutiska undervisningen i en rad ämnen för att göra det möjligt för de blivande studenterna att bedriva universitetsstudier.

Liksom universitetskanslern beklagar *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* att möjlighet ej förelegat till en samtidig bedömning av gymnasiets framtida utformning. Då så ej är förhållandet, framstår det för överstyrelsen såsom vanskligt att göra något uttalande om problem som kommer att uppstå för universitet och högskolor, därest den föreslagna grundskolan organiseras i enlighet med det förevarande förslaget. I anslutning härtill framhålles, att från båda de tekniska högskolornas sida betänkligheter uttalats med avseende å den föreslagna organisationen av grundskolans högstadium. Överstyrelsen delar den uppfattning, som därvid kommit till uttryck, enär överstyrelsen ej blivit övertygad om att förslaget i önskvärd omfattning beaktar det teoretiskt mest begåvade elevmaterialets intressen, ur vilken grupp gymnasiet företrädesvis kommer att rekryteras.

Gymnasieutredningen betonar i sitt yttrande vikten av att grundskolans utformning, oavsett vilken denna än blir, fixeras snarast möjligt, och att beslut om den nya skolan fattas vid 1962 års riksdag. Det torde ur allmän synpunkt vara betydelsefullt att den obligatoriska skolan efter mer än 10 års försöksverksamhet får arbetsro. Ur gymnasieutredningens speciella synpunkt tillkommer att grundskolan är den skola, som utredningen skall utgå ifrån i sitt arbete. Denna skola måste nödvändigt ha en sådan fasthet, att man vet, vilken utgångspunkt det nya gymnasiet kommer att få. Gymnasieutredningen har redan flera gånger under sitt arbete nödgats konstatera svårigheten, för att inte säga omöjligheten, att konstruera en enhetlig gymnasieorganisation med en utgångspunkt, som är så flytande som de nuvarande gymnasieförberedande skolformerna är. Skall utredningens fortsatta arbete kunna planeras ändamålsenligt och genomföras inom rimlig tid, är det nödvändigt att klarhet snarast möjligt erhålles om grundskolans framtida utformning. Gymnasieutredningen säger sig vidare från sina utgångspunkter i det stora hela kunna acceptera den utformning skolberedningen givit läroplanen för grundskolan. Med hänsyn till de många faktorer, som måste få inflytande på utformningen, synes skolberedningen enligt gymnasieutredningens mening ha på ett tillfredsställande sätt beaktat kraven även från de skolor som skall bygga på grundskolan. — De särskilda synpunkter gymnasieutredningen framför beträffande de främmande språken m. m. redovisas närmare i det följande. — När det gäller läroplanens tillämpning för den enskilda individen anser sig utredningen ha anledning uppehålla sig endast vid vissa sidor av den så kallade differentieringsfrågan. Tanken att i årskurs 9 mera utpräglat söka inrikta studievägarna på högstadiet mot bestämda kompetens-

mål kan gymnasieutredningen acceptera. Utan att ta ställning till huruvida varje sådant mål är tillräckligt motiverat eller motsvarande studiegång lämpligt utformad vill gymnasieutredningen sålunda tillstyrka skolberedningens förslag om en uppdelning av årskurs 9 på linjer, som leder fram till respektive kompetenser. Utredningen utgår emellertid från att linjeindelningen inte automatiskt skall medföra genomgripande omgrupperingar av eleverna på sådant sätt att omfattande lärar- och kamratbyten sker vid övergång från årskurs 8 till årskurs 9; genom samläsning torde denna synpunkt kunna beaktas.

I fråga om kommunernas yttranden torde det vara av särskilt intresse att med några exempel belysa försökskommunernas inställning till skolberedningens förslag mot bakgrunden av gjorda erfarenheter i den egna kommunen. I yttrandet från *Olands* kommun förordas en ny försöksperiod framför ett ensidigt beslut enligt beredningens förslag. Till stöd härför anföres följande.

I *Olands* försökskommun har eleverna å högstadiet fördelats uteslutande på grundval av elevernas egna tillval. Denna tillvalsdifferentiering har visat sig ändamålsenlig och varit grunden för goda studieresultat. Såväl målsmännen som lärarkåren och kommunala myndigheter är fullt tillfredsställda med det differentieringssystem som för närvarande tillämpas. Systemet erbjuder otvivelaktigt den bästa grunden för gedigen kunskapsmeddelelse. De sociala och övriga aspekter på den helhetsfostran som skolan skall meddela kan väl tillgodoses inom systemets ram. En modern skola har en mängd andra instrument i sin hand för förverkligande av dessa högst väsentliga målsättningar. Fritidsgrupper, skolföreningar, elevråd, skoltävlingar, representation av skolan i olika sammanhang m. m. är verksamma medel för en mera allsidig fostran. Om skolverksamheten härutöver bedrivs med folkhögskoleandan som förebild och under ständig bevakning av det lika människovärdet hos de olika individerna, så torde en naturlig, glad, demokratisk och effektiv skolmiljö komma att skapas. Detta torde vara den bästa grunden för en modern progressiv och demokratisk skola. Beredningens förslag i differentieringsfrågan är icke i tillräcklig omfattning grundat på de erfarenheter som vunnits under försöksåren. Under alla förhållanden bör beredningens förslag icke läggas till grund för ett definitivt beslut.

Även från *Oxelösunds* köping rekommenderas en fortsatt försöksverksamhet i fråga om högstadiets utformning. Skolstyrelsen redovisar de ännu mycket begränsade erfarenheterna av högstadieundervisningen där och anför därvid följande, vari stadens fullmäktige instämmer.

Vid enhetsskolan i *Oxelösund* har högstadieperioden inte omfattat mer än 1 år hittills. Ett högstadium enligt beredningens alternativ III har därvid tillämpats. Erfarenheterna från den korta tiden är sådana, att ytterligare försökstid är synnerligen önskvärd. Ett helt linjedelat högstadium (alt. I) torde ha många fördelar. Motståndarna till detta alternativ har bl. a. pekat på nackdelarna av att klasskamraterna genom linjedelning skingras och att de nybildade klasserna blir disciplinärt svåra. I själva verket innebär alternativ III, högstadium med tillvalsämnen, den största elevsplittringen. Klassgemenskapen finns kvar endast under 1/3 av veckans lektioner, medan eleverna under 2/3 av lektionerna hänvisas till andra grupper. En fullständig linjedelning (alt. I) skulle däremot innebära, att eleverna visserligen finge bilda en ny klass vid inträdet på högstadiet, men att klassen sedan under minst 2 år finge arbeta gemensamt i alla ämnen.

Undervisningen kunde då göras mera meningsfylld. Elevmaterialets homogena sammansättning borde ge tillfälle till utveckling av harmoniska klasser. Med hänvisning till de vid försöksverksamheten i Oxelösund samt från andra kommuner redovisade betänkligheterna mot att redan nu låsa fast högstadiet vid en form, som ej accepteras från alla håll, anser skolstyrelsen i Oxelösund, att försöksverksamheten vad avser högstadiets utformning skall fortsätta ännu några år.

I yttrandet från *Skinnskattebergs* kommun göres inte något alldeles klart uttalat ställningstagande till skolberedningens förslag men anföres, att vissa av de olika differentieringssystemen — av vilka kommunen prövat flera — måste anses alltför litet prövade hittills och att viss försöksverksamhet beträffande differentieringen borde få bedrivas även i fortsättningen. Om de gjorda erfarenheterna i kommunen uttalas följande.

Fullt utbyggt högstadium (t. o. m. klass 9) har i *Skinnskattebergs* kommun funnits fr. o. m. läsåret 1958/59. Under de första åren tillämpades s. k. tillvalsdifferentiering, dvs. eleverna placerades i homogena klasser efter tillval (tyskläsande elever i en klass, elever med praktiska tillval i en klass etc.). Under ett par år har också systemet med »saxade klasser» tillämpats (genom parallellläggning av två klasser har möjlighet beretts för en elev att läsa t. ex. alternativkurs 2 i matematik men alternativkurs 1 i engelska osv.). De sista två åren har klasserna gått upp odelade från klass 6, alltså »odifferentierade».

Erfarenheten av de olika systemen kan inte på något sätt odelat redovisas, då man kan påvisa fördelar och nackdelar med varje system. Med reservation för att erfarenheterna omfattar ganska korta perioder och relativt litet elevantal anser man sig dock i kommunen ha konstaterat:

att det i och för sig är en fördel för den enskilde eleven, att klassen går upp odelad och eleven får ha samma kamrater även i klass 7 och 8, men genom förstärkningstimmar, alternativkursuppdelningar och olika tillval splittras ändå klassen under veckans flesta timmar. Detta medför också, att det för barnens fostran så viktiga klassföreståndarskapet i klasserna 7 och 8 i många fall måste fullgöras av lärare, som får ha sin klass odelad under endast 1 eller 2 veckotimmar;

att barn från hem utan studietradition oftare tycks ge upp teoretiskt mera krävande ämnen, när de kan gå kvar i samma klass, alltså den odifferentierade, även om de slutar med tyska eller alternativkurs-2-ämnen. (I innevarande läsårs odifferentierade 8:or läser endast 29 elever tyska mot tidigare 40 à 45 elever);

att disciplinärt och vad skolläda beträffar problemen verkar vara mindre i en odifferentierad klass än i en s. k. »praktisk klass», men större än motsvarande problem i en differentierad teoretisk klass. Över huvud taget har dock problem av ovan nämnda art varit av ringa omfattning under hela försökstiden;

att man vid kommunens skola har fått goda erfarenheter av systemet med »saxade klasser», alltså där eleven placeras i samma klass som kamrater med likartade intressen och »begåvning» (visat genom tillval) men där ändå möjlighet att välja olika alternativkurser och tillvalsämnen funnits;

att det odifferentierade systemet förutsätter, att det utarbetas läroböcker och undervisningsmateriel av en ny typ, som möjliggör individualisering av undervisningen. Troligen behövs också speciella ämnesrum, där facklitteratur och övrig nödvändig materiel ständigt finns tillgänglig.

I yttrandet från *Järna* kommun framhålles, att försöksskolan där under flera år varit organiserad med sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8 men med kursuppdelning efter tillval i flera ämnen än enligt beredningens förslag samt att man där haft enbart goda erfarenheter av den tillämpade organisationen. Önskemål framförs om vissa åtgärder för förstärkning av klassföreståndarens ställning och om en uppdelning på alternativa kurser även i svenska. Slutligen uttalas, att man från kommunens sida tror i princip på beredningens förslag under förutsättning att skolan tillföres ökade resurser i lokaler, undervisningsmateriel och en avsevärt förbättrad lärarfortbildning. Från *Sköns* köping uttalar man sin anslutning till skolberedningens förslag — dock med en önskan att antalet tillvalsgrupper i årskurs 8 nedbringas — och anför i differentieringsfrågan vidare följande.

Under den sedan 1950/51 inom kommunen bedrivna försöksverksamheten med nioårig enhetsskola har olika differentieringsmodeller prövats i årskurserna 7—9, alltifrån strikt begåvningshomogenisering med ledning av betyg och tests till — som under de tre senaste läsåren — helt sammanhållna och från årskurs 6 intakta klasser. Förslaget till sammanhållna klasser kom från högstadiets lärare. Lärarnas förslag om helt sammanhållna klasser även i årskurs 8 har ej kunnat realiseras på grund av bristande lokalutrymmen och schematekniska problem. Målsmännen har varit intresserade av denna högstadiorganisation och i god tid efterhört om den skulle komma att tillämpas även påföljande läsår. Ett bevis för att lärarna funnit denna organisationsform (sammanhållna klasser) fördelaktig finner skolstyrelsen uti att lärarna på nytt år efter år föreslagit dess tillämpning. Det är otvivelaktigt så, att systemet kräver mera ur pedagogisk-metodisk synpunkt. Detsamma gäller beträffande lokaltillgång (grupprum), lokalernas utrustning och tillgången på väl differentierad undervisningsmateriel. De mindre undervisningsavdelningarna har av lärarna betraktats som en förutsättning för systemets tillämpning. Om elevcentrerad fostran och individualiserad undervisning skall kunna ges, är det nödvändigt att den grupp, läraren för tillfället har, är liten.

På grund av den erfarenhet som sålunda vunnits av olika differentieringssystem framhåller skolstyrelsen, att systemet med odifferentierade klasser visat väsentliga fördelar. Ett par av dessa förtjänar att framhållas. Enligt systemet med det fria tillvalet av såväl ämnen som kurser i vissa ämnen, kan — trots en väl utförd studievägledning — felval göras. Därtill förefinnes ofta betydande intraindividuela differenser hos en och samma elev och om man så beaktar att under och omedelbart efter puberteten framträder ej sällan bestämda specialintressen, framstår klart att ett stort behov förefinnes för övergång från ett ämne till ett annat och/eller från en kurs till en annan. De sammanhållna klasserna ger större möjligheter än något annat system att tillmötesgå sådana önskemål utan att förhållandena i övrigt förändras (klass- eller skolbyte med åtföljande lärarbyten även i icke berörda ämnen). Vad skolberedningen framför om vikten av främjandet av *alla* elevers sociala utveckling vill skolstyrelsen, utifrån vunna erfarenheter, helt instämma i. En klar förbättring — totalt sett — av inställningen till studier och skola samt elevernas anpassning och trivsel i övrigt har kunnat förmärkas hos eleverna inom de odifferentierade klasserna.

Även från *Österåkers* kommun ansluter man sig till skolberedningens förslag om högstadiets utformning men framhåller med stor skärpa, att åtgärder för

att förbättra klassföreståndarens ställning måste vidtagas. Man tar vidare avstånd från tanken på en valfrihet mellan olika differentieringssystem. I dessa frågor anföres i kommunens yttrande bl. a. följande.

Den organisation av högstadiet med ett successivt tillval av ämnen och kurser och i övrigt sammanhållna klasser i årskurs 7 och 8 samt linjedelning först i årskurs 9 finner skolstyrelsen vara en naturlig konsekvens av de mål, som preciserats för en obligatorisk skola i ett föränderligt samhälle. Differentieringsfrågan är en fråga om val mellan delvis konkurrerande kulturella, sociala och etiska målsättningar, och skall rimlig hänsyn kunna tagas till både samhällets krav och samtliga elevgruppers behov i olika avseenden måste därför kompromisser göras. Utgår man från målsättningen att skolans uppgift består i att främja elevernas intellektuella och sociala utveckling, begränsa irrationella värderingar av olika yrken, förbättra allmänbildningen och samtidigt ge effektiva färdigheter i att tala och skriva modersmålet och behärska främmande språk samt räkna, är det naturligt att söka hålla samman eleverna i de ämnen, där det med hänsyn till målet för undervisningen är väsentligast att ge alla samma kunskaper, medan man i ämnen, där målet är olika, låter dem välja olika studievägar. En organisation, baserad på strävan att erbjuda en undervisning, som kan både subjektivt upplevas och de facto är så långt möjligt likvärdig för alla elevgrupper, har under flera år prövats inom Österåkers kommun. Den så småningom framväxta formen har, trots komplikationer, som oundgängligen sammanhänger med försöket att träffa det i skilda lägen riktiga valet mellan så många faktorer som möjligt, tillvunnit sig skolstyrelsens och flertalet lärares och föräldrars förtroende i minst lika hög grad som annorlunda organisationsformer på andra håll.

Ett viktigt mål för skolan är att ge elever från skilda miljöer och bebyggelseformer möjlighet till en utbildning, som svarar mot deras behov och fallenhet. Samtidigt är det angeläget att skolan inte utformas så, att praktiska yrken i alltför hög grad utarmas på teoretiska begåvningar. Det föreligger en viss spänning mellan dessa båda synpunkter. Skolsystemet kan sannolikt utformas så, att de teoretiska studievägarna genom strängt verkande urvalsprinciper erhåller en sådan prestige, att det i kombination med intensiv studievägledning driver flertalet, som kan förutsättas ha någon möjlighet, att försöka sig på den teoretiska studievägen, medan de, som inte kan gå där, betraktas och betraktar sig som mer eller mindre odugliga. En organisation, som den av beredningen föreslagna, som på ett diskret sätt låter olika elever efter intresse och fallenhet välja ämnen och kurser och göra ett linjeval först då yrkesinriktningen i 15-årsåldern någorlunda mognat, synes bäst tillgodose båda de nämnda, numera allmänt accepterade önskemålen. Varken rädsla för misslyckande eller överdrivna prestigekänslor behöver i någon större utsträckning hindra föräldrar och elever att välja den med hänsyn till elevens förutsättningar naturligaste studievägen. Det förhållandet, att de intresserade, positiva eleverna finns kvar i klasserna kan på lång sikt komma att påverka attityderna till kunskaper och kultur i en riktning, som innebär ett höjande av kulturnivån i vårt samhälle.

Starka skäl talar för att alla skolor i hela landet tillämpar samma organisation, hurudan denna än blir. Landsbygden har i allmänhet större svårigheter än städer och tätorter att dra till sig lärare. Skulle mindre orter därtill erhålla en högstadiorganisation, som av flertalet lärare betraktades som mer arbetskrävande än en linjedelad skola, skulle detta ytterligare öka rekryteringssvårigheterna. Vidare baseras skolboksutgivningen främst på majoritetens av skolor. Skulle dessa bli linjedelade, kommer det att bli svårt att erhålla lämpliga läro-

böcker och lämplig individualiserande material för sammanhållna klasser i landsbygdsskolorna. Detta skulle ytterligare öka lärarnas arbetsbörda och öka rekryteringssvårigheterna. Det skulle i sin tur leda till att mer arbetskrävande skolformer på landsbygden fick nöja sig med lärare av sämre kvalitet med uppenbara olägenheter som följd.

Skolstyrelsen godtar sålunda de av beredningen föreslagna allmänna principerna för partiell differentiering i årskurserna 7 och 8, men önskar en synnerligen betydelsefull modifikation i själva timplanen för att möjliggöra en förstärkning av klassföreståndarens ställning. Skolstyrelsen vill med skärpa säga ifrån, att om skolberedningens högstadeorganisation skulle komma att framstå såsom en organisation, som skapar hemlöshetskänslor och ordningsproblem bland eleverna, så beror det inte på den partiella differentieringen i och för sig utan på att möjligheterna till rätt utövande av klassföreståndarskapet har försvagats i en utsträckning, som generellt aldrig prövats i svenskt skolväsende. Erfarenheter från försöksverksamheten i Österåker har visat, att det är först sedan man på olika sätt lärt sig att från höstterminens början ta hand om eleverna i 7:an som de ordnings- och trivselmässiga förhållandena blivit tillfredsställande. Till de åtgärder, som underlättar denna övergång, hör så enkla anordningar som att klassföreståndaren har eleverna under hälften av första dagen under höstterminen, samt att ett föräldramöte anordnas så tidigt som möjligt i september, men framför allt att man inte ger klassföreståndaren mindre än 4 à 5 timmar i klassen. Skolstyrelsen vill betona vikten av att det skapas verkliga garantier för att klassföreståndarskapet kan utövas på ett riktigt sätt. Allmänt hållna rekommendationer att använda raster m. m. för kontakter med klassen är av jämförelsevis ringa värde i detta sammanhang.

Även från sådana städer som *Stockholm*, *Göteborg* och *Linköping* ger man sin anslutning till skolberedningens förslag om högstadiets uppbyggnad. Linköpings stad, där man har erfarenheter av olika differentieringssystem, främst systemet med s. k. saxade klasser, framför som sitt eget följande uttalande av stadens skolstyrelse.

De allmänna förutsättningar för betraktandet av frågan om elevmaterialets och undervisningens differentiering, som beredningen anför, anser sig skolstyrelsen kunna acceptera.

Ett fritt val av tillvalsämnen och studiekurser har skolstyrelsen försökt tillämpa under de gångna försöksåren. Även om målsmännen i rätt stor utsträckning följt den rådgivning, som skolan lämnat, har ett starkt »överval» till teoretisk undervisning alltmer framträtt. I årskurs 7 har sålunda ca 65 % av eleverna valt alternativkurs 2 och i årskurs 8 ca 55—62 %. Till teoretiska studier i klass 9g och motsvarande klasser i stadens högre skolor har inemot 40—45 % av årskullarna anmält sig. Med det differentieringssystem, som hittills tillämpats, har sålunda de teoretiska studievägarna utövat en mycket stor dragningskraft, vilket medfört, att även de till det yttre homogena 2-kursklasserna fått en vad elevernas intellektuella förutsättningar beträffar heterogen sammansättning. Skolstyrelsen har för elever med skiftande studieförutsättningar (stora intraindividuell differenser) sökt bereda undervisning i särskilda klassavdelningar med s. k. saxat val av alternativkurser (alt. kurs 2 i språk, alt. kurs 1 i matematik och naturvetenskapliga ämnen eller vice versa). Även om erfarenheterna av undervisningen i dessa klasser varit goda, har dock även flera avigsidor framträtt; eleverna har i stor utsträckning fått byta skolmiljö, klasserna har oftast fått en

ensidig elevsammansättning i det hänseendet att i språkklasserna flickorna dominerat i elevantal, medan i de naturvetenskapligt inriktade klasserna pojarna varit i stor majoritet. I de sistnämnda klasserna har som regel stora disciplinproblem uppträtt. En ändring av elevernas studieinriktning har oftast endast kunnat ske vid början av nytt läsår osv.

Med hänsyn till ovan anförda förhållanden och till de relativt gynnsamma erfarenheter, som vunnits vid försöken i Kungsbergsskolan med sammanhållna klasser, i stort sett i enlighet med skolberedningens förslag, vill skolstyrelsen tillstyrka skolberedningens synpunkter beträffande elevmaterialets och undervisningens differentiering. Skolstyrelsen får dock kraftigt framhålla, att detta ställningstagande förutsätter, dels att beredningens förslag beträffande skolornas utrustning med undervisningsmateriel och sänkningen av elevantalet i klasserna beaktas, dels att den pågående gymnasieutredningen vid uppställandet av studiemålen för gymnasiet och utformandet av gymnasiets tim- och kursplaner kommer att taga konsekvenserna av de förändringar, som följer vid ett beslut av statsmakterna om målsättning och arbetsformer i grundskolan.

Från SACO:s sida accepteras beredningens förslag om elevernas fria tillval. I övrigt förordar SACO, med avvikelse från skolberedningens förslag, att de högstadier som framdeles kommer att inrättas organiseras som tillvalsgrupperade högstadier utom i vissa fall då högstadierna ingår i en försöksverksamhet. Nödvändigheten av en fortskridande skolreform medför enligt organisationens mening att högstadieorganisationen icke bör låsas fast i en viss organisation. En försöksverksamhet av icke alltför obetydlig omfattning anses sålunda böra fortfarande finnas. I denna försöksverksamhet, som skulle vara vetenskapligt uppbyggd och kontrollerad, bör enligt SACO:s förslag prövas dels skolberedningens förslag, dels vissa modifikationer såsom ett i princip sammanhållet högstadium men med alternativkurser i flera ämnen än engelska och matematik eller ett högstadium med tillvalsgruppering men med sammanförande av eleverna vid undervisningen i vissa ämnen, där olägenheterna av heterogena klasser kunde bedömas vara jämförelsevis små, t. ex. övningsämnen. Systematiska jämförelser mellan huvudformen tillvalsgrupperade högstadier och de försöksvis prövade anordningarna avses enligt SACO:s förslag komma till stånd. — Till stöd för sitt ställningstagande till skolberedningens förslag anför SACO bl. a. följande.

Skolberedningens högstadiekonstruktion kan icke förväntas tillgodose vissa grundläggande krav som måste ställas på det obligatoriska skolväsendet.

Genom att under två av högstadiets tre år sammanhålla eleverna i klassen försvårar beredningens högstadieorganisation undervisningens anpassning till elevernas särprägel och särbehov, en anpassning som måste vara väsentlig för en progressiv skola. Särskilt för elever från ej studiemedvetna hem synes allvarliga konsekvenser av beredningens förslag hota i det att övergång från svårare till lättare kurs kommer att ske i allt för stor utsträckning. De nuvarande sociala ojämnheter i den nuvarande rekryteringen till den högre undervisningen kan sålunda komma att konserveras eller förvärras. Det sammanhållna högstadiet kan vidare förväntas ge sämre kunskaper och sämre intellektuell träning. De krav på social fostran, som med rätta kan ställas på en obligatorisk medborgarskola, kan tillgodoses utan att ett sammanhållet högstadium obligatoriskt infö-

res i kommunerna. *Samtliga* elevkategorier kommer att bli lidande på ett sammanhållet högstadium.

SACO betonar dessutom, att ett sammanhållet högstadium kan förväntas få icke önskvärda konsekvenser för kunskapsnivån hos sökande till högre studier. Särskilt framhålles, att de krav universitet och högskolor måste ställa på studenternas förkunskaper svårligen torde kunna tillgodoses av ett gymnasium baserat på grundskolans årskurs 9g i ett sammanhållet högstadium. SACO har vidare velat ge uttryck åt sin övertygelse att de kvalitativa synpunkterna på utbildningsväsendet måste ges en större betydelse i den skolpolitiska debatten än vad som hittills varit fallet. Utbildningens kvalitet måste nu mer än någonsin sättas i centrum för reformsträvandena, som icke väsentligen kan inriktas på att slussa ett visst kvantum ungdomar genom en skolutbildning av en viss längd.

Konsekvenserna av beredningens högstadieorganisation var vid dess framläggande okända och är ännu otillräckligt utredda. Ett accepterande av beredningens förslag kommer i praktiken att innebära ett gigantiskt pedagogiskt och organisatoriskt experiment i vilket många årgångar elever obligatoriskt kommer att ingå. Införandet i ett slag och över hela landet av en otillräckligt prövad skolorganisation är särskilt allvarligt för övergångstidens ungdom. Denna ungdom kommer att utbildas innan den nya organisationen vuxit fram, avslipats och modifierats med hänsyn till praktiska erfarenheter. Särskilt betänkligt är att det nya högstadiet skulle starta med otillräcklig lokaltillgång, otillräcklig fortbildningsverksamhet i vad avser lärarna, utan läroböcker avpassade till den nya undervisningen och utan de nya pedagogiska metoder och metodiska anvisningar till läroplanerna, som ter sig oundgängligen nödvändiga.

Oberoende av vilken högstadieorganisation man väljer är det nödvändigt, att sådana ekonomiska resurser ställes till förfogande att skolans myndigheter snabbt kan lösa de här aktualiserade problemen. De ekonomiska kraven måste dock rimligen bli större om beredningens förslag genomföres än om man anknyter till de tillvalsgrupperade högstadier som redan finnes i de flesta försökskommuner.

Mot denna bakgrund ter sig den fortsatta försöksverksamhet som rekommenderas av skolberedningen särskilt betydelsefull. Denna måste ges en sådan omfattning och sådana resurser att den skolpolitiska och pedagogiska debatten snabbt kan tillföras nytt material. Ett genomförande enligt beredningens förslag av en hittills otillräckligt prövad högstadiemodell skulle ytterligare accentuera detta behov. Ett accepterande av beredningens förslag utan ordentlig uppföljning av dess praktiska resultat kunde bli ödesdigert för hela undervisningsväsendets fortsatta utveckling.

I den skolpolitiska debatten har ofta framhållits nödvändigheten av en fortskridande skolreform. Samhället förändras ständigt, och skolan måste anpassa sig till detta dynamiska samhälle och icke låsas fast vid en organisation som icke kan på sikt förväntas motsvara samhällets behov. Beredningens förslag till högstadieorganisation innebär ett avsteg från dessa principer, om vilka allmän enighet rått, i det att kommunerna påtvingas ett otillräckligt prövat högstadium som kommer att erbjuda stora svårigheter att väsentligt förändra.

Under hänvisning till vad som ovan anförts kan SACO icke finna, att tillräcklig grund föreligger för att nu införa skolberedningens högstadiemodell obligatoriskt över hela landet.

Läroverkslärarnas riksförbund tillstyrker det fria tillvalet som princip för elevernas studiegång i fråga om ämnen och kurser. Som förutsättning krävs

dock enligt förbundet förstärkt studierådgivning och bättre garantier för att de föreslagna fackskolorna verkligen byggs ut så att de täcker landet. Vidare framhåller förbundet i denna fråga att, om det fria tillvalet skall bli en realitet, det torde bli nödvändigt att stadga skyldighet för kommunerna att genom samverkan mellan olika högstadieområden bereda eleverna möjlighet att gå de valda vägarna. Förbundet avstyrker vidare, att man framtvingar en viss gruppering av klasserna i årskurserna 7 och 8 genom centralt utfärdade bestämmelser. Förbundet siktar till en viss valfrihet mellan olika differentieringssystem. Enligt förbundet borde gruppering efter tillval, som erfarenhetsmässigt hittills är den mest kända och prövade, vara det normala. Det kan dock finnas lägen, framhåller förbundet, då man måste frångå denna grupperingsprincip. Under sådana förhållanden måste man ge företrädesrätt för de lokala förhållandena och den samlade lokala erfarenheten, sådan denna kommer till uttryck i skolstyrelse, skolledning och lärarkollegier. Enligt förbundet bör det vidare, innan riksdagen fattar beslut om organisationen och om tidsplanen för dess genomförande, genom utredning vara tillfredsställande klarlagt, dels att vissa av förbundet uppställda förutsättningar, som återges i det följande, kan uppfyllas, dels att deras uppfyllande kan ske i den takt som med hänsyn till grundskolans införande är nödvändig. Sedan grundskolan börjat tillämpas som normal skolform bör vidare enligt förbundet åt skolöverstyrelsen anförtros att kontinuerligt insamla och bearbeta erfarenhetsmaterial från skolorna med sikte på bedömning av utfallet av den nya organisationen. Om de nyss åsyftade förutsättningarna heter det i förbundets yttrande, att förbundet med hänsyn till de mål som uppställts av skolberedningen för den nioåriga skolan kräver, att följande åtgärder genomföres oavsett högstadiets organisation.

Genom vetenskaplig undersökning och prövning vid statliga försöksskolor och i ett begränsat antal kommuner måste man bl. a. klarlägga hur olika faktorer påverkar elevernas studievägsval och därigenom få fram material som ger ett klart stöd för en enhetligare utformning av högstadiet som är rättvis i förhållande till elever från olika sociala miljöer. Genom denna verksamhet och genom intensifierad metodikforskning måste man snarast klarlägga genom vilka undervisningsmetoder de av beredningen uppställda målen bäst främjas. Alla de problem som det nya elevmaterialet och de nya kurserna uppställer måste systematiskt och konsekvent undersökas till fromma för skolans utveckling.

Garantier för sänkning av elevantalet så att klasser och undervisningsgrupper understiger 30 genom införande av maximital.

Garantier för att stat och kommun genomför den upprustning av undervisningsmaterielen som bedöms nödvändig med hänsyn till de förändrade förutsättningarna för undervisningen. Denna upprustning skall i varje kommun vara genomförd vid den tidpunkt då organisationen förändras enligt beredningens förslag.

Garantier för att gymnasiet får behålla en 4-årig studiegång vid sidan av den 3-åriga, i avvaktan på att klarhet vunnits beträffande grundskolans möjligheter att förbereda eleverna för gymnasiestudier på ett sådant sätt att gymnasiets slutmål — förberedelse för vidare högre studier — inte äventyras.

Uthyggnad av fackskolorna så att de täcker hela landet.

Betydligt större utrymme för skolans investeringar än det som skolberedningen beräknat. Den nya skolan får inte tvingas att starta med en period av lokalprovisorier.

En kraftig förstärkning av skolledningen, främst genom inrättande av befattningar för kvalificerade medhjälpare för rektorerna samt genom garantier för erforderliga anslag till biträdes hjälp från kommunernas sida.

Föreskrifter beträffande kommunernas skyldighet att inrätta kuratorsbefattningar i förhållande till skolväsendets storlek.

Förstärkning och effektivisering av studierådgivning och föräldrainformation. Yrkesvalslärofrågan måste lösas snarast enligt de riktlinjer som framläggs på annan plats i detta yttrande.

Förstärkt lärarutbildning. Ordentligt stöd åt fortbildningsverksamheten. Sänkt undervisningsskyldighet för lärarna på grundskolans högstadium.

Konkreta metodiska anvisningar utfärdade i så god tid att skolledare och lärare hinner tillgodogöra sig dem och kan omsätta dem i undervisningen, när de nya läroplanerna skall börja tillämpas.

Vid sin mycket omfattande behandling i remissyttrandet av hithörande frågor gör Läroverkslärarnas riksförbund vidare en genomgång av de olika utgångspunkter och argument som beredningen anfört och för en diskussion om i vad mån de medel beredningen anvisat leder till de mål som i olika avseenden uppställts. Bl. a. uppehåller sig förbundet vid frågorna om elevernas sociala fostran och utveckling samt effekten av elevernas sammanhållande i de ursprungliga klasserna även i årskurserna 7 och 8. Resultat redovisas av vissa av förbundet genomförda undersökningar med jämförelser mellan ett antal tillvalsgrupperade respektive sammanhållna högstudier. I yttrandet görs bl. a. följande uttalanden.

Resultatet blev att för de undersökta skolorna tycks de tillvalsgrupperade högstadierna åstadkomma en utjämning mellan socialgrupperna i fråga om övergången till 9g. De sammanhållna högstadierna i samma material tycks däremot vidga klyftan mellan socialgrupperna i detta hänseende. Socialgrupp 3 är nämligen bättre företrädd på 9g vid tillvalsgrupperade än vid sammanhållna högstudier i det undersökta materialet. Socialgrupperna 1 och 2 är däremot bättre företrädda på 9g vid sammanhållna än vid tillvalsgrupperade högstudier i det undersökta materialet.

Enligt de erfarenheter som gjorts i Österåker tycks — och denna förmodan stöds av skolchefen där — de teoretiskt mera krävande studievägarna på det sammanhållna högstadiet vara alltför lätta att »hoppa av» från. Man får ändå stanna kvar i klassen. Det »tar inte emot» på samma sätt som när motsvarande »avhopp» får till följd övergång till en helt ny klass. Det ämnes- eller tillvalsgrupperade högstadiet gör eleverna på de olika studievägarna mindre benägna att »hoppa av», i varje fall tycks detta gälla eleverna från socialgrupp 3. Å andra sidan tycks — fortfarande enligt skolchefen i Österåker — det sammanhållna högstadiet ge till resultat att olika *skolklasser* inte blir olika prestigeladdade. Olika klasser blir inte längre förknippade med mer eller mindre »fina» studievägar. Skolklasserna blir genom att de inte formerats efter tillval, inte heller socialgruppsuppdelade. Däremot får systemet till följd — genom de ovan beskrivna avhopp — att själva *studievägarna* så som de konstitueras av olika ämnes- och kurskombinationer blir prestigeladdade — enligt skolchefen i Österåker dock i mindre grad — och socialgruppsbundna. Bundenheten till social-

grupper tycks vara mera markerad vid de sammanhållna högstadierna än vid ett antal jämförbara högstadieskolor.

Det sammanhållna och partiellt differentierade högstadiet skulle alltså ge till resultat en »avladdning» av klasserna och en upplösning av bundenheten mellan skolklasser och socialgrupper. Prestigeladdningen och socialgruppsbindningen kommer i stället att hänföras till vissa tillvalskombinationer och kurser. Detta tar sig uttryck i en låg andel av elever från socialgrupp 3 på de gymnasieinriktade studievägarna, vilka domineras av elever från socialgrupperna 1 och 2. Frigörandet av klass- eller linjevallet på det sammanhållna högstadiet från den värdeladdning, som tycks vara förknippad med de utpräglade teoretiska klasserna på andra högstadier, har här lett till det överraskande resultatet att detta frigörande ensidigt drabbat socialgrupp 3, medan socialgrupperna 1 och 2 fortfarande erfar dragningen till de gymnasieinriktade studievägarna. Det kan knappast påstås att detta är ett ur studievals synpunkt »riktigt» utfall. Då måste man nämligen anta, att den faktiska fördelningen av eleverna i t. ex. klass 9 vid de sammanhållna högstadierna motsvarar elevernas anlag och begåvning och i så fall skulle det innebära att socialgrupp 3 i dessa kommuner skulle vara sämre lottade på studiebegåvningar och socialgrupperna 1 och 2 sällsynt lyckligt lottade. Så torde knappast vara fallet. Förklaringen till det egendomliga resultatet får sökas på annat håll. Tydligt är i varje fall, att organisationen med sammanhållna klasser inte lyckats upphäva sambandet mellan studieval och socialgrupp. I stället tycks detta samband ha accentuerats.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga, att målet rättvisa åt elever från hem utan studiemedvetande och studietradition inte nås med medlet studievägs- och begåvningsblandade klasser, i varje fall inte såvitt man kan se av materialet från försöksverksamheten. Det förefaller mera troligt att en effektiv information till föräldrarna och en effektiv studie- och yrkesrådgivning ger det bästa resultatet oavsett organisation.

En summering av bedömningen av hela avsnittet om den sociala utvecklingen ger vid handen följande. Det är mycket angeläget att man får en skola som ger alla elever oavsett social miljö en reell chans att utveckla sina anlag, att komma till sin rätt. Skolan får självfallet inte lägga hinder i vägen för en sådan ordning. Tvärtom är det önskvärt att den främjar detta syfte. Det kan den göra genom åtgärder i fråga om studie- och yrkesrådgivning, läxhjälp och stödundervisning, mindre klasser och reducerad arbetsbörda för lärarna. Skolans sociala fostran kräver för sitt realiserande att större resurser ställs till lärarnas förfogande i fråga om metodik, hjälpmedel, tid och mindre klasser. Vilken roll skolans organisation spelar för den sociala fostran och för den sociala rättvisan är inte klarlagt. Hittills redovisat material från försöksverksamheten och från de vetenskapliga undersökningarna ger inte tillfredsställande klarläggande svar på dessa frågor. Givetvis är det önskvärt att eleverna i sin skolklass får träffa kamrater från olika sociala miljöer. Hur en sådan önskvärd »blandning» skall åstadkommas på ett sätt som inte medför betydande nackdelar i andra avseenden är inte klart. Det är möjligt, att ett bevarande på högstadiet av de från mycket små geografiska områden rekryterade mellanstadieklasserna kan leda till att högstadiets 7:or och 8:or blir ensidigt sammansatta just med hänsyn till den sociala miljön. En gruppering efter tillval skulle ge pedagogiska fördelar utan att utesluta sociala.

Skolberedningens förslag i fråga om skolans mål har här tagits till utgångspunkt för en principdiskussion. Denna diskussion och det remissarbete som i övrigt utförs inom förbundet ger vid handen, att högstadiets utformning, såvitt

det gäller läroplanen, i stort sett tillgodoser dessa mål, även om invändningar kan göras mot densamma i vissa viktiga avseenden. I fråga om högstadiets organisation har vi funnit, att densamma är relevant i förhållande till målen med undantag för grupperingen av eleverna i årskurserna 7 och 8. På den punkten kan förbundet inte finna att det föreslagna medlet — sammanhållning av klasserna — leder fram till de uppställda målen, dvs. förbättrad allmänbildning, skolans främjande av elevernas sociala utveckling och deras sociala fostran, likvärdig utbildning för landsbygden, utjämning av skillnader i värderingen av olika yrken och skapandet av en effektiv skola. Det förtjänar påpekas att denna avvikande mening inte grundas på att andra mål än beredningens uppställts utan helt på ett konstaterande av brister i det av beredningen förda principiella resonemanget och i det redovisade sakliga underlaget.

Genomgången av kapitel 17 i beredningens betänkande visar sålunda att dess förslag om en centralt bestämd gruppering av klasserna 7 och 8, inte är övertygande principiellt motiverat, inte stöds av föreliggande material från försöksverksamheten och inte har stöd av vetenskapligt material på de centrala punkterna. Därtill kommer, att den sammanhållna klassen, som spelat så stor roll för beredningens principiella ställningstagande i praktiken visar sig vara närmast en fiktion. Det karakteristiska för skolberedningens organisation av klasserna 7 och 8 är tvärtom att klasserna under huvuddelen av antalet lektioner sönderdelas i ett mycket stort antal grupper och att varje enskild elev varje vecka kommer att tillhöra minst sex, vanligen åtta—nio grupper. Detta leder till en splittring av klassgemenskapen som hittills inte haft någon motsvarighet på detta åldersstadium inom det svenska skolväsendet.

Folkskollära federationen ansluter sig som tidigare nämnts till skolberedningens förslag om högstadiets uppbyggnad. Här torde få redovisas vissa av federationens uttalanden om principen om det fria valet och om elevernas gruppering i årskurserna 7 och 8.

Federationen finner den grundläggande principen om det fria tillvalet synnerligen värdefull, och försöksverksamheten har på denna punkt gett ett klart och entydigt positivt utfall. Det torde vara av stort värde att en elev kan få pröva en studieväg utan att hindras av inträdesspärar, då även ett i och för sig mindre lämpligt val kan ge positiva erfarenheter för den fortsatta utbildningen. Varje differentieringsanordning måste utgå från principen om fritt val. En lösning, som sätter det fria valet ur funktion, kan således enligt federationens bestämda uppfattning inte accepteras.

En ofta förekommande framställning av den organisatoriskt sammanhållna undervisningen gör gällande att alla elever bibringas i stort sett samma mått av kunskaper och färdigheter, vilket skulle innebära en inte önskvärd nivellering. En sådan uppfattning av skolarbetet framstår enligt federationens mening som ogrundad. Det bör tvärtom framhållas att strävandena alltid gått ut på att så långt möjligt finna former för en individualiserad undervisning. Inom folkskolan har enskilda lärare och grupper av lärare härvid lagt ner ett omfattande, inspirerande och framgångsrikt arbete. De arbetsformer och den av skolberedningen förordade differentieringen inom klassens ram är sålunda inga principiella nyheter. Vad som fordras är dock yttre arbetsbetingelser — minskat elevantal, mera och bättre hjälpmedel osv. — som möjliggör för läraren att organisera undervisningen på det önskade sättet.

Den organisatoriska differentieringen måste grundas på någon princip för uppdelning av eleverna. Som underlag för sådan uppdelning har inte sällan

framförts synpunkten att spännvidden mellan bäste och sämste elev i en slumpvis sammansatt klass blir så stor, att undervisningen egentligen inte kan tillgodose någon. Från denna utgångspunkt kommer man fram till att klasserna fr. o. m. årskurs 7 skall homogeniseras. Kriteriet på sådan homogenisering synes inte alltid vara klar, men nära till hands ligger en »prestationshomogenisering» baserad på betygsättningen i årskurs 6. En dylik urvalsmetod är emellertid — frånsett att den inte ger den grad av homogenisering som förväntas — enligt federationens mening inte förenlig med fritt val av studieväg. Systemet med fritt val skulle sålunda komma i kläm, något som federationen på det bestämdaste motsätter sig.

Ett annat sätt för elevgruppering är att valet av tillvalsgrupp skall läggas till grund för uppdelning av eleverna. Det betyder att samtliga elever, som valt viss tillvalsgrupp får utgöra en egen klass. Förutsättningen är då givetvis att antalet elever är tillräckligt stort för en sådan anordning. Möjligheten att genomföra en organisatorisk differentiering enligt denna modell torde begränsas till de allra största kommunerna. Till detta kommer att den från pedagogiska synpunkter eftersträfvade homogeniseringen sannolikt ändå inte åstadkommes, eftersom valet av tillvalsgrupp inte kan sägas utgöra kriterium på elevernas studieförmåga. Som beredningen framhåller är det också troligt att en sådan differentiering lätt skulle snedvrída tillvalet, bl. a. genom att systemet i praktiken uppfattas som en linjedelning. Risk föreligger att elever från mindre studievänlig miljö därvid får ett försämrat utgångsläge. Man får vidare utgå från att valet av tillvalsgrupp i årskurs 8 i många fall måste justeras i förhållande till valet i årskurs 7. Det betyder att en stor del av eleverna skulle helt omgrupperas ytterligare en gång inom loppet av två år. Detta kan från skilda synpunkter inte vara tillfredsställande. Då systemet dels inte är tillämpligt annat än i de största kommunerna, dels inte heller är helt oantastligt från andra utgångspunkter, förefaller en sådan differentieringsmodell mindre lämplig för en hela landet omfattande obligatorisk skola.

Federationen finner således liksom beredningen att varken urval eller tillval som grund för en linjeuppdelning före årskurs 9 är acceptabel. Undervisningen i den för alla elever gemensamma kärnan av ämnen skall sålunda ske i från mellanstadiet sammanhållna klasser och efter en och samma kursplan. Undantagna härifrån är ämnena matematik och engelska, vilka föreslås uppdelade på två kurser. Detta avsteg från principen att undervisningen i en grundläggande, allmänbildande skola för alla bör »bedrivas enligt en läroplan utan alternativa kurser i något ämne» är resultatet »av ingående överväganden inom beredningen». De motiv härför som redovisas förefaller emellertid inte helt invändningsfria. Federationen anser sig dock i nuvarande situation och under rådande förhållanden kunna acceptera detta förslag.

Den anpassning till elevernas förutsättningar och intressen, som är önskvärd och nödvändig för en meningsfull undervisning, skall således även i årskurserna 7 och 8 ske inom klassens ram — i viss omfattning genom särskilda förstärkningsanordningar. Av flera skäl blir svårigheterna att pedagogiskt lösa den uppgiften större i takt med elevernas utveckling.

Målsättningen för den nioåriga skolan inkluderar som framgått tidigare, många moment utöver ren kunskapsmeddelelse. Undervisningen ges en inriktning mot praktiskt användbara färdigheter och kunskaper, den intellektuella träningen sätts i samband med emotionell utveckling och estetisk fostran, de socialt fostrande inslagen blir mer framträdande, studieteknik får en mer markerad ställning osv. Förbunden, som under årtionden arbetat för en förstärkning

av den allmänna medborgarundervisningen, finner att de av skolberedningen föreslagna differentieringsanordningarna för närvarande i huvudsak svarar mot en för individ och samhälle önskvärd utveckling. Federationen tillstyrker således principen att eleverna i årskurserna 7 och 8 hålls samlade i sina avdelningar från mellanstadiet på det sätt som beredningen föreslagit.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* har vid avvägningen av de argument, som talar för och emot det av skolberedningen föreslagna differentieringssystemet kommit till den uppfattningen, att ett ståndpunktstagande till frågan särskilt med den räckvidd ett sådant beslut kommer att få helst borde grundas på en inom ett icke allt för litet antal kommuner bedriven försöksverksamhet, byggd på skolberedningens förslag. Med hänsyn till den långa tid, under vilken skolfrågan redan varit föremål för utredning och debatt, vill organisationerna emellertid icke framföra något yrkande i denna riktning. Organisationerna har i detta läge stannat vid att de icke vill motsätta sig beredningens förslag i fråga om undervisningens och elevmaterialets differentiering på högstadiet. Organisationerna har intagit denna ståndpunkt under den bestämda förutsättningen att möjligheterna till partiell differentiering i årskurserna 7 och 8, i vad gäller de gymnasieinriktade elevernas behov av fördjupade kunskaper i vissa ämnen, i vart fall icke kommer att beskäras. Organisationerna förutsätter vidare, att förekommande tillvalsämnen och alternativkurser för de gymnasieinriktade eleverna skall innebära väsentligt skärpta krav med avseende på kunskaper och självständigt arbete i förhållande till dem, som skall gälla för övriga elever på samma åldersstadium.

Målsmännens riksförbund anser sig sakna tillräcklig grund för att kunna ge uttryck åt en bestämd ståndpunkt i differentieringsfrågan. Ur de speciella synpunkter som förbundet har att beakta kan för övrigt ej differentieringen tillmätas en så genomgripande betydelse. Förbundet är, framhålls det, väl medvetet om att allvarliga betänkligheter från skilda utgångspunkter kan resas mot den föreslagna högstadiekonstruktionen — betänkligheter som även kommit till uttryck inom förbundet — och vill kraftigt understryka beredningens uttalande om vikten av att man genom fortsatta experiment verkar för att skolans utveckling sker i takt med samhällets och helst så, att den främjar samhällsutvecklingen. Förbundet ser i detta uttalande en borgen för att beredningen icke avser att för lång tid låsa fast skolan vid den nu föreslagna organisationen utan att man ständigt bör ta hänsyn till de praktiska erfarenheterna, icke minst hos målsmän och lärare, av det nya skolsystemet och låta dessa erfarenheter bilda grunden för en fortskridande skolreform.

Högerns kvinnoförbund understryker i sitt yttrande det önskvärda i att skolfrågan efter decenniens utredningsarbete leder fram till ett riksdagsbeslut. Men det är av vikt framhåller förbundet, att detta beslut får en sådan utformning, att det ger skäl för benämningen »en fortskridande skolreform». Det föreliggande förslaget är i flera avseenden en oprövad nyhet. Riksdagsbeslutet får enligt förbundets mening icke låsa skolorganisationen för en obestämd framtid.

Förbundet anser det nödvändigt att erfarenheter som göres under de närmaste åren efter beslutet läggs till grund för kommande jämkningar. Förbundet uttalar vidare sin anslutning till principen om ett tillvalssystem, som kan underlätta möjligheterna för elever som valt fel att få välja om. En omarbetning eller ett uteslutande förordas av bestämmelsen i förslaget till skollag om rätten till fritt val. Den avsedda effekten borde enligt förbundet kunna uppnås genom att valet av studieväg bestäms i samråd mellan målsman, elev och skolledare och genom att de sistnämnda under ämbetsansvar hänvisar elev till den studiegång, som är administrativt möjlig i överensstämmelse med det uttryckta önskemålet. I fråga om elevernas gruppering finner förbundet att olika skäl talar för en gruppering på grundval av allmän prestationsförmåga, en prestationshomogenisering. *Högerns ungdomsförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund* gör inga uttalanden om principen om det fria tillvalet. Båda förbunden finner starka skäl tala för ett i princip linjedelat högstadium fr. o. m. sjunde skolåret. Därjämte synes det förbunden angeläget, att kommunerna ges möjlighet att påverka skolorganisationens utformning och i synnerhet högstadiets i så måtto, att de bereds möjlighet att välja mellan ett begränsat antal högstadiekonstruktioner.

Folkpartiets ungdomsförbund tillstyrker, att skolberedningens förslag läggs till grund för den nya skolans organisation och avvisar de förslag som framförts om att beslutet skall uppskjutas. *Sveriges liberala studentförbund* finner argumenten både för och emot skolberedningens förslag så svagt underbyggda att det på grundval av det föreliggande materialet inte är möjligt att inta en deciderad ställning i differentieringsfrågan. Samtidigt anses det emellertid från förbundets sida önskvärt, att man får skolfred i landet. Förbundet vill därför inte motsätta sig skolberedningens förslag men finner det önskvärt att vissa kommuner får bedriva försöksverksamhet med högstadier av annan typ än den som beredningen föreslagit, för att om så visar sig påkallat en modifiering av högstadiemodellen måtte kunna ske. *Folkpartiets kvinnoförbund* avstår för sin del från uttalande i fråga om högstadiets utformning, eftersom beredningens beslut på denna punkt är resultatet av en politisk kompromiss.

Svenska landsbygdens kvinnoförbund förklarar sig i princip tillstyrka beredningens förslag i fråga om högstadiets utformning. *Svenska landsbygdens ungdomsförbund* framhåller bl. a., att deklARATIONEN om sammanhållna klasser i viss mån blir en illusion då förslaget kan leda till att mindre än hälften av undervisningstiden kommer att ske i sammanhållna klasser. Förbundet anser att målsättningen om sammanhållna klasser måste fullföljas. Förbundet påyrkar en sådan ändring av de föreslagna bestämmelserna om bibehållande av klassgemenskapen att avvikelser från denna huvudprincip skall kunna göras först efter länskolnämndens godkännande.

Den berörda skärpningen av föreskrifterna om klassernas sammanhållande i årskurserna 7 och 8 förordas också av *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, som helst även skulle se att frågan om en avvikelse beträffande klassammanhållningen skulle underställas skolöverstyrelsen. Också i fråga om årskurs 9

anser förbundet att en större sammanhållning bör eftersträvas; en del av de av beredningen föreslagna linjerna bör enligt förbundet kunna sammanslås och elevernas olika inriktning tillgodoses genom tillvalsämnen. *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* ger sin anslutning till de ledande principerna i beredningens betänkande och anser det önskvärt, att den nya organisationen lägges till grund för kommande riksdags beslut. Det är enligt förbundet angeläget, att det senast vid vårriksdagen 1962 fattas ett beslut om den nya skolans utformning så att berörda parter får arbetsro. Förbundet understryker särskilt att det mått av gemensamma ämnen, som utgör grunden för sammanhållandet av klasserna inte får göras för litet. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* kan inte godtaga tanken på en tidig linjedifferentiering och avstyrker även att begränsade försök med organisatorisk differentiering enligt beredningens uttalande skall kunna företagas vid statliga försöksskolor även i lägre årskurser än den sjunde. Förbundet ger vidare sin principiella anslutning till det sammanhållna högstadiet och vill förorda att eleverna också i nionde årskursen hålles samman i en och samma klass, dvs. att differentieringen där liksom i högstadiet i övrigt sker inom klassens ram. För den händelse en linjedifferentiering ändå skulle genomföras i nionde årskursen, föreslår förbundet som ett andrahandsyrkande sådana i yttrandet närmare angivna förändringar i utformningen av denna årskurs, att de olika utbildningsalternativen blir mer jämställda, avseende bl. a. en begränsning till fyra linjer.

Liksom det sistnämnda förbundet framför även andra remissinstanser önskemål om eller mera konkreta förslag till en utformning av högstadiet som siktar till en hela högstadiet igenom högre grad av sammanhållning både i fråga om ämnesuppsättningen och timfördelning enligt läroplanen samt beträffande elevernas gruppering. I allmänhet syftar man härvid till att i större utsträckning ge alla elever en allmänbildande undervisning. Bland dem som närmare utformar dylika förslag kan här nämnas *Arbetarnas bildningsförbund* och *Landsorganisationen*, vilkas förslag är likartade. Landsorganisationens förslag, som inte anses behöva rubba den av beredningen förordade principen om tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8 och om linjedelning i årskurs 9, går ut på att alla elever erhåller sammanhållen och obligatorisk undervisning i färdighetsämnena svenska, matematik och första främmande språk (engelska) hela högstadiet igenom, sålunda även i årskurs 9, liksom obligatorisk och sammanhållen undervisning i samhällskunskap och i estetiska ämnen med möjlighet till differentiering inom klasserna. Vidare förordar LO, att de av beredningen föreslagna linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p försvinner, samtidigt som de fem återstående linjerna modifieras genom klassdifferentiering, så att linjevalet för alla elever ryms inom dessa. Yrkesutbildningen bör enligt organisationen helt hänvisas till den egentliga yrkesskolan efter grundskolans slut.

I den hittills lämnade redogörelsen har huvudsakligen de stora dragen i differentieringsfrågan berörts. Åtskilliga synpunkter framföres givetvis också i många detaljfrågor. I anslutning till frågan om de sammanhållna klasserna i årskurserna

7 och 8 kommer olika meningar till synes om den närmare utformningen av författningsföreskrifterna om denna anordning. Från exempelvis ett par *länsskolnämnder* och en del *kommuner* framföres förslag som syftar till en uppmjukning av huvudregeln att eleverna vid uppflyttning till årskurs 7 och till årskurs 8 skall behålla sina klasskamrater. Utbyte av »skall» mot »bör», »skall i regel» eller »bör om möjligt» förekommer bland de framförda förslagen. I yttrandet från *Lidingö stad* reagerar man kraftigt mot införandet av »ett stelt system med lagstadgade klasskamrater» och anför därvid inte endast en principiellt avvikande uppfattning i själva differentieringsfrågan — med förord för en generell möjlighet att bilda klasser av de elever som valt samma tillvalsgrupp eller eljest visar likartade intressen och någorlunda lika studieförutsättningar — utan hävdar vidare, att den föreslagna bestämmelsen i formellt hänseende är betänklig. Den innebär, framhålles det, en detaljreglering på ett område, där eljest skolledaren regelmässigt avgör frågorna; att vissa av dessa frågor dessutom skall hänskjutas till skolstyrelsen och vissa till länsskolnämnden innebär en tillkrångling av det administrativa förfarandet, som bör undvikas, framhålles det från stadens sida.

Av den tidigare redogörelsen har vidare framgått att ett par av de politiska organisationerna vill göra en skärpning av de föreslagna reglerna, så att avvikelser i fråga om den bibehållna klassgemenskapen inte skall kunna beslutas av rektor eller i vissa fall skolstyrelsen utan alltid kräva beslut av länsskolnämnden. *Sveriges skoldirektörsförening* vill för sin del också frånta rektor denna möjlighet men i stället hänföra även dessa fall till skolstyrelsens prövning. *Skolöverstyrelsen* föreslår i sin tur, att paragrafens första stycke får följande lydelse: »Vid uppflyttning till årskurs 7 och till årskurs 8 skola eleverna om möjligt behålla sina klasskamrater». Överstyrelsen föreslår vidare, att paragrafens andra och tredje stycken, som innehåller regler om rektors och skolstyrelsens befogenheter att besluta om avvikelser från huvudregeln, skall utgå samt att paragrafens fjärde stycke skall erhålla följande ändrade lydelse: »Avvikelse må i särskilda fall beslutas av länsskolnämnden efter framställning av skolstyrelsen och yttrande av rektor och kollegium.»

I samband med att, såsom ofta sker, i yttrandena framhålles organisatoriska eller främst schematekniska svårigheter vid ett genomförande av skolberedningens högstadieförslag framföres önskemål i allmänna ordalag eller mera preciserade förslag om en reducering av antalet valkombinationer i årskurserna 7 och 8, i synnerhet i fråga om den sistnämnda årskursen. Som skäl för en reducering anföres ibland också att därmed valsituationen för målsmän och elever skulle underlättas. *Skolöverstyrelsen* uppmärksammar i sitt utlåtande de här berörda problemen och framhåller bl. a., att överstyrelsen har för avsikt att fortsätta vissa påbörjade schemastudier och att så snart beslut fattats rörande timplanerna utarbeta exempel på arbetsordningar för låg-, mellan- och högstadier av olika storlek och konstruktion, vilka kan vara till hjälp vid schemalagningen. Genom dessa arbeten kommer timplanernas praktiska konsekvenser

i fråga om skolskjutsar, väntetider, lärartjänster m. m. i stor utsträckning att klarläggas. Resultaten i dessa hänseenden av de pågående undersökningarna av schemalägningsproblemen för grundskolan avser överstyrelsen att förelägga Kungl. Maj:t. Överstyrelsen hemställer att, därest timplanerna för grundskolan blir föremål för riksdagsbeslut, Kungl. Maj:t förbehåller sig att företaga sådana jämkningar i timplanerna, som kan befinnas erforderliga efter här berörda och andra motsvarande undersökningar.

Utformningen av årskurs 9 med de föreslagna linjerna har i flertalet yttranden accepterats, ofta med en uttalad tillfredsställelse över bl. a. att den nuvarande linjen 9a försvinner, att de mera praktiskt betonade utbildningsvägarna jämföras med övriga linjer och att i samband därmed 9y-begreppet och de många grenarna och valkombinationerna därinom ersättes av några få linjer. Bl. a. *skolöverstyrelsen* accepterar den föreslagna linjeuppsättningen men framlägger vissa detaljerade förslag om förändringar beträffande olika ämnen inom linjerna, vilket närmare redovisas i samband med frågor om detaljer i läroplanen.

I de fall då man inte är nöjd med skolberedningens linjeuppsättning i årskurs 9 framföres, utöver vad hittills redovisats, många och rikt varierade önskemål och uppslag i fråga om utbildningsvägarna i årskursen. Å ena sidan förekommer, såsom i det följande kommer att närmare redovisas i samband med frågorna om yrkesförberedande utbildning, förslag om en rikare variation av utbildningsvägarna i regel i kombination med en större frihet att anordna linjer eller varianter med anknytning till ortens näringsliv, vilka ibland avses komma till stånd genom en viss omläggning och differentiering av 9mek, i andra fall genom möjlighet till utbyte av 9p eller annan linje, ibland åter som tillägg utöver den linjeuppsättning skolberedningen föreslagit. Det är å andra sidan inte ovanligt, att önskemål framföres om en inskränkning av antalet linjer i årskurs 9. Ibland uttalas sådana önskemål endast i mera allmänna ordalag, medan man i andra fall mera konkret ifrågasätter sammanslagning av vissa angivna linjer. Som grund för propåer om färre linjer eller om sammanslagning av linjer kan man finna önskemål att närmast av organisatoriska skäl minska en alltför stor splittring, att öka möjligheterna att även vid mindre högstadier kunna erbjuda en lika fullständig linjeuppsättning som på större orter och att förenkla elevernas valsituation. Ännu vanligare synes dock vara att man i första hand syftar till att minska dragkampen mellan teoretiskt och praktiskt, att man befarar att linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p kommer att vid sidan av övriga linjer te sig föga lockande, vilket mer eller mindre klart utsagt anses kunna få mindre lyckliga konsekvenser för rekryteringen till yrkesskolorna och till vissa sektorer av yrkeslivet. De här antydda farhågorna tar sig ibland också på ett mindre genomgripande sätt uttryck i förslag om en viss översyn av utformningen av de nämnda mera praktiskt betonade linjerna i riktning mot större likställdhet med övriga linjer i fråga om inslaget av teoretiska eller allmänbildande ämnen. Uttalanden om en sådan

överarbetning förekommer bl. a. från 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning, länskolnämnden i Södermanlands län, Sveriges skoldirektörsförening och från vissa kommuner, däribland exempelvis Stockholm (skoldirektionen), Kungsåra och Tierp. Här kan också nämnas skolöverstyrelsens förslag att i viss utsträckning öka möjligheterna att på här berörda linjer tillvälja engelska och matematik i syfte bl. a. att öka möjligheterna för elever från dessa linjer att utan alltför omfattande kompletteringar vinna inträde vid fackskola. Verkstadsskolerektorernas förening gör vissa allmänna uttalanden om en minskad splittring och differentiering i årskurs 9, om en mindre grad av yrkesförberedande utbildning men i stället en mera vidgad yrkesorientering. Gentemot uttalanden för ett ökat inslag av allmänbildande ämnen kan å andra sidan ställas vissa anmärkningar från Yrkesutbildningens lärarförening mot att enligt skolberedningens förslag timtalet för yrkesämnen minskats. Föreningen, som framhåller yrkesämnenas betydelse för bevarandet av studieintresset samt de insikter och färdigheter även i teoretiska moment som eleverna bibringas i yrkesämnena, föreslår en möjlighet för eleverna på berörda linjer att byta ut de föreslagna två timmarna i alternativt musik, teckning och engelska mot praktiskt tillval.

De förut berörda propåerna om sammanslagning av vissa angivna linjer är varierande till sin innebörd. Flertalet förslag avser dock en sammanslagning av en mera teoretiskt och en mera praktiskt betonad linje inom en och samma sektor. Så förordas t. ex. — i viss likhet med de förut berörda förslagen från Landsorganisationen och Arbetarnas bildningsförbund — från länskolnämnden i Örebro län och länsstyrelsen i Gotlands län en sammanslagning av 9t med 9mek, av 9m med 9ha och av 9s med 9ht. En annan variant lanserar Svenska yrkeskollektörföreningen, som önskar uppskjuta yrkesutbildningen till stadiet ovanför grundskolan; föreningen vill sammanslå 9t med 9mek, 9m med 9ha och 9h med 9s men däremot bevara 9ht. Samma förslag förekommer också i yttrandet från Tjänstemännens bildningsverksamhet. En tredje mera omfattande linjesammanslagning skisseras av Yrkeskollektörföreningen, nämligen av 9m och 9ha samt, om också med större tvekan, av 9t med 9mek och av 9h med 9p; även i denna variant skulle 9ht bestå. Mera begränsade önskemål om sammanslagningar förekommer också: 9t med 9mek och 9h med 9s (länskolnämnden i Norrbottens län, Kiruna stad), enbart 9t och 9mek (Södertälje stad), enbart 9m och 9ha (kollegiet vid folkskoleseminariet i Landskrona), enbart sammanslagning av 9h och 9s (överstyrelsen för yrkesutbildning, Lidingö stad). Länskolnämnden i Gävleborgs län anser det befogat med en omprövning av vissa linjer, innebärande en omgruppering av ämnena på så sätt, att 9h och 9ht i första hand blir förstärkta på bekostnad av 9s, som i så fall kunde utgå som självständig linje, samt att 9mek och 9p hopfogas till en linje. Sveriges hantverks- och industriorganisation tänker sig för sin del som parallell till 9g inom den allmänutbildande sektorn en linje med tre grenar, nämligen en humanistisk, en social (eventuellt social-ekonomisk) och en allmänpraktisk gren; inom sektorn för husliga och vårdande yrken skulle kvarstå endast den hushållstekniska linjen, 9ht. Här kan också som

ytterligare ett exempel nämnas, att man enligt yttrandet från Göteborgs stad, som dock i övrigt ger uttryck för tillfredsställelse med den föreslagna linjeuppsättningen, gärna i stället för linje 9p skulle se en linje som låg närmare 9h men vore mindre teoretiskt betonad än denna.

De exemplifierade idéerna och önskemålen om sammanslagningar av olika linjer bottnar i allmänhet inte i något speciellt missnöje med utformningen av de mera teoretiskt betonade linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s utan, såsom torde ha framgått, snarare i en allmän önskan att minska antalet linjer eller i vissa befärade olägenheter i fråga om linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p. En närmare redogörelse för speciella synpunkter på var och en av de sist nämnda linjerna lämnas i det följande i samband med olika frågor som hänger samman med den yrkesförberedande utbildningen. Utöver det förhållandet att den föreslagna linjeuppsättningen i årskurs 9 i allmänhet godtagits kan vidare gentemot de olika förslagen om sammanslagningar och förändringar ställas vissa yttranden, där man särskilt poängterar värdet hos vissa av de föreslagna linjerna.

Skolberedningens förslag att möjlighet skall föreligga att anordna en estetisk linje tillstyrkes särskilt av bl. a. kollegierna vid *folkskoleseminarierna i Falun* och *Landskrona*, *musikaliska akademiens styrelse*, *Textillärarnas riksförbund* och *Folkskollärary Federationen*. I vissa fall önskar man därvid, att linjen skall jämföras med övriga linjer och inte ges en särskild undantagsställning.

Vad beredningen i olika sammanhang anfört rörande den centrala roll, som klassföreståndaren bör få inom grundskolan, har kraftigt understrukits i yttrandena. Samtidigt har, såsom i viss mån redan framgått, i stor utsträckning betonats att klassföreståndarens ställning inom högstadiet icke fått en tillfredsställande lösning. Man har framhållit nödvändigheten av att klassföreståndaren erhåller tillräckligt med tid för att utföra sina arbetsuppgifter. Flera remissorgan har dessutom ställt sig tveksamma eller avvisande till vissa detaljer i beredningens förslag till åtgärder. Relativt många har framlagt egna förslag, medan några föreslagit ytterligare utredning av ifrågavarande problemkomplex.

Skolöverstyrelsen finner det angeläget påvisa de svårigheter, som klassföreståndaren kan väntas möta på högstadiet, och diskuterar i anslutning härtill olika möjligheter för klassföreståndaren att på nämnda stadium samla eleverna på tid utanför hans egen lektionstid i klassen. Överstyrelsen anför sålunda bl. a. följande.

En viktig pedagogisk-organisatorisk fråga gäller, som beredningen påpekar, klassföreståndarskapet på högstadiet. Svårigheterna att dels låta klassföreståndaren erhålla timtal i klassen i önskvärd omfattning, dels låta honom fortsätta med klassen genom hela högstadiet, helst alltså även i årskurs 9, ställs i bjärt belysning genom den av beredningen åberopade analysgruppens arbete. Beredningen bekräftar, att klassföreståndaren i många fall måste befaras få ett mycket litet antal undervisningstimmar i klassen och finner att han i sådant fall måste få tillfälle att även utanför den ordinarie lektionstiden ägna sig åt eleverna, ta del av deras problem och hjälpa dem då det behövs. Beredningen finner därför

rimligt, »att klassföreståndare — efter rektors medgivande — i angelägna ärenden äger rätt att samla sin klass eller del av klassen vid lämplig tidpunkt under läsdagen, även på undervisningstid, som ligger utanför hans eget ämne». Till huvudtanken i det anförda ansluter sig överstyrelsen helt. Men överstyrelsen finner, att möjligheterna i detta hänseende måste vidgas väsentligt utöver vad beredningen synes ha tänkt sig.

Rektors medgivande i varje särskilt fall bör icke erfordras. En klassföreståndare och hans klass bör varje vecka ha angelägna ärenden till varandra, utan att för den skull något extraordinärt behöver ha inträffat i skolarbetet. Om klassföreståndaren endast har ett fåtal undervisningstimmar i klassen, bör den tid, som ägnas åt behandlingen av sådana ärenden, ej få inkräkta på dessa timmar men ej heller på andra lärars timmar i klassen.

Överstyrelsen, som i detta sammanhang vill erinra om de synnerligen positiva erfarenheter, som gjorts vid försöken med »klassens timme», finner det nödvändigt, att rektor får befogenhet att vid behov bereda klassföreståndare på högstadiet ökade möjligheter att regelbundet samla sin klass. En sammanlagd tid av 30 minuter per vecka, utanför lektionstid men inom skoldagens ram, bör sålunda av rektor kunna ställas till klassföreståndarens föfogande för elevvårdande uppgifter, i former som godkänts av skolstyrelsen. Olika former för en sådan anordning är möjliga.

Skolöverstyrelsen har funnit, att det är vanligt — särskilt i större skolor — att klasserna måste delas i ett par grupper, som växelvis har morgonsamling, vardera under hälften av veckans dagar. Om detta förhållande utnyttjas, skulle ett alternativ kunna vara, att de morgnar, då vanlig morgonsamling ej äger rum och eleverna således är lediga, två eller tre morgonsamlingar om vardera 10 à 15 minuter varje vecka anvisas för ändamålet. Detta arrangemang behöver ej inkräkta på den kortare morgonsamling i lärorummet, som sådana morgnar kan anordnas före undervisningens början.

Ett annat alternativ är sådan schemaanordning, att klassföreståndaren disponerar motsvarande tid i samband med vissa raster, utan att återstående del av berörda raster understiger vad som eljest är föreskrivet beträffande rast.

Vid det praktiska genomförandet av ettdera av ovan angivna alternativ — eller olika kombinationer av alternativen — bör också det s. k. home-room-systemet beaktas. Detta system innebär, att eleverna får tillfälle att under lärars ledning regelbundet samlas i viss lokal inom skolan. En motsvarande anordning skulle i grundskolan innebära en i hög grad önskvärd förstärkning av klassföreståndarens medverkan i elevvården och utgöra ett viktigt inslag i skolans socialt fostrande verksamhet.

Överstyrelsen anser inte, att formerna på detta område bör bindas genom bestämmelser eller anvisningar, i varje fall inte förrän viss erfarenhet vunnits.

Även andra remissorgan har närmare påvisat svårigheterna att på högstadiet organisera ett effektivt klassföreståndarskap och har i stor utsträckning framlagt förslag eller antytt efter vilka linjer denna fråga bäst bör kunna lösas. Många länskolnämnder, kollegier, kommuner och lärarorganisationer berör sålunda problemen. Tämmligen vanligt är därvid att förslag framföres om införande av en klassföreståndarens timme eller om att viss tid per dag eller vissa dagar i veckan anslås till klassföreståndaruppgifter. Några exempel på olika förslag kan här ges. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* föreslår, att i timplanen upptas särskild tid för uppgifter, som står i samband med klassföreståndarskapet. *Läns-*

skolnämnden i Älvsborgs län anser, att klassföreståndaren bör ha minst fem veckotimmar i sin klass. Detta är enligt nämnden med nuvarande ämneskombinationer för högstadielärarna icke möjligt att tillgodose i beredningens högstadiemodell annat än i undantagsfall. Denna allvarliga svaghet måste rättas till. En väg vore, att varje klassföreståndare under förslagsvis femton minuter per dag finge ägna sig helt åt sin klass för klassföreståndaruppgifter. Denna tid skulle reserveras på schemat och inräknas i lärarens undervisningsskyldighet som två veckotimmar. *Länsskolnämnden i Västernorrlands län* förordar, att övningslärare med tillräckligt antal veckotimmar i klassen kan få förordnas till klassföreståndare samt att ämneslärare, som förordnas till klassföreståndare, beredes ytterligare veckotimmar i klassen även i ämnet, där denne till äventyrs skulle sakna formell kompetens.

Kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* hävdar, att en fullt tillfredsställande anordning för klassföreståndarskapets utövande icke kan nås inom ramen för beredningens förslag, men att något gynnsammare förhållanden kan uppnås genom inrättandet av en »klassföreståndarens timme». Tid för denna kan vinnas t. ex. genom att veckotimantalet i årskurs 7 och 8 utökas från föreslagna 35 till 36 eller genom en allmän nedskärning av lektionstidens längd. I anslutning till beredningens förslag att klassföreståndaren skulle kunna erhålla erforderlig tillgodoräkning i undervisningsskyldigheten, yrkar *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, att den tillgodoräkningsbara tiden fastställs till minst en veckotimme. Sådant tillgodoräknande får dock ej påverka undervisningsskyldigheten för lärare, som ej är klassföreståndare. Kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium* föreslår, att i klassföreståndarens tjänstgöring i årskurs 7 inlägges en halv timme per vecka för omvårdnad och vägledning av eleverna.

Läroverkslärarnas riksförbund har upptagit beredningens förslag rörande klassföreståndaren i den nya högstadieorganisationen till kritisk granskning och anfört i anslutning härtill följande.

Även om klassföreståndarens uppgifter redan i skolöverstyrelsens allmänna anvisningar är starkt framhävda, kan det knappast bestridas, att skolberedningen ger klassföreståndaren i den nya skolan än mer maktpåliggande uppgifter än han tidigare haft. Detta blir särskilt uppenbart dels med den starka betoning av skolans fostrande uppgifter, som präglar beredningens förslag, dels genom den betydelse, som studieorienteringen måste få i en skola, som präglas av det fria tillvalets princip. För denna studieorientering ges klassföreståndaren huvudansvaret. Samtidigt som klassföreståndarens roll sålunda ökar i omfattning och betydelse, minskar emellertid starkt klassföreståndarens möjligheter att lära känna eleverna och hålla kontakt med dem i den nya organisationen. Vidare reduceras skolans möjligheter att utnyttja sina lärare för klassföreståndaruppgifter i högst betänklig grad. Endast några få ämneskombinationer (modersmålet, kristendom, samhällskunskap) kan bilda underlag för klassföreståndarskap i såväl klass 7 som 8.

Det är uppenbart, att frågan om vem som skall vara klassföreståndare alls inte varit aktuell för beredningen, när timplanen konstruerades. Även mindre justeringar — t. ex. av timtalen för historia och biologi i klasserna 7 och 8 —

skulle ha kunnat ge ett bättre underlag för klassföreståndaruppgifter. Under sådana förhållanden är det närmast beklämmande, att klassföreståndaren spe-las ut mot skolkuratorn och i viss mån även mot yrkesvals läraren.

De av beredningen föreslagna åtgärderna till problemets avhjälpande är föga genomtänkta och i stort sett orealistiska. Hur den samordnade undervisningen skall kunna underlätta klassföreståndarens uppgifter anges inte mera konkret och förefaller dunkelt. Snarast lägger denna undervisningsform ökade uppgifter på klassföreståndaren, eftersom samordning nödvändigtvis kräver en samordnare och denne knappast kan vara någon annan än klassföreståndaren.

I exempelvis den gamla flickskolan var övningslärare ofta klassföreståndare, vilket var möjligt och lämpligt, då övningsämnen där hade en stark och central ställning. Ett liknande arrangemang är omöjligt dels för gymnastiklärarens del, eftersom gymnastikläraren undervisar endast pojkar eller endast flickor i klassen, dels för tecknings-, musik och slöjdlärarnas del, eftersom de med elevernas valfrihet mellan övningsämnen endast undervisar en del av klassens elever. För hemkunskapslärarnas del är arrangemanget starkt försvårat, eftersom de undervisar under halvdagsspass i lokaler, som ofta är skilda från övriga undervisningslokaler och eftersom deras ämne endast förekommer i klass 7.

Det betonas av beredningen, att inte ens en lärare med god utbildning och personlig lämplighet för uppgiften kan sköta klassföreståndaruppgiften på ett tillfredsställande sätt, om antalet elever han har att ansvara för är alltför stort. Hur kan man då föreslå, att samma lärare skall vara klassföreståndare i två klasser?

Förstärkningsanordningarna i främmande språk saknar betydelse i sammanhanget, eftersom språklärare inte kan vara klassföreståndare. Klassdelningen betyder visserligen, att lärarna träffar eleverna i mindre enheter men även att de tillfällen han träffar hela klassen är färre.

Klassföreståndaruppgifterna kommer att försvåra övergången till friare arbetsformer för en lärare med tvåtimmarsämne, eftersom dessa uppgifter måste ta viss del av lektionstiden och fria arbetsformer alltid är tidskrävande.

Beredningen har ej heller visat, hur klassföreståndarens specifika insatser i studicorienteringen skall kunna ske.

Beredningen konkretiserar inte på något sätt, på vad sätt eller i vilken omfattning klassföreståndaren skall tillgodoräkna undervisningsskyldighet, inte heller när klassföreståndaren skall kunna samla sin klass under läsdagen. På raster? Under andra lärares lektionstid?

Riksförbundet föreslår, att klassföreståndarfrågan tas upp som en central fråga och grundligt utredes även och icke minst ur synpunkten av högstadielärarens arbetsbörda och allmänna arbetssituation. Vid utredningen bör enligt förbundet bl. a. beaktas om det går att lösa problemet genom att en (betald) veckotimme ställes till klassföreståndarens förfogande. Denna timme bör i så fall kunna »slås sönder», inte minst med hänsyn till bästa sättet att sörja för studieorienteringens behov.

Beredningens förslag om möjligheterna för en övningslärare att utses till klassföreståndare och för en och samma lärare att kunna vara klassföreståndare i två klasser har — utöver vad som framgått av de redovisade yttrandena — föranlett vissa kommentarer. Sälunda tillstyrker *länskolnämnden i Skara-*

borgs län beredningens förslag i berörda hänseende. *Länsskolnämnden i Hallands län* är däremot kritiskt inställd till beredningens förslag. Nämnden framhåller, att det av timplanerna framgår, att en övningslärare i regel endast har ett fåtal veckotimmar i högstadiets klasser och praktiskt taget aldrig har en klass samlad i dess helhet, samt att många av klassens elever över huvud icke deltar i hans ämne. Detta gäller samtliga övningsämnen och samtliga årskurser på högstadiet. Åtgärden att göra en och samma lärare till klassföreståndare i två klasser är enligt nämnden en nödfallsåtgärd, som inte bör förekomma. *Länsskolnämnden i Västerbottens län* framhåller, att det kommer att vara så gott som uteslutet av praktiska skäl att lärare i övningsämnen på högstadiet anlitas som klassföreståndare, enär vederbörande lärare endast i undantagsfall undervisar i hel klass. Kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* hävdar, att förslaget att övningslärare skulle kunna utses till klassföreståndare i regel är ogenomförbart, ävensom att samtidigt klassföreståndarskap i två klasser absolut bör undvikas. Även kollegierna vid *högre allmänna läroverket i Linköping* och vid *högre allmänna läroverket i Bromma* är kritiska mot tanken, att två klasser skulle kunna ha samma klassföreståndare. Från *Karlskoga stad* framhålles, att beredningens förslag om övningslärare som klassföreståndare måste betraktas såsom en synnerligen otillfredsställande lösning, eftersom undervisningen här ofta sker med halv klass, pojkar eller flickor. Även det dubbla klassföreståndarskapet bör undvikas, då försöksverksamheten på detta område givit ett nedslående resultat.

Enskilda läroverkens förbund, som anser att beredningen icke kunnat anvisa någon tillfredsställande lösning på frågan om klassföreståndarskapet på högstadiet, förordar, att frågan blir föremål för försöksverksamhet. *Svenska skolläkarföreningen* understryker de svårigheter, som möter klassföreståndare på högstadiet, när de skall fylla de höga krav som ställs på dem, särskilt som de fått ytterst små resurser för att klara sin uppgift. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* anser det vara av betydelse, att klassföreståndarskapets problem uppmärksammas vid all lärarutbildning samt att fortbildningskurser i saken ordnas för äldre lärare. *Sveriges förenade studentkårer* framhåller nödvändigheten av, att varje klassföreståndare har en sådan utbildning, att han sakkunnigt kan bistå med yrkes- och studierådgivningen.

Skolberedningens förslag att det totala timtalet för eleverna skall reduceras från 293 till 283 har i allmänhet hälsats med tillfredsställelse. Förslaget har sålunda tillstyrkts av bl. a. *skolöverstyrelsen*, åtskilliga *länsskolnämnder* och *Folkskollärary Federationen*. Några av dessa har dock uttalat, att de gärna skulle ha sett en ytterligare reduktion eller att en ytterligare reduktion bör övervägas vid övergången till femdagarsvecka. Bland dem som intagit en tveksam eller kritisk hållning till förslaget vill nästan alla förorda en ytterligare reduktion. Dock bör i detta sammanhang uppmärksammas, att en

mångfald önskemål om ökat timtal för enstaka ämnen framförts, såsom framgår av redogörelse i det följande. Likaså har såsom tidigare visats förslag framförts i yttrandena om införande av en klassföreståndarens timme. Huruvida avsikten i sådana fall varit, att det ökade timtalet skulle tas från annat ämne, eller om tanken i stället till äventyrs varit, att det totala veckotimtalet skulle ökas, har mera sällan blivit klargjort.

Olika motiveringar har framförts i de yttranden, som är tveksamma eller kritiska på denna punkt. Inte sällan framhålles, att det föreslagna veckotimtalet är väl högt med tanke på en kommande femdagarsvecka, eller också beklagar man, att skolberedningen inte redan nu kunnat mera direkt anpassa sitt förslag till femdagarsveckan. Uttalanden av denna innebörd har gjorts av bl. a. *länskolnämnderna i Kalmar samt Göteborgs och Bohus län*, kollegiet vid *folkskoleseminariet i Landskrona, Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* och några *kommuner*. *Högerns kvinnoförbund* anser, att det timtal, som nu gäller i försöksskolan, borde ha föreslagits i avvaktan på resultatet av utredningar om anpassandet av skolans arbetsvecka till arbetslivet. I vissa yttranden anlägges medicinska synpunkter på frågan. *Svenska läkaresällskapet* hävdar, att arbetsdagen även enligt beredningens förslag blir för lång på låg- och mellanstadierna och inte ger tillräcklig tid för rekreation, utvistelse m. m. *Svenska skolläkarföreningen* hälsar förkortningen av undervisningstiden från och med årskurs 5 med tillfredsställelse men frågar sig samtidigt, om det är hygieniskt riktigt att bibehålla de nuvarande veckotimtalerna för årskurserna 3 och 4. Timtalerna för dessa årskurser överstiger med 6 respektive 4 timmar de tal, som förordades i Hjärnes tidigare utredning. *Lärarkollegiet vid karolinska institutet* finner, att den föreslagna reduktionen knappast är tillräcklig, och synes vilja förorda en ytterligare reducering, även om det skulle gå ut över det andra främmande språket. I en del yttranden framläggs konkreta förslag. *Länskolnämnden i Jämtlands län* förordar i varje fall för glesbygderna en arbetsvecka om 32 lektionstimmar från och med årskurs 4. Det nyss nämnda kollegiet vid *folkskoleseminariet i Landskrona* vill begränsa timtalet till 33 fr. o. m. årskurs 4, medan *Sveriges skoldirektörsförening* och *Stockholms stad* anser 34 veckotimmar tillfyllest i årskurserna 5 och 6. Kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium i Göteborg* gör gällande, att arbetsbördan ännu är för stor på låg- och mellanstadierna och att antalet grupptimmar bör ökas i vissa klasser, medan antalet elevtimmar i motsvarande grad minskas. *Länskolnämnden i Örebro län* ifrågasätter, om vinsten med 35 timmar i veckan uppväger de förluster man gör genom det minskade timtalet för övningsämnen.

Enligt ett flertal remissinstanser kompliceras frågan om skolarbetsdagens längd av skolskjutsproblemet. Denna fråga har berörts av bl. a. vissa *länskolnämnder* och vissa *kommuner*, såsom *Björnsäter* och *Östra Vikbolandet*. Det framhålles, att fördelarna med det lägre veckotimtalet på lågstadiet delvis spolieras genom att dessa barn ofta får finna sig i långa väntetider. *Länskol-*

nämnden i Västmanlands län ifrågasätter, om inte timantalet för dessa barn kunde ökas med lekverksamhet under lärarens tillsyn för att fylla ut väntetiderna. Nämnden säger också, att en utökning av undervisningstiden i årskurs 1 till 24 veckotimmar skulle förenkla många skolskjutsproblem utan något men för barnen.

I sammanhanget kan vidare erinras om att, såsom närmare redovisas i ett följande avsnitt, förekommande förslag om minskning av lektionstidens längd till genomgående 40 minuter ibland motiverats med en önskan att något öka det föreslagna veckotimtalet och därmed bereda större utrymme på timplanen för något eller några ämnen.

Skolberedningens förslag rörande de främmande språkens ställning i grundskolan har diskuterats i en mångfald yttranden. Inte minst har förslaget om undervisning i engelska redan i årskurs 4 väckt livligt intresse. Reaktionen på denna punkt har varit påfallande positiv. Det alldeles övervägande antalet remissinstanser har sålunda tillstyrkt förslaget. Bland dessa må nämnas *skolöverstyrelsen*, åtskilliga *länsskolnämnder*, vissa *läroverk*, *seminarier* och *kommuner*, *gymnasieutredningen*, *TCO*, *Folkskollärary Federationen*, *Enskilda läroverkens förbund*, *Blivande lärarens riksförbund* och *Läroverkslärares riksförbund*. De motiveringar, som framföres, är mestadels desamma som skolberedningen presenterat. Skolöverstyrelsen framhåller, att de erfarenheter, som försöksverksamheten här redovisat, visserligen är begränsade men genomgående goda. I en del yttranden betonas, att frågan sammanhänger med problemet om en förstärkning av mellanskolläraryutbildningen, så att denna medför behörighet att undervisa i engelska. *Folkskollärary Federationen* påpekar vikten av att hjälpmedel, t. ex. bandspelare, ställs till förfogande. Skolradions betydelse i sammanhanget påpekas av bl. a. *länsskolnämnden i Västmanlands län*, *Arboga stad*, *Vittinge* och *Västerfärnebo kommuner*.

Några remissinstanser vill gå ett steg längre än skolberedningen och uttalar sig för undervisning i engelska redan i årskurs 3. *Landsorganisationen*, som betonar betydelsen av kunskaper i engelska språket för alla samhällsgrupper, utvecklar skälen för undervisning i engelska i denna årskurs, liksom sin syn på ämnets ställning i de högsta årskurserna, på följande sätt.

Psykologiskt och pedagogiskt skulle den fördelen vinnas, att man får ett mera avspänt närmande till det främmande språket genom en så tidig introduktion som möjligt. Det förhållandet, att det egna språket i årskurs 3 ännu inte är helt fixerat, torde uppvägas av att den naturliga härmningsförmågan är bättre bevarad, vilket bör tillvaratas i språkundervisningen. LO vänder sig sålunda emot att engelska endast skall vara obligatoriskt under 4—7 skolåret och förordar att det blir obligatoriskt för alla elever under 3—9 skolåret.

Även kollegiet vid *folkskoleseminariet i Karlstad*, *länsstyrelsen i Västerbotens län*, *SACO* och *Arbetarnas bildningsförbund* ställer sig positiva till engelska i årskurs 3 eller till undersökning av möjligheterna härför.

Å andra sidan saknas inte röster, som ställer sig tveksamma eller avvisande till förslaget att redan i årskurs 4 börja undervisning i engelska. Även vissa instanser, som i och för sig tillstyrkt förslaget, har pekat på de svårigheter, som måste uppstå, så länge en stor del av klasslärarna saknar behörighet i ämnet. Särskilt har flera *kommuner*, mest landskommuner men även städer som *Södertälje* och *Söderköping*, framhållit dessa svårigheter. Speciella problem uppstår i B2- och B3-skolor, framhålles det. *Länsskolnämnden i Gotlands län* anser med tanke på dessa skolor, att alternativa timplaner med och utan engelska i årskurs 4 torde böra fastställas. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* pekar på svårigheterna i de fall, då klasserna 3—4 undervisas i en skolanläggning med lärare utan behörighet i engelska, medan klasserna 5—6 undervisas i en anläggning på så betydande avstånd från den förra, att ämnesbyte mellan skolorna är omöjligt. Nämnden tror, att engelskans inplacering i årskurs 4 på längre sikt leder till en ytterligare centralisering av skolväsendet. *Länsskolnämnden i Kronobergs län* föreslår, att småskollärarkandidater i större utsträckning än hittills bereds tillfälle att på seminarierna avlägga prov för behörighet. I några yttranden, bl. a. från *Stockholms stad*, *TCO* och *Folkskollärary Federationen* framhålles att, då klassläraren saknar behörighet i engelska och ämnesbyte följaktligen måste ske, det icke blir möjligt att anordna undervisningen vid fyra tillfällen per vecka, utan två hellektioner måste då utläggas i arbetsordningen. Förslaget om undervisningens uppdelning på fyra halva lektioner per vecka har i övrigt fått ett i stort sett välvilligt mottagande.

Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Landskrona* har avstyrkt förslaget om undervisning i engelska i årskurs 4 med motiveringen att flera nya ämnen tillkommer i denna årskurs, vilket ökar kraven på eleverna. De två veckotimmar, som avsetts för engelska, kan enligt kollegiets mening i stället användas till förstärkning av ämnet svenska med gruppindelning av klassen eller till undervisning i orienteringsämnen. Humanistiska fakulteten vid *universitetet i Lund* anmäler vidare stark tvekan rörande förslaget med hänsyn till lärartillgången. Slutligen vill *Pajala kommun* ifrågasätta, om det är bra med engelska i årskurs 4 i en finskspråkig bygd.

Skolberedningens förslag att undervisningen i engelska skall vara obligatorisk till och med årskurs 7, har endast berörts i ett fåtal yttranden. Sålunda har kollegierna vid *Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg* och *folkskoleseminariet i Umeå* uttalat sig för att svaga elever skall kunna erhålla dispens i årskurs 7. *Hjo stad* och *Riksföreningen för lärarna i moderna språk* anser, att ämnet bör vara frivilligt i årskurs 7. Sistnämnda förening hänvisar härutinnan till en av 168 engelsklärare i Stockholm undertecknad skrivelse, som i juni 1961 ingivits till skolberedningen. *Läroverkslärarnas riksförbund* vill fästa uppmärksamheten på den mycket starka opinionen bland språklärarna till förmån för att göra ämnet frivilligt från och med årskurs 7. *Enskilda läroverkens förbund* tillstyrker beredningens förslag men anser, att dispensmöjligheter bör finnas i alla

årskurser. Att engelska skall vara obligatoriskt ämne till och med årskurs 9 förordas, som tidigare framgått, av *Landsorganisationen* liksom av *Sveriges konservativa studentförbund*. Enligt *SACO:s* uppfattning skulle den nuvarande målsättningen för språkundervisningen uppfyllas bättre än enligt beredningens förslag, om engelska blev obligatoriskt ämne till och med årskurs 9. Vissa dispensmöjligheter måste dock finnas, framhåller *SACO*.

Beträffande skolberedningens förslag att möjligheterna till språkstudier för den enskilde eleven skall begränsas till två språk i stället för tre är meningarna delade. Förslaget tillstyrkes uttryckligen av *skolöverstyrelsen*, *läns skolnämnderna i Hallands, Skaraborgs, Värmlands och Västmanlands län*, *länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Folkskollära federationen* samt några *kommuner*. Vidare har lärarkollegiet vid *karolinska institutet* på tal om det sammanlagda timantalet per vecka sagt sig vilja starkt ifrågasätta nödvändigheten eller till och med önskvärdheten av att mer än ett främmande språk studeras inom grundskolan, hellre än att timantalet per vecka ytterligare sänkes. *Riksföreningen för lärarna i moderna språk* stöder beredningens förslag i princip men finner det förvånansvärt och oroande, att det alternativa andra språket på högstadiet fått timtalet minskat med två veckotimmar, vilket föreningen motsätter sig. *Sveriges grossistförbund* finner det önskvärt, att eleverna i grundskolan får tillfälle till vissa elementära kunskaper i ett tredje språk, så att de i varje fall kan uttala ord på detta språk. Förbundet framkastar därför tanken på en frivillig orienteringskurs med detta begränsade syfte. Samma tanke framföres av *Järfälla kommun*.

De yttranden, som är kritiska mot skolberedningens förslag i fråga om antalet språk, uppvisar sinsemellan åtskilliga olikheter. I några yttranden framföres krav på att de gymnasieinriktade eleverna skall få möjlighet att studera ett tredje språk. Detta föreslås sålunda av *SACO*, *Sveriges förenade studentkårer*, *Högerns ungdomsförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund*. Därvid framhålles, att denna fråga hör nära samman med frågan om de krav på språkkunskaper, som ställs av gymnasiet samt universitet och högskolor. *SACO* uttalar i detta sammanhang, att de västeuropeiska integrationssträvandena rimligen måste komma att ställa ökade krav på språkkunskaper hos personer över huvud med kvalificerade sysselsättningar. Några instanser, såsom kollegiet vid *folkskoleseminariet i Uppsala*, *Enskilda läroverkens förbund* och *Högerns kvinnoförbund* finner det beklagligt att beredningen stannat för två språk. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* finner förslaget inge de allvarligaste betänkligheter. Liknande formuleringar återkommer i ett par yttranden från akademiska myndigheter. Det större konsistoriet vid *universitetet i Lund* ser med oro på beredningens förslag i detta avseende. Humanistiska fakulteten vid *universitetet i Uppsala* anser förslaget innebära, att de som börjar sina gymnasiestudier genomgående skulle ha sämre språkkunskaper än som hittills varit fallet; för vissa kategorier skulle försämringen vara mycket betydande. De av beredningen föreslagna åtgärderna torde inte kunna hindra, att standardsänkningen följer med

genom gymnasiet och fram till studentexamen. Fakulteten uttalar sina allvarliga betänkligheter mot en sådan utveckling. Även *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* finner förslaget otillfredsställande. Med hänsyn till de ökade internationella förbindelserna finner *Läroverkslärarnas riksförbund* det vara nödvändigt, att möjligheter bereds elever, som så önskar, att i varje fall i årskurs 9 läsa tre främmande språk. För möjligheten att studera tre språk inom grundskolan uttalar sig vidare *länskolnämnden i Uppsala län* liksom några kommuner, t. ex. *Alvesta köping*.

Även när det gäller frågan, huruvida eleverna skall få välja mellan tyska och franska som andra främmande språk, går meningarna starkt isär. En viss övervikt för skolberedningens förslag är dock märkbar. Huvudsakligen positiva yttranden har sålunda på denna punkt avgetts av *skolöverstyrelsen*, tre *länskolnämnder*, kollegierna vid tre *läroverk* och vid *statens försöksskola i Linköping*, *länsstyrelsen i Norrbottens län*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*, *Handelns arbetsgivareorganisation*, *TCO*, *Riksföreningen för lärarna i moderna språk*, *Svenska bankföreningen*, *Sveriges grossistförbund*, *Enskilda läroverkens förbund*, *Folkpartiets ungdomsförbund*, *Läroverkslärarnas riksförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund*. Ett par av dessa instanser har dock gett uttryck åt tvekan, liksom de praktiska svårigheterna betonats från några håll. I några yttranden framhålles också risken av att franskan i realiteten på många håll försvinner ur bilden. Vikten av att franskan blir jämställd med tyskan understrykes dock ofta. Särskilt har Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund i sitt gemensamma yttrande utvecklat skälen härför. Organisationerna uttalar, att utvecklingen mot en gemensam europeisk marknad medför, att franska språket från merkantil och industriell synpunkt sannolikt får en allt större betydelse. De finner det vara väsentligt för industri och handel — särskilt den del därav, som är inriktad på export — att inte enbart de gymnasieinriktade eleverna utan även de, som senare får utbildning i fackskolorna eller som träder in i förvärvslivet med enbart grundskolans kunskaper, besitter några färdigheter i franska.

I de negativa yttrandena är det huvudsakligen två skäl, som åberopas. Dels anses tyska språket i och för sig förtjäna företräde framför franskan i grundskolan, dels framhålles de organisatoriska svårigheterna vid ett fritt val, såsom lärar- och schemasvårigheter. Att det germanska språkområdet ligger oss närmare och att vi har livligare kulturella och merkantila förbindelser med Tyskland framhålles av bl. a. *länskolnämnderna i Hallands och Skaraborgs län* samt av *Enköpings stad* och *Hörby köping*. Sistnämnda länskolnämnd framhåller också, att elevens val vid en så tidig ålder kommer att avgöras av tillfälliga faktorer. *Länskolnämnden i Värmlands län* erinrar om att tyskan en gång varit begynnelsespråk i den högre skolan. Att tyskan är lättare att lära framhålles också i några yttranden som en beaktansvärd synpunkt. De organisatoriska svårigheterna vid ett fritt val betonas av flera instanser. *Arbetsmarknadsstyrelsen* vill rikta uppmärksamheten på de svårigheter beträffande lärarrekruteringen, som

kan uppstå, om franska i större utsträckning skulle komma att väljas som andra språk. Problemet att få lärare i franska, särskilt för de små högstadierna, har även framhävts av *länskolnämnden i Västmanlands län* och flera *kommuner*. När man i vissa yttranden hävdar, att en inskränkning över huvud taget måste göras beträffande antalet valkombinationer på högstadiet, förordas ibland att i första hand just möjligheten att välja franska som andra språk bör offras. Denna uppfattning har exempelvis *Sveriges skoldirektörsförening*. De schematekniska besvärligheter, som skulle orsakas av valmöjligheterna, betonas också av några av de förut nämnda instanserna och dessutom av kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* och *Folkskollärary Federationen*. Denna framhåller, att det i årskurs 8 kommer att inträffa, att eleverna skall grupperas med hänsyn till följande fria val, nämligen tyska, större kurs, påbörjad i årskurs 7; tyska, mindre kurs, påbörjad i årskurs 7; franska, större kurs, påbörjad i årskurs 7; franska, mindre kurs påbörjad i årskurs 7; tyska, större kurs, påbörjad i årskurs 8; franska, större kurs, påbörjad i årskurs 8; och olika ämnen, fritt valda av enspråkiga elever eller av elever utan språkval. Nya svårigheter uppstår i årskurs 9. Både i organisatoriskt och pedagogiskt avseende torde detta valsysteem vara alltför invecklat. Om valsystemet skall förenklas, kan man enligt federationens mening överväga att slopa möjligheten att välja alternativa sekundärspråk. *Gymnasieutredningen* inskränker sig till att påpeka, att det alternativa valet av det andra språket givetvis blir en komplikation och att problemet väsentligen är av organisatorisk och ekonomisk natur.

Skolberedningens förslag att studierna i det andra främmande språket skall kunna påbörjas även i årskurs 8 — vilket i allmänhet synes ha accepterats utan särskilda kommentarer — tillstyrkes av bl. a. kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* och *länskolnämnden i Skaraborgs län*, vilka dock är kritiska mot tanken att elever, som i årskurs 8 med höga betyg läst den större kursen som nybörjarspråk, bör kunna gå till 9g. Nämnden uttalar, att hjälp genom stöd-undervisning säkerligen behövs, om en elev, som börjat det andra språket i årskurs 8, syftar mot 9g. Och kollegiet hävdar, att det skall vara möjligt för de åsyftade eleverna att gå till 9g endast under förutsättning, att de där får utgöra en särskild undervisningsgrupp, medan däremot samläsning med elever, som läst den större kursen två läsår, är fullkomligt utesluten. *Riksföreningen för lärarna i moderna språk* uttalar, att uppdelningen av det andra språket på olika tillvalsgrupper med olika timtal synes kunna möjliggöra en smidig anpassning av språkundervisningen efter individuella önskemål och förutsättningar, men framhåller, att samläsning de olika grupperna emellan skulle omöjliggöra ett effektivt utnyttjande av tid och lärarkrafter.

Skolberedningens förslag att vissa kategorier studerande utan något annat främmande språk än engelska skall vara behöriga att övergå till gymnasium innebär enligt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Uppsala* en allvarlig standardsänkning. Fakulteten framhåller med skärpa, att kunskaper i minst två främmande språk bör vara villkor för inträde i gymnasium.

Humanistiska fakulteten vid samma universitet anser, att alternativet med endast ett främmande språk inger stora betänkligheter och reagerar mot skolberedningens förslag att det treåriga gymnasiet på samtliga linjer skall belastas med nybörjarkurser i såväl tyska som franska. Gymnasiets redan nu krävande studiegång kommer därigenom att utökas med kursmoment, som hittills hört hemma i realskolan respektive försöksskolan. Enligt fakulteten torde det dessutom vara förenat med stora organisatoriska svårigheter och dryga kostnader att ordna undervisningen t. ex. i första realringen så, att man där kan ta emot somliga elever med fullständig kurs i tyska bakom sig, andra med fullständig kurs i franska, återigen andra med kortare kurs i tyska, andra med kortare kurs i franska och slutligen vissa elever utan förkunskaper vare sig i tyska eller franska. *Tekniska läroverkens lärarförbund* framhåller, att man för rätt till inträde i de olika gymnasieformerna måste kräva vissa betygsmässiga minimikrav om gymnasiernas studieval skall kunna upprätthållas. *Gymnasiutredningen* anför i fråga om reglerna för intagning i gymnasiet följande.

Utredningen utgår ifrån att som huvudregel skall gälla att elev, som önskar vinna inträde i gymnasiet, skall i grundskolans årskurs 9 ha deltagit i undervisningen i tyska eller franska (större kurserna) samt engelska och matematik (särskilda kurserna). Undantag från denna regel bör emellertid kunna förekomma såsom skolberedningen exempelvis på s. 280 i huvudbetänkandet framhållit. Gymnasiutredningen finner det dock inte möjligt att för närvarande, innan klarhet vunnits om hur det framtida gymnasiet bör utformas, närmare precisera i vilka fall undantag från huvudregeln bör komma ifråga. Det synes dock rimligt att elev med endast mindre kurs i tyska eller franska men med i övrigt stark meritering bör medgivas övergång i varje fall till vissa sektorer av gymnasiet. Detsamma kan måhända gälla även elever med den allmänna kursen i matematik. Till den redan nämnda svårigheten, orsakad av möjligheten att i grundskolan välja mellan franska och tyska, tillkommer i sådant fall också problemet, hur man i gymnasiet skall tillgodose elevgrupper med väsentligt olika förkunskaper i franska, tyska eller matematik. Frågan blir om man kan nöja sig med anordnandet av enbart nybörjarundervisning respektive fortsatt undervisning i tyska och franska. Om så inte blir fallet får man räkna med ökade krav från gymnasiets sida ifråga om läraryrkesresurser med åtföljande ekonomiska konsekvenser.

I viss anslutning till de här behandlade frågorna om de främmande språken kan också något nämnas om synpunkterna på beredningens förslag till terminologi beträffande de olika kurserna som skulle förekomma dels i ämnena engelska och matematik (allmän kurs, särskild kurs), dels i det andra främmande språket (tyska; tyska, mindre kurs; franska; franska, mindre kurs). Vissa invändningar har rests mot de föreslagna benämningarna. *Skolöverstyrelsen* vill för enkelhetens skull föreslå, att parallellkurserna i alla dessa ämnen kallas större kurs och mindre kurs. Även *generalpoststyrelsen* finner det med hänsyn till värderingen av sökandes meriter samt av deras förutsättningar för vidareutbildning önskvärt, att skillnaderna mellan olika kurser uttryckes enhetligare och klarare, t. ex. med de genomgående definitionerna större respektive mindre

kurs. Lämpligheten av de föreslagna beteckningarna ifrågasättes också av bl. a. *länsskolnämnden i Gotlands län* och kollegienämnden vid *Chalmers tekniska högskola*. Kollegienämnden menar, att t. ex. beteckningarna I och II kunde utvisa, vilken kurs som är den svårare och vilken som är den lättare.

I yttrandena framföres också åtskilliga synpunkter och önskemål beträffande andra ämnen på timplanen än de främmande språken. En viss redovisning av synpunkterna beträffande främst timal, förstärkningsanordningar och alternativa kurser torde här böra lämnas. Skolöverstyrelsens huvudsakliga ändringsförslag redovisas därvid samlade i slutet av den följande redogörelsen.

Vad först gäller ämnet svenska, så har ett inte obetydligt antal remissinstanser framfört önskemål om alternativa kurser i svenska på samma sätt som skolberedningen föreslagit beträffande matematik och engelska. Dylika önskemål har sålunda uttalats av fyra *länsskolnämnder*, vissa kollegier vid *folkskoleseminarier* och *läroverk*, några *kommuner*, *Sveriges förenade studentkårer*, *Läroverkslärarnas riksförbund*, *Modersmåslärarnas förening*, *Högerns kvinnoförbund*, *Högerns ungdomsförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund*. Några av dessa instanser har dock alternativt föreslagit ytterligare förstärkningstimmar eller över huvud möjlighet att i någon form dela upp eleverna efter förutsättningar.

Modersmåslärarnas förening, som föreslår alternativkurser för årskurserna 7 och 8, erinrar om att föreningen i en skrivelse till skolberedningen år 1960 uttalat sig för en uppdelning av ämnet på kursvarianter av olika inriktning och svårighetsgrad. Föreningen framhåller, att dess uppfattning har fått starkt stöd i de rapporter, som föreningen erhållit från sina ortsföreningar och från enskilda medlemmar. I fortsättningen betonar föreningen, att den står fast vid sitt krav, att modersmåsläraren — i likhet med lärarna i övriga färdighetsämnen — får bedriva sin för allt skolarbete grundläggande undervisning med stöd av en sådan organisatorisk differentiering av elevmaterialet, att det blir praktiskt genomförbart för honom att meddela en efter olika elevgruppers olika förutsättningar och behov avpassad undervisning. Vad som gör detta krav särskilt angeläget för modersmålets del är enligt föreningen det obestridliga faktum, att skillnaderna mellan olika elevers färdighet är större i svenska än i något annat ämne. I t. ex. matematik och engelska finns ett bestämt »tak»: ingen elev förutsättes kunna mer än vad skolundervisningen ger; i svenska är färdigheten ett resultat av skolans undervisning jämte utanför skolan förvärvad färdighet, beroende på hemmiljö, bildningsmöjligheter och studieintresse, framhåller föreningen. Föreningen hävdar vidare, att endast alternativkurser ger möjlighet att gemensamt behandla texter av lämplig svårighetsgrad, som stimulerar eleverna och effektivt kan utnyttjas för deras färdighetsövningar. Vidare framhålles svårigheterna i betygsättningsfrågan i en odifferentierad

klass, där en gemensam betygskala torde vara omöjlig att genomföra med hänsyn till att läraren inte får ställas i en olöslig konflikt mellan humanitetens krav och skyldigheten att avge ett rättvisande omdöme och till att den svage eleven har legitima anspråk på att se en samvetsgrann arbetsinsats uppskattas.

Skolöverstyrelsen säger sig i denna fråga anse, att de rent pedagogiska skäl, som beredningen anför för en differentiering inom ämnet matematik, till stor del skulle kunna åberopas även i fråga om svenska. Trots detta finner överstyrelsen det icke möjligt att genomföra en differentiering i ytterligare ett ämne utöver de av beredningen föreslagna.

Förstärkning av undervisningen i svenska på annat sätt än genom alternativkurser har föreslagits från flera håll. Kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium i Göteborg* förordar ytterligare en grupptimme i årskurs 3, likaså en grupptimme på mellanstadiet. Även *Högerns ungdomsförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund* uttalar sig för ökad gruppundervisning. *TCO*, *Folkskollärary Federationen* och *Sveriges skolledarförbund* föreslår förstärkningsanordningar på mellanstadiet. De båda förstnämnda organisationerna har preciserat sitt förslag sålunda, att klassen bör delas under en veckotimme i årskurs 4. Läraren har då mottagit en ny klass, vars anlag och intressen han skall lära känna, påpekas det. Folkskollärary Federationen framhåller vidare, att undervisningen i svenska bör stödjas i finskspråkiga bygder i Norrbottens län, lämpligen genom undervisning med delad klass under 1—2 veckotimmar i årskurserna 4—6. *Övertorneå* kommun föreslår två förstärkningstimmar i årskurserna 7 och 8 med hänsyn till de relativt stora språksvårigheterna för gränsbygdens elever.

Skolberedningens förslag i fråga om matematiken har inte föranlett något större antal kommentarer. *Skolöverstyrelsen* uttalar dock, att överstyrelsen inte finner det vara berättigat att säga, att beredningen föreslagit en förstärkt ställning för matematiken. Det av beredningen föreslagna timantalet, 40 veckotimmar, bör inte blott jämföras med försöksskolans och den femåriga realskolans timantal utan även med vad som gäller för 6-årig folkskola + 3-årig realskola. Timantalet för sistnämnda kombination är 42, om man inräknar de två extratimmar, som ämnet erhållit, påpekar överstyrelsen. *Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning* framhåller, att den föreslagna uppdelningen av ämnet i två alternativkurser på högstadiet är en av grundförutsättningarna för att matematikundervisningen skall kunna ge ett något så när tillfredsställande resultat. Uppdelning måste alltid kunna ordnas, så snart mer än fem elever i en avdelning väljer den ena av alternativkurserna, hävdar föreningen. *Telestyrelsen* ifrågasätter, om inte matematikundervisningen borde ytterligare förstärkas genom en ökning av timantalet på högstadiet. Även lärarkollegiet vid *veterinärhögskolan* anser beredningens förslag vara tilltaget i underkant. *Sveriges skolledarförbund*, *folkskollärary Federationen* och *TCO* önskar ytterligare förstärkningsanordningar på mellanstadiet. De båda sistnämnda organi-

sationerna har på denna punkt ett konkret förslag, innebärande att delning av klass under en veckotimme alltjämt skall förekomma i årskurs 6.

Att kristendomsämnet enligt skolberedningens förslag fått behålla sitt nuvarande timantal, har i många yttranden hälsats med tillfredsställelse. Den kritik, som likväl riktats mot förslaget, hänför sig mestadels till det förhållandet, att kristendoms-kunskap ej avsetts förekomma i årskurs 9 på linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p. Önskemål om att undervisning i ämnet skall meddelas på alla linjer av årskurs 9 har framställts från ett relativt stort antal instanser, såsom flertalet domkapitel, de teologiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund, länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, några kollegier vid folkskoleseminarier, några kommuner, Kristendomslära-arnas förening, Sveriges förenade kristliga lärarförbund, Religionspedagogiska institutet, Kyrkliga skolföreningen och Högerns kvinnoförbund. Samma syfte har också en till ecklesiastikdepartementet ingiven skrift jämte därvid fogat utprop, som undertecknats av omkring 60 000 personer. Några domkapitel samt Frikyrkliga samarbetskommittén har inskränkt sig till att förorda ett mindre antal lektioner i livsåskådningsfrågor på de praktiskt betonade linjerna i årskurs 9. Vissa av de förut uppräknade instanserna liksom Högerns ungdomsförbund har uttalat sig för två veckotimmars kristendomsundervisning även i årskurs 9. Å andra sidan har Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund uttalat, att ämnet ej borde förekomma i denna årskurs. Sveriges socialdemokratiska studentförbund menar, att kristendoms-kunskapen borde övergå till att bli religionskunskap. Vidare har Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och Österåkers kommun hävdad, att kristendoms-kunskap på mellanstadiet bör få gemensamt timtal med övriga orienterings-ämnen och vidkännas motsvarande nedskärning.

Synpunkter på objektiviteten i kristendomsundervisningen har redovisats i samband med målsättningsfrågorna i det föregående.

Vad beträffar ämnet historia har det framlagda förslaget till timplan för högstadiet i vissa yttranden ansetts otillfredsställande. Det är framför allt Historielärarnas förening, som funnit anledning till invändningar. Att ämnet inte alls förekommer i årskurs 7 innebär enligt föreningens mening en stor svaghet, då eleverna härigenom tappas kontakten med ämnet och får svårt att därefter ta upp den igen. Likaså synes det föreningen allvarligt, att en stor del av eleverna i årskurs 9 skall bli utan undervisning i historia. Föreningen föreslår, att ämnet tilldelas ett timtal av två veckotimmar i varje årskurs inom högstadiet och inom samtliga linjer av årskurs 9. Vidare har Högerns ungdomsförbund och Sveriges konservativa studentförbund yrkat, att ämnet i årskurs 7 tilldelas minst två veckotimmar. Likaså har kollegierna vid fyra läroverk beklagat, att historieundervisning ej skulle förekomma i årskurs 7.

I fråga om samhällskunskapen har kollegiet vid Annedals folkskoleseminarium i Göteborg betonat svårigheten att nå resultat, när undervisningen begränsas till en veckotimme, såsom skolberedningen föreslagit beträffande årskurs 7. Kooperativa förbundet gör en jämförelse mellan samhällskunskapens och de övriga

orienteringsämnenas utrymme på schemat enligt de föreslagna timplanerna och säger sig inte kunna undgå att dra slutsatsen, att det för den nya skolan så utomordentligt betydelsefulla ämnet samhällskunskap har fått en alltför styvmoderlig behandling. Förbundet vill starkt ifrågasätta, om inte en omdisponering av tiden, särskilt i fråga om orienteringsämnena historia, geografi, naturkunskap och kristendomskunskap, skulle kunna företagas. *Österåkers* kommun föreslår, som tidigare nämnts, att kristendomskunskapen samordnas med övriga orienteringsämnen på mellanstadiet och vidare att omkring 10 timmar av den samlade undervisningstiden i varje årskurs överföres från kristendomskunskapen till samhällskunskapen.

Geografilärarnas riksförening uttalar, att vissa betänkligheter måhända bör anföras mot att geografin inte är representerad i årskurs 7. Med hänsyn till den samordning av studiet i orienteringsämnena, som skolberedningen föreslagit, önskar föreningen dock inte göra något mera preciserat uttalande härvidlag. Kollegiet vid *högre allmänna läroverket å Östermalm i Stockholm* beklagar, att ämnet enligt förslaget försvunnit i en av högstadiets årskurser, medan kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Bromma i Stockholm* beklagar, att en veckotimme bortfallit i jämförelse med den gamla realskolans timplan.

Biologins ställning i den föreslagna timplanen för högstadiet har framkallat missnöje hos vissa remissinstanser. Det är framför allt förslaget, att undervisning i ämnet ej skulle förekomma i årskurs 8, som gjorts till föremål för kritik. Önskemål om biologiundervisning även i denna årskurs har framförts av lärarkollegiet vid *veterinärhögskolan*, lärarrådet vid *skogshögskolan*, kollegiet vid *Annedals folkskoleseminarium i Göteborg*, *Läroverkslärarnas riksförbund* och *Biologilärarnas förening*. Sistnämnda förening framhåller, att ett biologilöst år innebär, att hela undervisningen i naturbiologi på högstadiet komprimeras till ett enda år och att exkursionsmöjligheterna krymps med 50 %. Ämnets kontinuitet bryts, och det naturintresse, som kan ha väckts i årskurs 7, löper fara att slockna. Föreningen vänder sig också mot förslaget, att ämnet i årskurs 9 skulle förlora en halv veckotimme. Det torde vara en enhällig uppfattning bland lärarna, att den nuvarande kursen för klass 3³, som dock är elementär, är mycket svår att hinna med på 2,5 veckotimmar, framhåller föreningen, som föreslår, att antalet veckotimmar för ämnet skall vara 2 i årskurs 7, 1 i årskurs 8 och 2,5 i årskurs 9. Ett antal professorer och laboratorer i de biologiska ämnena vid *universitetet i Stockholm* har i ett särskilt uttalande kritiserat skolberedningens förslag såsom innebärande en standardförsämring och särskilt påpekat det otillfredsställande i att eleverna enligt förslaget skulle inhämta sina kunskaper, bortsett från humanbiologin, flera år före gymnasiestudiernas början. Krav på förstärkning av biologiundervisningen har vidare rests av kollegierna vid *folkskoleseminarierna i Kalmar* och i *Strängnäs*.

Även beträffande fysikens och kemins ställning inom grundskolan har önskemål i olika hänseenden framförts. Alternativkurser i såväl fysik som kemi har föreslagits eller ifrågasatts av vissa instanser, såsom *Tekniska läroverkens lärar-*

förbund, Tekniska läroverkens ingenjörsförbund, Läroverkslärarnas riksförbund, kollegiet vid folkskoleseminariet i Landskrona. Därvid har från ett par håll framhållits, att alternativkurser är behövliga inte bara med hänsyn till de elever, som fortsätter vid realgymnasier eller tekniska läroverk, utan även med tanke på dem, som siktar på tekniska fackskolor eller andra tekniska utbildningsvägar. Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning har föreslagit alternativkurser i fysik. Den mera krävande kursen skulle lämpa sig för elever, som väljer den större kursen i matematik. Den skulle stå öppen också för särskilt intresserade elever. Vid en gemensam undervisning får läraren anslå mycken tid för att hjälpa de svagare eleverna. Laborationerna måste då förenklas och kursinnehållet begränsas, framhåller föreningen. I andra hand föreslår föreningen, att i årskurs 9 linjerna 9g och 9t å ena sidan samt 9h, 9m och 9s å andra sidan får olika kurser. Fysik och kemi borde enligt föreningens mening vara obligatoriska ämnen även på de övriga, mera praktiskt inriktade linjerna av årskurs 9, i synnerhet som det mesta av den moderna fysiken skulle behandlas i denna årskurs. Vidare anser föreningen liksom *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, att förstärkningstimalet i fysik för årskurs 8 bör ökas från en halv till en veckotimme. Några kollegier vid *läroverk*, särskilt *Malmö latinskola*, vänder sig mot tanken på nedskärning av timtalet för kemi i jämförelse med nuvarande realskola. Som skäl åberopas bl. a. bristen på personer med kemisk utbildning. Å andra sidan har kollegiet vid *Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg* uttalat, att kemin torde bli väl tillgodosedd i det nya gymnasiet, och under denna förutsättning skulle man eventuellt kunna tänka sig en större nedskärning än vad som föreslagits, eventuellt också en sammanslagning med annat ämne, nämligen med fysik i årskurs 8 och med biologi i årskurs 9.

Tanken på en sammanslagning av fysik och kemi har också framförts från ett par andra håll. Lärarkollegiet vid *veterinärhögskolan* anser, att undervisningsplanerna bör moderniseras, så att dessa ämnen samordnas till ett ämne. *Gymnasieutredningen*, som betonar vikten av samordning mellan besläktade ämnen, uttalar, att om man accepterar den mera allmänna uppläggning av ämnena fysik och kemi, som skolberedningen föreslår, så kan det ifrågasättas, om inte en sammanslagning vore till fördel för undervisningen.

Vad gäller övningsämnenas ställning har ibland i yttrandena mera allmänt uttalats ett visst missnöje över att dessa inte beretts större utrymme på timplanen. *Samverkande bildningsförbunden*, *Arbetarnas bildningsförbund* och *Svenska landsbygdens studieförbund* har sålunda uttalat sig för att den estetiska fostran bör få större utrymme i grundskolan.

Skolberedningens förslag till timplan har, såvitt gäller musikens ställning, accepterats av bl. a. *musikaliska akademiens styrelse*, som dock säger sig ha svårt att ta ställning i fråga om högstadiet timplan för ämnesgruppen musikteckning-slöjd. Däremot har *Musiklärarnas riksförening* beklagat sig över musikens undanträngda ställning i skolan och föreslagit ytterligare en veckotimme i årskurs 6 samt dessutom en obligatorisk veckotimme i envar av årskurserna 8

och 9. Önskemål om obligatorisk undervisning i musik i årskurs 8 och på vissa eller alla linjer av årskurs 9 framföres också av kollegierna vid *folkskoleseminariet i Jönköping, högre allmänna läroverket i Bromma i Stockholm* och *statens försöksskola i Linköping*.

Beträffande den frivilliga instrumentalmusiken, kör- och solosången har några olika förslag framkommit. *Musikaliska akademiens styrelse* upprepar ett tidigare till skolberedningen framfört förslag, innebärande, att möjlighet skall beredas eleverna både på mellan- och högstadierna att delta i frivillig musikundervisning med en veckotimme för varje påbörjat 25-tal elever som beräkningsgrund. *Musiklärarnas riksförening* hemställer, att frivillig instrumentalmusikundervisning tilldelas varje skola med lägst en veckotimme per klassavdelning och att tid för kör- och orkesterverksamhet tilldelas varje skola med lägst två veckotimmar för varje påbörjat 50-tal frivilligt deltagande elever. *Skolöverstyrelsen* anser normerna för timtilldelningen alltför snäva och förordar följande normer. För frivillig instrumentalmusik (omfattande dels individuell undervisning, dels orkester- och ensemblemusik) och solosång beräknas en veckotimme per klass från och med mellanstadiet. För frivillig körsång beräknas veckotimmar i proportion till antalet kördeltagare. Upprättandet av och delning av undervisningsavdelning i körsång föreslås få ske för varje påbörjat 50-tal till deltagande anmälda elever på ifrågavarande stadium, varvid även lågstadiet ifrågakommer. Överstyrelsen har även uttalat sig i kostnadsfrågan och därvid uppfattat skolberedningens förslag så, att detta skulle avse ej blott högstadiet utan även mellanstadiet. Med utgångspunkt häri kommer överstyrelsen fram till att kostnaden för beredningens förslag efter hand till 1971 kommer att öka till 6,3 miljoner kr. Enligt överstyrelsens förslag skulle kostnaden vid samma tidpunkt uppgå till omkring 13 miljoner kr.

I anslutning till frågan om den frivilliga musikundervisningen framhåller överstyrelsen vidare lämpligheten av att, där så kan ske, skolans fostran inte begränsas till de schemabundna timmarna. Det är enligt överstyrelsens mening av stor betydelse, om skolan i samarbete med på orten verksamma ungdomsvårdande organisationer kan bidra till att intresseväckande sysselsättning beredes de elever, som är i behov av omhändertagande på sin fritid. *Länsskolnämnden i Uppsala län* betonar, att genomförandet av femdagarsveckan kommer att skapa fritidsproblem för eleverna, och föreslår en utredning om bildningsorganisationernas medverkan för organiserandet av ungdomens fritidsverksamhet. *Folkpartiets ungdomsförbund* säger sig dela skolberedningens skeptiska hållning beträffande skolans engagemang i fritidsverksamheten men förordar försöksverksamhet i några kommuner med även annan frivillig fritidsverksamhet än musik.

Vad beträffar ämnet teckning har *Teckningslärarnas riksförbund* förklarat sig acceptera möjligheten till fritt val mellan de tre estetiska ämnena musik, teckning och slöjd i årskurserna 8 och 9 endast under förutsättning att teckning blir ett obligatoriskt tvåtimmarsämne i årskurs 7 i överensstämmelse med skolberedningens förslag. Vidare har förbundet i likhet med kollegiet vid *folkskolesemi-*

nariet i Jönköping föreslagit, att frivillig undervisning i teckning anordnas på högstadiet. Från kollegiet vid *högre allmänna läroverket å Östermalm i Stockholm* föreslås däremot, att teckning skall vara obligatoriskt ämne i högstadiets samtliga klasser.

Från relativt många håll har klagomål framförts över att slöjden föreslagits få mindre utrymme än hittills. *Slöjdlärarnas riksförening* konstaterar, att nedskärningen på mellanstadiet uppgår till omkring 42 procent, något som föreningen finner ytterst betänkligt. Slöjdundervisningen i vårt land har under många år förverkligat en allmän praktisk utveckling av individen, som bidragit till fostran av händighet och teknisk skicklighet, framhåller föreningen, som förordar att slöjden får ökat timantal, förslagsvis i årskurs 5. *Sveriges textillärares riksförening* anser det vara hart när omöjligt att med det starkt reducerade timantalet medhinna kursplanerna och dessutom prestera ett fullgott arbete. Det skulle i varje fall kräva en helt annan utrustning av slöjdsalarna och en genomgripande uppbyggnad av undervisningshjälpmedlen. Föreningen är dock medveten om svårigheterna att få till stånd ett ökat utrymme för ämnet. Båda de nämnda föreningarna uttalar sig för en tillvalsgrupp bestående av språk och slöjd på högstadiet. Lärarkollegiet vid *karolinska institutet* finner det beklagligt, att ämnet slöjd fått minskat utrymme på mellanstadiet, inte minst med hänsyn till det levande intresse, som såväl pojkar som flickor i denna ålder i regel visar för detta ämne. Det synes kollegiet viktigt att tillfredsställa barnens spontana intressen i denna ålder. I flera andra yttranden beklagas den föreslagna nedskärningen och uttalas önskemål om ökat timantal, ibland i årskurserna 3—5, ibland i mellanstadiets årskurser och i några fall på högstadiet. Uttalanden av sådan innebörd har gjorts bl. a. av kollegierna vid fyra *folkskoleseminarier*, *seminariet för huslig utbildning i Uppsala* och *slöjdlärarseminariet i Linköping* samt av flera *kommuner*. I några fall kritiseras även det fria valet mellan vissa övningsämnen på högstadiet. Å andra sidan bör här nämnas, såsom framgår av den följande redogörelsen beträffande hemkunskap, att ett flertal remissinstanser förordat ökat timantal för hemkunskapen på bekostnad av slöjden.

Statstjänstemännens riksförbund anser, att kommunerna alltjämt bör ha möjlighet att anordna ytterligare undervisning i slöjd i årskurserna 4 och 5. Förslaget om att under minst 20 lektioner på mellanstadiet pojkarna skall undervisas i textilslöjd och flickorna i träslöjd, har tilltalat flera remissinstanser. Vissa kritiska synpunkter har dock framförts. *Folkskolläraryrkesförbundet* menar, att olikartad undervisning i ämnet inte bör erbjudas skilda elevgrupper utan samtliga elevgrupper, såväl pojkar som flickor, bör ges samma kvantum undervisningsstoff i de olika slöjdarterna. Liknande synpunkter anlägges av *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Yrkeskvinnors samarbetsförbund*. *TCO* säger sig ej kunna ta ställning till vilken omfattning ett utbyte av slöjdart bör få men vill framhålla vikten av att valet av slöjdart icke sker så, att flickorna generellt söker sig till textilslöjden och pojkarna till trä- och metallslöjden. *Söderköpings stad* ifrågasätter, om det ej vore bäst med obligatorisk undervisning i textilslöjd i årskurs 3

och därefter fritt val. Bland de förslag, som i övrigt framföres i denna fråga, må slutligen nämnas, att *Slöjdlärarnas riksförening* förordar, att utbytet göres i årskurs 5 och omfattar hela höstterminen.

Indelningen i grupper vid undervisningen i slöjd behandlas i samband med frågor om antalet elever i klasser och grupper.

När det gäller önskemål om ökat timantal för enskilda ämnen, finns det ett ämne, som återkommer i remissyttrandena med särskilt hög frekvens, nämligen hemkunskap. Detta ämnes utrymme på schemat har berörts av ett mycket stort antal av de hörda kommunerna och därjämte av ett femtiotal andra remissinstanser, vilka praktiskt taget alla uttryckt önskemål om ökat timantal för ämnet eller beklagat, att skolberedningen ej ansett sig böra tilldela ämnet mer än 3 obligatoriska veckotimmar, samtliga i årskurs 7. Det är instanser av skiftande slag, som slutit upp bakom ämnet, såsom *skolöverstyrelsen*, det stora flertalet *läns-skolnämnder*, flera kollegier vid *folkskoleseminarier*, *lantbruksstyrelsen*, *statens konsumentråd*, samt ett stort antal *organisationer*, t. ex. *Kooperativa förbundet*, *Målsmännens riksförbund*, *Fredrika-Bremer-förbundet*, *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* och de *politiska kvinnoförbunden*. Ofta betonas ämnets vikt och svårigheten att nå det för ämnet uppställda målet på den av beredningen föreslagna tiden. Det vanligaste förslaget går ut på att ämnet erhåller ytterligare en veckotimme i årskurs 7. Detta föreslås av bl. a. *skolöverstyrelsen*, *överstyrelsen för yrkesutbildning* och många *länsskolnämnder*. Vissa instanser, bl. a. *lantbruksstyrelsen* förordar 5 veckotimmar, såsom i särskilt yttrande föreslagits av skolberedningens ledamöter Maj Larsson och Birgitta Sjöqvist. I några yttranden föreslås 4 veckotimmar i årskurs 7 och därutöver 2 veckotimmar i årskurs 8 eller 9. Denna linje företrädes av kollegiet vid *seminariet för huslig utbildning i Uppsala*, *Svenska skolkökslärarinnors förening* och *Blivande lärares riksförbund*. Ett par kollegier vid *folkskoleseminarier* anser, att hemkunskapen ej borde avföras från mellanstadiet.

Frågan varifrån det ökade timtalet för hemkunskapen skulle tas har ofta förbigåtts men dock berörts i många yttranden. Den dominerande åsikten synes vara, att en ökning för hemkunskapens del bör gå ut över något annat övningsämne, företrädesvis slöjden.

Förslaget att en veckotimme i slöjd i årskurs 6 skall få utbytas mot hemkunskap efter beslut av skolstyrelsen, har mötts av viss kritik från *länsskolnämnderna i Skaraborgs och Värmlands län*. Det framhålles, att eleverna vid inträdet på högstadiet bör ha samma utgångsläge i ämnet och att svårigheterna att skaffa lärare för en veckotimme blir mycket stora.

Sveriges förskollärares riksförbund framkastar tanken på att familjekunskapen skulle utgöra ett särskilt ämne i grundskolan.

Även för gymnastikens del har önskemål om ökat timantal framförts i icke så få yttranden. De kritiska rösterna är nästan genomgående samstämmiga på en punkt, nämligen i fråga om timantalet i årskurs 9. Att gymnastiken bör erhålla tre veckotimmar även i denna årskurs betonas av direktionen över gym-

nastiska centralinstitutet, Svenska läkaresällskapet, Svenska skolläkarföreningen, Gymnastiklärarsällskapet, Svenska skolidrottsförbundet, Sveriges riksidrottsförbund samt Skid- och friluftsförbundet. Den av skolberedningen föreslagna reduktionen till två veckotimmar i årskurs 9 beklagas även av kollegierna vid vissa *folkskoleseminarier* och vid *högre allmänna läroverket i Bromma i Stockholm* samt av enstaka *kommuner*. I motiveringarna understrykes betydelsen av den fysiska fostran. Inte sällan betonas, att kroppsövningarna är särskilt betydelsefulla i vår tid med dess tilltagande motorisering och automation. Några instanser erinrar också om att gymnastiken hittills i vissa skolformer och på vissa stadier haft fyra veckotimmar till sitt förfogande.

I ett flertal yttranden riktas kritik mot förslaget att friluftsdagarna i viss utsträckning skall utnyttjas till studiebesök, undervisning i trafikknuskap och barnavård m. m. Synpunkter på denna fråga redovisas emellertid närmare i ett följande avsnitt om vissa administrativa frågor.

Åtskilliga instanser ställer sig avvisande till tanken att undervisningen i barnavård skall förläggas till friluftsdagar. Mestadels har därvid frågan setts ur den nyss berörda aspekten, att friluftsdagarna behöver tas i anspråk för sitt egentliga ändamål. Men i några yttranden hävdas, att ämnet är av sådan vikt, att det bör placeras på schemabunden tid och erhålla ökat timantal. Bl. a. har *Svenska barnavårdslärarinnors förening* och *överstyrelsen för yrkesutbildning* gett uttryck åt denna åsikt. *Skolöverstyrelsen* har framlagt ett konkret förslag rörande ämnets ställning i grundskolan. Överstyrelsen tillstyrker härvid, att undervisningen i barnavård flyttas från åttonde till nionde årskursen. Förslaget i övrigt presenterar överstyrelsen på följande sätt.

För att undervisningen i barnavård skall bli till nytta för eleverna bör den omfatta minst en halv veckotimme, som förlägges så, att kompetenta lärare kan erhållas. Undervisningen har hittills ingått som ett moment i ämnet hemkunskap, där en klass normalt är delad i två grupper (Fs 106 § 3 mom.). Då barnavården nu brytes ut från hemkunskapen, föreslår överstyrelsen dels att den allttjämt blir delaktig av samma delningsbestämmelser som hemkunskapen, dels att den uppföres på timplanen och får tid anvisad i motsvarande form som den praktiska yrkesorienteringen. Arrangemanget medför liksom den praktiska yrkesorienteringen i årskurs 8 ingen inskränkning av något ämne på timplanen utan i stället undervisning i halv klass enligt ordinarie schema med kvarvarande elever under erforderlig tid, i detta fall sammanlagt motsvarande en halv veckotimme.

Skolöverstyrelsen föreslår som tidigare antytts vissa förändringar i de framlagda timplanerna. Överstyrelsen finner, att ämnet hemkunskap drabbats orimligt hårt, och föreslår, att ämnets timtal i årskurs 7 ökas från 3 till 4. Enligt överstyrelsens förslag tages denna fjärde veckotimme från ämnet kristendomskunskap, som återfår en veckotimme i årskurs 9, där den enligt överstyrelsens mening bör få ökat värde. I denna årskurs tages vidare inom linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s en veckotimme från ämnet svenska, som enligt överstyrelsens förslag i gengäld får en förstärkningstimme, samt inom linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p

en veckotimme från tillvalsämnen, som minskar till 21 veckotimmar. Överstyrelsen finner vidare, att skolberedningen i sin berättigade strävan att göra tillvalsmöjligheterna på högstadiet mera överskådliga kommit att begränsa de praktiska inslagen alltför hårt. Härvid synes överstyrelsen i första hand syfta på årskurserna 7 och 8, där överstyrelsen vill införa verkstadsarbete som alternativ till slöjd i olika tillvalsgrupper. Överstyrelsen uttalar vidare, att möjligheterna till en meningsfull kombination av ett kvalificerat praktiskt tillvalsämne med annat teoretiskt eller praktiskt tillvalsämne bör bevaras i större utsträckning än i skolberedningens förslag, t. ex. kombinationen verkstadsarbete-engelska. Motsvarande kombinationsmöjligheter vid linjevalet i årskurs 9, övergångsformer mellan en praktisk och en teoretisk studieriktning, måste skapas som ersättning för dem som försvinner. Då antalet direkt yrkesförberedande grenar/linjer starkt reduceras, bör enligt överstyrelsen vidgade möjligheter till tillval av läroämnena öppnas inom de kvarvarande linjerna. I syfte att minska klyftan mellan teoretiska och praktiska studievägar föreslår överstyrelsen vissa modifikationer beträffande tillvalsämnen i årskurserna 7 och 8 samt linjer och tillvalsämnen i årskurs 9, som framgår av följande.

I fråga om tillvalsämnen i årskurserna 7 och 8 föreslår överstyrelsen verkstadsarbete som alternativ till slöjd i alla tillämpliga sammanhang. Tillvalsgruppen 7: 4 kompletteras sålunda med alternativet verkstadsarbete 3 veckotimmar och 7: 5 med verkstadsarbete 5 veckotimmar. I det senare sammanhanget, när veckotimtalet är tillräckligt för ändamålet, inkluderas yrkesritning. På motsvarande sätt införes verkstadsarbete 4 veckotimmar som alternativ i tillvalsgrupperna 8: 7 och 8: 8, medan verkstadsarbete 7 veckotimmar kompletteras med yrkesritning i tillvalsgrupp 8: 9. Genom dessa kompletteringar öppnas samtidigt möjlighet till för eleverna meningsfulla kombinationer av verkstadsarbete med andra teoretiska och praktiska ämnen: engelska (8: 7), svenska/matematik (7: 4), maskinskrivning (8: 8) och yrkesritning (7: 5 och 8: 9). Överstyrelsen har även övervägt i vad mån den sålunda företagna ökningen av antalet underalternativ kan kompenseras genom eliminering av några av beredningen föreslagna alternativ. I årskurs 7 har detta befunnits möjligt, då alternativet svenska 2 veckotimmar ena terminen + matematik 2 veckotimmar andra terminen kunnat avföras såsom mindre nödvändigt i grupperna 7: 2 och 7: 4.

På de linjer, där antalet obligatoriska läroämnena är starkt begränsat — 9mek, 9ha, 9ht och 9p — bör möjligheterna till kompletterande tillval av läroämnena förbättras. I första hand bör möjlighet till tillval av engelska med fullt timtal — större eller mindre kurs — öppnas på alla fyra linjerna. Detta bör i och för sig inte medföra tvång att eliminera övningsämnena. Därutöver bör på var och en av dessa fyra linjer ytterligare möjligheter skapas för eleverna att förkovra sig inom ett kunskapsområde, motsvarande något av de övriga, inom linjen icke obligatoriska läroämnena. Därvid kommer matematiken i första rummet i fråga inom 9mek, 9ha och 9ht, bl. a. med hänsyn till olika alternativ för fortsatt utbildning efter dessa linjer. Överstyrelsen har övervägt möjligheten att inom dessa linjer erbjuda eleverna tillval av matematik med fullt timtal, 4 veckotimmar. Detta skulle emellertid komma att alltför hårt inkräkta på yrkesämnena. Överstyrelsen begränsar sig därför till att förordna, att matematikintresserade elever inom 9mek och 9ha bereds tillfälle till individuellt kompletterande studier i matematik, närmast med stöd av korrespondenskurser,

i samband med undervisningen i yrkesräkning respektive handelsräkning, samt att eleverna inom 9ht, där särskild tid ej anslagits till räkning, bereds tillfälle att tillvälja 2 veckotimmar matematik. Överstyrelsen avser att återkomma till hithörande undervisningsfrågor vid behandlingen av grundskolans läroplan men har i detta sammanhang ansett sig böra redovisa de synpunkter på undervisningen i räkning/matematik inom berörda linjer, som måste beaktas vid avvägningen av timplanen.

Inom 9ha är det av särskild vikt, att fortsatta studier i det andra främmande språket — tyska/franska — möjliggöres. Då de språkintrasserade eleverna på denna linje i stor utsträckning måste beräknas tidigare ha tillhört tillvalsgrupp 8:5, får man begränsa sig till den mindre kursen med 2 veckotimmar. Samma kurs läses även inom 9m, med vilken samläsning kan bli aktuell.

Inom 9p slutligen med dess brett orienterande syftning synes det mest ändamålsenligt att bereda de elever, som vill vidga sin teoretiska orientering utöver de obligatoriska läroämnena, tillfälle att fullfölja den orientering om den moderna naturvetenskapligt-tekniska världsbilden som kursen i fysik eller kemi ger.

Ytterligare en väsentlig förstärkning av utbildningsmöjligheterna inom här berörda linjer finner överstyrelsen sig ha anledning förorda. Det gäller yrkesteorien inom 9mek. De yrkesteoriska ämnen, som är mest angelägna vid en mekanisk grundutbildning, och den tid, som erfordras för en effektiv undervisning i dem, kan med stöd av en omfattande erfarenhet inom försöksverksamheten anges på följande sätt: materiallära, verktygs- och verktygsmaskinlära 2 veckotimmar, yrkesritning/ritteknik 2 veckotimmar, yrkesräkning 3 veckotimmar. Överstyrelsen föreslår, att undervisningen i yrkesteorin inom linjen koncentreras till dessa ämnen och att de upptas i timplanen med angivna timtal. Då detta innebär en ökning av timtalet i yrkesteorin med 2 veckotimmar, och en motsvarande inskränkning av tiden för yrkesarbete ej kan rekommenderas, ser sig överstyrelsen nödsakad föreslå, att musik/teckning utgår på denna linje; ämnet teckning kan i viss mån anses ersatt genom yrkesritning/ritteknik. Musikintrasserade elever bör i viss utsträckning kunna finna ersättning för den förlorade musikundervisningen i den frivilliga musikutbildningen. Med en närmare specifikation av yrkesarbetet inom linjen bör anstå tills läroplanen behandlas; överstyrelsen finner det i detta sammanhang tillräckligt att klassificera yrkesarbetet som mekaniskt verkstadsarbete.

Det inom dessa fyra linjer fakultativa tillval av läroämnena, som överstyrelsen föreslår, måste ske på bekostnad av yrkesarbetet inom 9mek och 9p samt motsvarande praktiskt arbete inom 9ha och 9ht. För att inte detta praktiska arbete skall inkräktas alltför hårt genom de teoretiska tillvalen, måste vid tillval av ett andra läroämne inom 9p, 9ha och 9ht även övningsämnestimmarna tas i anspråk.

Tillval av de angivna läroämnena bör tillåtas även när det endast rör sig om enstaka elever. I sådant fall bör samundervisning ske med annan linje, där dessa läroämnena förekommer. Särskilt önskvärd är samundervisning mellan linjer med besläktad intresseinriktning. I sådana fall torde samundervisningen ofta med fördel kunna utsträckas till att omfatta för berörda linjer gemensamma, obligatoriska läroämnena med lika veckotimtal. Har linjerna därjämte vissa yrkesämnen gemensamma, vidgas möjligheten till samundervisning ytterligare. Detta är fallet med 9mek och 9t enligt här framlagda förslag. Denna samundervisningsmöjlighet är i och för sig värdefull och bör utnyttjas i största möjliga utsträckning, då den kan bidra till att göra uppdelningen i en »teoretisk»

och en »praktisk» elevgrupp inom samma intresseriktning mindre definitiv. — Givetvis bör det som hittills tillkomma den lokala skolledningen att ange de valkombinationer för de fakultativa tillvalstimmarna, som inom ramen för timplanen avses komma att tillämpas på orten.

För att undervisningen med syfte att bibringa eleverna tekniska grundbegrepp skall få arbetsbetingelser inom grundskolan, som mera närmar sig förhållandena inom försöksskolan, där 9 veckotimmar anslagits för ändamålet, bör ytterligare minst 2 veckotimmar tillföras »teknisk orientering» i 9t. Detta kan ske genom att 9t i fråga om övningsämnen jämföras med 9p, 9ha och 9ht. Den fördelning av dessa 6 veckotimmar teknisk undervisning som med ledning av försöksverksamheten kan bedömas som mest ändamålsenlig och effektiv, är: materiallära, verktygs- och verktygsmaskinlära 2 veckotimmar + verkstadsarbete (demonstrationer och praktiska tillämpningsövningar till föregående ämne på skolverkstaden) 2 veckotimmar + yrkesritning/ritteknik 2 veckotimmar. Skolstyrelse, som så önskar, synes därjämte böra få rätt att erbjuda elever i 9t, vilka ej tidigare haft verkstadsarbete, ytterligare 2 veckotimmar verkstadsarbete som alternativ till övningsämnena. Lämpade för samundervisning med 9mek är materiallära, verktygs- och verktygsmaskinlära (2 vtr), yrkesritning/ritteknik (2 vtr) samt eventuellt förekommande extra tillval av verkstadsarbete (2 vtr).

För 9m föreslår överstyrelsen en motsvarande förstärkning av handelskunskapen till 6 veckotimmar. Med specifikationen av detta ämne på delämnena torde böra anstå tills läroplanen behandlas. Linjen jämföras i fråga om övningsämnen helt med 9p, 9ha och 9ht.

Frågan om det för grundskolans högstadium erforderliga elevunderlaget berörs av relativt få remissinstanser. Av dessa anser ett flertal att den av skolberedningen föreslagna högstadieorganisationen kräver ett större elevunderlag än vad som angivits av beredningen, medan andra däremot särskilt uttalar sig för mindre högstadier.

För behov av ett större elevunderlag uttalar sig bl. a. *länskolnämnderna i Östergötlands, Kalmar, Kristianstads och Malmöhus län*. Som skäl härför anför bl. a., att beredningens beräkningar bygger på en från skolorganisatorisk synpunkt nästan idealisk fördelning av eleverna på högstadiet. En sådan fördelning torde emellertid sällan föreligga, om man låter eleverna välja fritt. Sistnämnda synpunkter framföres även av *länskolnämnden i Kronobergs län*, som framhåller vikten av att genom tillräckligt elevunderlag, vilket dock ej enligt nämnden behöver vara större än för försöksskolans högstadium, säkerställa goda valmöjligheter för eleverna, där detta kan ske utan eftergift beträffande kravet på rimliga skolskjutsförhållanden. Svårigheterna att bedöma huruvida ett givet elevantal bildar ett tillräckligt stabilt underlag för upprättandet av ett fullständigt högstadium framhålles även av *länskolnämnden i Blekinge län*. Tveksam gentemot beredningens förslag i denna del ställer sig också *länsstyrelsen i Kalmar län*, som anser, att endast då särskilda geografiska eller befolkningsmässiga skäl föreligger bör högstadier kunna upprättas med ett elevunderlag på endast 75 elever. Liknande uppfattning redovisas av *länsstyrelsen i Malmöhus län*, som framhåller angelägenheten av att befolkningsmässigt till-

räckligt stora högstadieområden tillskapas. Som skäl härför anföres, att det är angeläget att de högstadier, som kommer till stånd, blir kvalitativt väl tillgodosedda och därigenom attraktiva för både lärare och elever samt till bästa gagn för sin orts och sitt områdes allmänna utveckling. Sistnämnda synpunkter framföres även av *Hörnefors* kommun, som anser att den linjedelning som föreslagits i årskurs 9 knappast kan genomföras helt i mindre högstadieområden. Genomförandet av grundskolan måste därför enligt kommunen förutsätta skolområden, som har en sådan storlek att en verklig linjefördelning kan genomföras och som kan garantera en differentiering av undervisningen även för barn från glesbygder och mindre distrikt. — I yttranden från mindre kommuner är det för övrigt relativt vanligt, att man med större eller mindre grad av besvikelse konstaterar, att för den egna kommunens del endast ett begränsat antal av de föreslagna linjerna i årskurs 9 kan komma att upprättas. — Olägenheterna med alltför små högstadier framhålls vidare även av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som understryker vikten av att vid planeringen av högstadierna i första hand de utbildningsmässiga, kvalitativa synpunkterna måste bli tillgodosedda.

En i huvudsak positiv inställning till beredningens uttalanden i förevarande del redovisas av *skolöverstyrelsen, länskolnämnderna i Skaraborgs och Västmanlands län* samt *Folkskollärary Federationen* och *TCO*. Överstyrelsen anser dock, att beredningen något överskattat möjligheten att på basis av elevernas fria val upprätta praktiska linjer vid mindre och normalstora högstadier. Att 25 elever — 35 procent av 70 — som väljer praktiska linjer, av fritt val fördelar sig så harmoniskt, att tre linjer kan upprättas, måste enligt överstyrelsen anses så sällsynt, att det inte bör tagas med i en kalkyl över differentieringsmöjligheterna. Länskolnämnden i Västmanlands län framhåller, att beredningens förslag innebär, att även de minsta kommuner kan organisera en god högstadieorganisation. Samtidigt hävdar också nämnden med bestämdhet, att de tvåparallelliga högstadierna i pedagogiskt och fostrande hänseende är absolut fullvärdiga med de flerparallelliga. Beredningens påstående att de små högstadierna skulle vara i högre grad lärarkonsumerande finner nämnden inte gälla under alla förhållanden. Till förmån för de små högstadierna uttalar sig också länskolnämnden i Skaraborgs län, som varnar för den nu enligt nämnden rådande tendensen att skapa alltför stora högstadieanläggningar. Sistnämnda uppfattning delas av *Folkskollärary Federationen*, som särskilt framhåller de betydande olägenheter, som stora skolenheter medför ur ordnings- och disciplin-synpunkt. Liknande synpunkter redovisas av *Anderslövs* kommun, som påpekar, att det inte är utan vidare givet, att stora skolenheter är överlägsna de mindre rent pedagogiskt sett. Med hänsyn till skolans uppgift att vara fostrande och karaktärsdanande för eleverna, bör man enligt kommunens mening vara försiktig vid utformningen av högstadierna och inte låta sig vilseledas av kunskapsmässiga fördelar av svårbestämbar art på bekostnad av andra lika betydelsefulla värden. Den personliga kontakten mellan lärare och elever får

inte försvåras i högre grad än vad som är oundgängligen nödvändigt, påpekar kommunen.

Beträffande de grundläggande principerna för skolplaneringen framhåller *länskolnämnden i Skaraborgs län* i detta sammanhang, att de planerande myndigheterna i de flesta fall måste utreda och beakta låg- och mellanstadiernas framtida organisation i samband med att högstadieorganisationen utredes. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller vikten av att hänsyn toges till näringslivets framtida utveckling vid planerandet av högstudier. Styrelsen varnar även för en uppdelning av högstadiet på flera orter inom samma kommun, något som dock enligt styrelsen i många fall måste ske till följd av att eleverna i glesbygden eljest skulle få orimligt lång skolväg.

Övervägande delen av de remissorgan, som berört frågan om partiella högstudier anser i likhet med beredningen att sådana högstudier icke bör inrättas. En direkt negativ inställning till denna högstadieform redovisas sålunda av bl. a. *skolöverstyrelsen, länskolnämnderna i Kronobergs, Blekinge, Malmöhus och Skaraborgs län* samt *Folkskollärary Federationen, Örebro stad och Kiruna stad*. Som skäl härför åberopas av länskolnämnden i Blekinge län, att erfarenheterna av högstudier av ifrågavarande art varit negativa. På grundval av erfarenheterna från högstadieplaneringen inom länet anser *länskolnämnden i Gävleborgs län*, som bestämt avstyrker spjälkade högstudier, det önskvärt att frågan om möjligheten att anordna avkortade högstudier med två paralleller i årskurserna 7 och 8 ej skall anses avförd från den aktuella diskussionen. Till stöd härför anföres följande.

Man kan ej bortse från möjligheten, att för elever, som eljest skulle resa långa skolvägar eller inackorderas, nackdelarna med färre tillvalsmöjligheter kunde väl uppvägas av de fördelar, som en skolgång i hemmiljö med kortare skolresor skulle medföra. Det bör ej heller a priori anses ogenomförbart, att med stimulans av ekonomisk art uppmuntra lärare med erforderlig kompetens att söka sig till tjänster vid högstudier av här berörd art, även om vederbörande lärare därigenom skulle riskera att få undervisa i andra ämnen än som normalt ingår i egen tjänst.

Tveksam till beredningens negativa inställning till de partiella högstadierna ställer sig en och annan kommun. *Håbo kommun* anser, att det finns områden, där man måste föredra ett avkortat högstadium som alternativ till mycket långa resor eller inackordering.

Länskolnämnden i Gävleborgs län utgår ifrån att enkla högstudier av s. k. glesbygdstyp även framdeles skall kunna organiseras, varvid nämnden förutsätter visst samarbete med fullständigt högstadium i annat högstadieområde i egen eller annan kommun.

Beredningens förslag till ett visst interkommunalt samarbete, innebärande att enstaka elever ett visst år överföres från ett högstadium till ett annat, tillstyrkes särskilt av *länskolnämnderna i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar och*

Blekinge län. Ifrågavarande samarbete bör enligt *länskolnämnderna i Kristianstads och Malmöhus län* ej gälla endast visst år, eftersom man i många fall kan förutse behov av samarbete för längre tid än ett läsår. Av samma uppfattning är *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som anser, att ett mellankommunalt samarbete av ifrågavarande art i en del fall bör få en fast organisation, vilken emellertid bör kunna ändras, därest förutsättningarna för undervisning enligt viss linje ändras. Att riktlinjer för dylikt samarbete i en del fall uppdrages på längre sikt synes länsstyrelsen vara av värde såväl för dem som handhar skolväsendets organisation som för eleverna. För ett mera regelmässigt samarbete på detta område uttalar sig även några kommuner, däribland *Degerfors kommun* (Västerbottens län), som framhåller, att de mindre kommunerna genom ett samarbete på längre sikt skulle kunna erbjuda en fullständig högstadiundervisning åt sina elever. Liknande synpunkter redovisas av *Örnsköldsviks stad*, som även betonar, att ett mera fast organiserat samarbete icke behöver betyda att vare sig avkortade eller spjälkade högstudier behöver upprättas. Ifrån *Munkedals kommun* hävdas, att principen om fullständiga högstudier inte bör föranleda så bundna bestämmelser, att från vanlig kommunalekonomisk synpunkt naturliga och från pedagogisk synpunkt försvarbara besparingar av byggnader hindras, t. ex. i fråga om uppförande av en skolverkstad eller dylikt som kan betjäna två högstadieskolor.

Länskolnämnden i Kronobergs län påpekar, att beredningen i sitt förslag gör samarbete av ifrågavarande slag beroende av den förutsättningen, att en av kommunerna skall ensam ha underlag för vederbörlig linje. Denna begränsning synes nämnden omotiverad. Om i berörda kommuner sammanlagt så många elever väljer en viss linje att minimifordringarna uppfylles och samverkan är möjlig och lämplig, bör enligt nämnden linjen ifråga få inrättas i en av kommunerna.

Riksförbundet landsbygdens folk understryker i detta sammanhang vikten av att elevernas utbildningsönsknings så långt möjligt blir tillgodosedda också på landsbygden och anser, att visst samarbete därvid kan ske mellan olika skoldistrikt, så att elever från skola där viss utbildningslinje inte kunnat upprättas överföres till annan skola.

Beredningens uttalanden om viss samorganisation mellan grundskolas högstadium eller del därav och annan skolform beröres i en del yttrandena.

Delade meningar råder om lämpligheten av att sammanföra högstadium med gymnasium. *Skolöverstyrelsen* finner det i princip önskvärt, att ett gymnasium är förenat med ett högstadium. Enligt överstyrelsen vinnes därigenom bl. a. att såväl lärare som speciallokaler, t. ex. naturvetenskapliga institutioner, kan utnyttjas effektivt. Den dagliga kontakten mellan lärarna på de olika stadierna är dessutom värdefull. Gymnasiets lärare konfronteras härigenom med pro-

blemen på närmast lägre stadium och lär känna dess olika elevkategorier samt får bättre klart för sig vad de i fråga om kunskaper kan kräva av de elever, som de tar emot från högstadiet. Överstyrelsen finner det också värdefullt, om lärare med vederbörlig kompetens kan beredas undervisning på båda stadierna. Separata gymnasier bör enligt överstyrelsens mening endast förekomma, då särskilda skäl kan föranleda undantag från den generella regeln, att gymnasium bör vara förenat med högstadium. Kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* framhåller särskilt de pedagogiska fördelarna av att lärarna samtidigt kan få undervisa på både högstadium och gymnasium och finner, att det skulle vara synnerligen olyckligt, om gymnasium och högstadium organiserades »som vattentäta skott». *Läroverkslärarnas riksförbund* tillstyrker att årskurs 9g som regel skall vara förenad med högstadiet, men understryker samtidigt vikten av att gymnasier förenas med ett högstadium av grundskolan. Såväl pedagogiska som organisatoriska skäl talar för denna sammanhållning. Lärarna på de båda stadierna kan ömsesidigt utbyta erfarenheter av respektive stadiers undervisningsproblem och elevmaterial. Av mycket stor betydelse för kontinuiteten i undervisningen är möjligheten för lärare från ett högre stadium att undervisa på det lägre stadiet och vice versa. Förbundet påpekar vidare, att det går lättare att effektivt utnyttja lokaler och institutioner, om ett högstadium är förenat med gymnasium.

Annan uppfattning beträffande högstadiets placering hävdas bl. a. av *länskolnämnden i Uppsala län*. Nämnden framhåller svårigheten att bemästra de jätteskolor, som skulle uppstå, om man förde samman ett större gymnasium med ett fullständigt högstadium med alla dess paralleller. För att undvika detta skulle man bli tvingad att stympa högstadiet, vilket skulle innebära, att endast några av högstadiets linjer komme att sammanföras med gymnasiet. Utan tvekan skulle detta enligt nämnden leda till att såväl elevernas målsmän som deras lärare komme att betrakta dessa linjer som förnämligare än de övriga och därför eftersträvansvärda. Nämnden anser att gymnasierna som regel bör vara fristående samt finner det angeläget, att frågan om gymnasiernas frigörande från grundskolan blir föremål för ytterligare övervägande. Enligt *Folkskollärary Federationen* bör strävan vara att så långt möjligt hålla den obligatoriska skolan samlad och skild från övriga skolformer. Det kan dock enligt federationen ej helt undvikas att under en övergångstid den obligatoriska skolan eller del därav placeras tillsammans med t. ex. gymnasium. Federationen betonar dock att en dylik anordning skall ses som undantagsfall, betingad av lokalförhållanden. Detta får under inga förhållanden leda till ett system, som kan uppfattas som en klyvning av den nioåriga skolan. Placeringen av ett högstadium till en skola med gymnasium innebär således ingen klassificering av detta högstadium i förhållande till andra högstudier. *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* framhåller, att en samorganisation mellan högstudier och gymnasier otvivelaktigt skulle påverka principen om högstadiernas likställdhet och destruk-

tivt inverka på grundskolan. Ett högstadium förlagt till läroverksbyggnaden kan ge det ett sken av en bättre undervisning. *Gymnasieutredningen* påpekar, att frågan om samorganisation av olika skolformer ej bör slutligt avgöras, förrän utredningen framlagt sina förslag. Utredningen kommer i enlighet med sina direktiv att ingående behandla dessa problem, när större klarhet vunnits beträffande gymnasiets utformning i övrigt. Utredningen utgår från att myndigheterna ej genom principiella ställningstaganden i ena eller andra riktningen kommer att föregripa utredningens förslag.

I fråga om förläggning av viss linje av årskurs 9 till gymnasium eller fackskola hävdar *Sveriges skoldirektörsförening* det väsentliga i principen om den organisatoriska sammanhållningen av högstadiet, så att inte viss linje i årskurs 9 utbrytes för att förläggas i anslutning till frivillig skolform. *Länsskolnämnden i Kronobergs län* anser det vara ett absolut krav att 9g skall kvarstanna inom grundskolan och *gymnasieutredningen* finner de av skolberedningen anförda argumenten för bibehållande av 9g inom grundskolan övertygande. *Tekniska läroverkens lärarförbund* framhåller, att valmöjligheten till gymnasieutbildning starkt skulle försämrats, om 9g förlades till allmänt gymnasium. Enligt förbundet kan vidare en organisatorisk samordning mellan den föreslagna tekniska fackskolan och 9t komma att bidra till den uppfattningen, att 9t är den enda vägen till teknisk fackskola och att valet av 9t utesluter annan vidare utbildning. Ej heller *Tekniska läroverkens ingenjörsförbund* anser att 9t bör samordnas med den tekniska fackskolan i organisatoriskt avseende. Samordnandet av en lägre och en högre skolform påverkar i alltför hög grad eleverna att fortsätta inom samma skolorganisation.

I fråga om samorganisation mellan fackskola och grundskola anför *Läroverkslärarnas riksförbund* i huvudsak följande.

Vid anknytningen av fackskolan till grundskolans högstadium bör försiktighet iakttagas. Utöver av skolberedningen anförda nackdelar bör observeras att samtliga fackskollinjer kommer att kräva dyrbar utrustning. De bör därför under alla förhållanden centraliseras till skolanläggningar, där denna materiel kan utnyttjas.

Avsevärda pedagogiska skäl talar för en anknytning till en fackskola av motsvarande linje av årskurs 9, inte minst möjligheten att undvika alltför täta lärarbyten. Uppenbarligen blir denna organisationstyp aktuell främst för relativt stora kommuner med flera högstadietområden. Ofta torde där till fackskolan komma att knytas ett högstadium. Detta kan då tänkas vara fullständigt, men i årskurs 9 mer specialiserat på fackskolan motsvarande linjer än på övriga. Mot ett sådant arrangemang bör principiella betänkligheter vara mindre än vid en förläggning av enbart årskurs 9 till fackskolan. Möjligheten till sådana utvägar bör vara särskilt nära till hands under den första uppbyggnaden av fackskolorna, eftersom annars projektering av nödvändiga nybyggnader försvåras i mycket hög grad.

Framförda synpunkter på frågan om hänförande av vissa linjer av årskurs 9 till yrkesskolan m. m. redovisas i ett följande avsnitt om yrkesförberedande utbildning.

Yrkesorientering

(SB kapitel 20)

Skolberedningen

Studie- och yrkesorientering i olika former utgör av flera skäl en viktig del av grundskolans verksamhet, framhåller skolberedningen inledningsvis i förevarande avsnitt av sitt betänkande (kap. 20). Efter en redogörelse för nuvarande förekomst och utformning i försöksskolan och andra skolformer behandlar beredningen några organisatoriska frågor i samband med yrkesorienteringen, främst den teoretiska delen av denna.

Skolberedningen har under sitt arbete erfarit att skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen, i visst samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning ägnat yrkesorienteringsfrågorna ingående uppmärksamhet i form av vissa utredningar. Beredningen, som framhåller att den tillmäter frågan om yrkesvägledningens mer slutgiltiga lösning stor betydelse, anser sig under sådana förhållanden sakna anledning att själv framlägga mer definitiva förslag och begränsar sig därför till att framföra vissa, mer allmänna synpunkter med en önskan om att dessa skulle beaktas under det fortsatta utredningsarbetet.

Yrkesorienteringen är ett led i skolans personlighetsfostrande verksamhet, uttalar beredningen, och ett värdefullt bidrag till den orientering om samhället och arbetslivet som skolan skall ge. Försöksverksamheten har emellertid givit vid handen, att det inte är helt lätt att infoga yrkesorienteringen i skolans verksamhet i övrigt. Ansvaret måste fördelas på många händer, och skolan kan inte utan bistånd från näringslivet och från arbetsmarknadsorganen tillfredsställande fullgöra uppgiften.

Det slutliga ansvaret för den yrkesorienterande verksamheten liksom för all annan skolans verksamhet måste ligga hos rektor. Då det gäller den enskilde eleven och hans fostran är det naturligt, att klassföreståndaren i samverkan med övriga lärare i klassen liksom med sådana övriga befattningshavare i skolan som har upplysningar att lämna om eleven bör ha goda möjligheter att ge eleven och dennes målsman värdefulla upplysningar till stöd för deras beslut i fråga om elevens val av fortsatt studieväg. I fråga om den allmänna delen av undervisningen i yrkesorientering har varierande praxis rått under försöksåren. Även om åtskilliga skäl talar för att denna undervisning bör ingå som en naturlig del i ämnet samhällskunskap, vilket dock förutsätter att lärarna i detta ämne får en kompletterande utbildning i hithörande frågor, bör denna fråga upptas till vidare behandling tillsammans med övriga vid pågående utredning av dessa frågor.

Om yrkesvägledningen inte enbart skall resultera i en rad spridda ansatser, behövs det en sammanhållande kraft, skolans speciella yrkesvägledare, som kan hjälpa varje elev att sammanfatta hans situation. I detta *kontaktarbete* bör yrkesvägledaren liksom hittills samråda med skolledare, lärare, medicinsk och psykologisk personal samt föräldrar liksom med arbetsförmedlingens personal. Det är därför angeläget, att den nya grundskolan har tillgång till särskild sakkunskap i dessa frågor, dvs. en befattningshavare som har specialutbildning för studie- och yrkesvägledning. Helt bör sådan expertis kontinuerligt stå till förfogande för varje högstadieskola.

Denna del av skolans arbete är sammansatt av flera olika komponenter, de flesta med förankring i skolans arbete men en del med tyngdpunkten utanför skolan.

Med den vikt som beredningen tillmäter skolans orienterande verksamhet som ett medel för att på ett rätt sätt främja elevens fria, personliga utveckling måste naturligen utgångspunkten för lösande av de med yrkesorienteringen förknippade organisatoriska och administrativa frågorna vara skolan och skolans ansvar för och vård om den enskilde eleven. Även med utgångspunkt i detta måste dock hänsyn tas till förhållanden och utveckling utanför skolan, i det arbetsliv till vilket eleven snart nog skall övergå.

Frågan om den praktiska yrkesorienteringen, som under försöksverksamheten med nioårig enhetsskola förekommit som tillvalsämne med fyra veckotimmar i åttonde årskursen, inledes med en redogörelse för nuvarande utformning och erfarenheterna från försöksskolan (SB s. 361 f.). Beredningen preciserar därefter några frågeställningar av betydelse för handläggningen och redovisar därjämte (SB s. 364) de svårigheter man kan förutse vid en över hela landet genomförd obligatorisk skola med praktisk yrkesorientering för hela eller större delen av en årskurs.

I den svåra frågan om obligatorium eller tillval redovisar beredningen de skäl och omständigheter som talar för respektive mot tanken på praktisk yrkesorientering som obligatoriskt inslag i grundskolans högstadium (SB s. 364 ff.). Beredningen har till slut funnit, att de skäl som talar för att praktisk yrkesorientering skall göras till ett obligatoriskt moment i grundskolans arbete och att den skall placeras i årskurs 8 väger tyngre än de skäl som talar för att den skall placeras i årskurs 9 och göras frivillig. Beredningen föreslår sålunda, att praktisk yrkesorientering under tre veckor skall ingå som ett obligatoriskt moment för alla elever i årskurs 8.

De svårigheter vid genomförandet av praktisk yrkesorientering som kan förväntas uppstå hänför sig till övervägande delen till näringslivets möjligheter att medverka, att kunna ställa erforderligt antal praktikplatser till förfogande. Svårigheterna härvidlag är dels av generell natur, dels lokalt betonade beroende på ensidigheten eller otillräckligheten i en orts näringsliv. Beredningen har dock genom en överslagsmässig kalkyl (SB s. 367) sökt belysa sannolikheten för att anordningen skall kunna genomföras och har därjämte genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg erhållit vissa uppskattningar över den förutsebara tillgången på praktikplatser. Vidare erinras om att beredningen själv föreslagit två åtgärder, nämligen dels en minskning av den praktiska yrkesorienteringen från fyra till tre veckor, dels anordnande av den förberedande yrkesutbildningen i skolmässiga former, vilka otvivelaktigt medför en stark minskning i anspråken på näringslivets medverkan. Beredningen anser sig därför kunna räkna med att anordningen kan genomföras som obligatorium.

Av olika skäl torde emellertid, trots föreslagna förändringar i såväl praktisk yrkesorientering som förberedande yrkesutbildning, ett ökat antal arbetsplatser behöva utnyttjas, bl. a. för de i detta sammanhang nytillkommande eleverna med teoretisk studiegång. Det större antalet arbetsplatser och de platser av delvis annat slag än de hittills övervägande som behöver utnyttjas, torde stå att finna dels bland statliga och kommunala verk och inrättningar, vilka hittills med-

verkat endast i mindre utsträckning, dels hos företag som ännu inte har praktikanter. Beredningen räknar emellertid med att de för praktikförmedlingen ansvariga verken, närmast arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen vidtar erforderliga åtgärder redan på ett tidigt stadium.

Med tanke på de stora lokala variationer som föreligger i fråga om näringslivets möjligheter är det naturligt, att beredningen också behandlat frågan om eventuellt erforderlig lokal begränsning av den praktiska yrkesorienteringens omfattning. Av beredningens förslag till läroplan framgår, att praktisk yrkesorientering avses förekomma inte med ett visst antal veckotimmar på timplanen utan liggande utanför timplanen. En minskning inom en kommun av den praktiska yrkesorienteringen medför sålunda endast att det schemabundna skolarbetet i stället erhåller ett större utrymme än vad som eljest skulle ha varit fallet. Det kan också bli nödvändigt att i vissa kommuner helt inställa den praktiska yrkesorienteringen något år. För skolans del erbjuder detta inga svårigheter. Beredningen anför följande principiella synpunkter på dessa frågor.

Man bör i princip inte acceptera att den praktiska yrkesorienteringen skall kunna helt inställas inom ett skolområde eller en kommun, såvida inte synnerligen svårbemästrade omständigheter gör detta oundgängligt. De inskränkningar som kan bli erforderliga bör vidare fördelas så, att de inte ensidigt går ut över någon viss grupp elever. Man måste sålunda t. ex. föredra, att samtliga elever i årskurs 8 erhåller en något avkortad praktik framför att en mindre del av eleverna erhåller yrkespraktik i full utsträckning.

Skulle så vid planeringen inför ett stundande läsår visa sig, att möjligheterna till anordnande av praktisk yrkesorientering stöter på stora svårigheter bör det åligga rektor och skolstyrelse att utan dröjsmål anmäla förhållandet till länskolnämnden. Denna bör då i samråd med länsarbetsnämnden vidta erforderliga åtgärder. Dessa bör främst kunna bestå i att nämnderna, med deras större överblick över läget inom samtliga kommuner, föreslår andra kommuner med bättre tillgång på praktikplatser att planeringen av den praktiska yrkesorienteringen för de senares del får samordnas med motsvarande planering inom kommuner med tillfällig brist på praktikmöjligheter. Det är heller inte osannolikt att länsarbetsnämnden genom direkt hänvändelse kan bidra till att stimulera fler arbetsplatser till åtminstone tillfällig medverkan. Om trots vidtagna åtgärder tillgången på praktikplatser blir otillräcklig inom underskottskommunen, bör länskolnämnden ha bemyndigande medge sådan avvikelse från läroplanens bestämmelser, att den praktiska yrkesorienteringen får minskas från tre till två eller i nödfall en vecka för samtliga elever.

Beredningen framhåller, att praktisk yrkesorientering bör ge mindre av arbetet som teknisk prestation och mer av arbetsplatsen som social miljö. Från denna utgångspunkt ställer sig beredningen tveksam till tanken på anordnande av orienteringen i skolmässiga former. Beredningen vill emellertid inte helt avvisa utvägen utan menar, att praktisk yrkesorientering undantagsvis bör kunna an-

ordnas i skolmässiga former, dock inte som ersättning för utan som komplement till praktik på arbetsplatser.

Av de övriga frågor som beröres kan slutligen följande nämnas. Beredningen menar att skolöverstyrelsen i samråd med andra ämbetsverk — i första hand arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning — och med arbetsmarknadens organisationer bör låta utarbeta erforderliga handledningar och broschyrer för handledare på arbetsplatser, informationer till företagsledning, anordna erforderlig kursverksamhet och även i övrigt sörja för en god och allsidig information och orientering.

Slutligen framhåller skolberedningen i fråga om arbetstiden för de elever som fullgör praktisk yrkesorientering, att enligt dess mening bör eleverna normalt följa de på arbetsplatsen gällande arbetstiderna. Bl. a. för elevernas upplevelse av arbetsplatsens miljö måste det anses angeläget, att de även får uppleva dess rytm.

Yttrandena

I yttrandena betonas i stor utsträckning nödvändigheten av att eleverna i den obligatoriska skolan erhåller en tillfredsställande studie- och yrkesorientering; behovet anses snarast öka vid den utformning av grundskolan beredningen föreslagit. I anslutning till de mera allmänna synpunkter på organisatoriska frågor i samband med yrkesorienteringen, som skolberedningen framför, beklagas eller kritiseras inte så sällan att beredningen inte närmare penetrerat och framlagt förslag i dessa frågor. Ett snabbt slutförande av pågående utredningar på området och en lösning av frågorna i samband med beslutet om skolreformen påyrkas av bl. a. vissa länsskolnämnder och lärarorganisationer. Med anknytning till beredningens här gjorda allmänna uttalanden framförs på olika punkter synpunkter och önskemål.

De terminologiska frågorna berörs av *skolöverstyrelsen*, *gymnasieutredningen* och *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, vilka alla uttalar tillfredsställelse över att beredningen förordar termen *yrkesorientering* som en övergripande beteckning. Federationen, som framhåller att verksamheten till sin inriktning mest är orienterande och minst rådgivande eller vägledande, vill beteckna de olika momenten i verksamheten allmän studie- och yrkesorientering, enskild studie- och yrkesorientering samt praktisk yrkesorientering. Överstyrelsen däremot vill i närmare anslutning till beredningens terminologi använda uttrycken teoretisk respektive praktisk yrkesorientering samt enskild studie- och yrkesvägledning. Gymnasieutredningen betonar, att vägledande inslag måste förekomma och anser att termerna vägledning och vägledare bör bibehållas som underbegrepp.

Att yrkesorienteringen skall brytas ut ur samhällskunskapen och få ställning av självständigt ämne i årskurserna 7—9 föreslås av *Läroverksläraryrnas riksförbund*. Ett motsvarande förslag framföres av *Sveriges hantverks- och industri-*

organisation. Häremot kan ställas ett yrkande från *Sveriges skoldirektörsförening* att alla lärare i samhällskunskap bör få en sådan utbildning, att de kan ta hand om hela undervisningen i ämnet samhällskunskap, sålunda även den teoretiska yrkesorienteringen.

Den närmare utformningen av i första hand den teoretiska eller allmänna yrkesorienteringen berörs av vissa instanser. Såsom exempel på vad som i detta sammanhang från skilda håll framföres kan här nämnas: större koncentration kring yrkesorienteringen i årskurs 7 och en motsvarande beskärning av sådana moment i årskurs 8, närmare anvisningar om timfördelningen mellan yrkesorientering och övriga moment i ämnet samhällskunskap, betonande av att yrkesorientering skall förekomma även i årskurs 9, effektivare insatser för att motverka traditionsbundenheten i fråga om kvinnliga och manliga yrken, en förstärkt ställning för ämnesmomentet arbetarskydd, uppmärksamhet åt orientering om läget på arbetsmarknaden vid tidpunkten för utbildningens avslutande, frågor om avvägningen mellan »inre» faktorer såsom anlag, intressen och personlighet samt sådana »yttre» faktorer som främst arbetsmarknadsförhållandena. Det framhålles att allsidig och objektiv information måste ges om olika yrkesområden, varvid från skilda håll särskilt anges sådana områden som jordbruks- och skogsbruksnäringarna, sjömansyrket och militäryrket. Behovet av information även direkt till målsmännen om utbildningsvägar och yrken framhålles liksom vikten av den medicinska yrkesrådgivningen och angelägenheten av att myndigheterna, arbetsmarknadens parter och näringslivets organisationer samfällt utarbetar ett program för produktion, distribution och användning av det informationsmaterial som behövs för yrkesorienteringen.

Skolberedningens uttalande att utgångspunkten för lösandet av de med yrkesorienteringen förknippade organisatoriska och administrativa frågorna måste vara skolan och skolans ansvar för och vård om eleven, understryker *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryrådgivning* »med skärpa». Federationen finner det vidare angeläget, att skolans myndighet ges förutsättningar att handha skolans frågor och att skolans befattningshavare för ifrågavarande verksamhet får ställning som huvudman. Den här framskymtande frågan om arbets- och ansvarsfördelningen mellan skolan och arbetsmarknadsverket berörs också i några andra yttranden. Ett par *länskolnämnder* framhåller att problemen härom snarast måste lösas, dock utan att uttala någon bestämd åsikt om hur dessa borde lösas. *Sveriges skoldirektörsförening* understryker, att några förändringar av principiell innebörd i fråga om arbetsfördelningen mellan skola och arbetsförmedling icke är påkallade, och tillägger att skolan självklart skall ha ansvaret för den yrkesorienterande verksamheten. *Gymnasieutredningen* ifrågasätter, främst med tanke på den breda och djupa insikt i arbetsmarknadsfrågorna, som måste krävas för den yrkesorienterande verksamheten på gymnasiet, om inte yrkesorienteringen organisatoriskt och administrativt bör på något sätt förankras inte bara i skolan utan också hos arbetsmarknadsorganen. Utan att ta ställning i denna svåra fråga vare sig beträffande grundskolan eller gymnasiet

önskar utredningen betona, att ett eventuellt gemensamt utnyttjande av den yrkesvägledningsutbildade expertisen framtvingar omsorgsfulla överväganden i frågan.

Någon kritik mot anordningen med särskilda yrkesvalslärare kommer knappast till synes i yttrandena. Däremot görs i flera yttranden uttalanden till förmån för ett bibehållande av denna anordning. Så sker bl. a. i yttrandena från ett par *läns skolnämnder*, kollegierna vid *lärarhögskolan i Stockholm* och vid *Statens försökskola i Linköping*, *TCO*, *Folkskollärary Federationen*, *Läroverkslärarnas riksförbund*, *Sveriges skoldirektörsförening* och *Föreningen för lärare i samhällskunskap*. Härvid framlägger *Läroverkslärarnas riksförbund* närmare förslag om behörighetskrav och utbildning för yrkesvalslärare, innebärande bl. a., att sådan lärare skall ha behörighet till ordinarie tjänst på högstadiet, äga personlig lämplighet och ha genomgått viss specialutbildning. Förbundet framhåller därjämte den roll kurator måste spela för de elever, som behöver speciell omtanke då det gäller yrkesvalet; en icke oväsentlig del av kurators arbete måste bestå i att utreda vissa elevers yrkesvalssituation, ta kontakter med föräldrar etc. vid speciella yrkesvalsfrågor. *Föreningen för lärare i samhällskunskap* menar däremot att framtida bestämmelser om den kurativa verksamheten bör ges den klara utformningen att i fråga om all yrkesorienterande verksamhet är yrkesvalsläraren ansvarig; samarbete skall dock ske med skolkurator liksom med andra befattningshavare. Föreningen anser vidare, liksom *gymnasieutredningen*, att i skolstadgan bör tas in föreskrifter om den yrkesvägledande personalen; om innehållet i dessa föreskrifter har dock dessa båda instanser olika förslag. *Skoldirektörsföreningen* framhåller, att den skolans speciella yrkesvägledare som beredningen talar om även i fortsättningen bör vara lärare med specialutbildning för yrkesvägledningsuppgifter. Detsamma betonas av *Federationen*, som vid sin utförliga behandling av denna fråga sammanfattningsvis framför i huvudsak följande.

Skolans yrkesvalslärare bör under rektor ha huvudansvaret för den allmänna studie- och yrkesorienteringen. Yrkesvalsläraren bör i den mån det i skolan är möjligt och lämpligt kunna överta samhällskunskapens studie- och yrkesorienterande del. Ansvar för den kontinuerliga enskilda studie- och yrkesorienteringen i skolan och därmed sammanhängande uppgifter bör åläggas en lärare i skolan, en yrkesvalslärare. För uppgifter som sammanhänger med den enskilda orienteringen bör skolan få särskild timtilldelning. Om vid skolan endast en lärare har hand om den enskilda studie- och yrkesorienteringen kan — om lokala förhållanden i övrigt medger det — klassföreståndaren handha sådana uppgifter, som han som klassföreståndare lämpligen kan fullgöra; i så fall bör av den anslagna tiden särskild tid tilldelas klassföreståndaren liksom nu förekommer vid skolor med studierektor. Den lärare, som har hand om den enskilda orienteringen, bör vidare också anförtros planläggning och övervakning av den praktiska yrkesorienteringen.

Även från kommunernas sida förekommer direkta uttalanden till förmån för ett bibehållande av yrkesvalslärarynstitutionen. Så sker t. ex. i yttrandena från *Järfälla*, *Västerås* och *Göteborg*. I yttrandet från Göteborg uttalas bl. a. följande.

Undervisningen i yrkesvägledning förutsätter sådana specialstudier av och kunskaper om arbetsmarknaden, som klassföreståndare inte har möjligheter att göra eller tillägna sig. Man kan inte begära, att en klassföreståndare som t. ex. är ämneslärare i språk, skall kunna så vägleda eleverna vid deras skiftande yrkesval, som är nödvändigt. Tillgång på speciell *yrkesvalslärare* med utbildning i hithörande ting synes vara ett ofrånkomligt krav. Det bör vara en på skolan verksam lärare, som förutom nämnd specialutbildning har möjlighet att bedöma elevernas yrkesval även ur skolsynpunkt. Det kan här framhållas, att erfarenheten av det omfattande yrkesvägledande arbetet inom försöksskolans högstadium i Göteborg tydligt talar för lämpligheten och värdet av den nuvarande organisationen med yrkesvalslärare, en eller två i varje rektorsområde, med lärartjänst i skolan men samtidigt anknutna till länsarbetsnämnden. De svarar för huvuddelen av den teoretiska yrkesorienteringen, organiserar i samarbete med länsarbetsnämndens ungdomsavdelning såväl den praktiska yrkesorienteringen som den del av den förberedande yrkesutbildningen, som helt eller delvis ligger utanför själva försöksskolan, och följer elevernas arbete på dessa områden. Den sålunda uppbyggda yrkesvalsläroorganisationen är väl lämpad att fungera också inom grundskolans högstadium.

Tanken på en sammankoppling av olika elevvårdande åtgärder — inom de yrkesvägledande, skolpsykologiska och kurativa områdena — framskymtar i några yttranden. Så är fallet i yttranden från *gymnasieutredningen*, som finner en sådan sammankoppling för grundskolans vidkommande gynnsam men inte anser sig ännu kunna ta ställning till om så bör ske även på gymnasiestadiet. *Länsskolnämnden i Hallands län* gör ett uttalande om att vid skolor, där särskilda befattningar som yrkesvalslärare, skolpsykolog och kurator inte kan inrättas utan en sammanslagning måste ske, kombinationen yrkesvalslärare-kurator synes vara att föredraga framför yrkesvalslärare-skolpsykolog.

Skolöverstyrelsen finner för sin del att beträffande organisationen av den studie- och yrkesorienterande verksamheten som helhet delvis förändrade förutsättningar nu föreligger i jämförelse med dem som ledde till hittillsvarande organisation. Kvar står emellertid, framhåller överstyrelsen, behovet av en nära samverkan med arbetsmarknadsverket. Hittills har en sådan samverkan säkrats bl. a. genom att yrkesvalslärarna varit arvodesanställda i länsarbetsnämnderna. Likaså måste som hittills studie- och yrkesorienteringen samverka med undervisningen i samhällskunskap, i vilket ämne momentet teoretisk yrkesorientering fortfarande kommer att ingå. Å andra sidan har elevers, målsmäns och lärares behov av information i samband med det fria tillvalet enligt överstyrelsens mening framhävt kravet på samverkan med övrig elevvård inom skolan. Därtill kommer, att inrättandet av fackskolor ställer ökade krav på service till elever och målsmän, när det gäller val av studievalternativ och utbildningsplanering över huvud.

Skolöverstyrelsen, liksom *överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen*, gör i övrigt i remissutlåtandena inte några ytterligare uttalanden om de berörda organisationsfrågorna under hänvisning till att verken senare avser att återkomma till dessa frågor. I skrivelse till Kungl. Maj:t av den 18

november 1961 har de tre ämbetsverken sedermera framlagt förslag om studie- och yrkesorienteringens organisation i grundskolan. Förslaget berör också den lokala skolpsykolog- och skolkuratorsverksamheten.

Skolberedningens förslag att den praktiska yrkesorienteringen skall utsträckas till att bli obligatorisk för alla elever och därvid liksom hittills vara förlagd till årskurs 8 mottas i många yttranden med särskild tillfredsställelse, varvid framhålles värdet av att den praktiska yrkesorienteringen kommer att nå elevkategorier, som nu inte kan få del av denna. Ofta nämnes här såsom nödvändigt eller särskilt betydelsefullt att detta moment föregår valet av linje i nionde årskursen. Uttalade avstyrkanden eller bestämt förord för ett från beredningens förslag helt avvikande alternativ förekommer i en till antalet inte särskilt stor minoritet av yttrandena. Denna negativa inställning återfinnes emellertid i viss utsträckning bland parter, vilkas inställning till frågan är betydelsefull för ett genomförande av den föreslagna anordningen, nämligen från vissa av representanterna för näringslivet. Som motiv för en negativ hållning till eller tveksamhet inför förslaget anges ibland bl. a., att man kan ifrågasätta värdet av praktisk yrkesorientering för elever på det avsedda åldersstadiet eller speciellt för klart studieinriktade elever, vilka lika bra eller måhända bättre kunde få erfarenhet från arbetslivet genom feriearbete, eventuellt underlättat genom bistånd från skolans sida vid sökande av anställning. Betydligt vanligare motiveringar för betänkligheter mot förslaget är dock befarade svårigheter att anskaffa tillräckligt många och varierade praktikplatser särskilt på mindre orter och i trakter med ensidigt näringsliv, där också problem med övervakning och inackordering av eleverna kan uppstå, samt vidare farhågor för eller konstaterad obenägenhet från näringslivets sida att i fortsättningen tillmötesgå skolan vid den praktiska yrkesorienteringen, när bl. a. rekryteringsskäl inte i samma grad blir en stimulerande faktor. Uttalanden om praktiska svårigheter, som kommer att möta vid ett genomförande av skolberedningens förslag, förekommer över huvud taget ganska genomgående i de yttranden, som tar upp frågan om praktisk yrkesorientering. Insikt om svårigheterna redovisas lika väl i starkt positiva yttranden som i helt avvisande, även om givetvis graden av optimism eller pessimism inför möjligheterna att övervinna svårigheterna starkt varierar.

Svårigheterna betonas inte minst från de sjutton *länskolnämnder*, som berör detta förslag. Nämnderna synes dock tämligen enhälligt, om också med skiftande grad av tillförsikt, sluta upp kring förslaget; inget avstyrkande förekommer från deras sida. Fem *länsstyrelser* ansluter sig uttryckligen till förslaget. Av de jämförelsevis få *kommuner*, som särskilt uttalar sig om denna fråga, ansluter sig det stora flertalet till förslaget; bland dessa återfinnes Stockholms stad. Likaså tillstyrker *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet*.

Inom den statliga sektorn förekommer positiva uttalanden till förmån för förslaget om praktisk yrkesorientering för alla elever i årskurs 8 från olika myndigheter, vilkas medverkan på området är av betydelse. Här kan nämnas *skolöver-*

styrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, 21 länsarbetsnämnder, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, domänstyrelsen, flertalet skogsvårdsstyrelser och sjöfartsstyrelsen. Skolöverstyrelsen betonar det allmänt samhällsorienterande momentet i denna del av samverkan mellan skola och samhälle. Överstyrelsen för yrkesutbildning finner principen om att den praktiska yrkesorienteringen bör vara obligatorisk obetingat riktig men anser, att det dock kan synas osäkert om icke svårigheterna ändå är större än vad arbetsmarknadsmyndigheterna i samband med skolberedningens överväganden antagit. Samma överstyrelse pekar på att kravet på praktikplatser i näringslivet från grundskolans sida i framtiden kommer att tvingas konkurrera med ett mycket stort krav på praktikplatser för sökande till olika icke-obligatoriska skolor, främst inom den tekniska sektorn på olika nivåer men också inom merkantil utbildning och på sjukvårdsområdet. Målet bör dock enligt överstyrelsen vara, att näringslivet så småningom känner de omfattande uppgifterna i fråga om praktisk yrkesorientering såsom fullt naturliga och alltid tar hänsyn till dem i sina beräkningar; detta torde emellertid vara en målsättning på ganska lång sikt. Järnvägsstyrelsen uttalar, att dess erfarenheter av den praktiska yrkesorienteringen är blandade, för att inte säga ganska negativa. Järnvägsstyrelsen är likväl ense med beredningen om att alla elever bör erhålla praktisk orientering, och styrelsen understryker, att den har en positiv inställning till denna orientering, vilket hittillsvarande engagemang på området torde visa. Alltför många problem är emellertid ännu olösta inom området och resultatet har ofta blivit därefter, anser styrelsen. Det är nödvändigt, att hithörande organisationsfrågor m. m. nu löses; det fordras av alla parter betydligt mera samarbete, förberedelse och realism än hittills. Sjöfartsstyrelsen anför, att sjöfartsnärings- och sjöfartsmyndigheterna är beredda att medverka i den praktiska yrkesorienteringen så långt möjligt är. Styrelsen och organisationerna inom näringen har enats om att gemensamt undersöka hithörande problem i syfte att skapa lämpliga former och en lämplig organisation för orienteringen om sjömannens och fiskarens yrken. Arbetsmarknadsstyrelsen är i likhet med beredningen medveten om att stora krav kommer att ställas på näringslivet i samband med anskaffandet av lämpliga praktikplatser för en hel årskurs elever. De svårigheter beredningen anfört anser styrelsen inte böra negligeras men inte heller överskattas. Att den praktiska yrkesorienteringen bör förläggas till årskurs 8, förefaller styrelsen självklart. Styrelsen understryker vidare behovet av personalresurser.

Styrelsen vill i detta sammanhang erinra om det starkt minskade behovet av platser för de elever, som för närvarande i 9:e årskursen under stor del av läsåret erhåller förberedande yrkesutbildning i näringslivet. Sådan skulle enligt beredningens förslag i grundskolan kunna förekomma endast i mycket begränsad omfattning. De positiva erfarenheter länsarbetsnämnderna praktiskt taget enhälligt redovisat innebär inte, att de förbiser de svårigheter beredningen andragit. Man är helt införstådd med t. ex. de problem, som kan uppstå på orter med föga differentierat näringsliv eller som kan avse förhållandena inom speciella yrkesområden som jordbruk eller sjöfart. Man är också medveten om de problem,

som kan orsakas av att en helt ny kategori elever genom obligatoriet skall beredas praktisk yrkesorientering, varvid önskemål kommer att framföras om placering i praktik inom helt andra yrken än sådana som förekommit hittills. Beredningen har för den praktiska yrkesorienteringen angivit två huvudsyften: dels studium av enskilda yrken, dels studium av arbetsplatsen som social miljö. Det är för styrelsen fullt klart, att med de skiftande förhållanden under vilka praktiken kan komma att genomföras kan stundom det ena av dessa syften bli bättre tillgodosett än det andra. För den enskilde eleven kommer emellertid yrkesvals-situationen regelmässigt att utgöra utgångspunkten för valet av praktiktarbete. I den teoretiska yrkesorienteringen måste således som förberedelse för den praktiska yrkesorienteringen även ingå klargörande av dennas varierande innehåll inom olika yrkesområden.

Styrelsen är helt medveten om det ansvar, som kommer att vila inte bara på skolan utan även på arbetsförmedlingen vid genomförandet av obligatorisk praktisk yrkesorientering för samtliga elever i en hel årskurs. Accepteras emellertid denna orientering som ett nödvändigt och med övrig undervisning jämställt led i den nya skolan, är arbetsmarknadsverket berett att bidra till dess genomförande. En förutsättning härför är emellertid, vilket understrukits av samtliga länsarbetsnämnder, att erforderlig upprustning av personalresurserna sker.

Inom den statliga sektorn framhåller vidare *överbefälhavaren*, att den praktiska yrkesorienteringen har stor betydelse, och att krigsmakten även för framtiden är beredd att medverka på området. *Medicinalstyrelsen* inskränker sig i denna fråga till ett uttalande om att det ur såväl elevens egen som sjukhus-hygienisk synpunkt är mindre lämpligt att mottaga elever vid akutsjukhusen. *Generalpoststyrelsen* anser, att det kan förefalla tveksamt, om praktiska förut-sättningar kommer att finnas för att låta samtliga elever i klass 8, således även de klart gymnasie- eller yrkesinriktade, delta i yrkesorientering i arbetslivet. Styrelsen framhåller betydelsen av det i stor utsträckning förekommande frivilliga ferie- och fritidsarbetet samt värdet av väl förberedda studiebesök. Styrelsen uttrycker emellertid sin beredvillighet att medverka med de begränsningar, som följer av säkerhets- och sekretessföreskrifter beträffande omhändertagda försändelser och medel samt av de växlande organisatoriska förhållandena på olika orter. Styrelsen utgår från att postverket blir inkopplat på ett tidigt stadium av yrkesorienteringens vidare planerande, bl. a. för att möjliggöra en rationell sam-verkan och arbetsfördelning mellan företrädare för statlig verksamhet, främst kommunikationsverken.

Många organisationer ställer sig positiva till skolberedningens förslag om obligatorisk praktisk yrkesorientering för alla elever i årskurs 8, däribland före-trädare för lärarkårerna. Här kan nämnas *Landsorganisationen*, *Statstjänstemän-nens riksförbund*, *TCO*, *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, *Yrkesskollärorektorernas riksförening*, *Sveriges skoldirektörsförening*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *ungdomsförbund*, *Sveriges liberala studentförbund*, *Svenska landsbygdens kvinnoförbund*, *Svenska landsbygdens ungdomsförbund* och *Yrkes-kvinnors samarbetsförbund*. En positiv inställning redovisas också i yttrandena från bl. a. kollegierna vid *lärarhögskolan i Stockholm* och vid *Statens försöks-*

skola i Linköping, 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning och studierådet vid affärsbankerna.

Tekniska läroverkens ingenjörskförbund framför kritiska synpunkter mot beredningens resonemang om möjligheterna att åstadkomma tillräckligt antal praktikplatser. Det är dock förbundets övertygelse att näringslivet kan lösa de problem det ställs inför i samband med den nya grundskolan, men det måste, framhåller förbundet, vara statens uppgift att i möjligaste mån organisera sin del av verksamheten så att näringslivets uppgift underlättas, vidare att tillse att de förmedlande organen i fråga om den praktiska yrkesorienteringen får erforderliga resurser och kompetens samt slutligen att den praktiska yrkesorienteringen, om den skall genomföras såsom obligatorisk, får sådan utformning att den kan accepteras såsom logisk och meningsfull av näringslivets företrädare. *Läroverkslärarnas riksförbund* anser det vara värdefullt för alla elever, inte minst för de teoretiskt inriktade, att få kontakt med det praktiska yrkeslivet. Skolan bör på olika sätt stödja idén om feriearbete. Förbundet är positivt inställt till principen om möjlighet till praktisk yrkesorientering för alla men är synnerligen tveksamt inför möjligheten att anskaffa praktikplatser som är relevanta med hänsyn till olika elevers studie- och yrkesval. Förbundet förordar, att det genom en ingående undersökning klarläggs huruvida det verkligen finns möjligheter att bereda relevanta praktikplatser för olika elevgrupper på högstadiet, innan frågan om den praktiska yrkesorienteringens karaktär av obligatorium tas upp till avgörande. Den praktiska yrkesorienteringen bör enligt förbundets mening förläggas till årskurs 8, då det inför linjevalet i årskurs 9 är av vikt att eleverna beretts tillfälle att få konkret kännedom om olika yrken.

Bland dem som i olika former företräder privata arbetsgivare och företag är meningarna delade. *Kooperativa förbundet* tillstyrker förslaget. *Svenska lantarbetsgivareföreningen* säger sig knyta förhoppningar till den föreslagna formen av praktisk yrkesorientering och *Sveriges lantbruksförbund* ger uttryck för en positiv inställning. *Sveriges köpmannaförbund* ansluter sig helt till förslaget och framhåller att det enligt förbundets mening är nödvändigt, att den praktiska yrkesorienteringen förlägges till årskurs 8. Den enskilda detaljhandeln har under försöksperioden haft goda erfarenheter av den frivilliga verksamhet, som bedrivits på området i fråga. Enligt förbundets mening bör, vad detaljhandeln beträffar inte oöverstigligen tekniska hinder uppstå att göra den praktiska orienteringen obligatorisk. Om växelundervisningen i årskurs 9 försvinner, såsom beredningen föreslagit, kommer detaljhandelns möjligheter att bereda lämpliga praktikplatser för yrkesorienteringen att öka.

Skolberedningens förslag avstyrkes uttryckligen av *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Sveriges industriförbund* och *Sveriges grossistförbund*, vilka i likhet med *Handelns arbetsgivareorganisation* och *Svenska försäkringsbolags riksförbund* förordar en anordning av det slag som föreslagits i särskilt yttrande till huvudbetänkandet (Matts Bergom Larsson och Birgitta Sjöqvist), nämligen frivillig praktisk yrkesorientering i årskurs 9 och viss förstärkning av den allmänna

(teoretiska) yrkesorienteringen i årskurs 8. *Arbetsgivareföreningen* och *Industriförbundet* uttalar i sitt gemensamma yttrande, att organisationerna, efter ingående överläggningar med branschorganisationer och företag, icke kunnat finna att de hittills vunna erfarenheterna talar för en fortsatt och därjämte obligatorisk praktisk yrkesorientering inom skolans ram. Inom vissa regioner är det med hänsyn till näringslivets struktur närmast uteslutet att anordna praktisk yrkesorientering av något egentligt värde för eleverna. Inom vissa tyngre industribranscher kan man ur arbetarskyddssynpunkt icke bereda elever på detta åldersstadium tillfälle att på ett realistiskt sätt uppleva arbetsförhållandena inom företagen. Företag, som medverkat i praktisk yrkesorientering, har framhållit, att betydande svårigheter varit förenade med att bereda ungdomarna en meningsfylld sysselsättning. Elevernas val av arbetsplats synes i icke ringa mån ha skett efter andra bevekelsegrunder än önskan att erhålla orientering om olika yrken och därmed en vägledning vid yrkesvalet. Vid den av organisationerna förordade förstärkta allmänna yrkesorienteringen bör en nära samverkan upprättas med näringslivet och möjligheterna till noga förberedda studiebesök väl tillvaratagas. Vid en frivillig praktisk yrkesorientering, som anordnas i årskurs 9 har, framhåller organisationerna, eleverna nått en högre grad av mognad och blivit mer medvetna om det förestående inträdet i arbetslivet. Som skäl för förläggning till årskurs 9 framhåller *Handelns arbetsgivareorganisation* att därmed skulle uppnås bästa möjliga anknytning mellan den praktiska yrkesorienteringen och inträdet i förvärvslivet. Denna organisation, som redovisar att inom dess verksamhetsområde föreligger goda erfarenheter av den hittillsvarande frivilliga praktiska yrkesorienteringen, anser det vidare både onödigt och orimligt att göra den praktiska yrkesorienteringen obligatorisk för alla elever, en tanke som anses rimma illa med principen om individens fria val. Under alla omständigheter bör enligt *Handelns arbetsgivareorganisation* den praktiska orienteringen bli frivillig för de mera studieintresserade eleverna med fast inriktning mot gymnasiet; flertalet av dessa elever kommer sedermera att förvärva betydande praktik som ett nödvändigt led i sin vidare utbildning och dessutom förekommer feriearbete numera i stor utsträckning, varigenom många elever förskaffar sig praktisk yrkesorientering i minst den utsträckning beredningens förslag avser. Enligt *Försäkringsbolagens riksförbund* är det inte tillfredsställande att den praktiska yrkesorienteringen kommer så tidigt, att den ur rekryteringssynpunkt blir av underordnad betydelse för företagen. Ofta kan den alltför korta praktiktiden ge en skev, kanske rent av negativ bild av yrkesområdet i fråga, framhåller förbundet. Den korta praktiken hinner visserligen ge eleverna en inblick i arbetsmiljön och dess speciella atmosfär och kanske även klargöra skillnaden mellan skola och arbetsliv, medan däremot de yrkesmässiga erfarenheterna torde bli ganska begränsade. Förbundet framhåller, att den praktiska yrkesorienteringen ställer stora krav på näringslivet men förklarar att försäkringsbolagen är beredda att göra sin insats på detta område. *Sveriges grossistförbund* i sin tur understryker, att man inte får se denna fråga utifrån näringslivets önskemål om att kunna

rekrytera arbetskraft; denna inställning kan visserligen vara frestande men svår dock mot grundsytet med en yrkesorienterande verksamhet. Detta förbund framför sålunda andra motiv för sitt avstyrkande av beredningens förslag och sitt förord för frivillig praktisk yrkesorientering i årskurs 9. En meningsfylld sysselsättning går enligt förbundet icke att åstadkomma för elever i den av beredningen avsedda åldersgruppen. Att den obligatoriska yrkesorienteringen skulle kunna tjäna till att ge eleverna en uppfattning om arbetsplatsens sociala miljö, tror förbundet vara ett betydligt överdrivet argument. Med hänsyn till det begränsade urvalet av tillgängliga praktikplatser kommer många elever att sakna möjlighet att få praktisera i de yrken, där de helst skulle vilja arbeta. Bl. a. måste möjligheterna att ordna praktiktjänstgöring inom icke-manuella yrken bli i det närmaste obefintliga. Att i en sådan situation tvinga en elev in på ett helt annat yrkesområde, kan knappast leda till en gynnsam inställning till praktiktjänsten, framhåller förbundet, som också pekar på andra och senare praktikmöjligheter för eleverna.

Utan att framföra något bestämt yrkande eller förslag i frågan ställer sig också *Svenska bankföreningen* närmast negativ till skolberedningens förslag. Särskilt synes förläggningen till årskurs 8 göra föreningen tveksam. För affärsbankernas del tillkommer, framhåller föreningen, dessutom det förhållandet att gällande sekretessbestämmelser utgör ett visst hinder mot att låta skolelever delta i det egentliga bankarbetet. Bankföreningen ifrågasätter om inte den i och för sig värdefulla yrkesorienterande verksamheten skulle kunna bedrivas i andra former med bibehållen medverkan från näringslivet. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* deklarerar, att yrkesvägledningen är ett värdefullt inslag i skolarbetet, men finner att det för närvarande saknas tillräckligt underlag för att slutgiltigt ta ställning till frågan om yrkesvägledningens definitiva utformning över huvud taget. Organisationen förordar att i pågående utredningsarbete bör ingå en fördjupad försöksverksamhet med praktisk yrkesorientering förlagd till såväl åttonde som nionde årskurserna, varigenom det bör vara möjligt att få en bättre bild av den teoretiska och praktiska yrkesorienteringens inflytande på olika åldersnivåer. Försöksverksamheten med praktisk yrkesorientering bör vidare enligt organisationen vara öppen för såväl de teoretiskt som de praktiskt inriktade eleverna; de olika elevkategorierna bör i princip få samma möjligheter att erhålla kontakt med arbetslivet. Försök bör också göras med frivillig utplacering av elever i yrkespraktik under sommarlovet under medverkan av yrkesvals läraren.

Liksom i vissa nämnda yttranden från organisationer inom näringslivet vinner förslaget i det särskilda yttrandet till huvudbetänkandet helt eller i huvudsak anslutning även från annat håll. En *länsarbetsnämnd* liksom några kommuner, bl. a. *Anderslöv* och *Partille*, samt *Högerns ungdomsförbund* och *Fredrika-Bremer-förbundet* gör uttalanden i denna riktning; sistnämnda förbund synes dock i första hand sätta i fråga bibehållandet av den praktiska yrkesorienteringen över huvud taget. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* uttalar, att, därest

stora svårigheter skulle uppstå att anordna obligatorisk yrkesorientering i årskurs 8, möjlighet synes böra finnas att införa frivillig praktisk yrkesorientering i årskurs 9 och att samtidigt förstärka den teoretiska yrkesorienteringen i årskurs 8. Ett avvisande av tanken på ett obligatorium för alla elever, men samtidigt positiva uttalanden för den praktiska yrkesorienteringens förläggning till årskurs 8 förekommer ibland i kommunyttrandena, t. ex. från *Djursholm*. I yttrandet från *Kungälv* föreslås med hänsyn främst till svårigheterna att erhålla tillräckligt många lämpliga praktikplatser, att detta moment skall kunna frivilligt väljas i årskurs 8, varvid synes avses att de elever som inte gjort detta tillval under tiden för kamraternas praktiska yrkesorientering får ägna sig åt vissa fördjupade studier på något område. I yttrandet från *Göteborg* ifrågasättes om skolberedningens förslag är praktiskt genomförbart, men något annat alternativ anges inte. *SACO*, som finner det tveksamt, om den praktiska yrkesorienteringen kan ha någon funktion att fylla i årskurs 8, föreslår att den praktiska yrkesorienteringen utgår ur årskurs 8 och ersättes med en mer allmän yrkesorientering. *Enskilda läroverkens förbund* framför åtskilliga invändningar mot beredningens förslag och framhåller bl. a. att bristande möjligheter att tillgodose elevernas önskemål om typ av praktikplatser kan bidra till att skapa olust inför praktiskt yrkesarbete, att den praktiska yrkesorienteringen för elever, som från början är inställda på teoretiska studier, kan komma att betraktas som ett olustigt avbrott i studierna, att inkräktandet på den effektiva lästiden inger betänkligheter, att överensstämmelsen med principen om elevernas fria val kan ifrågasättas och att det vidare kan ifrågasättas om inte en utvidgning av feriearbetet skulle vara till fromma för näringslivet i högre grad än om samtliga ca 100 000 elever i årskurs 8 kastas ut i arbetslivet under terminerna. Förbundets yttrande utmynnar i ett förslag, innebärande att den praktiska yrkesorienteringen göres till frivilligt tillvalsämne i årskurs 9 för elever på linjerna 9g och 9h, att den för övriga elever förlägges till årskurserna 8 och 9, varvid den i årskurs 8 förekommer frivilligt och i årskurs 9 obligatoriskt; fullgjort feriearbete bör vidare kunna tillgodoräknas som praktisk yrkesorientering och dispensmöjligheter avses förekomma. Slutligen framhåller förbundet svårigheterna för internatskolor, som ligger mer eller mindre isolerat, att erbjuda lämpligt urval av praktikplatser.

Utöver de stora huvudfrågorna om den praktiska yrkesorienteringen som obligatorium och om dess förläggning till årskurs 8 diskuteras i yttrandena många detaljfrågor i samband med den praktiska yrkesorienteringen, vilket i viss mån redan framskymtat i den lämnade redogörelsen. Att insatser måste göras för att ge kontinuerlig och tillräcklig information till dem som skall ta hand om eleverna i praktisk yrkesorientering, för att få till stånd en effektiv handledning och för att åstadkomma ett omsorgsfullt val av praktikplatser, betonas från olika håll. Synpunkter på sådana frågor framföres bl. a. i yttrandena från *arbetsmarknadsstyrelsen*, *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *järnvägsstyrelsen* och *länskolnämnden i Malmöhus län*. Tanken på ett samarbetsorgan för att underlätta

det praktiska genomförandet framföres i några yttranden. *Järnvägsstyrelsen* anför, att för planering och administration bör finnas ett gemensamt forum, där yrkesvalsläraren bör vara den sammanhållande. *Telestyrelsen* anser det böra övervägas att inom varje kommun, eventuellt gemensamt för flera kommuner, engagera inom olika yrkesområden sakkunniga personer för att biträda lärarna vid utformningen och genomförandet av det praktiska avsnittet av yrkesorienteringen. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* talar här om en kommunal nämnd med representanter för näringslivet, länsarbetsnämnden och skolan, som kunde biträda yrkesvalsläraren i uppkommande principiella och praktiska svårigheter. Från *arbetarskyddsstyrelsens* sida framhålles angelägenheten av att yrkesvalsläraren vid val av praktikplatser samråder även med yrkesinspektionen för att undvika att eleverna placeras i farliga arbeten, i synnerhet som eleverna inte kan anses vara arbetstagare i arbetarskyddslagens mening, när de genom skolans försorg och under skolans tillsyn sysselsättes med praktisk yrkesorientering.

Studierådet vid affärsbankerna framhåller, att om eleverna helt fritt skulle få välja praktikplatser, risk skulle uppstå för att orienteringen kommer att försiggå inom ett alltför snävt yrkesområde. Den grundläggande principen bör enligt rådets mening vara, att yrkesorienteringen blir så mångskiftande som möjligt. För elevernas del bör därför en inskränkning göras till fritt val mellan färdiga satser om två till tre praktikställen, valda från skilda delar av arbetslivet, t. ex. kontor, verkstad, detaljhandel. Härigenom skulle de erforderliga praktikplatserna spridas över ett större fält och den belastning som den praktiska yrkesorienteringen otvivelaktigt kommer att medföra för näringslivet kunde förväntas bli jämnare fördelad.

I vissa yttranden tas upp frågan om och i vad mån praktisk yrkesorientering bör kunna ske i skol- eller kursmässiga former. Att så skall kunna ske inom de speciella yrkesområdena vederbörande instans företräder föreslås av *lantbruksstyrelsen*, *Lantarbetsgivareföreningen*, *domänstyrelsen*, *skogsstyrelsen* och *sjöfartsstyrelsen*; med hänsyn till inkvarteringssvårigheter, arbetets karaktär eller andra speciella praktiska svårigheter anses sålunda bl. a. lantmannaskolor och sjömansskolor böra få utnyttjas för den praktiska yrkesorienteringen. Särskilt utförliga förslag om den praktiska yrkesorienteringen inom sitt verksamhetsområde presenterar *skogsstyrelsen*, som bl. a. förordar fortsatt tillämpning av vissa kursmässiga former. Såsom en reservmöjlighet för att öka resurserna för den praktiska yrkesorienteringen framför *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *länskolnämnden i Hallands län* och *Sveriges skoldirektörsförening* tanken på att också i någon mån utnyttja yrkesskolorna. I detta sammanhang bör också noteras, att *1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning* understryker att syftet med den praktiska yrkesorienteringen blir förfelat om den inte förlägges till arbetsplatser utan sker i skolmässiga former. De sakkunniga har dock ingen invändning mot skolberedningens uttalande att anordnande i skolmässiga

former undantagsvis bör kunna få förekomma, inte som ersättning för men som komplement till praktik på arbetsplats.

En förstärkning av den praktiska yrkesorienteringen genom att också frivillig sådan införes i årskurs 9 finner *arbetsmarknadsstyrelsen, länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, kollegiet vid statens försöksskola i Linköping* samt de kommunala instanserna i *Linköping* och *Vadstena* kunna bli behövlig för vissa elever. Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att genom att de yrkesinriktade linjerna breddats och mer eller mindre givits ett kunskapsinnehåll, som kan förbereda för en större grupp yrken, det är sannolikt att det åtminstone för en del elever skulle innebära en fördel att få någon förberedande kontakt med arbetsmarknaden i anknytning till den yrkesvägledning, som i övrigt skall lämnas under nionde skolåret. Det kan gälla fullständigt odeciderade elever, som önskar orientera sig i riktning mot val av speciellt yrke eller viss utbildning, eller elever, som av olika skäl kan komma att få svårigheter att anpassa sig i yrkeslivet; den senare gruppen kommer delvis att bestå av elever från specialklasser.

Ett problemområde, som i mycket stor utsträckning berörs av remissinstanserna, är omfattningen av den tid som bör anslås till praktisk yrkesorientering och i anslutning därtill hur lång tid som bör anslås för varje praktikplats. Trots insikt om svårigheterna att erhålla tillräckligt många praktikplatser vid en praktisk yrkesorientering omfattande alla elever, förordas eller uttalas ofta önskemål om en utökning av den föreslagna normaltiden av tre veckor, vanligen till fyra veckor. Uttalanden i denna riktning förekommer i yttrandena från relativt många av de *kommuner* som yttrat sig i frågan liksom från bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, Landskommunernas förbund, Stadsförbundet, TCO, Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening, Läroverkslära rnas riksförbund* och *Skoldirektörsföreningen*. Härvid rekommenderas i allmänhet, att tiden fördelas på två arbetsplatser med två veckor på vardera arbetsplatsen. Enligt *överstyrelsen för yrkesutbildning* är en tid av en eller kanske en och en halv vecka på en arbetsplats närmast värdelös. Trots föreliggande svårigheter bör därför som riktpunkt uppställas en tid av fyra veckor med i regel praktik på två olika arbetsplatser men med möjlighet att begränsa praktiken till en arbetsplats. Överstyrelsen är dock medveten om, att det tyvärr på grund av lokalt föreliggande bristande resurser många gånger kommer att bli nödvändigt med dispenser avseende en mera begränsad yrkesorientering. *Arbetsmarknadsstyrelsen* avråder bestämt från ett allmänt genomförande av praktikperioder om endast en vecka och understryker vidare starkt olägenheterna av att praktikperioderna har skiftande längd.

Skolberedningens förslag innebär, att praktiken skulle kunna fördelas på tre arbetsplatser om en vecka på varje, två arbetsplatser om två veckor på den ena och en vecka på den andra arbetsplatsen eller en arbetsplats under hela perioden. Det torde vara tvivelaktigt, om orientering av så kort varaktighet som en vecka kan ge något väsentligt av ett yrkes innehåll och miljö. Med hänsyn även till

den pågående övergången till 5-dagarsvecka för allt större yrkesgrupper och den diskussion beredningen i sitt betänkande fört fram om förkortad arbetsvecka för skoleleverna, måste styrelsen bestämt avråda från ett allmänt genomförande av praktikperioder om endast en vecka. Styrelsen vill därför förordas, att en praktikperiod skall omfatta minst två veckor på varje arbetsplats. För att eleverna skall få någon ledning inför linjevalet, bör de försöka få erfarenhet från ett par yrkesområden, vilket skulle innebära två praktikperioder om två veckor vardera eller totalt fyra veckors praktisk yrkesorientering. En blandning av praktikperioder med en och två veckors varaktighet är opraktisk från förmedlingssynpunkt och är ej heller lämplig med hänsyn till vare sig arbetsplatsernas eller skolans arbetsförhållanden. De gångna 15 årens erfarenheter ger vid handen, att den stora variation, som förekommer inom de obligatoriska skolformernas praktikverksamhet, avsevärt försvårat genomförandet och försämrat resultaten av den praktiska yrkesorienteringen.

Ibland rekommenderas en viss frihet för kommunerna att alltefter resurserna besluta om den praktiska yrkesorienteringens omfattning inom latituden två till fyra veckor. Så sker exempelvis i yttrandet från *läns skolnämnden i Västmanlands län*. Nödvändigheten av att enligt skolberedningens förslag kunna något inskränka tiden betonas av flera läns skolnämnder, liksom att bindande föreskrifter inte bör utfärdas om att tiden skall fördelas på tre platser. I enstaka kommunyttranden, t. ex. från *Arboga*, förekommer yrkanden om stor frihet för skolstyrelsen att besluta inte bara om tidens längd utan även om hur många och vilka elever som skall få delta i den praktiska yrkesorienteringen. *1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning* förordar också en relativt stor kommunal handlingsfrihet. Man bör sålunda inte utfärda bindande föreskrifter om den praktiska yrkesorienteringens längd, om antalet praktikperioder och om det antal yrken orienteringen skall avse. I författningarna bör endast fastslås, att sådan orientering skall vara obligatorisk för eleverna i årskurs 8 och förläggas till arbetsplatser inom närings- och yrkeslivet.

Skolöverstyrelsen slutligen framhåller, att flera skäl talar för att den praktiska yrkesorienteringen bör ha samma omfattning som den hittills vanligen haft, nämligen fyra veckor. Inför svårigheterna att anskaffa tillräckligt antal praktikplatser, speciellt på grund av lokala förhållanden finner överstyrelsen det emellertid för närvarande icke lämpligt att räkna med mer än de tre veckor, beredningen föreslagit. Som beredningen påpekat kan ändock lokala och/eller temporära svårigheter uppträda och överstyrelsen anser det angeläget, att sådana svårigheter så långt möjligt elimineras i samarbete mellan läns skolnämnder och arbetsmarknadsverkets regionala organ. I den mån inskränkningar likväl måste företagas, instämmer överstyrelsen i uppfattningen, att sådana icke bör ensidigt drabba någon särskild elevkategori. Det bör ankomma på läns skolnämnden att medge förekommande avvikelser.

Yrkesförberedande utbildning

(SB kapitel 21)

Skolberedningen

Skolberedningen framhåller (SB s. 184), att all utbildning inom grundskolan skall ge en grund för yrkesutbildning och verksamhet i arbetslivet. Den skall ge insikt om och förståelse för arbetslivet, en begynnande arbetsfostran och på några linjer i nionde årskursen dessutom undervisning i yrkesämnen i viss omfattning. På grundval jämväl av övervägandena i differentieringskapitlet (kap. 17) har beredningen föreslagit, att försöksskolans linjer 9a och 9y avvecklas och ersättes med andra mera klart fixerade. Samtidigt med beteckningen 9y försvinner enligt förslaget även det därmed förenade begreppet förberedande yrkesutbildning och samtliga i nionde årskursen förekommande linjer likställs.

Skolberedningen föreslår vidare (SB s. 378), att övergång sker från den nuvarande jämförelsevis starkt specialiserade utformningen av den förberedande yrkesutbildningen i 9y till en mera ospecialiserad utformning av motsvarande linjer inom grundskolans nionde årskurs. Dessa bör vara så upplagda, att de ger en bred grundutbildning inriktad inte mot vissa bestämda yrken utan mot breda sektorer av näringslivet. Beredningen understryker, att den här avsedda utbildningen bör ske i skolmässiga former.

Totalt skulle som tidigare nämnts (s. 101) utbildningen i grundskolans sista årskurs inriktas mot fem sektorer och meddelas på inalles nio olika linjer. De linjer som skolberedningen föreslår kan med hänsyn till principiella skillnader i läroplanen indelas i två grupper. Den första består av linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s, medan den andra gruppen — som närmast motsvarar försöksskolans 9y med dess olika grenar och varianter och som i detta kapitel mera ingående behandlas och motiveras — består av linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p. Läroplanen för de senare linjerna innehåller enligt förslaget inom den för tillval fria gruppen av ämnen 22 veckotimmar, medan de förra linjerna har endast 7 veckotimmar i tillvalsgrupperna. I enlighet med den nyss återgivna principiella inställningen angående graden av specialisering avses den mekaniska linjen (9mek), handelslinjen (9ha) och den hushållstekniska linjen (9ht) ge en bred grundutbildning var och en inriktad mot en vid sektor av näringslivet. En presentation av linjernas ämnesuppsättning har här tidigare lämnats (s. 111). Därutöver fordras enligt beredningens mening för de helt obestämda eleverna — de som fortfarande vid ingången till nionde året är osäkra om vilken väg de vill fortsätta på och vilkas enda vägledning vid valet vanligen är, att de inte önskar gå en väg med alltför mycket teoretisk undervisning — en allmänpraktisk linje (9p). Denna linje skulle erbjuda en mer individuellt avpassad fortsatt yrkesorientering och fostran. Övergången till 9p bör enligt beredningen varken bero av yrkesinriktning eller begåvningsnivå.

Som bakgrund för de här redovisade förslagen om koncentration till fyra yrkesförberedande linjer redogör beredningen i korthet för den förberedande yrkes-

utbildningen inom 9y i försöksskolan och för några erfarenheter av denna av intresse för den fråga som här behandlas. I dessa hänseenden liksom i fråga om skolberedningens närmare resonemang omkring och motiveringar för dessa förslag torde här få hänvisas till betänkandet (SB s. 372—378).

I detta sammanhang diskuterar beredningen vidare (SB s. 379—382) framförda önskemål om möjlighet till utbyte eller omändring av sådan linje, som föreslås komma i stället för 9y i försöksskolan. Med hänsyn till bl. a. risken för icke önskvärda principiella konsekvenser för linjeutformningen på högstadiet tar beredningen avstånd såväl från att någon av de föreslagna linjerna skulle kunna utbytas mot annan linje som att föreslagna linjer i vissa fall skulle kunna kompletteras med andra. I kommuner med skogsbruk som enda eller dominerande näringsgren bör dock enligt förslaget såsom enda undantag en av de föreslagna linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p efter länskolnämndens medgivande få utbytas mot grundutbildning med skoglig inriktning, linje 9skog.

Inom försöksverksamheten förekommer ibland samarbete mellan försöksskola och annan skola av speciellt slag; närmast avses här lantmannaskola. Om sådant samarbete framhåller skolberedningen, att det inte utan vidare skall behöva avbrytas, så länge behov härav föreligger. Efter medgivande av länskolnämnden bör därför en sådan mera speciell linje såsom en övergångsanordning få fortsätta tills vidare så länge ett så stort antal elever anmäler sig till utbildningen, att denna kan anordnas på de villkor i övrigt som gäller för grundskolans motsvarande verksamhet. Denna möjlighet att fortsätta ett pågående samarbete bör dock inte få föranleda, att verksamheten utvidgas till att omfatta även andra högstadieskolor, vilket skulle stå i strid mot beredningens allmänna syn på grundskolans yrkesförberedande verksamhet.

Under försökstiden har frågan om samverkan mellan enhetskola och yrkesskolor emellanåt tilldragit sig avsevärd uppmärksamhet och den har i vissa kommuner haft en viss betydelse för deras planering av skolväsendets utbyggnad m. m. Som allmän grund för bedömning av denna fråga framhåller beredningen dels att samtliga linjer bör ingå i högstadieskolan (grundskolan), dels att ingen elev normalt bör påbörja egentlig yrkesutbildning före utgången av grundskolan. Uttalandet bör dock inte tolkas så, framhåller beredningen, att inte grundskolan skulle kunna lokalmässigt förlägga t. ex. en av sina avdelningar till yrkesskolan.

Avsteg från angivna principer bör dock enligt beredningen i vissa fall kunna få förekomma. Sådana vid slutet av årskurs 8 klart yrkesbestämda elever, vilkas önskemål om utbildning för visst yrke inte rimligen kan anses ineffattade i den allmänna grundutbildning som de fyra linjerna ger, bör efter skolstyrelsens bestämmande i individuella fall få övergå till yrkesskola för att där fullgöra sitt nionde skolår. Även övergång till yrkesutbildning hos hantverkare eller företagare i övrigt bör på motsvarande sätt kunna komma i fråga, men i båda fallen.

bör mottagande part kunna svara för att eleven får planmässig undervisning i såväl yrkesarbete som yrkesteor. Vidare bör garantier föreligga för att eleven antingen får en allmänbildande undervisning i grundskolan eller på annat sätt erhåller en dylik undervisning, som är likvärdig med den som grundskolan ger under nionde skolåret. Vad beredningen här närmast avser är sådana yrkeskategorier som målare och byggnadsindustriarbetare liksom yrken inom den grafiska och keramiska industrin m. fl.

Till frågan om eventuellt överförande av hela avdelningar eller linjer från grundskolan till yrkesskolan intar skolberedningen en avvisande hållning. En i fråga om nionde årskursen redan fungerande och från vissa synpunkter ändamålsenlig samverkan mellan grundskola och yrkesskola bör emellertid inte oförmedlat behöva avbrytas. Beredningen föreslår att i de fall, då sådan samverkan redan etablerats, bör den tills vidare få fortsätta på hittillsvarande sätt. Skulle däremot ökat behov av utbildningsmöjligheter uppstå inom området för samverkan, bör detta behov tillgodoses genom att grundskolan får egna lokaler för den utbildning som dittills varit omhändertagen av yrkesskolan. Även i de fall då så långt förda planer på samverkan föreligger, att de inte utan påtagliga olägenheter kan ändras, bör den planerade samverkan i fråga om yrkesskolans övertagande av vissa klasser få komma till stånd. Beredningen vill inte heller motsätta sig att i kommuner, som är så stora att de på en eller flera av linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p har parallellavdelningar, en av dessa parallellavdelningar skulle kunna få överföras till yrkesskolan, dock under förutsättning att den utbildning som lämnas i de båda parallellerna utformas så att den blir likvärdig.

I små kommuner kan emellanåt dels av ekonomiska skäl, dels med hänsyn till bräckligheten i elevunderlaget för en planerad yrkesskola en avvägning erfordras mellan byggandet av verkstadslokaler för grundskolans nionde årskurs och för en planerad yrkesskola. I sådana fall där av anförda skäl en önskvärd yrkesutbildning över huvud taget eljest inte skulle komma till stånd, bör enligt beredningens mening de praktiska och ekonomiska skälen få fälla utslaget och kommunen få möjlighet att efter vederbörligt tillstånd få anordna den yrkesinriktade utbildningen i fråga om en eller ett par linjer inom yrkesskolan. I fråga om större kommuner med betryggande elevunderlag och tillräckliga ekonomiska resurser föreslår dock beredningen, att dess allmänna syn på högstadiets fullständighet skall gälla med full styrka.

Skolberedningen framhåller (SB s. 384 f.), att frågan huruvida den yrkesförberedande undervisningen i grundskolan skall bli uppskattad eller inte i målsmännens ögon i hög grad torde komma att bero på yrkesskolornas anpassning av sina kursplaner och sin undervisning till grundskolan och på deras möjligheter att ta emot elever från 9mek, 9ha, 9ht och 9p så att eleverna på lämpligt sätt får tillgodoräkna sig det utbildningsförsprång på den praktiska sidan som de har i jämförelse med inträdessökande med enbart teoretisk utbildning. Efter en diskussion av de svårigheter som uppstår och en inventering av

några tänkbara vägar efter vilka de bör kunna lösas framhåller beredningen slutligen, att anknytningsfrågan i hög grad är en expertuppgift, vilken bör lösas av vederbörande ämbetsverk. Beredningen förutsätter, att överstyrelsen för yrkesutbildning — i samråd med skolöverstyrelsen — vidtar de åtgärder som erfordras för att eventuell omarbetning av kursplaner och erforderliga anvisningar skall vara slutförda, då de första eleverna från grundskolan söker inträde i yrkesskola, vilket i nämnvärd omfattning kan beräknas ske först hösten 1965.

Yttranden

I ett tidigare avsnitt har redovisats remissinstansernas synpunkter i stort på den föreslagna linjeorganisationen i årskurs 9. Härvid har belysts bl. a. olika önskemål om sammanslagningar av vissa linjer, om mer eller mindre totalt utslutande av de genom sitt omfattande inslag av yrkesämnen särpräglade linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p liksom förslag om överarbetning av läroplanerna för dessa linjer i riktning mot en närmare likställdhet med övriga linjer i fråga om inslaget av allmänbildande ämnen.

I den mån man accepterar tanken på att ge vissa linjer ett större inslag av praktiskt arbete — vilket i flertalet fall sker, ibland även trots vissa farhågor i fråga om linjernas dragningskraft — så uttrycks i allmänhet särskild tillfredsställelse med skolberedningens förslag att linjerna skall avse att ge en bred grundutbildning inriktad icke mot bestämda yrken utan mot breda sektorer av näringslivet. Inte alldeles ovanligt är dock att en uttalad anslutning till denna princip under olika motiveringar kombineras med förslag om ytterligare utbildningsvarianter eller specialiseringar.

Till belysning av den uppskattning, som möter skolberedningens förslag om uppläggningsen av de här berörda linjerna kan anföras ett par exempel. *TCO* framhåller, att det från arbetsmarknadssynpunkt synes angeläget att fastslå, att beredningens förslag att låta den förberedande yrkesutbildningen omfatta ett fåtal vida yrkesområden, är helt överlägset den mer specialiserade yrkesinriktning som i regel givits eleverna under försöksverksamheten. En längre gående specialisering skulle hindra den rörlighet på arbetsmarknaden, som måste betecknas som nödvändig med hänsyn till strukturförändringar inom näringslivet. Den förberedande yrkesutbildningen inom vida sektorer skapar däremot en god beredskap för vidareutbildning och anpassning till förändringar i arbets- och samhällsliv. *Länsskolnämnden i Gotlands län* betonar, att den koncentrerings av den förberedande yrkesutbildningen som föreslås synes komma att i betydande grad underlätta organiserandet av högstadierna i landsbygdskommunerna och i övriga kommuner med föga differentierat näringsliv. Från *länsskolnämnden i Östergötlands län* anføres i denna fråga följande.

Införande av förberedande yrkesutbildning inom skolans arbetsram är en anordning, som ger åt grundskolan en särskild karaktär av allsidighet. Den praktiska utbildningen får därmed en erforderlig social uppvärdering och likställighet

med den teoretiska skolningen. Skolan får samtidigt också en ny uppgift av personligt värde för den enskilde — en förmedlande ställning mellan grundutbildning och praktiskt arbetsliv samt som vägledare för eleven mot ett för denne passande yrkesområde.

Med visst fog kan det anses, att ett av de största värdena i skolreformen ligger på den praktiska sidan — att skolan därigenom får mera allsidiga studiemål och att den med praktisk utbildning mer direkt ställer sig i samhällets och arbetslivets tjänst. Principen om en förberedande yrkesutbildning inom den allmänna grundskolans ram och vid sidan om de teoretiska studielinjerna biträdades helt av länskolnämnden.

Det synes riktigt, att den yrkesförberedande utbildningen i årskurs 9 får en mer allmän karaktär av grundutbildning syftande mot visst större område inom yrkeslivet hellre än att den från första början ges en begränsad speciell inriktning. Graden av yrkesbestämmdhet vid ifrågavarande åldersstadium är ringa, och även detta talar för ett uppskjutande av det specialiserade yrkesvalet, så långt det är möjligt.

Linköpings stad har, under hänvisning till vad skolstyrelsen i staden anfört angående erfarenheterna från undervisningen i årskurs 9y i staden, anslutit sig till beredningens förslag, att den yrkesförberedande undervisningen i grundskolan bör ges en mer allmän inriktning än vad som varit fallet i försöksskolan. Nämnda skolstyrelse yttrar i denna fråga bl. a. följande.

Klass 9y har i *Linköping* fått karaktären av långt driven specialisering. Genom samarbete med stadens yrkesskolor har för det övervägande flertalet elever den förberedande yrkesutbildningen kunnat utformas som det första utbildningsåret i ett av eleverna valt yrke. Undervisning helt i enhetsskolans regi har endast förekommit i avdelningar för husligt arbete samt allmänpraktiska—allmänorienterande avdelningar med inriktning mot verkstadsindustrin respektive affär och kontor. Mer sporadiskt utförda undersökningar utvisar, att eleverna i rätt stor utsträckning tagit anställning eller fortsatt sin utbildning i av dem valt yrke efter nionde skolårets slut. Den i *Linköping* utprovade uppläggningsen av klass 9y har ur dessa synpunkter visat sig fungera väl. Trots att 9y-eleverna i viss utsträckning getts prioritet vid undervisningen i yrkesskolan, har en i flera fall rätt kraftig dirigering av eleverna fått tillgripas, då eleverna många gånger visat en stark tendens att för den förberedande yrkesutbildningen välja bland tonåringar populära yrken. Ifrågavarande organisation av klass 9y är sålunda ej förenlig med principen om ett fritt ämnes- eller linjeval. Från yrkesskolorna har efter hand allt starkare framförts önskemål om att eleverna borde ha lämnat den obligatoriska skolan, innan de vunnit inträde i yrkesskolan. Efter ett fritt företaget val med uttalad önskan att skaffa sig en egentlig yrkesutbildning borde, framhåller representanter för yrkesundervisningen, elevernas attityder mot yrkesskolans undervisning i flera fall bli mer positiv än vad hittills många gånger varit fallet. Skolstyrelsen ansluter sig därför till beredningens förslag, att den yrkesförberedande undervisningen skall ges en mer allmän inriktning. Styrelsen förutsätter dock, att de undantag från denna regel, som beredningen anför, kommer att gälla, dvs. att klart yrkesbestämda elever efter individuell prövning av skolstyrelsen kan få påbörja en egentlig yrkesutbildning redan i årskurs 9, antingen i yrkesskola eller hos hantverkare eller företagare samt att en fungerande och ändamålsenlig samverkan mellan grundskolan och yrkesskolan inte bör omedelbart avbrytas.

Från ett par håll har dock framförts vissa principiella erinringar mot beredningens uttalanden om yrkesförberedande utbildning och en bred grundutbildning. Från skogsstyrelsen framhålles bl. a., att med uttrycket »brett lagd yrkesutbildning» ofta har förståtts ytlig orientering, vilket kunnat leda till slutsatsen att yrkesutbildningen i grundskolan knappast skulle kunna föra till samma utbildningsresultat som vid icke-obligatoriska yrkesskolor. 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning, som ansluter sig till förslaget om de yrkesförberedande linjerna men förutsätter en viss omprövning av läroplanerna för dessa, framhåller att beredningens resonemang om grundskolans yrkesförberedande uppgift lätt ger intrycket, att beredningen anser yrkesutbildning och praktisk utbildning vara samma sak. De sakkunniga anför härutinnan bl. a. följande.

Att praktisk utbildning och yrkesutbildning har mycket gemensamt kan naturligtvis inte förnekas men fördenskill är de inte identiska. Yrkesutbildningen har till uppgift att ge eleven sådana kunskaper och färdigheter att han kan göra en produktiv insats i närings- eller yrkeslivet och därigenom försörja sig. En allmänt praktisk utbildning är begränsad till att ge eleven vissa färdigheter av praktisk natur, som kan underlätta hans kommande yrkesutbildning men som inte är direkt nödvändiga för denna. Undervisningen i övningsämnen: slöjd, teckning, hushållsgöromål m. fl. är avsedd att ge sådana praktiska färdigheter och över huvud taget utveckla elevernas praktiska anlag. Men denna utbildning har inte en målsättning av den ekonomiska innebörd — samhällsekonomisk såväl som privatekonomisk — som kännetecknar yrkesutbildningen.

Eftersom skolberedningen finner att all undervisning i grundskolan måste anses som yrkesförberedande föreslår den att beteckningen 9y och det med denna linje förenade begreppet förberedande yrkesutbildning slopas och att samtliga linjer inom årskursen 9 likställas. De sakkunniga ger sin anslutning till denna princip om likställighet eftersom därigenom markeras, att yrkesutbildningen bör bli jämställd med de teoretiska utbildningsvägarna. Huruvida utformningen av de olika linjerna inom årskurs 9 enligt skolberedningens förslag också kommer att bidra till att skapa en sådan jämställdhet är en annan sak.

De sakkunniga har i princip ingenting att invända mot den föreslagna uppläggningen av den förberedande yrkesutbildningen inom grundskolan mot breda sektorer av yrkeslivet och utan någon högre grad av specialisering. Den överensstämmer med de riktlinjer, som sedan länge tillämpats för den grundläggande yrkesutbildningen i yrkesskolan och som även varit en huvudlinje för den förberedande yrkesutbildning som inom den hittillsvarande försöksskolan bedrivits i skolmässiga former. De sakkunniga anser sig dock böra påpeka, att om den förberedande yrkesutbildningen i grundskolan skall motsvara den definition de angivit på yrkesutbildning får den inte bli så allmän, att eleven inte under detta stadium kan erhålla de kunskaper och färdigheter, som bör utgöra grundvalen för den fortsatta egentliga yrkesutbildningen.

Mot den föreslagna utformningen av linje 9mek har en del kritik framförts. Överstyrelsen för yrkesutbildning — som för övrigt föreslår att de föreslagna praktiskt betonade linjerna skall kunna ges en viss anknytning till det lokala näringslivet genom en anpassning av de i undervisningen ingående tillämpningsövningarna — anser att linje 9mek icke erhållit en med hänsyn till det

svenska näringslivets struktur tillräcklig bredd. Överstyrelsen framkastar även tanken på ytterligare varianter och anför bl. a. följande.

Enligt läroplanen för 9mek skall den förbereda för specialiserad utbildning främst inom de mekaniska yrkena eller för inträde i arbetslivet inom yrkesområden, där en viss färdighet i handhavandet av vanliga handverktyg och maskiner m. m. är av värde. Mot läroplanen finnes i och för sig ingen erinran att resa; den siktar emellertid ganska ensidigt på verkstadsindustrin och denna närstående verksamhetsområden. Däremot ger den föga eller ingen förberedelse för övergång till andra branscher t. ex. byggnadsindustrin eller trä- eller massa-industrierna. Utan att närmare vilja gå in på frågan vill överstyrelsen för närmare diskussion framkasta tanken att inom särskild, allmänt mot industrin och hantverket inriktad linje, 9ind, tillskapa sådana möjligheter i fråga om tillvalsämnen, att man kunde erhålla en anpassning till näringslivet i den del av landet, där skolan är belägen, för de fall, då 9mek icke lämnar en med hänsyn härtill avpassad förberedande yrkesutbildning. Visserligen är det enligt förslaget tänkt, att ett dylikt system ej skall finnas inom de praktiskt betonade utbildningslinjerna i årskurs 9, men ett avsteg härifrån torde knappast kunna möta principiella betänkligheter.

Även från andra håll hävdas, att linjen 9mek fått en alltför snäv inriktning. Sälunda anser *arbetsmarknadsstyrelsen*, att 9mek skulle bli nyttigare, om den utformas med större variationsmöjligheter. Detta bör enligt styrelsen ske genom att ämnet yrkesarbete får anpassas till behovet inom olika branscher och näringslivets lokala struktur, medan ämnet yrketeori bibehålles i föreslagen utformning. Härigenom skulle linjen kunna ge sådana grundläggande kunskaper, som kunde vara av värde för en mångfald yrken såväl inom industri och hantverk som inom samfärdsel, jord- och skogsbruk och andra näringsgrenar. Enligt *domänstyrelsen* vore det värdefullt om 9mek kunde ges en bredare utformning och i sig inrymma viss utbildning i förbränningsmotorer, vilket skulle vara till gagn för många näringsgrenar. *Svenska lantarbetsgivareföreningen* framhåller, att förslaget innebär, att även elever med intresse för praktiskt arbete inom jordbruk, skog och trädgård kommer att hänvisas till 9mek. Någon direkt förberedelse för det tilltänkta yrket erhåller dessa elever icke härigenom. På grund av linjens utpräglade specialisering mot verkstadsindustri föreligger enligt föreningen risk för att ett förefintligt intresse för landsbygdsnäringsarna vänds från desamma. Föreningen vill i detta sammanhang ifrågasätta, om icke 9mek borde ges annan benämning, som bättre svarar mot linjens speciella karaktär och inriktning, t. ex. »verkstadstekniska linjen» eller »metallbearbetningslinjen». *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* föreslår, att man i läroplanen för 9mek bibehåller en kärna, omfattande i första hand ämnet yrketeori, och att denna kompletteras med ett antal alternativa kursplaner för ämnet yrkesarbete, avpassade efter de behov, som föreligger inom vissa centrala yrkesområden. En av dessa alternativa kursplaner bör överensstämja med vad beredningen föreslagit för linje 9mek. I övrigt bör de ta sikte på följande yrkesområden: byggnadsbranschen, livsmedelsindustrin, textil- och beklädnadsindustrin, den kemiska industrin samt den trätekniska och träkemiska industrin. Vidare föreslår orga-

nisationerna, att linjen erhåller den neutrala benämningen 9hi (hantverk och industri). En sådan benämning skulle troligen bättre än 9mek attrahera ungdomar med olika intressen och inriktning, inte minst flickor. Ett liknande förslag om omformning av 9mek till en linje 9hi framföres av *Sveriges hantverks- och industriorganisation*, som därvid nämner lokala variationer med inriktning mot den grafiska industrin, byggnadsfacket, textil-konfektion och sömnad; den föreslagna linjen 9mek har enligt organisationen fått en alltför snäv inriktning mot det mekaniska området och verkstadsyrken. Organisationen understryker vidare, liksom också *Yrkeskvinnors samarbetsförbund*, risken för att flickorna i ringa utsträckning kommer att välja 9mek, därest valmöjligheterna göres för snäva. Även några *kommuner*, såsom *Malmö stad* och *Ystads stad*, anser linje 9mek vara alltför specialiserad. Från *Malmö* ifrågasättes om inte linjen kunde utformas så, att den innehöll inslag från den mekaniska linjens metallsida kombinerat med vissa trätekniska element och med beaktande av den allmänpraktiska linjens moment om förrädsarbete, expeditjonsarbete, motorskötsel, underhållsarbete och bostadsvård. Därigenom skulle enligt staden den allmänpraktiska linjen kunna utgå. Från *Ystad* hävdas, att skillnaden mellan linje 9mek och 9p bör göras större.

Endast i några få fall har beredningens förslag i fråga om utformningen av linjerna 9ha och 9ht föranlett särskilda kommentarer. *Sveriges köpmannaförbund*, som övervägt en koncentration av all handelsundervisning till 9ha men slutligen stannat för att acceptera såväl den mera teoretiskt betonade linjen 9m som linjen 9ha, framhåller, att en avsevärd förstärkning av linjen 9ha skulle kunna åstadkommas, om linjens undervisning förlades till lokal yrkeskolas handelsavdelning. Detta skulle medverka till att den omfattande handelsutbildning, som nu bedrivs vid yrkesskolorna, skulle få en kvantitativ utökning av betydelse för dessa skolors utveckling till fullvärdiga utbildningsanstalter för handel. Vidare ifrågasätter förbundet, om icke den växelundervisning inom detaljhandeln som hittills förekommit i nionde årskursen kunde bibehållas i någon form. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* uttrycker farhågor för att 9ha — med sitt i förhållande till andra linjer väsentligt nedskurna antal veckotimmar i de obligatoriska ämnena — inte kommer att ge de allmänbildande grundkunskaper, som är nödvändiga, eller kommer att utöva större dragningskraft på intellektuellt väl utrustade elever. *Sveriges textillärares riksförening* föreslår, att någon form av påbyggnad etableras för linje 9ht för att ge elever, som valt denna linje, möjlighet till vidareutbildning inom det allmänna skolväsendets ram. *Lantbruksstyrelsen* tillstyrker linje 9ht och anför, att den föreslagna uppläggningsen av denna utbildning synes i stort sett tillgodose behovet av förberedande yrkesutbildning för fortsatt egentlig yrkesutbildning vid bl. a. lanthushållsskola. Såsom framgått av den tidigare lämnade översikten över synpunkterna på linjeorganisationen i årskurs 9 i stort, så har vid förslag om sammanslagning av teoretisk och praktiskt betonad linje inom samma sektor dock linje 9ht oftast ansetts bära kvarstå.

Mot den av beredningen föreslagna allmänpraktiska linjen, 9p, har remissorganen, i den mån linjen särskilt berörts, i stor utsträckning ställt sig kritiska eller tveksamma. Ibland ifrågasätter man helt dess berättigande men oftare riktas kritiken mot den närmare utformning linjen givits. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* förordar en mera ändamålsenlig utformning av linjen 9p och anför följande.

Linjen har rubricerats som en mognadslinje. Yrkesmässigt sett leder den ingenstans; eleverna bibringas ett visst mått av praktiskt kunnande, som har betydelse kanske främst i vardagslivet. Allmänt sett innebär valet av linje 9p, att en i huvudsak praktiskt inställd pojke eller flicka får ett år på sig för att överväga yrkesvalet. Frågan huruvida en linje med detta innehåll bör finnas inom grundskolan måste därför bedömas ur delvis andra synpunkter än de överstyrelsen företräder. Därest man närmast ur skolpsykologiska synpunkter vitsordar betydelsen av en dylik linje bör den behållas men ges en mera ändamålsenlig utformning.

Även *arbetsmarknadsstyrelsen* anser, att den allmänpraktiska linjen icke erhållit en tillfredsställande uppläggning, och föreslår med understrykande av behovet av en allmänpraktisk linje en omprövning av linjens utformning. Styrelsen anför bl. a. följande.

En allmänpraktisk linje har en viktig funktion att fylla dels för elever med relativt brett odifferentierat intresseregister, dels för sådana elever, som inte anser, att någon av de övriga linjerna motsvarar deras speciella intresseinriktning eller yrkesplaner. För dessa elever kan en väl utformad allmänpraktisk linje erbjuda ett alternativ till de teoretiska utbildningslinjerna, vilka de eljest — i avsaknad av lämpliga praktiska linjer — kan känna sig lockade att välja. Sannolikt omfattar de båda nämnda elevkategorierna en stor del av elevmaterialet, varför den allmänpraktiska linjen bör betraktas som en synnerligen viktig utbildningsväg. Den bör ej heller nödvändigtvis ses som en »mognadslinje» i högre grad än andra linjer i årskurs 9. Det vore olyckligt, om 9p ingick i allmänhetens medvetande som ett andrahandsalternativ av mindre värde än övriga linjer. Styrelsen anser det finnas skäl befarar, att så kan bli fallet med den föreslagna utformningen, som i elevernas och föräldrarnas ögon kan ge en prägel av »enklare 9mek». Styrelsen vill därför föreslå, att frågan om den allmänpraktiska linjens innehåll på nytt prövas i syfte att nå en för eleverna mera attraktiv form av bred praktisk yrkesträning, som kan tillfredsställa olika intressen. Vid en sådan förnyad prövning kan det även behöva övervägas, huruvida ej en speciell lärarkategori för den allmänpraktiska linjen bör utbildas.

Också *TCO*, som inser nödvändigheten av en särskild allmänpraktisk linje, finner den föreslagna utformningen av linje 9p otillfredsställande och förordar en översyn. Liknande uttalanden göres från *Yrkesutbildningens lärarförening* och *Slöjdläraarnas riksförening*. 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning uttrycker tveksamhet, huruvida den allmänpraktiska linjen kommer att ge någon utbildning av värde med tanke på elevernas fortsatta yrkesutbildning. Samma inställning har *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*, som därjämte ifrågasätter, om linjen i vart fall med den föreslagna utformningen bör inrättas. *Svenska lantarbetsgivareföreningen* och *Landsorganisa-*

tionen föreslår, att linjen slopas. Sistnämnda organisation framhåller därvid, att linjen icke är försvarbar mot bakgrunden av beredningens egen beskrivning av målsättningen för grundskolan. *Statstjänstemännens riksförbund*, som finner att valet av linje för de elever som inte är inriktade mot en teoretisk studieväg är mycket begränsat särskilt för kvinnliga elever, anser att en allmänpraktisk linje för kvinnliga elever bör övervägas. Uttalanden i denna riktning görs även i yttrandet från *Ystads stad*.

Beredningens förslag om anordnande av en linje 9skog har så gott som undantagslöst hälsats med tillfredsställelse i yttrandena. Endast ett par remissorgan har ställt sig kritiska mot linjen som sådan, medan flera instanser föreslagit vissa lättnader i villkoren för linjens inrättande.

Skogsstyrelsen finner det vara angeläget, att linje 9skog inrättas, där behov av ifrågavarande utbildning beräknas varaktigt föreligga, och ej såsom beredningen föreslagit, där skogsbruket utgör enda eller dominerande näring. Styrelsen tillstyrker, att där nyss angivna förhållanden är för handen, linje 9skog får anordnas under förutsättning att vissa betingelser för undervisningen kan skapas. Dessa sammanhänger enligt styrelsen närmast med frågor rörande kursplan, lärare, lokaler och utrustning samt övningsskogar. Därjämte bör vägarna för samverkan mellan grundskolan och skogsbrukets organ ägnas särskild uppmärksamhet.

Även *skogshögskolans lärarråd* föreslår en uppmjukning av villkoret för utbyte av en av de föreslagna fyra linjerna mot linje 9skog till att gälla kommuner, där behovet av skoglig utbildning anses vara väsentligt. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* anser, att inrättande av linje 9skog bör få ske utan att någon av de övriga linjerna därför måste slopas; i annat fall föreligger, enligt styrelsens mening, risk för att yrkesutbildningen för blivande skogsyrkesutövare försenas och kommer att påbörjas först efter avslutad grundskola. Några *kommuner*, såsom *Hällefors köping*, *Torp* och *Pajala*, har också ansett, att linje 9skog bör få inrättas utan att annan linje utbytes.

Domänstyrelsen är tveksam om linje 9skog bör inrättas. Styrelsen anser, att man genom att medge inrättande av denna linje frångår en av beredningens huvudprinciper att någon specialisering inom grundskolan ej bör få förekomma. Styrelsen ifrågasätter om inte linje 9p eller möjligen 9mek kunde utformas i skogskommunerna på sådant sätt, att den yrkesinriktade delen av utbildningen i huvudsak anknyter till skogsarbetet. Därigenom skulle det icke behövas någon skoglig linje. Om en sådan differentiering av 9p eller 9mek icke anses möjlig vill styrelsen tillstyrka inrättande av 9skog. Kravet bör dock enligt styrelsen vara att linjen utformas som förberedande yrkesutbildning för skogsbruket med så bred bas, att eleverna efter genomgång av denna fortfarande har goda möjligheter till frihet vid valet av yrke. Vidare förutsättes, att den skogligen yrkesutbildningen efter grundskolan anpassas till denna utbildningsgång.

Örebro stad avstyrker förslaget om 9skog och föreslår i stället, att möjlighet att efter särskild prövning inrätta annan yrkesinriktad linje bör hållas öppen.

Beredningens förslag att ingen annan för orten karakteristisk linje än 9skog skall få inrättas har mött kritik från en del remissorgan, såsom i viss mån redan framgått vid redovisningen av synpunkterna om linje 9mek. Många har föreslagit, att en dylik lokalt anpassad linje eller mera allmänt att ytterligare lokal anpassning av den yrkesförberedande utbildningen skall få anordnas, bl. a. *skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen, 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning, Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet, Yrkesutbildningens lärarförening* samt ett antal *kommuner*, däribland Stockholms stad, Enköpings stad, Katrineholms stad, Landskrona stad, Täby köping samt Österåker och Vifolka. Skolöverstyrelsen anför härom bl. a. följande.

Överstyrelsen har intet att erinra mot att tre egentliga grundutbildningslinjer, för allmän mekanisk utbildning, för handelsutbildning och för hushållsteknisk utbildning samt därutöver en allmänpraktisk linje för mera obestämda elever ställs upp som en allmän norm för den lokala skolplaneringen i landet. Men enligt överstyrelsens bestämda uppfattning har denna i och för sig välbehövliga och välmotiverade norm låsts alldeles för hårt i beredningens förslag.

De enda avsteg från normen som medges i beredningens förslag är skoglig grundutbildning — efter länskolnämndens medgivande — i kommuner med skogsbruk som enda eller dominerande näring samt förberedande yrkesutbildning för jordbruk i samarbete mellan försöksskola och lantmannaskola, likaledes efter länskolnämndens medgivande och endast på orter där sådant samarbete redan är organiserat. Ett så snävt utformat undantagsmedgivande är ej tillräckligt. Det ger för liten rörlighet åt organisationen, för liten möjlighet till anpassning efter elevernas faktiska utbildningsbehov och intressen, för liten möjlighet att fortsättningsvis dra slutsatser av samlade erfarenheter på ett så pass nytt pedagogiskt arbetsfält som den förberedande yrkesutbildningens.

Principiellt avgörande för om en ny linje får inrättas bör enligt överstyrelsens uppfattning vara, om linjen svarar mot ett påtagligt utbildningsbehov och utbildningsintresse på orten och kan utnyttjas som grund för fortsatt yrkesutbildning. Det synes böra tillkomma överstyrelsen — eller efter överstyrelsens medgivande annan myndighet — att i förekommande sammanhang pröva dessa frågor. Överstyrelsen föreslår därför, att annan linje för grundutbildning än de normalt förekommande skall kunna inrättas efter särskilt medgivande av överstyrelsen.

Flera instanser har särskilt föreslagit, att en jordbrukslinje skall få inrättas — i en del fall i förening med linje 9skog — bl. a. *länskolnämnderna i Östergötlands, Hallands och Värmlands län, länsstyrelserna i Stockholms och Hallands län, Sveriges lantbruksförbund, Hushållningssällskapens förbund* samt några *kommuner*, exempelvis Boxholms köping samt Bettna, Östra Vikbolandet, Skatelöv och Fjärdhundra.

Lantbruksstyrelsen däremot tillstyrker förslaget om slopande av jordbruksutbildningen i grundskolan. Denna tillstyrkan säger sig styrelsen dock kunna ge endast under den bestämda förutsättningen, att klart yrkesbestämda elever även framdeles ges möjlighet att fullgöra det nionde skolåret i en lantbrukets skola. Vidare måste jordbruket ges erforderlig plats i den yrkesvägledning, som skall

ingå i grundskolan, varjämte ökat statligt stöd bör ges till den klubbverksamhet, som för närvarande bedrivs bland jordbrukarungdomen. Inte heller *Riksförbundet landsbygdens folk* samt *Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund* motsätter sig utslutandet av särskild jordbruksutbildning i grundskolan.

Från en del håll har angivits vissa speciella linjer i anslutning till för orten dominerande näring; en jämförelse kan här också göras med de tidigare redovisade förslagen beträffande linje 9mek. Sålunda föreslår t. ex. *arbetarskyddsstyrelsen*, att möjligheter borde finnas att inrätta en linje för gruvhanteringen. *Sjöfartsstyrelsen* förordar en linje, som tar sikte på sjöfarts- och fiskeriintressena och som skulle organiseras såsom en variant till 9mek. *Sveriges textillärares riksförening* vill ha en textil linje. Träteknisk och textil utbildning föreslås av bl. a. *Yrkesutbildningens lärarförening*. *Enköpings* stad förordar en linje med textil inriktning samt en byggnadsteknisk linje. *Slöjdlärarnas riksförening* uttrycker förvåning över att förslag saknas om en träteknisk linje. *Yrkeskvinnors samarbetsförbund* föreslår en grafisk linje. *Luleå* stad ifrågasätter om icke på orter, där en stödindustri finnes, någon av de yrkesförberedande linjerna borde kunna utbytas mot en linje, som anknyter till denna industri. *Kiruna* stad anser, att det för samernas del bör finnas möjlighet till yrkesförberedande undervisning i renskötsel.

Beredningens förslag i syfte att tills vidare bibehålla ett redan etablerat och väl utformat samarbete mellan försöksskola och lantmannaskola har icke mött någon egentlig kritik. *Länsskolnämnderna i Kalmar, Malmöhus* och *Västmanlands län* framhåller de goda erfarenheter man haft av ett dylikt samarbete. Förstnämnda länsskolnämnd anser, att möjligheterna är stora att vid lantbrukets både i fråga om lärarkrafter och lokaler välutrustade skolor, där goda internat finnes, tillgodose behovet av jordbruksutbildning. *Lantbruksstyrelsen*, *styrelsen för lantbrukshögskolan* och *statens lantbruksförsök* samt *Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund* finner det vara angeläget, att klart yrkesbestämda elever, som önskar välja lantbruksyrket, beredes tillfälle att gå det nionde skolåret inom lantbrukets skolor. *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* framhåller, att ifrågavarande undervisning icke oundgängligen i sin helhet måste ske vid lantmannaskola. Av praktiska skäl torde det i åtskilliga fall vara befogat, att den allmänna undervisningen i årskursen meddelas inom grundskolan och yrkesundervisningen i lantmannaskolan. Bestämmelserna bör därför enligt förbundet ges en sådan utformning och innebörd, att ett sådant förfarande kan tillämpas. *Svenska lantarbetsgivareföreningen* vill utsträcka dispensmöjligheterna till att omfatta jämväl ettårig lärlingsutbildning vid särskilda trädgårdsföretag, under förutsättning att utbildningen bedrivs planmässigt samt att undervisningen i »9y-kursens» gemensamma läroämnen kan ordnas tillfredsställande.

Förslaget om rätt för klart yrkesbestämda elever att under vissa förutsättningar övergå till yrkesskola eller viss annan yrkesutbildning för att där fullgöra sitt nionde skolår har uttryckligen tillstyrkts av flera remiss-

organ, bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, länsstyrelsen i Kalmar län, Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet* samt några kommuner, däribland Hjo stad, Alvesta köping samt Vallentuna och Älvkarleby. Från några håll har dock kritik framförts mot att de föreslagna villkoren för en övergång gjorts alltför restriktiva. Sålunda anser *överstyrelsen för yrkesutbildning*, att skolstyrelse bör ges större möjligheter att medge individuella övergångar efter årskurs 8 till yrkesskola än som förutsättes i betänkandet. När det gäller yrkesbestämda elever, för vilka grundskolan ej kan bjuda en lämplig förberedande yrkesutbildning, bör skolstyrelse, enligt *överstyrelsens förmenande*, kunna ge rätt till övergång efter årskurs 8 till yrkesskola eller till sådan utbildning inom näringslivet, där godkända läroplaner följes; ytterligare särskilda skäl bör ej krävas. Även *1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning* och *Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening* håller före, att de av beredningen föreslagna villkoren är för snäva. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* anser att medgivande bör lämnas, såvida icke särskilda skäl emot sådan övergång föreligger.

Av yttrandet från *Stockholms stad* framgår, att *yrkesskoldirektören* för sin del inte anser sig kunna ansluta sig till beredningens förslag att inskränka elevernas hittills förefintliga möjligheter att tidigt slå in på sin utstakade väg mot framtidsyrket. Enligt dennes mening bör varje klart yrkesbestämd elev, som önskar övergå till yrkesskola efter årskurs 8, också ha rätt därtill, om man icke kan visa, att det för hans yrkesutbildning skulle vara till påtaglig fördel, att han deltog i den förberedande yrkesutbildningen på mekanisk-, handels- eller hushållslinje. För elever, som erhållit medgivande att övergå till yrkesskola efter årskurs 8, bör det ankomma på yrkesskolan att svara för elevens undervisning i allmänna ämnen motsvarande den allmänbildande undervisningen i årskurs 9 i grundskolan. Om flera elever erhåller sådant medgivande, blir det lättare för yrkesskolan att organisera den allmänna undervisning, som erfordras.

Med utgångspunkt i beredningens förslag om att klart yrkesbestämda elever i vissa fall skulle efter åttonde skolåret kunna få övergå till yrkesskolan och bl. a. kunna erhålla yrkesundervisning inom byggnadsindustrins yrken uttalar *länskolnämnden i Uppsala län* särskilda betänkligheter.

Undervisningen av ifrågakvarande yrkeskategorier bedrivs för närvarande på så sätt att eleverna efter en grundläggande utbildning om 3—5 månader vid yrkesskola placeras i s. k. lärlingsbyggen. Skolan erhåller dessa lärlingsbyggen efter överenskommelse med ortens byggmästarförening. Lärlingsbygget är ett vanligt hyreshus om 30—50 lägenheter. Det uppföres i sin helhet av eleverna, under ledning av lärare och instruktörer. Det är därvid av avgörande betydelse, att byggtiden kan hållas inom rimliga gränser. Eleverna måste få en viss arbetstakt intränad, enär de efter slutad utbildning annars omöjligen kan hävda sig vid sitt inträde i ackordslagen. Enligt nämndens mening innehåller yrkena arbetsmoment, som är alltför fysiskt pressande, när det gäller elever under 16 år. Kombinationen tunga arbetsmoment och uppdriven arbetstakt gör det dessutom ytterst olämpligt att tillåta intagning av yngre elever till dessa avdelningar.

Nämnden anser det vara av vikt, att även dessa elever före sin yrkesutbildning har genomgått grundskolan i dess helhet. Elevernas högre allmän- och grundutbildning samt större mognad torde göra det möjligt att genomgå yrkesutbildning i snabbare takt.

Bland *länsarbetsnämnderna* råder delade meningar beträffande lämpligheten av övergång efter årskurs 8 till yrkesskola, men övervägande antalet nämnder avråder från sådan övergång på grund av elevernas obestämdhet i yrkesvalet i 14—15-årsåldern.

I anslutning till det berörda förslaget, som avser även möjlighet för elev att i vissa fall få fullgöra det nionde skolåret hos hantverkare eller företagare under förutsättning bl. a. att eleven får en allmänbildande undervisning i grundskolan eller erhåller en därmed likvärdig undervisning, har *länsskolnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Kristianstads och Västmanlands län* efterlyst närmare föreskrifter, hur en effektiv kontroll skall ske att eleven erhåller en planmässig undervisning.

Beträffande beredningens förslag om överförande i vissa fall av hela klasser till yrkesskola framhåller *överstyrelsen för yrkesutbildning*, att man måste anlägga praktiska och ekonomiska synpunkter på denna fråga. Överstyrelsen föreslår, att i stora kommuner en eller flera parallellavdelningar bör kunna överföras till yrkesskolan (skolverkstad eller inbyggd verkstadsskola), samt att nionde årskursens förläggande till inbyggd skola bör kunna komma till stånd även i mindre kommuner i syfte att gagna utbildningen. Överstyrelsen anför i anslutning härtill bl. a. följande.

Det kan exempelvis i ett visst fall vara förenat med påtagliga fördelar att ha en 9mek-avdelning i en inbyggd verkstadsskola. Detta kan vara till fördel för ungdomen, som på detta sätt beredes relativt säkra utsikter till fortsatt sysselsättning. Det kan vara en ekonomisk fördel för kommunen; verkstadsskolor är nämligen ofta dyra att utrusta. Av uttalanden i betänkandet att döma synes det icke omöjligt att genomföra en dylik ordning. Enligt lagförslaget är det dock knappast möjligt. Överstyrelsen noterar med tillfredsställelse beredningens diskussion rörande de mindre kommunernas speciella svårigheter att få till stånd tillräckliga yrkesutbildningsmöjligheter för ungdomen. Emellanåt finnes inom en kommun icke tillräckligt elevunderlag för en yrkesskola, därest yrkesskolan icke får taga emot elever från det nionde skolåret. Sker icke detta, kommer någon egentlig yrkesutbildning icke till stånd. En liknande situation inträffar, om kommunen icke har råd att bygga verkstäder för både grundskola och yrkeskola. Skulle kommunen enligt skollagen tvingas att bygga för grundskolan, kommer i dylika fall någon yrkesskola icke till stånd. Härigenom kommer ju den förberedande praktiska yrkesutbildningen inom det nionde skolåret att delvis förlora sin mening; det finnes icke möjligheter att fullfölja den påbörjade utbildningen.

Även 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning och Sveriges hantverks- och industriorganisation hävdar, att beredningens regler för överförande av hela klasser till yrkesskolan är alltför restriktiva och förordar ökade möjligheter till samarbete med yrkesskolor. Uttalanden i denna riktning görs

även i yttranden från SACO, Lidköping stad m. fl. Av yttrandet från Stockholms stad framgår, att stadens *kammarkontor* föreslår, att undervisningen i grundskolans yrkesämnen, där så lämpligen kan ske, förlägges till yrkesskolan. Ett godtagande av beredningens förslag skulle få till konsekvens, att den yrkesskolorganisation, som för närvarande i Stockholm är under uppbyggnad och vilken beslutats efter ingående utredningar, skulle sönderbrytas. Förslaget måste enligt kammarkontorets uppfattning dessutom leda till en dubbelorganisation och med säkerhet föranleda betydande merkostnader.

Länsskolnämnden i Hallands län förordar, att i de fall påvisbara fördelar föreligger att förlägga någon linje av nionde skolåret till yrkesskola detta bör få komma till stånd, och att det bör ankomma på vederbörande länsskolnämnd, som har att fastställa organisationsplanen, att besluta i dylika fall. Denna möjlighet kan enligt nämnden vara av värde särskilt under övergångstiden. I motsats härtill är *länsskolnämnden i Uppsala län* av den uppfattningen, att som regel inga undantag bör göras, när det gäller kommunernas skyldigheter att organisera det nionde skolåret. Grundprincipen om lika allmänbildning för eleverna måste enligt nämndens mening ständigt hävdas. Här kan också erinras om det tidigare redovisade uttalandet från *Linköpings stad*.

I anslutning till beredningens uttalande, att en redan etablerad och väl fungerande samverkan mellan obligatorisk skola och yrkesskola icke oförmedlat bör avbrytas utan tills vidare få fortsätta på hittillsvarande sätt, understryker *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* önskvärdheten av att sådan samverkan i största möjliga utsträckning etableras och detta icke bara i mindre kommuner utan även eljest, där praktiska förutsättningar därför kan anses föreligga. Samverkan av detta slag bör omfatta icke blott kommunala yrkesskolor utan även företagsskolor. Där sådant samarbete kommer till stånd, bör den i grundskolan ingående kursplanen för yrkesarbete och eventuellt även för yrkesteor, enligt organisationernas mening, förläggas till yrkes-, företags- eller verkstadsskola. Undervisningen i dessa ämnen skulle sannolikt bli mer verklighetsbetonad tack vare anknytningen till dessa skolor. Vidare skulle ett stort antal kommuner kunna undvika dyrbara investeringar i byggnader och apparater och behovet av yrkeslärare skulle kunna minska genom att yrkesskolorna blev bättre utnyttjade.

En av de kommuner, som vill särskilt understryka beredningens uttalande om att ett redan etablerat samarbete med yrkesskolan inte bör oförmedlat avbrytas, är *Skärblacks kommun*, som anför bl. a. följande.

Kommunalfullmäktige noterar förslaget med tillfredsställelse och hävdar med bestämdhet, att detta medgivande icke får tagas bort av de fastställande myndigheterna. Därvid bör begreppet »tills vidare» icke ges för snäv innebörd. Inom Skärblacks kommun, vars näringsliv totalt domineras av Fiskeby AB, har industrin och kommunen i samarbete lyckats åstadkomma en treårig utbildning för cellulos- och pappersindustriarbetare inom yrkesskolans ram. Efter fullgjord åttaårig skolplikt övergår eleverna nu till denna treåriga yrkesskola och kommer ut i det egentliga yrkesarbetet vid aderton års ålder, då de ur avtalssynpunkt icke längre

betraktas som minderåriga. Denna utbildningsväg är ingalunda någon »smal kanal» utan har en avsevärd bredd. Sålunda kan utbildningen syfta till följande anställningar inom företaget, driftarbete, mekanisk verkstad, elektrisk verkstad, instrumentverkstad, ritkontor och laboratorium. Yrkesskolan måste i detta fall vara treårig. Det är fullkomligt orealistiskt att tro, att tillräckligt antal elever skulle välja denna skolform, om de först måste fullgöra nioårig skolplikt. De skulle då hinna ur yrkesskolan lagom att fullgöra värnplikten. Från industrins sida anses detta förhållande vara synnerligen olyckligt. Skulle icke dessa bestämt yrkesinriktade elevers nionde skolår helt få förläggas till yrkesskolan med undervisning i de allmänbildande ämnena därstädes, komme hela denna förnämligt upplagda utbildningsväg, över vilken både industrins och kommunens företrädare känner en viss stolthet, att raseras, och felaktiga investeringar har gjorts.

Beträffande anpassningen av yrkesskolans kursplaner och undervisning till grundskolan har flertalet remissinstanser framhållit nödvändigheten av att denna fråga snarast erhåller en tillfredsställande lösning. Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller, att en av de för överstyrelsen mest centrala frågorna är högstadiets anknytning till yrkesskolorna. Det gäller här att ordna yrkesskolornas undervisningsplaner och organisation på sådant sätt, att de kommer att erbjuda de från nionde årskursen avgående eleverna en naturlig fortsättning över till den egentliga yrkesutbildningen. Till belysning av de problem, som härvid kan tänkas uppkomma, anför överstyrelsen bl. a. följande.

Det är inte rimligt eller möjligt att låta grundskolans utformning annat än i mindre grad bestämmas av de mottagande skolformernas önskemål, framhåller beredningen. Slutsatsen av detta »i och för sig självklara konstaterande» blir, att de mottagande skolorna måste anpassa sin undervisning efter den utformning grundskolan ges. Beredningen förutsätter sålunda, att de mottagande skolornas utformning och intagningsbestämmelser m. m. blir föremål för översyn.

Enligt överstyrelsens uppfattning har beredningen, då den gör det återgivna »självklara konstaterandet» helt rätt, såvida det gäller grundskolans anpassning efter mottagande skolor av allmänbildande karaktär. Frågan ligger emellertid till på ett något annat sätt, då det gäller att lösa problem innebärande grundskolans anknytning till yrkesutbildande skolor.

Den undervisning, som meddelas i yrkesutbildande läroanstalter — det må vara fackgymnasier eller sedvanliga yrkesskolor — måste alltid i sista hand bestämmas av näringslivets krav på den arbetskraft det efterfrågar. Sker ej detta, kommer yrkesutbildningen icke att fylla avsedd funktion. Enär undervisningen inom det nionde skolåret i stor utsträckning blir yrkesförberedande, ligger det i sakens natur att såväl grundskolans som yrkesskolans undervisningsplaner måste anpassas efter varandra, under iakttagande av att utbildningen blir meningsfull, dvs. att näringslivets krav blir tillgodosedda. De problem som sammanhänger härmed torde dock icke komma att bjuda allt för svårlösta problem. Svårigheter av en annan storleksordning uppkommer av andra anledningar.

Den av skolberedningen framförda grundtanken bakom den föreslagna linjeuppdelningen är, enligt vad överstyrelsen kan bedöma, följande. Av dem, som fortsätter sina skolmässiga studier efter årskurs 9, bör de som valt linje g gå till gymnasium, de från ht, t, m och s till humanistisk skola respektive vederbörande fackskola samt de från mek, ha och ht till olika avdelningar inom yrkesskolan.

Härvid skulle den naturliga gången vara den, att mek-elever söker sig till en verkstadsskola, de från ha till en handelsskola och tidigare ht-elever till någon av utbildningslinjerna inom de husliga yrkena eller vårdområdena. Detta princip-schema för grundskolelevernas fortsatta utbildning inom de praktiska utbildningsområdena torde även få tagas till utgångspunkt vid uppgörandet av undervisningsplanerna inom yrkesskolorna.

En på dylikt sätt utformad studiegång får dock icke betraktas som den enda huvudlinjen från vilken avvikelser blir betraktade som mer eller mindre onormala företeelser. I så fall skulle man nämligen icke utnyttja de rika variationsmöjligheter, som den nya grundskolan erbjuder. För en blivande yrkesarbetare inom industrin eller för en hantverkare bör en väg via g eller t till en verkstadsskola vara lika naturlig. Han skaffar sig nämligen på detta sätt ett större mått allmänbildning respektive teoretiskt tekniskt kunnande som grund än vad fallet skulle ha blivit, om han via 9mek gått över till yrkesskolan eller till en lärlingsutbildning. För en ungdom med goda intellektuella förutsättningar, vilken önskar ägna sig åt ett praktiskt yrke bör till och med en sådan studiegång vara att förorda. På samma sätt bör man via g eller m kunna söka sig till en handelsskola eller en husmodersskola. En flicka, som genomgått ht och där erhållit vad hon anser vara en viktig huslig utbildning, kan vidare mycket väl tänkas fortsätta till en verkstadsskola för att erhålla utbildning till bilmekaniker enär hon tänker försörja sig som sådan.

Det är självklart, att dessa olika vägar i utbildningsgången måste skapa problem för yrkesskolorna. I fråga om en del av yrkesskolornas avdelningar måste man sålunda vara beredd att mottaga elever med vissa förkunskaper inom det yrke varom fråga är men också elever, som helt saknar dylikt yrkeskunnande. Överstyrelsen anser emellertid, att den icke i detta sammanhang har anledning att närmare fördjupa sig i dessa frågor, som kräver grundliga överväganden. Frågorna har den natur, att de måste lösas på det ena eller andra sättet.

Lantbruksstyrelsen erinrar om, att för lantbruksundervisningens del dessa anpassningsfrågor redan ingående behandlats. Sålunda har 1955 års lantbruksundervisningskommitté i sitt betänkande SOU 1961:13 förordat en utbyggnad av den förberedande yrkesutbildningen i jordbruk samt en anpassning av den egentliga yrkesutbildningen till den utbildning, som ges i enhetsskolan. Styrelsen, som tillstyrkt kommitténs förslag i nämnda avseende, är medveten om att ytterligare anpassningsproblem kan uppstå i samband med att skolberedningens förslag genomföres. Även om utbildning i »9y» endast till ringa del kan väntas komma att tillgodose behovet av förberedande yrkesutbildning i jordbruk, torde det mått av allmänna praktiska insikter och färdigheter, som grundskolan ger, vara av värde för en fortsatt yrkesutbildning i jordbruk. Styrelsen är medveten om att detta förhållande förtjänar att uppmärksammas i det fortsatta arbetet på utformningen av kursplaner och anvisningar för ifrågavarande yrkesutbildning.

Skogsstyrelsen finner det vara önskvärt med en anpassning mellan grundskolan och den frivilliga skogsutbildningen samt anför härutinnan följande.

Tiden för skogsundervisning är betydligt kortare i grundskolan än i årskurs 1 av den frivilliga skogsyrkesutbildningen. Den torde emellertid få anses tillräcklig för att ungefär lika stort kunskapsmått skall kunna inhämtas i de båda utbild-

ningsformerna. Färdighetsträningen kan emellertid inte drivas lika långt i grundskolan, varför eleverna från 9skog i allmänhet torde vara mindre rutinerade vid kursens slut än de, som genomgått första årskursen. Det finns således motiv för önskemål om påbyggnad efter 9skog. Motsvarande gäller dock även för vissa elever i årskurs 1. Framför allt skulle det vara värdefullt för de yngre deltagarna att genom ett andra utbildningsår (av speciell karaktär) få en mjukare övergång till fullt självständigt skogsarbete. En sådan andra årskurs synes böra inriktas i första hand på maskin- och redskapslära samt arbetsplanering och arbetsteknik. Skogsstyrelsen har i sina *petita* för 1962/63 föreslagit försök med nämnda kurs-typ.

Skolöverstyrelsen, som påpekar att beredningen icke synes ha berört frågan om värdet av grundskolans utbildning i jämförelse med nuvarande 7—8-årig folkskola i vad gäller inträde vid yrkesskolor, vill fästa uppmärksamheten på, att berörda fråga kommer att vara aktuell hela övergångstiden och innebära att intagningsmyndigheterna vid yrkesskolorna har att göra jämförelser mellan ett åttonde och nionde skolår för vissa sökande samt motsvarande tid i förvärvsarbete för andra. Överstyrelsen föreslår i anslutning härtill, att normerande bestämmelser utfärdas, som underlättar och reglerar denna jämförelse.

Arbetsmarknadsstyrelsen delar beredningens uppfattning, då det gäller vikten av att yrkesskolornas undervisning anpassas till de förändrade förutsättningar — bl. a. beträffande elevernas förkunskaper — som grundskolorganisationen medför. Styrelsen vill i sammanhanget tillägga, att anknytningsfrågan torde innefatta en rad detaljproblem av pedagogisk art för yrkesskolorna, bl. a. rörande kursplanernas innehåll och utbildningstidens längd. Även frågor av mera allmänt slag synes kunna komma att aktualiseras i detta sammanhang, exempelvis frågan huruvida yrkesskolan skall ge en till individuella yrken specialiserad utbildning direkt på grundskolan eller huruvida en bredare upplagd yrkesskolutbildning är att föredraga.

Länsskolnämnden i Kristianstads län framhåller betydelsen av att linjerna 9mek, 9ha och 9ht garanterar tidsvinst vid övergången till yrkesskola.

I yttrandet från *Stockholms stad* framhålles, att kravet på anpassning av yrkesskolans undervisning till grundskolans kommer att resultera i en heterogen organisation inom yrkesskolorna genom att dessa i högre grad än tidigare kommer att få mottaga elever med starkt skiftande förkunskaper i fråga om förberedande yrkesutbildning. Även om de praktiska svårigheterna med en sådan heterogen organisation torde kunna övervinnas i Stockholm med dess omfattande elevmaterial, torde yrkesskolornas anknytning till grundskolans utbildningslinjer kräva ingående överväganden och delvis ett fullständigt nytänkande. Om skolberedningens betänkande i huvudsak lägges till grund för statsmakternas beslut vid nästa års riksdag, ges en länge saknad utgångspunkt för kommunalt planeringsarbete på skolans område. Härutöver kräves emellertid inte endast för gymnasierna utan framför allt för yrkesutbildningen en likvärdig grund av ställningstaganden till uppgifter och organisation från statsmakterna, som förbehållit sig de principiellt viktigaste avgörandena även på dessa områden. Det

vore djupt beklagligt, om inte också den reguljära yrkesutbildningen bleve föremål för uppmärksamhet motsvarande den som nu kommit grundskolan, gymnasiet och universiteten till del.

Beredningens uttalande om att anknytningsfrågan är en expertuppgift, vilken bör lösas av vederbörande ämbetsverk, har blivit föremål för instämmanden av bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen, länsstyrelsen i Västerbottens län, länskolnämnderna i Malmöhus och Hallands län, Svenska yrkesskolföreningen* samt *Sveriges hantverks- och industriorganisation*. Andra instanser såsom *länsstyrelsen i Västmanlands län, länskolnämnden i Gävleborgs län, TCO, Verkstadsskolerektorernas riksförening, Föreningen Sveriges vävlärlarinnor, Sveriges köpmannaförbund* och *Sveriges skoldirektörsförening* har förordat, att en särskild beredning tillsättes eller i mera allmänna ordalag framhållit vikten av att frågan med det snaraste utredes.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller, att anknytningsfrågorna har den natur, att de härmed förenade utredningsarbetena bör utföras av överstyrelsen. För detta ändamål måste överstyrelsen oundgängligen utrustas med för ändamålet kvalificerad personal och erhålla tillräckliga anslag; kostnaderna härför uppskattar överstyrelsen till minst 300 000 kr. under vardera av två på varandra följande budgetår. Överstyrelsen erinrar i detta sammanhang vidare om den i riksdagen motionsvis väckta tanken på tillsättandet av en särskild beredning för yrkesutbildningsfrågor och framhåller därvid bl. a., att tillsättandet av en särskild yrkesskolberedning i nuvarande situation, innan konsekvenserna av den nya grundskolans införande kan överblickas, sannolikt skulle försena och i hög grad försvåra det överstyrelsen tillkommande arbetet med anpassningsproblemen. Det för ungdomen i nuvarande situation utan tvekan angelägnaste är, att anknytningsfrågorna lösas. Dessa får under inga omständigheter försenas av andra mera långsiktiga problem.

Några remissinstanser har funnit det vara önskvärt, att inte bara anknytningsfrågorna mellan grundskola och yrkesskola närmare penetreras utan även relationerna mellan de föreslagna fackskolorna och yrkesskolorna. Sålunda har *LO*, som förordat ett beslut om inrättande av fackskolor i samband med grundskolans införande, föreslagit att beslutet ges en sådan utformning, som möjliggör — förutom en översyn av problemet om relationerna mellan folkhögskola och fackskola — en översyn av fackskolor och egentlig yrkesutbildning sedda som alternativa vidareutbildningsformer, grundade på det nionde skolåret. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* tillstyrker utredningar beträffande fackskolornas utformning och yrkesskolornas anpassning efter den nya grundskolan, varvid olika alternativ beträffande förhållandet mellan fackskolor och yrkesskolor bör övervägas. *TCO* vill ha en särskild beredning för att pröva ifrågasvarande anknytningsfrågor.

Arbetarskyddsstyrelsen slutligen berör i samband med den yrkesförberedande utbildningen frågor om elevernas ställning i arbetarskyddshänseende och anför därvid följande.

Enligt arbetarskyddsstyrelsens till Kungl. Maj:t framlagda förslag den 8 november 1960 till kungörelse om tillämpning av arbetarskyddslagen å arbete, som utföres av elev vid vissa anstalter för yrkesutbildning m. m. skulle arbetarskyddslagen bli tillämplig på elev i årskurs 7, 8 och 9 inom folkskolan och för-söksskolans högstadium i fråga om yrkeskunskap och förberedande yrkesutbildning avseende verkstadsarbete och snickeri, jordbruk, husdjursskötsel och träd-gårdsskötsel, skogsvård, avverkning och transport. Såvida arbetarskyddsstyrel-sens förslag genomföres, kommer följaktligen nämnda kungörelse att tillämpas på grundskolans elever i t. ex. 9mek.

Under den hittillsvarande försöksverksamheten har eleverna i åttonde och nionde årskurserna betraktats som arbetstagare enligt arbetarskyddslagen under den tid de varit ute i praktisk yrkesutbildning inom industri, handel och hant- verk. I praktiken har arbetarskyddsverkets samarbete med skolorna tillgått så, att skolkommunerna inkommit med framställningar om generell dispens från bestämmelserna i 23 och 24 §§ arbetarskyddslagen för eleverna för arbete vid vissa namngivna företag. Arbetsplatserna har därefter inspekterats av yrkes- inspektionen för att utvärdera deras lämplighet från arbetarskyddssynpunkt. Bland de villkor, som uppställts i de generella tillstånden, märks bl. a. att arbetet skall ledas av kompetent arbetsledare och att bestämmelserna i kungörelsen om förbud att använda minderårig till vissa farliga arbeten (SFS nr 209/1949) iakttages.

I och med att grundskolan övertager den förberedande praktiska yrkesutbild- ningen i årskurs 9 kommer arbetarskyddsverkets befattning med denna del av undervisningen att bli av annan art. Skolstyrelse äger därefter t. ex. att tillställa yrkesinspektör förslag över typritningar på ny-, om- och tillbyggnad av skolornas verkstadslokaler. Skolstyrelse kan samråda med yrkesinspektör vid val av ma- skin och annan teknisk anordning. Yrkesinspektionens befattningshavare kom- mer även att ha inspektionsplikt av skolverkstäder.

Antal elever i klasser och grupper

(SB kapitel 19)

Skolberedningen

Debatten om klassernas storlek har — om än med växlande styrka — förts från tid till annan, men på senare år har den utgjort ett nästan dominerande inslag i diskussionen kring skolans utveckling och skolreformen. Efter ett kort om- nämmande om tidigare utredningar, som ägnat frågan uppmärksamhet, (SB s. 341 f.) konstaterar skolberedningen, att det undersökningsmaterial som belyser effekten av klasstorleken är jämförelsevis magert. De två undersökningar som beredningen haft tillgängliga — den ena avseende lärarna och klassernas storlek, den andra skolprestationernas samband med klasstorleken — får anses vara till sin omfattning begränsade, varför försiktighet med generella slutsatser måste iakttas. Men även med hänsyn härtill bör det kunna konstateras, säger bered- ningen, att dessa två undersökningar inte visat att klasstorleken har betydelse i fråga om elevernas allmänna uppförande respektive deras prestationer. Att klas- storleken däremot är av betydelse för det arbete läraren får lägga ner för upp- nående av goda undervisningsresultat, torde man kunna utgå ifrån även utan undersökningar.

Efter en redogörelse (SB s. 343 ff.) för nuvarande bestämmelser för folkskolan (Fs 99—110 §§), försöksskolan (Fs 111—115 §§) och realskolan (Ls § 44 mom. 3; § 120 mom. 2), varvid bl. a. konstateras förekomsten av principiellt skilda grunder för upprättande av klasser och grupper inte bara mellan realskolan och den obligatoriska skolan utan även mellan de olika stadierna inom den senare, anför beredningen några synpunkter på delningstal och genomsnittstal m. m.

Den i vissa fall tillämpade s. k. överskottsmetoden innebär, att ny klass får upprättas för varje påbörjat visst antal elever, medan den s. k. genomsnitts- eller normaltalsmetoden innebär, att så många klasser får upprättas i en viss skolenhet, att ett visst angivet genomsnittligt antal elever per klass erhålles. Skillnaden mellan de två metoderna kan väl sägas ligga däri, att vad den förra metoden beträffar medeltalet elever kommer att ligga under, slumpvis till och med ganska mycket under det s. k. delningstalet. Så vitt man kan se av de nu gällande talen har dessa valts så, att någon nämnvärd skillnad mellan klassernas storlek i det stora hela inte erhålles mellan de olika metoderna. För bedömning av klasstorleken inom en skolform måste man också beakta den gruppuppdelning av klasserna som får företas i övningsämnen och laborativa ämnen såväl som de bestämmelser angående minimiantal elever för upprättande av tillvalsgrupper som utfärdats. Bådadera bidrar till att undervisningen under avsevärd del av undervisningstiden kan få bedrivas i grupper med ganska begränsat elevantal.

Skolberedningen framhåller, att den inte kunnat finna några bärande skäl för att man skall tillämpa olika principer på olika stadier inom den obligatoriska skolan. I detta sammanhang gör beredningen ett uttalande av följande innebörd. Beredningen ifrågasätter om man nödvändigtvis skall behöva knyta det antal klasser, som erhållits vid tillämpning av delningstalet på det till en årskurs hörande antalet elever, just till samma årskurs. Det finns skäl som talar för att man, sedan antalet klasser framräknats för var och en av årskurserna på ett stadium eller inom en skola, får friare förfoga över hur antalet skall disponeras på stadiet eller inom skolan med förskjutning om så erfordras av en eller annan klass uppåt eller neråt. Detta skulle ge möjlighet för rektor eller skolstyrelse att smidigare avpassa elevantalet i klasserna med utgångspunkt i samtliga de förhållanden som bör beaktas då klassfördelningen för instundande läsår skall upprättas. Anordningen torde kunna medges utan någon mer väsentlig förändring i de eljest erforderliga bestämmelserna.

Vidare framhåller beredningen att nuvarande bestämmelser om delningstal m. m. kan sägas utgöra en statisk skala så till vida som de är gemensamma för samtliga skolor inom varje skolform i hela landet. Från vissa synpunkter, främst hänsynen till skolplaneringen, vore det önskvärt med en glidande skala med olika delningstal för högstadier av olika storlek. Beredningen har noga undersökt genomförbarheten av det här antydda förslaget med delningstal enligt glidande skala men har slutligen av flera skäl stannat för att inte föreslå denna till genomförande.

Beredningen har också försökt belysa kostnaden för en tänkt sänkning av delningstalet i årskurserna 4—9 från 35 till 30. På grundval av redovisade under-

sökningar om lärarbehov och lärartillgång framhåller beredningen, att under de förhållanden som gäller inom den obligatoriska skolan betyder ett delningstal (enligt överskottsmetoden) på 25 elever för a-stadiet att klasserna genomsnittligen kommer att innehålla 20—21 elever. Delningstalet 30 för A-klasser på mellanstadiet liksom för årskurserna 7—8 sammantagna innebär, att dessa klasser genomsnittligen får ett elevantal på 26—27 elever, medan för årskurs 9 medeltalet inte blir högre än omkring 22 elever per klass. Ingen klass skulle heller normalt behöva bli större än vad lågstadiet beträffar 25 elever och i övriga årskurser 30 elever.

I kapitlet om lärarbehov och lärartillgång har beredningen bl. a. redovisat de beräkningar som företagits för att belysa såväl det totala lärarbehovet som den ökning av lärarbehovet som skulle uppstå vid en övergång till de ovan angivna delningstalen. På grundval av redovisade alternativa lärarbehov och med tillämpning av vederbörliga lönegrader har beredningen räknat fram följande kostnader för en övergång från nu gällande bestämmelser till ovan diskuterade delningstal på olika stadier.

Tabell 8. Ökning i förhållande till nuläget i lärarlönekostnader vid viss minskning av elevantalet i klasserna i grundskolan. Belopp i miljoner kr.

Läsår	Mellanstadiet	Högstadiet, lärare i			Total kostnadsökning
		läroämnen	övningsämnen	yrkesämnen	
1964/65	8,9	21,5	2,1	2,4	34,9
1966/67	10,4	28,0	3,5	2,1	44,0
1968/69	11,2	33,8	4,1	2,8	51,9
1970/71	11,3	37,4	5,8	3,2	57,7
1972/73	11,2	37,8	6,0	3,3	58,3

Av tabellen framgår sålunda att kostnaden vid fullständig tillämpning av denna reform skulle vid en fullt genomförd grundskola och med 1961 års lärarlöner uppgå till 58,3 miljoner kr. Om beloppet bör följande tilläggas.

Den angivna kostnadsökningen innesluter endast kostnader för egentliga lärarlöner; pensioneringskostnader har således inte medräknats. Till dessa lärarlönekostnader kommer kostnader för lärarutbildning samt därjämte kostnader för erforderlig ökning i antalet klassrum och institutionslokaler liksom ytterligare behov av undervisningsmateriel m. m. Beträffande kostnaderna för mellansta-diets del bör slutligen framhållas, att denna företer högre grad av osäkerhet än övriga på grund av svårigheten att vid den här tillämpade beräkningsmetodiken beakta B-klassernas inverkan. Beräkningarna har utförts så, att effekten för B-klassernas del vid medeltalsberäkningen »inbakats» i medeltalen för samtliga klasser på mellanstadiet. Då emellertid metodiken kunnat i viss mån kontrolleras med hjälp av empiriskt material är det sannolikt, att den från B-klassernas inverkan härrörande osäkerheten inte är av större betydelse, framhåller beredningen.

I sina sammanfattande överväganden anför skolberedningen i huvudsak följande.

De ekonomiska verkningarna av en sänkning av elevantalet i grundskolans klasser är utomordentligt svåra att säkert ange utan mycket ingående undersökningar. Befolkningsomflyttning jämte centralisering måste tillsammans så småningom ge ett visst utslag i fråga om medeltalet elever per klass. Redovisade beräkningar bör dock enligt beredningens mening kunna med godtagbar noggrannhet ge en uppfattning om storleksordningen av de driftkostnadsökningar som en reform av detta slag skulle medföra.

Vid några tillfällen i sitt betänkande erinrar beredningen om vilken väldig omfattning skolan har. Detta är också anledningen till att även mycket små förändringar i ena eller andra avseendet får så stora ekonomiska följder. Det är mot denna bakgrund, man måste betrakta den tvekan och eftertänksamhet med vilken samhället tar ett avgörande i en fråga som den här behandlade. Vidare är det uppenbart, att önskvärdheten av att få mindre klasser i skolorna måste vägas mot andra angelägna önskemål beträffande skolväsendet. Det ekonomiska utrymmet för sådana — t. ex. materiell utrustning, lärarfortbildning, nya skolformer m. m. — måste rimligen bli allvarligt beskuret, om en betydande del av våra ekonomiska resurser i stället disponeras för här diskuterat ändamål.

Det förslag till grundskolans innehåll och utformning som beredningen framlägger företer vissa nya drag, främst vad högstadiets utformning beträffar. Även om förändringarna i jämförelse med försöksskolan inte bör överdrivas, ger de dock lärarna en något annan arbetssituation än i hittillsvarande skolsystem. Här måste främst erinras om den vikt som beredningen tillmäter förändrade arbetsformer med en utveckling mot ökad individualisering av skolarbetet. För att ge läraren bättre möjligheter att omsätta dessa syften i det dagliga arbetet torde en minskning av klassernas storlek böra betraktas som ett pedagogiskt hjälpmedel i arbetet.

Vid vägande av olika omständigheter mot varandra, varvid stor hänsyn tagits till önskvärdheten av att ge lärarna bättre möjligheter att förverkliga grundskolans målsättning, har beredningens ledamöter, trots de förhållandevis betydande kostnadsökningar som denna reform är förenad med, utifrån sina olika utgångspunkter enats om att för grundskolan föreslå den minskning av elevantalet i klasserna som erhålles genom att i princip ny klass får upprättas i årskurserna 1—3 för varje påbörjat 25-tal elever och i årskurserna 4—9 för varje påbörjat 30-tal elever. Därvid bör de i nuvarande folkskolestadga 101 § 2 mom. angivna bestämmelserna om skolområdets avgränsning fortfarande gälla. Inom varje kommun bör de nya delningstalen omfatta årskurs efter årskurs i takt med övergången till grundskolans läroplan för att som underlag för delningstalens tillämpning skall kunna läggas skola som helhet. Vad högstadiet beträffar föreslås dock övergången till de nya delningstalen i den enskilda kommunen inte träda i kraft förrän i och med övergång jämväl till principen om sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8. Det förutsättes att konsekvensändringar genomföres för B-skolornas del i anslutning till bestämmelserna för a- och A-klasserna. Den föreslagna anordningen ansluter i väsentliga delar vad högstadiet beträffar till nu gällande delningstal i försöksskolan, där i odifferentierade klasser ny avdelning får upprättas för varje påbörjat 30-tal elever (112 § Fs). Då enligt

beredningens förslag klasser av årskurserna 7 och 8 hålles samlade sedan föregående år, bör delningstalen för mellanstadiet (nu i princip delningstal 35) ansluta till dem för högstadiet. Det vore heller knappast rimligt, att man skulle ha genomgående avsevärt större klasser på mellanstadiet än på högstadiet.

Slutligen bör, liksom i försöksskolan, tillvalsgrupp i årskurserna 7 och 8 få upprättas om minst fem elever anmält sig för gruppen i fråga.

Utöver vad ovan anförts föreligger behov av vissa kompletterande bestämmelser för årskurs 9. Den hittillsvarande ganska rikhaltiga uppsättningen av utbildningsvarianter inom 9y avvecklas och ersättes med endast fyra utbildningsvägar. Vidare har beredningen föreslagit, att begreppet 9y skall avvecklas och att de fyra utbildningsvägar som kommer i dess ställe skall helt jämföras med övriga linjer i årskurs 9. Då dessa fyra linjer emellertid har en i princip annan läroplan än övriga linjer måste dock för deras del vissa särbestämmelser finnas i fråga om upprättande av klasser och grupper. Samtliga förändringar i fråga om årskurs 9, som beredningen föreslagit, gör det nu möjligt att utforma tillhörande administrativa bestämmelser mera rationellt och överskådligt.

Som allmän regel bör gälla att linje av årskurs 9 får utgöra egen klass i samtliga ämnen om minst 12 elever anmält sig till linjen. Inom varje linje bör därjämte ny klass få upprättas för varje påbörjat 30-tal elever. Skulle inom gruppen 9g, 9h, 9t, 9m och 9s mindre än tolv men minst fem elever ha valt viss linje bör dessa elever i gemensamma ämnen föras till annan, näraliggande linje men i linjens tillvalsämnen få bilda egen undervisningsgrupp. Skulle inom gruppen 9mek, 9ha, 9ht och 9p mindre än tolv men minst åtta elever ha valt viss linje bör dessa elever, efter länskolnämndens medgivande och om särskilda skäl föreligger, få bilda egen undervisningsgrupp i samtliga yrkesämnen. Anledningen till här föreslagen skillnad mellan de två grupperna av linjer är att antalet linjeskiljande timmar på timplanen är så väsentligt mycket större i den senare gruppen än i den förra, 22 mot 7. Den nuvarande mycket stora administrativa skillnaden mellan 9y och övriga linjer i årskurs 9 har dock kunnat i det närmaste utjämnas, eftersom övergången från ett större till ett betydligt mindre antal yrkesförberedande linjer sannolikt kommer att underlätta upprättandet av dem. Inom de icke speciellt yrkesförberedande linjerna bör samma förstärkningsanordningar i fråga om laborationer m. m. få gälla som hittills i försöksskolan.

För de fyra linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p bör vidare ytterligare en grupp i yrkesarbete få upprättas om klassen består av lägst 17 elever.

Liksom hittills bör slutligen för grundskolan i dess helhet gälla, att samläsning alltid bör ske så långt som det med hänsyn till syftet med undervisningen är möjligt och lämpligt.

I det av beredningens sekretariat utformade stadgeförslaget har regler om delningstal m. m. införts i 128—136 §§.

Beredningen har också något övervägt frågan om klassernas storlek och förstärkningsanordningar m. m. för *f a c k s k o l o r n a s* del. Även om beredningen

ansett det ligga utanför sina egentliga arbetsuppgifter att lösa denna fråga, har beredningen dock för deras del utgått ifrån att bestämmelserna i årskurserna 7—8 på grundskolans högstadium skall äga motsvarande tillämpning. Den närmare utformningen härav torde böra ske i anslutning till det fortsatta stadgearbetet.

Beredningen har i förevarande kapitel fäst uppmärksamheten vid de vittgående konsekvenserna av sina förslag till minskning av klassernas storlek. Förslaget går helt i linje med traditionella uppfattningar om hur skolans arbete skall organiseras och bedrivas. I framtiden, då fråga åter kan bli aktuell om sådan förändring av undervisningssituationen som beror av de deltagande elevgruppernas storlek, torde man böra söka sig fram efter nya vägar. Det vore sålunda inte otänkbart, att genom en analys av läroplanen kunna dela upp ämnena och undervisningstiden så, att man vid en del av skolans arbete kunde ha eleverna samlade i mycket stora grupper, väsentligt större än de nuvarande klasserna, medan man under en återstående, mindre del av undervisningstiden kunde låta eleverna under lärares ledning arbeta i grupper om ett fåtal elever. En sådan organisatorisk förändring i förening med nya hjälpmedel och förändrade undervisningsmetoder skulle också kunna bli av betydelse för den fortsatta pedagogiska utvecklingen.

Yttranden

Utan undantag redovisas i yttrandena en positiv inställning till skolberedningens förord för en minskning av elevantalet i klasserna. Praktiskt taget genomgående understrykes starkt angelägenheten av en dylik åtgärd. Åtskilliga betecknar sålunda minskningen som en absolut förutsättning för förverkligandet av grundskolans målsättning och finner fördelarna av minskat elevantal vara uppenbara ur såväl pedagogiska som sociala synpunkter. Åtgärdens betydelse för det inre pedagogiska arbetets förstärkning och för förverkligandet av en individualiserad undervisning betonas.

Om sålunda stor och enhällig uppslutning sker kring tanken på en sänkning av elevantalet i klasserna, så förekommer å andra sidan mycket och kritiskt resonemang kring den tekniska utformningen av föreskrifterna om delningstal och beräkning av antalet klasser. Det göres ofta gällande att i första hand den utformning föreskrifterna givits i det framlagda stadgeförslaget inte leder fram till den av skolberedningen i huvudbetänkandet avsedda minskningen i elevantalet.

Skolberedningens förslag att vid beräkningen av antalet klasser överskottsmetoden skall komma till användning i stället för den nu i viss utsträckning tillämpade medeltalsmetoden kritiserar av *överståthållarämbetet*, som under hänvisning till ett av *skoldirektören i Stockholm* framlagt alternativförslag förordar, att frågan tages upp till förnyad prövning. Skoldirektören föreslår, att i stället »klassantalstabeller» skall upprättas till ledning vid beräkningen av klassantalet, och redovisar förslag till sådan tabell innebärande i vissa hänseen-

den generösare delningstal än de av beredningen föreslagna. Ett system med klassantalstabeller förordas också av *Sveriges skoldirektörsförening*, som hävdar, att överskottsmetoden medför viss oregelbundenhet.

Frågan om storleken av det upptagningsområde, som de av skolberedningen angivna delningstalen skall hänföra sig till, beröres i många yttranden. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att nu gällande bestämmelser i praktiken innebär, att vid fastställande av klassantalet för en tätort med flera högstadieskolor beräkningen beträffande låg- och mellanstadierna sker på grundval av elevantalet i hela tätorten men i fråga om högstadiet grundas på elevunderlaget för varje särskild skola med högstadium. Följden härav blir, att antalet klasser inom ett högstadieområde blir lägre på mellanstadiet än på högstadiet, vilket måste medföra omorganisation av klasserna vid övergången till årskurs 7. Detta system rimmar illa med principen om sammanhållna klasser, en princip som inte kan praktiskt tillämpas med den utformning stadgeförslaget fått. Överstyrelsen hävdar, att upptagningsområdet för låg- och mellanstadierna normalt skall vara av högst den omfattning som gäller för högstadiet. Överstyrelsen räknar med att i vissa fall något utbyte av elever över områdesgränserna kan vara ändamålsenligt. Hänvisning av elev till annat område än det han tillhör får dock ej gälla för något enstaka år utan skall i regel avse elevens återstående skoltid. Överstyrelsen förordar vidare i detta sammanhang att begreppet »skola» i de aktuella författningsbestämmelserna utbytes mot »skolenhet». Överstyrelsen, som anser det välbetänkt, att skolberedningen föreslagit, att elevområde skall av länskolnämnden fastställas för alla skolor under skolstyrelsens förvaltning, finner dock lämpligt, att begreppet elevområde inte som beredningen föreslagit får innebörden av mot viss skolform svarande upptagningsområde, omfattande i regel hel kommun, utan bibehåller sin hittillsvarande betydelse av område, från vilket eleverna mottages i viss skolenhet. En obligatorisk indelning av kommunerna i elevområden av denna innebörd är en förutsättning för bestämmandet av antal klasser enligt den metod överstyrelsen föreslår.

Länsskolnämnden i Norrbottens län, Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet och *Sveriges skoldirektörsförening* framhåller bestämt, att rektorsområdet skall vara den största enhet, som kan komma i fråga som underlag för beräkning av klassantalet. Möjlighet bör finnas att beräkna klassantalet för varje skolanläggning för sig, om avståndet mellan skolenheterna är alltför stort för att samarbete skall kunna äga rum. Den väntade effekten av de av skolberedningen föreslagna lägre delningstalen uteblir, om alla skolanläggningar inom en och samma kommun betraktas som en enhet. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryförening* finner det angeläget att inget elevområde göres större, än vad som är skäligt och naturligt, för att skiftningarna mellan olika skolor ej skall bli onödigt accentuerade. Federationen anser att rektorsområde normalt bör vara upptagningsområde utom vid interkommunal samverkan, då beräkningen av elevantalet i de klasser samverkan avser måste ske för större områden. Jämväl från kommunalt håll ställer man sig negativ till att

kommunen i dess helhet skall betraktas som upptagningsområde. T. ex. *Myckleby* kommun förutsätter sålunda, att delningstalen skall avse elevantalet vid skolan eller inom skolområdet. *Munkedals* kommun anser att det tydligt bör framgå, att ett visst i organisationsplanen angivet område av kommunen skall vara upptagningsområde för en viss skolanläggning t. ex. en bygdeskola och ett eventuellt större område för en centralskola.

I yttrandena framhålls genomgående att årskursen, ej stadiet bör utgöra beräkningsgrund för klassantalet. Därest så ej sker, kommer enligt *skolöverstyrelsen* skolberedningens förslag om en sänkning av elevantalet i klasserna inte att förverkligas. Om delningstalen tillämpas på stadierna, betyder detta, att klasserna i många fall, där överskottsmetoden redan nu tillämpas, skulle bli större än de blir enligt nu gällande normer. Är elevantalet tillräckligt stort, inträder beträffande lågstadiet en försämring även för skolor, på vilka medeltalsmetoden för närvarande tillämpas. *Länsskolnämnden i Kristianstads län* framhåller med skärpa, att nämnden kan tillstyrka en skolreform enligt de av skolberedningen angivna riktlinjerna endast under förutsättning att de för uppdelning i klasser angivna delningstalen sättes i relation till antalet elever i varje årskurs för sig, icke till totalantalet elever på stadiet. *Länsskolnämnden i Hallands län* anser att vid tillämpning av överskottsmetoden årskursen bör utgöra enheten, men att nämnden under alla omständigheter bör kunna medge avvikelser från fördelningsreglerna, när särskilda skäl föreligger. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anger, att från ett flertal håll i länet med allt skäl framhållits att elevantalet vid indelning i klasser skall ansluta till årskursen och icke till stadiet, då eljest i många fall försämringar i stället för förbättringar kan uppstå. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* finner det nödvändigt, att beräkningen av antalet klasser sker på varje årskurs för sig för att överskottsmetoden skall medföra en faktisk maximering av elevantalet i klassen.

Från olika håll har framhållits vikten av att maximital införes. *SACO* och *Läroverkslärarnas riksförbund* anser, att garantier härigenom skapas för att elevantalet åtminstone skall understiga 30. *TCO* hävdar, att det av skolstadgan bör framgå, att elevantalet aldrig får överskrida 30 och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* understryker med skärpa betydelsen av att de av skolberedningen angivna maximala elevtalen blir en verklighet. *Högerns kvinnoförbund* framhåller, att en spärregel bör införas så att maximitalet endast i undantagsfall överskrides.

I några yttranden berörs särskilt sambandet mellan reglerna för klassernas delning och principen om de genom stadierna sammanhållna klasserna. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* finner att konsekvensen av skolberedningens ställningstagande på sistnämnda punkt fordrar, att antalet elever i årskurs 1, respektive 4 och 7 lägges till grund för delningen. Kollegiet vid *lärrarhögskolan i Stockholm* säger sig ha full förståelse för de ekonomiska synpunkter, som ligger till grund för den anordning, som innebär, att lågstadium och mellanstadium har olika delningstal. Detta leder enligt kollegiet dock till att småskolavdelningar i års-

kurs 3 spränges sönder och nya klassavdelningar bildas, varigenom principen rubbas om att elever under sin gång genom skolan får ha samma kamrater. *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* anser, att skolberedningen medvetet bryter mot principen om sammanhållna klasser genom att upplösa klassen efter årskurs 3 och skapa en ny klass i årskurs 4. *Folkskollärary Federationen*, som ansluter sig till skolberedningens uppfattning om värdet av de sammanhållna klasserna, framhåller, att ett beräkningssystem för upprättande av klasser och grupper, som förutsätter årliga omplaceringar och omgrupperingar av eleverna, strider mot beredningens grundsyn. Enligt föreningen får därför ett accepterande i nuläget av ett högre delningstal fr. o. m. årskurs 4 ses mot bakgrunden av andra omständigheter. *TCO* framhåller, att man vid utformningen av stadgebestämmelserna måste iaktta, att årliga omgrupperingar och omplaceringar strider mot skolans mål att främja den sociala fostran, som främst skapas genom det kamratskap och den gemenskapskänsla, som så småningom växer fram hos elever, som dag för dag och år för år arbetar i en klass eller grupp. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* vill ha smidigare tillämpning av delningsreglerna för att klassenheten skall kunna bevaras så länge som möjligt. Länsskolnämnderna bör enligt förbundet ha rätt att medge att redan inrättade parallellavdelningar bibehålles, även om barnantalet genom avflyttning sjunker, och omvänt bör ett skoldistrikt, om en klass genom inflyttning blivit för stor, ha rätt att välja mellan att dela klassen eller att behålla den som enhet med mer långtgående förstärkningsanordningar än som annars medges. *Boxholms kommun* reagerar mot att delningstalen tvingar till att »plocka om» eleverna, varigenom sammanhållningen ej kan genomföras ens i småskolan.

I en del yttranden ifrågasättes tillräckligheten av den av skolberedningen föreslagna sänkningen av delningstalen och förordas en ytterligare minskning av elevantalet i grundskolan och ibland minskningar även i andra skolformer. Några exempel kan här anföras. *TCO* accepterar delningstalet 30 för årskurserna 4—9, men finner det motiverat, att delningstalet för årskurserna 1—3 sättes till 24 i stället för enligt beredningen till 25. *Folkskollärary Federationen* går på samma linje som *TCO*, men betonar kraftigt, att de föreslagna delningstalen endast utgör ett steg på vägen mot ett betydligt lägre elevantal. Båda organisationerna vill genomföra minskade elevantal även i folkskolan. *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* föreslår, att delningstalen 25 och 30 ersättes med talen 22 och 27. *Landsorganisationen* anser med hänsyn till sociala och personlighetsmotiv i grundskolans målsättning det önskvärt, att frågan om klassernas storlek blir prövad i takt med att samhällets resurser ökas så att ytterligare minskning av klassernas storlek kan ske. *Högerns kvinnoförbund*, *Svenska landsbygdens kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Folkpartiets ungdomsförbund* och *Sveriges liberala studentförbund* förutskickar, att en ytterligare minskning av elevantalet i klasserna sker, så snart detta är möjligt. *Länsskolnämnden i Gotlands län* understryker, att den finner en reducering av elevantalet i klasserna angelägen icke endast i den kommande

skolan utan även starkt motiverad i de nuvarande skolformerna och finner det önskvärt, att en sådan reducering omedelbart kommer till stånd. *Munkedals* och *Skaftö* kommuner anser, att de nya delningstalen under övergångstiden skall gälla för samtliga kommuner, som begärt att få övergå till nioårig skola, oavsett om detta medgivits eller ej.

I första hand som stöd för dylika förslag om ytterligare minskning av elevantalet men också som motiv för en ändrad utformning av föreskrifterna om klassantalsberäkningen anföres ibland även aspekter på disciplinfrågan. *TCO* finner det otillfredsställande, om beräkningsmetoderna skulle leda till att genomsnittstalen för de stora skolorna, där ofta disciplinsvårigheterna är särskilt framträdande, kommer att ligga väsentligt över genomsnittet. *Folkskollärary Federationen* understryker kraftigt, att behovet av mindre elevantal inte endast beror på att arbetssätt och arbetsformer i viss omfattning förändras utan i hög grad även på den rådande disciplinsituationen. Som framgått av olika undersökningar tvingas lärare i stigande omfattning att använda en stor del av den för undervisning avsedda tiden till att korrigera elever och återställa ordningen i klassen. Enligt föreningen visar all lärarefarenhet, att disciplinsvårigheterna ökar i en stor klass, medan däremot ett mindre elevantal i sig själv bidrar till att skapa en lugnare atmosfär i klassrummet. *Lärarkollegiet vid medicinska högskolan i Umeå* framhåller, att det kan förväntas, att en nioårig grundskola med elever i de första pubertetsåren — ofta från ej studieinriktade hem — kommer att medföra stora problem, vilka i sig kräver relativt små klassavdelningar. *Högerns ungdomsförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund* anser det nödvändigt med en minskning av elevantalet inte minst i tätorternas skolor, där för närvarande de stora klasserna vållar stora disciplinsvårigheter till men för undervisningen och ungdomens fostran.

Glesbygdernas problem har i samband med elevantalsreglerna särskilt berörts i vissa yttranden. Sålunda finner t. ex. *länskolnämnden i Kopparbergs län* det i hög grad angeläget med liberalare grunder för dessa bygder, där ett fastlåsandande vid 30 som delningstal kan innebära växlingar från år till år mellan en eller två avdelningar per årskurs. Enligt nämnden kan detta i själva verket bli avgörande för om en glesbygd över huvud taget skall kunna få ha ett eget högstadium. *Länskolnämnden i Västerbottens län* framhåller betydelsen av att åtgärder vidtages för att bibehålla bygdeskolornas klasstyper. *Högerns kvinnoförbund* önskar, att man för glesbygder medger ett lägre barnantal på låg- och mellanstadiet. Elevernas restid skulle därigenom kunna reduceras och skolarbetets påfrestningar minskas.

Länsstyrelsen och *länskolnämnden i Norrbottens län* finner förmånligare delningstal motiverade för årskurserna 1—6, när det gäller skolor med finsk- och lapskspråkiga elever. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryförening* föreslår, att ännu lägre delningstal än de av skolberedningen föreslagna bör gälla i kommuner med även finskspråkig befolkning.

I fråga om **B-s k o l o r n a** är enligt *skolöverstyrelsens* mening gynnsammare

villkor än hittills angelägna för övergång från en klasstyp till en annan ej blott för klasser av B1-typ, som angivits i stadgeförslaget, utan även för klasser av B2- och B3-typ med hänsyn till de ökade krav, som ställes på undervisningen i den nya skolan. Överstyrelsen föreslår beträffande förändring av B3 till B2b och vice versa samma normer, som för närvarande gäller vid försöksskola i glesbygd. Även i fråga om förstärkningsanordningar vill överstyrelsen föreslå generösare bestämmelser än de nuvarande för klasser av B-typ liksom att förstärkning får förekomma vid klass av B1-typ; på grund av lokalförhållanden torde det även framdeles komma att finnas B1-klasser med mer än 30 elever. *Länsskolnämnden i Västmanlands län* har ett liknande förslag om bättre tillgodoseende av klasser av B2-typ. *Länsskolnämnderna i Gotlands, Jämtlands och Norrbottens län* föreslår mera allmänt att förbättringar, motsvarande dem som kommer A-skolor till del, även bör komma till stånd i fråga om klasser av B-typer. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* framhåller, att bygdeskolorna av B-formen alltjämt har en stor betydelse inom länet med dess många spridda och jämförelsevis små bebyggelsegrupper. Det är därför av vikt, att man avväger antalet elever i B-klasserna i jämförelse med A-klasserna så att relationen blir riktig med hänsyn till respektive klassers arbetsuppgifter. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* understryker, att de avsedda lättnaderna beträffande antalet elever i klasserna även bör komma de alltjämt i länet vanliga klasserna av B-typerna till del samt föreslår, att skolstadgans bestämmelser rörande elevantalet i klasser av B-typerna bringas i överensstämmelse med skolberedningens principiella uttalanden. *Jämväl Svenska landskommunernas förbund och Svenska stadsförbundet* hävdar, att den sänkning av elevantalet, som föreslås för B1-klasserna, även bör komma övriga B-klasser till del. *TCO* framhåller, att den svårare arbetssituation, som generellt kan förutses, blir än mer accentuerad för B-skolorna, varför en sänkning av elevantalet i dessa — utöver vad konsekvensändringar i och för sig skulle ge — synes väl motiverad. *Folkskollära federationen* finner det högst anmärkningsvärt, att de konsekvensändringar, som förutskickats för B1-skolornas del, i stadgeförslaget ej föreslagits beträffande övriga B-skolor. Föreningen hävdar med skärpa, att också dessa klasstyper ges den pedagogiska hjälp, som minskat elevantal innebär, samt anför vissa skäl för en sänkning av elevantalet utöver vad enbart konsekvensändringar i och för sig skulle ge. Flera *kommuner*, t. ex. Björsäter, Boxholm, Floda, Vreta Kloster och Åkerbo, reagerar mot att minskningen i delningstalen ej berör skolor av B2-, B3- och b-typ.

Söderköpings stad framhåller, att bestämmelsen i 132 § i stadgeförslaget att jämsides med a- eller A-klass får anordnas b- eller B1-klass för att nedbringa antalet klasser strider mot principen om sammanhållna klasser; stadgandet föreslås utgå.

I fråga om antalet elever i tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8 framhåller *skolöverstyrelsen*, att det synes mest praktiskt och klargörande, att föreskriften om erforderligt elevantal för anordnande av tillvalsgrupp knytes till det enskilda tillvalsämnet. Beträffande tillämpningen av grupp-

indelningsbestämmelserna främst i fråga om de på olika alternativkurser uppdelade ämnena engelska och matematik finner överstyrelsen, att man av schematekniska skäl ej bör alltför rigoröst hålla på att varje möjlighet till samläsning skall tillvaratagas. Överstyrelsen föreslår en viss ändring av föreskrifterna om samläsning.

Lantbruksstyrelsen framhåller, att skolberedningens förslag om att tillvalsgrupper får upprättas, om minst fem elever anmält sig för gruppen i fråga, har speciell betydelse för landsbygdens vidkommande. Det bör enligt styrelsen härigenom bli möjligt för skolor inom de mera glesbefolkade kommunerna att ge eleverna i klasserna 7 och 8 samma tillvalsmöjligheter som vid skolor i städer och andra tätorter. *Länsskolnämnden i Älvsborgs län* hävdar, att tillvalsgrupp på mindre orter i vissa fall skall få bildas även vid lägre elevantal än 5 för att varje högstadium på landsbygden skall tillförsäkras tillvalsmöjligheter, som tål en jämförelse med tätorternas högstadier. Enligt *TCO* och *Folkskollärary Federationen* bör alternativkursgrupper i matematik i årskurserna 7 och 8 samt i engelska i årskurs 7 jämte tillvalsgrupp, vari ingår svenska, matematik och/eller främmande språk i årskurserna 7 och 8 inrättas för varje påbörjat 14-tal elever. Därigenom skapas förutsättningar för att kunna genomföra undervisningen med mindre behov av samläsning och minskade krav på parallellläggning av undervisningen i flera klasser.

Beträffande elevantalet inom de olika linjerna i årskurs 9 föreslår *skolöverstyrelsen* en ändring av beredningens förslag i vad gäller reglerna för upprättande av linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p. Överstyrelsen anför härom följande.

Den nuvarande mycket stora administrativa skillnaden mellan 9y och övriga linjer i årskurs 9 kan ytterligare utjämnas vid utformningen av § 133 stadgeförslaget. Möjligheten att vid lägre elevantal än 8 anordna linje i samundervisning med annan linje behöver sålunda icke begränsas till de teoretiskt betonade linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s utan kan, i analogi med vad som nu gäller för grenar av 9y (Fs 114 § a), gälla varje linje i årskurs 9, under förutsättning att den för linjens anordnande erforderliga separata undervisningen sammanlagt omfattar i medeltal högst 7 veckotimmar. Denna förutsättning kommer i första hand att kunna uppfyllas vid samundervisning mellan två eller flera av nyssnämnda fem linjer men kan även komma att uppfyllas vid annan samundervisning mellan linjer i årskurs 9, t. ex. mellan 9mek och 9p. Om åter den för linjens anordnande erforderliga separata undervisningen sammanlagt omfattar i medeltal mer än 7 veckotimmar, bör linjen, i analogi med vad som nu gäller för gren av 9y och i anslutning till vad i stadgeförslaget föreslås i fråga om 9p, 9mek, 9ha och 9ht, få inrättas i samundervisning med annan linje vid ett elevantal av lägst 8. Det i stadgeförslaget i detta sammanhang angivna villkoret — »varjämte fordras, att särskilda skäl föreligga och att länsskolnämnden lämnat sitt medgivande» — bör dock uteslutas, då motsvarande restriktion ej gäller vid anordnande av heltidskurs inom yrkesskolan. Mer restriktiva bestämmelser rörande anordnande av en linje för obligatorisk grundutbildning inom grundskolan än vad som gäller vid anordnandet av en motsvarande kurs vid den frivilliga ut-

bildningen inom yrkesskolan — oavsett om skolpliktiga elever där fullgör sin skolplikt — vore principiellt betänklig och skulle på ett icke önskvärt sätt kunna påverka skolplaneringen i en del kommuner.

Även i några andra yttranden påtalas den av överstyrelsen berörda försämringen av möjligheterna att upprätta vissa av linjerna av årskurs 9. *Länsskolnämnden i Norrbottens län* förmenar, att stadgeförslaget i 133 § andra stycket innebär en klar försämring för kommuner med begränsat elevunderlag samt förordar bestämt, att de nuvarande bestämmelserna i berörda hänseende för 9y skall gälla även i fortsättningen. *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet* framhåller, att antalet linjeskiljande timmar kan åberopas som argument för skillnaden mellan de erforderliga minimitalen elever inom de båda grupperna av linjer i årskurs 9, vilken skillnad har sin motsvarighet redan i nuvarande folkskolestadgas regler om försöksskolan. Däremot utgör det enligt förbunden intet stöd för att nu skärpa dessa regler i en för de mera praktiskt betonade utbildningslinjerna oförmånlig riktning. *Länsskolnämnden i Västmanlands län* finner det skäligt att räkna med det genomsnittliga antalet elever på samtliga linjer och medgiva färre än 12 elever på en linje, om motsvarande ökning kan konstateras på någon eller några av de andra linjerna.

Yrkesutbildningens lärarförbund föreslår, att ny grupp i yrkesarbete skall få upprättas redan vid lägst 13 elever i stället för föreslagna 17. Föreningen motiveerar det lägre delningstalet med att undervisningen till stor del är av individuell karaktär. Utbildningen sker med hjälpmedel — maskiner, verktyg m. m. — som fordrar en individuell handledning från lärarens sida. *TCO* understryker undervisningens karaktär i laborativa ämnen och yrkesämnen samt förordar ett lägre elevantal än 17 för att eleverna skall få fullt utbyte av undervisningen. *Skogsstyrelsen* anser det synnerligen angeläget, att skogsundervisningen organiseras så, att yrkesläraren vid övningar får arbeta med grupper omfattande mindre än tolv elever.

I fråga om reglerna för gruppindelning i slöjd förekommer åtskilliga önskemål om förbättringar i vad avser låg- och mellanstadierna, utöver den av beredningen föreslagna, som i och för sig dock ses som en välkommen om också inte tillräcklig förbättring. Uttalanden i denna riktning förekommer i stor utsträckning i yttrandena från kommuner, länsskolnämnder och sådana organisationer som har speciell anknytning till ämnet. Härvid framhålles bl. a., att de flesta slöjdsalar är dimensionerade för 16 elever, att ett lågt elevantal är erforderligt ur pedagogiska synpunkter och att praktiska och schematekniska svårigheter — vilka förutses öka vid ett genomförande av skolberedningens förslag till högstadiekonstruktion — redan nu ofta föranlett delning utöver vad gällande föreskrifter förutsätter, vilket fått bekostas av kommunerna utan statsbidrag. Önskemålen synes vanligen gå ut på att delningstalen skall på berörda stadier vara desamma som på högstadiet samt att gruppindelningen skall ske med klassen som utgångspunkt och på så sätt att varje klass får bilda minst två slöjdgrupper.

Även *skolöverstyrelsen* önskar i denna fråga göra en avvikelse från skolbered-

ningens förslag. Överstyrelsen anser, att beräkningen av antalet slöjdgrupper skall grundas på elevantalet i klassen och inte som nu på elevantalet i berörda årskurser vid skolan. De nuvarande bestämmelsernas restriktiva karaktär bereder många kommuner betydande svårigheter — bland annat av schemateknisk art. Det kan för övrigt knappast vara motiverat, framhåller överstyrelsen, att reglerna för gruppindelningen i slöjd skall vara hårdare för låg- och mellanstadierna än för högstadiet. Överstyrelsen förordar nu, att samma normer skall tillämpas för samtliga stadier. Genomförandet av överstyrelsens förslag kommer att innebära en inte oväsentlig ökning av kostnaderna för slöjdundervisningen på stadierna i fråga. Enligt gjorda approximativa beräkningar skulle överstyrelsens förslag medföra en ökning av antalet slöjdlärartjänster med 300 och för statsverkets del innebära en kostnadsökning med i runt tal 4,2 miljoner kr. vid full utbyggnad av grundskolan på de berörda stadierna.

Specialundervisning

(SB kapitel 22)

Skolberedningen

Beredningen framhåller, att den inte kunnat ta upp frågorna angående specialundervisningen till fulligare behandling men finner dem så viktiga, att den likväl velat anföra vissa mer allmänna synpunkter på dem. På vissa punkter framlägges också direkta förslag.

Utbyggnaden av specialundervisningen företer jämförelsevis stora olikheter dels de olika länen emellan, dels mellan stad och landsbygd, vilket också statistiskt belyses (SB s. 387—389). Anordnandet av specialundervisning ingår emellertid som ett viktigt led i skolans strävanden att skapa betingelser för en studiegång, avpassad efter den enskilde elevens förutsättningar och behov. I överensstämmelse härmed föreslår beredningen, att i varje län utbyggnaden av denna undervisning planlägges och samordnas genom länskolnämndens försorg. Speciella elevområden bör fastställas och dessa områdens tillgångar och behov i olika, hithörande avseenden inventeras. Genom centraliseringsåtgärder bör i åtskilliga fall elevunderlaget bli tillräckligt för anordnande av differentierade specialklasser på högstadiet, medan på låg- och mellanstadierna en utbyggnad av den s. k. särskilda specialundervisningen i stor utsträckning bör kunna ge landsbygdens barn tillgång till experthjälp i hemskolan utan att de får alltför betungande skolresor. Skolberedningen föreslår vidare, att vid interkommunal samverkan för inrättande av specialklasser andelen av dessa klasser inom värdkommunen bör få utökas över nu gällande gräns på 15 % (Fs 108 §). Vid oförutsett behov av specialundervisning bör denna få anordnas med statsbidrag även för kortare tid än en termin. Detta skulle göra det möjligt för kommun att t. ex. i en akut disciplinkris sätta in särskild specialundervisning för barn med tillfälliga anpassningssvårigheter eller att, då t. ex. ett syn- eller

hörselskadat barn mitt i en termin återvänder till skolan efter en längre tids sjukhusvård, anordna särskild specialundervisning för detta barn jämsides med annan undervisning. Beträffande hjälpklass elever med hörsel-, syn- eller tal-svårigheter föreligger redan nu möjlighet att ge specialhjälp av mer än ett slag. Denna möjlighet bör enligt beredningens mening utvidgas till att gälla även elever med andra komplicerade handikapp.

Vad organiserandet av specialundervisningen beträffar framhåller beredningen, att ämneslärarsystemet inte tillåter den samordning av undervisningen i olika ämnen och den omläggning av arbetsordningen, som kan krävas för att stimulera elever med skolleda och begynnande vanart till produktivt arbete. För de störda eller vanartshotade eleverna synes därför ett antal »klassläroklasser» böra finnas inrättade av typen läs- eller observationsklass. Elevantalet i dessa klasser bör hållas lågt och deras tim- och kursplaner bör utformas så, att de underlättar övergång till och från sådan klass. För att stimulera lärare att åtaga sig undervisning i dylika klasser och förvärva lämplig vidareutbildning för uppgiften torde vid beräkning av undervisningsskyldigheten i dessa klasser i anslutning till bestämmelserna i nuvarande 198 och 199 §§ Fs läro-, övnings- och yrkesämnen böra tillmätas samma värde.

I 101 § Fs anges bl. a. att elevantalet »vid läsårets början» är avgörande för om klass skall få anordnas, om ej länskolnämnden av särskilda skäl annat medger. Paragrafen bör enligt beredningens mening ges en liberal tolkning, eftersom nyintagning av elever i specialklasser bör ske successivt under höstterminen och efter hand som arbetet i klassen stabiliserats. Beredningen, som inte föreslagit någon ändring i nu gällande bestämmelser i fråga om elevantalet i specialklasser, finner det dock rimligt, att gällande delningstal tillämpas med beaktande av de variationer i förutsättningarna just i fråga om dessa klasser som kan förekomma. Länskolnämnden bör få bemyndigande medge viss reducering, främst för specialklasser på lågstadiet, då skäl härtill föreligger.

Slutligen understrykes, att specialklasser inte bör isoleras från andra utan så långt det är möjligt placeras i vanliga skolor tillsammans med andra klasser.

Frågan om överförande av elever till specialklasser av olika slag diskuteras av beredningen mot bakgrunden av dess förslag på annan plats (SB s. 255 ff., Sl 9 §) om målsmännens och elevernas rätt till fritt val av studieväg inom de delar av skolan där alternativa studievägar finns. Enligt beredningen bör i de nya anvisningar för uttagning och placering av elever till specialklasser som kommer att erfordras kraftigare än förut framhållas specialundervisningens karaktär av förmånserbjudande och det bör understrykas, att överförandet av elev till specialklass i princip bör bygga på målsmännens fria medverkan. I vissa fall måste emellertid målsmans rätt till fritt val av studieväg för eleven få vika och skolans myndigheter både med hänsyn till den enskilde eleven och till undervisningen i klassen i övrigt i sista hand ensidigt få avgöra om elev skall överföras till eller från specialklass. Uttagning av elev till specialklass bör föregås av noggranna och allsidiga undersökningar liksom av överlägg-

ningar med barnets målsman. Av uttagningshandlingarna bör framgå, om överförandet till specialklass skett mot målsmans vilja och skälen för överförandet. Målsman bör därjämte ges möjlighet att hos läns skolnämnd få omprövning av den lokala skolledningens beslut.

Det vore inte oväntat om avgång i förtid från skolan bleve aktuell särskilt ofta vad beträffar hjälpklass elever. Beredningen uttalar emellertid, att särskild försiktighet bör iaktas med att låta hjälpklass elever sluta skolan före skolplikts tidens slut. Tillstånd bör heller inte lämnas med mindre än att skolan först förvissat sig om, att eleven från skolan kan gå direkt till annan skyddad eller för honom lämplig miljö.

Vad beträffar rekrytering, utbildning och fortbildning av lärare för specialundervisning påtalar skolberedningen vissa behov och lämnar en del principiella synpunkter, men erinrar om att dessa frågor för närvarande behandlas av 1960 års lärarutbildningssakkunniga.

Även kursplane- och undervisningsfrågor har något berörts av beredningen. I årskurs 8 bör specialklass eleverna i likhet med övriga elever erhålla obligatorisk praktisk yrkesorientering i tre veckor och i årskurs 9 bör eleverna ges tillfälle att välja tillvalsämne. Skolberedningen föreslår vidare, att skolöverstyrelsen bör erhålla i uppdrag att för andra specialklasser än hjälpklasser — för vilka sistnämnda tim- och kursplaner redan finns utarbetade och tills vidare kan behållas i stort sett oförändrade — utföra erforderliga läroplansarbeten samt att utfärda desamma liksom till dem hörande anvisningar.

Bland de övriga frågor som beredningen behandlat kan här i första hand framhållas behovet av information, särskilt angeläget för specialklass elevernas och deras målsmäns del. En förutsättning för att eleverna skall kunna överföras till specialklasser i samförstånd med målsmännen och under deras frivilliga medverkan är, att såväl dessa som lärarna är väl informerade om specialundervisningens mål och medel. Framför allt i årskurs 9 bör därvid linjen med avkortade kurser, dvs. hjälpklass undervisningen, infogas som en alternativ linje vid sidan av övriga högstadielinjer vid presentationen för målsmännen. För de elever som har möjlighet därtill bör hel eller partiell övergång till annan praktiskt betonad linje underlättas.

Slutligen framhåller skolberedningen, att efter hand som de olika formerna för specialundervisning byggs ut, torde den centrala ledningen inom skolöverstyrelsens undervisningsavdelning — för närvarande bestående enbart av en konsulent för specialundervisningsfrågor — böra förstärkas med konsulenter för undervisningens olika specialområden.

Kuratorsverksamhet för hjälpklass elevernas inplacering i yrkeslivet och viss eftervård synes (SB s. 442) kräva särskilt beaktande i detta sammanhang. Ökade insatser från skolans sida i samverkan med arbetsmarknadsverkets organ synes särskilt beträffande hjälpklass elevens utplacering vara angelägna. Eftersom detta

klientel numerärt är förhållandevis litet torde en speciell omvårdnad härvidlag också utan alltför vidlyftiga eller kostnadskrävande anordningar kunna åstadkommas. Vad skolberedningen anför och förordar i fråga om hjälpklass eleverna har även avseende på elever i observationsklass.

Den utväg som hittills på vissa håll prövats att såsom kurator mot särskilt arvode anlita lärare med erfarenhet av hjälpklassklientelet för att bistå elever i avslutningsklasserna inför deras inträde i yrkeslivet och hålla viss fortsatt kontakt med eleverna, torde även i fortsättningen vara tillämpbar. Andra och i vissa hänseenden måhända bättre vägar torde dock böra prövas inom grundskolan.

I kommuner, där elevunderlaget och därmed också kontaktarbetet i samband med yrkesvägledningen är så stort att anställande av flera än en yrkesvalslärare kommer i fråga, synes det naturligt och lämpligt, menar beredningen, att sådana uppgifter i vad gäller hjälpklass eleverna tilldelas en hjälpklasslärare på högstadiet, som därvid får inräkna kontaktarbetet i sin undervisningsskyldighet enligt gällande normer (Fs 197 § andra stycket, AktSÖ 1959: 28 s. 478).

Skolberedningen pekar också på möjligheten av att man på därtill avpassade orter tillämpar en redan prövad anordning med lagarbete mellan en hjälpklasslärare på högstadiet, yrkesvalsläraren, skolpsykologen och en representant för ungdomsförmedlingen, vilka i samarbete med föräldrar och arbetsgivare har att underlätta hjälpklass elevernas yrkesanpassning.

Yttranden

Skolberedningens förslag i fråga om specialundervisningen mottas i allmänhet mycket positivt i yttrandena. Önskemål om ytterligare förbättringar i olika avseenden på området förekommer dock, liksom ibland förslag om vidare utredning. Allmänt betonas, inte minst från länsskolnämnder, lärarorganisationer och läkarsammanslutningar, behovet av en utbyggnad av denna undervisningsform, ofta med understrykande av vikten av att landsbygdens behov av specialundervisning tillgodoses. Som ett exempel på uttalanden om specialundervisningens betydelse inom skolan kan tas följande uttalande av SACO.

Specialklassorganisationen är en viktig del av undervisningsväsendet och måste ses som en förutsättning för att ordnad undervisning av såväl specialklass elever som övriga elever över huvud taget skall komma till stånd. Många goda resultat har kunnat noteras inom t. ex. hjälpklassundervisningen. Skolans alldeles unika möjlighet att förebygga grövre utvecklingsrubbningsar måste helt och fullt utnyttjas, något som kräver medverkan av skolans pedagogiska, psykologiska, sociala och medicinska personal.

Vad skolberedningen anför om ökade insatser från länsskolnämndernas sida i fråga om specialundervisningen vinner allmänt gillande. *Hallstahammars* köping finner dock, att skolberedningens förslag om att specialundervisningens utbyggnad i varje län skall planläggas och samordnas genom länsskolnämndens försorg är lämpligt endast beträffande vissa specialklasser på högstadiet och

sådana specialklasser på låg- och mellanstadierna, vilka ej lämpligen kan anordnas lokalt. Skolmognads- och hjälpklasser kan och bör i regel ordnas på det lokala planet. Skolskjutsar, som torde bli erforderliga vid centralisering och vid interkommunalt samarbete, bör undvikas på de lägre stadierna, framhålles det vidare; detta gäller generellt för alla elever och i synnerhet för sådana, som har ett handikapp av ett eller annat slag.

Vad gäller de olika åtgärder beredningen föreslagit för att möjliggöra ett ökat utnyttjande av specialundervisningen har särskilt det föreslagna överskridandet vid interkommunal samverkan av den s. k. 15-procentregeln framhållits som en nödvändig åtgärd, dock inte bara vid sådan samverkan utan även i andra fall. Flera remissinstanser föreslår, att 15-procentregeln avskaffas och att istället det verkliga behovet lägges till grund för bestämmandet av antalet specialklasser. För en sådan ändring uttalar sig bl. a. *Stats tjänstemännens riksförbund, SACO, TCO, Sveriges textillärares riksförening, Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening, Svenska förbundet för specialundervisning, Hörselpedagogernas förening och länskolnämnden i Kopparbergs län*. Förbundet för specialundervisning anser, att procenttalet 15 bör ses endast som ett ungefärligt rikttal för riket. Federationen belyser närmare det utrymme för en utbyggnad som kan finnas inom den gällande procentregeln.

För närvarande gäller enligt folkskolestadgan att antalet specialklasser i kommunen bör utgöra högst 15 procent av antalet normalklasser. Då allttjämt ett stort antal elever i kommunen kan gå i icke-obligatoriska skolor, fastställs således icke alltid specialklassprocenten på kommunens hela elevunderlag. Särskilt torde detta gälla städer och tätorter. Antalet elever i hjälpklass utgjorde 1959 2,63 procent av det totala antalet elever i den obligatoriska skolan. Skulle hela antalet elever som åtnjuter specialundervisning räknas, torde detta antal utgöra 4—4,5 procent av samma totalantal. Specialklassprocenten hänför sig emellertid icke till totalantalet elever utan till totalantalet klasser i den obligatoriska skolan. Specialklassprocenten för hela riket torde 1959 ha utgjort 7,5—8 procent. Man skulle härav kunna dra den slutsatsen att den fastställda specialklassprocenten generellt medger en betydande utbyggnad av specialundervisningen. Då hälften av rikets kommuner icke har egna specialklasser, är det följaktligen tätorterna, som svarar för att specialklassprocenten uppnår den angivna nivån. I tätorterna förhåller det sig faktiskt så, att ramen för anordnande av specialundervisning är tämligen snäv och icke alltid motsvarar föreliggande behov.

Skolöverstyrelsen framhåller i detta sammanhang, att överstyrelsen övervägt att föreslå avskaffande av 15-procentregeln, eftersom detta procenttal i vissa fall visat sig otillräckligt i kommuner, som önskat en väl differentierad specialundervisning. Överstyrelsen anser dock, att behovet av specialklasser kan tillgodoses inom ramen för de 15 procenten. Därutöver bör enligt överstyrelsen anordnande av särskild specialundervisning bl. a. i kliniskmässiga former medgivas. *Svenska skolläkarföreningen*, som med intresse tagit del av beredningens förslag till en uppmjukning av 15-procentregeln för inrättande av specialklasser, anser, att dessa förslag ej kommer att vara tillräckliga för att åvägbringa en rimlig lösning av detta för skolans liv mycket viktiga problem.

Inrättandet av specialklasser i större grad än hittills måste enligt beredningen bli möjligt i den nya skolan. I elevvårdens intresse anser skolläkarföreningen detta vara av allra största vikt. Som det nu är går många elever, särskilt i de större städerna, och väntar på plats i sådana klasser på grund av den strikta tillämpningen av 15-procentregeln för inrättande av specialklasser. Psykologisk-pedagogisk liksom medicinsk utredning av fallen har ändock bekräftat behovet. De mest dramatiska konsekvenserna uppstår beträffande elever som ej kan beredas plats i observationsklasser, eftersom deras nervösa rubbningar skapar svåra disciplinproblem i normalklasserna. Inte heller skolmognadsklasser kan inrättas i erforderlig utsträckning. Därvid får man även beakta den omständigheten, att omogna barn ej bör resa alltför lång väg från hemmet för att komma till någon sådan klass.

Sveriges skoldirektörsförening påpekar, att 15-procentregeln i många kommuner visat sig vara en alltför snäv gräns för att behovet av specialklasser skall kunna tillgodoses, sedan det fastställts, att även skolmognadsklasserna skall inräknas bland specialklasserna. Liknande synpunkter framföres av *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet*, som framhåller, att starka skäl föreligger för att antingen höja den angivna kvotgränsen eller undanta skolmognadsklasserna vid bestämmandet av specialklassernas antal; för vissa kommuner har 15-procentregeln visat sig omöjliggöra inrättandet av skolmognadsklasser i önskvärd omfattning. Samma synpunkter framföres även från *Uppsala stad*. Enligt *länskolnämndens i Södermanland* mening bör sådan specialundervisning, som av lärare meddelas åt enskilda elever från olika specialklasser, ej inräknas i det antal klasser, som kommun har rätt att organisera. *Eskilstuna stad* hävdar, att befintliga kliniker (läs- och talfelskliniker) ej bör inräknas i andelen specialklasser, varjämte man vänder sig mot huvudregeln, att antalet specialklasser bör utgöra högst 15 procent av antalet normalklasser och föreslår, att andelen specialklasser bör räknas i procent av hela antalet klasser i en kommun. Det anses dock kunna övervägas om ej hela principen om en viss procent specialklasser kunde slopas. *Södertälje stad* finner, att vid beräkning av antalet specialklasser, i synnerhet hjälpklasser, borde årskursen ligga som grund.

Malmö stad framför den tanken att särskilda procenttal borde fastställas för hjälpklasser och för övriga specialklasser. Den mest homogena och oftast förekommande specialklassen är hjälpklassen. De övriga kräver i regel ett ganska stort upptagningsområde, varvid de större kommunerna ofta får tjäna som centraler. Nu gällande 15-procentregel kan därför bli ogynnsam för dessa kommuner. Tänkbart vore, att man fastställde en viss procent för hjälpklasser och en annan för övriga specialklasser.

För att förverkliga en ytterligare utbyggnad av specialundervisningen föreslår *länskolnämnden i Kopparbergs län*, att föreskriften om anordnande av sådan i 137 § i förslaget till skolstadga får en mera bestämd formulering genom att uttrycket »där så kan ske» uteslutes. Samma sak föreslås av *Hörselpedagogernas förening*. En ändring av denna paragraf förordas även av *Svenska yrkesskol-*

föreningen, som under åberopande av erfarenheter inom yrkesskolan av detta elevklientel, anser, att uttrycket »bör, där så kan ske» skall utbytas mot »skall, där så kan ske».

Svenska förbundet för specialundervisning samt städerna *Stockholm, Göteborg* och *Umeå* anser, att beredningens förslag om en liberal tolkning av föreskriften (130 § förslaget till skolstadga) rörande elevantalet vid läsårets början såsom avgörande för antalet specialklasser, bör komma till uttryck i stadgan. Denna uppfattning delas av *Sveriges skoldirektörsförening*, som anser att i annat fall nuvarande föreskrift om elevantalet vid läsårets början bör utgå ur stadgan.

I en del yttranden går man närmare in på de olika formerna för och arterna av specialundervisning. *Länsskolnämnden i Hallands län* finner det önskvärt, att samtliga hjälpklassmässiga elever även på låg- och mellanstadierna kan hänvisas till *hjälpklasser* och att den särskilda hjälpundervisningen endast skall få förekomma i undantagsfall. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* ser däremot i *specialklasserna* en form av i och för sig inte önskvärd differentiering och anser att man i första hand bör tillgripa den extra undervisning vid sidan av undervisningen i normalklass som den särskilda specialundervisningen innebär. I viss mån likartade uttalanden till förmån för den särskilda specialundervisningen, men med delvis andra utgångspunkter, återfinnes i andra yttranden, som redovisas i det följande.

Förslaget om att barn jämsides med placering i hjälpklass bör kunna erhålla särskild specialundervisning i vidgad omfattning tillstyrkes av flera remissinstanser bl. a. *skolöverstyrelsen* och *Svenska förbundet för specialundervisning*. Enligt förbundet bör sådan hjälp kunna beredas elev efter länsskolnämndens prövning och ej såsom föreslås efter prövning av skolöverstyrelsen. Av samma uppfattning är *länsskolnämnden i Västmanlands län*.

Svenska skolläkarföreningen understryker, liksom några andra instanser, starkt vikten av att specialklasserna i största möjliga utsträckning bibehålls på högstadiet och att de i görligaste mån får ha kvar klasslärarsystemet i denna undervisningsform.

Beredningens förslag om »klasslärarklasser» av typen modifierad läs- eller observationsklass för störda eller vanartshotade barn på högstadiet tillstyrkes av bl. a. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryrådgivning* och *Svenska förbundet för specialundervisning*. En skeptisk hållning till förslaget om de berörda klasslärarklasserna redovisar *länsskolnämnden i Kristianstads län*, som anser, att placering ute i näringslivet under skolans kontroll skulle ge bättre resultat med detta elevklientel än som är möjligt att uppnå i någon typ av observationsklass. *Skolöverstyrelsen* framhåller i samband med frågan om klasslärarklasser på högstadiet, att enligt överstyrelsens mening måste för hjälpklassleverna, som under sin skoltid läser avkortade kurser i samtliga teoretiska ämnen, under alla förhållanden anordnas en särskild studieväg på högstadiet med speciella tim- och kursplaner. I övrigt finner överstyrelsen det önskvärt, att specialklassernas elever i den utsträckning det är möjligt överföres

till vanlig klass på högstadiet i varje fall i årskurs 9. De specialklasselever, som ej kan följa högstadieundervisningen i vanliga klasser, bör beredas tillfälle att fortsätta i specialklass även på högstadiet. Stadgeförslagets medgivande i 138 § om B-typ i specialklass på högstudier möjliggör en sådan anordning. Överstyrelsen utgår från att överstyrelsen bemyndigas föreskriva de ändringar i gällande bestämmelser om lärares kompetens m. m., som erfordras för att genomföra beredningens förslag om ett modifierat ämnesläraresystem inom vissa specialklassers högstudier. När det gäller hjälpklasserna, bör som hittills klassläraresystem tillämpas, och hjälpklasslärare med särskild vidareutbildning bör tjänstgöra på detta stadium. Det synes överstyrelsen angeläget, att som beredningen föreslagit »klassläranklasser» också kan finnas för observationsklasseleverna på högstadiet. En vidareutbildning motsvarande den, som ges hjälpklasslärare för Ao 19-tjänst, bör ges åt observationsklasslärarna.

Kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Bromma* finner, att i disciplinhänsende svåra elever och elever med olämplig uppväxtmiljö bör beredas en bättre och lugnare omgivning; det vore högst angeläget att internat upprättades, helst dock inte i storstäderna. Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Karlstad* rekommenderar i sin tur för vissa elever någon typ av mindre normalklass.

Det finns en del barn, som inte rimligen bör hänföras till någon typ av gängse specialklasser men som på grund av olika omständigheter inte kan följa undervisningen i en ordinär normalklass utan reagerar med passivitet eller andra psykiska rubbningar och anpassningsbesvär av skilda slag genom den press som de — även med en aldrig så förstående lärare — känner sig utsatta för, då de jämför sig med sina kamrater. Det kan gälla normalbegåvade barn med en speciellt långsam och kanske pedantiskt noggrann arbetstakt eller med andra subvalida eller supersolida drag och det kan också gälla t. ex. sådana barn som inte kan betraktas som hjälpklassmässiga men som utgör grännsfall. Erfarenheten har visat, att sådana barn ej sällan placeras i hjälpklasser, trots att de väl skulle kunnat tillgodogöra sig normalskolans kurser i en mindre klassavdelning och under för deras situation bättre avpassade arbetsförhållanden. Kollegiet anser därför att elever som för sin psykiska hälsa och allmänna anpassning är i påtagligt behov av undervisning i normalklasser med ett mindre barnantal skall kunna erhålla sådan. Sådana klasser skulle också vara till stor hjälp, t. ex. i samband med överflyttningar från specialklasser till normalklass eller för kroppsligt svaga elever i kommun, där förutsättningar för inrättande av hälsoklasser eller andra mindre vanliga specialklasser saknas och barnets svårigheter inte är av sådan svårighetsgrad, att en placering inom annat skoldistrikt synes påkallad.

Länsskolnämnden i Västmanlands län är inne på tankegångar som aktualiserar gränstragningen mellan särskild specialundervisning och vad som närmast kan kallas stödundervisning. Nämnden anser, att möjligheterna till särskild specialundervisning av olika slag måste ökas i långt större utsträckning än vad som framgår av 138 § i förslaget till skolstadga, där liksom i gällande bestämmelser de vanligen förekommande arterna av specialundervisning särskilt uppräknas. Som stöd härför anför nämnden följande.

Behovet av en utbyggd undervisning i den s. k. läsklinikens organisatoriska form men med stödåtgärderna även omfattande ämnen såsom matematik eller vissa andra färdighetsämnen är ovedersägligt. Frågan om specialklassundervisning och särskild specialundervisning har i vissa stycken hittills ansetts ha relevans endast för smärre grupper av elever, vars förmenta specifika karaktär och avgränsning från andra elevgrupper undanskymt det förhållandet, att specialundervisningens och skolsvårigheternas problematik även måste analyseras med klart beaktande av skolframgångens kontinuerliga variation och de betydande intraindividuela differenser, som där kan föreligga. Länskolnämnden önskar en generösare skrivning beträffande den särskilda specialundervisningen.

Nämnden ifrågasätter också nödvändigheten av att kommunernas framställningar rörande specialundervisning i andra former och för elever av annat slag än de särskilt i stadgan angivna (§ 138 tredje stycket) underställes skolöverstyrelsen. Enligt nämnden borde medgivanden — åtminstone i de fall framställningarna endast avser ett begränsat antal veckotimmar — kunna lämnas av länskolnämnderna.

Liknande synpunkter om möjligheter att smidigare kunna för olika ändamål anordna särskild specialundervisning framföres också i andra yttranden. Från *SACO, folkskollärary Federationen* och *länskolnämnden i Blekinge län* anges speciellt räknepolikliniker respektive från nämndens sida särskild specialundervisning för genomsnittsbegåvade barn med räknepoliksvårigheter. Sådana barn anges av nämnden utgöra 0,5 procent av samtliga skolbarn. I syfte att bereda stödundervisning åt ett mellanskikt av elever, vilket anses vara av icke föraktlig storlek, förordar *kollegiet vid lärarhögskolan i Stockholm*, att utbyggnaden av specialundervisningen inte så ensidigt lägges på *specialklasser*.

Länskolnämnden i Västerbottens län påpekar, att beredningen ej nämnt något om de speciella svårigheter som sammanhänger med undervisningen av rörelsehämmade elever. Nämnden anför härom följande.

Ehuru dessa barn ofta är normalbegåvade och med hänsyn till intellektuell status bör placeras i normalklass medför deras fysiska defekter ibland att det kan vara svårt för dem att tillgodogöra sig undervisningen i normalklass. Öppnades möjligheter för att anordna specialundervisning för normalbegåvade, men rörelsehämmade barn skulle deras möjligheter att få en god start väsentligt förbättras.

Behandlingen av elever med taldefekter uppehåller sig *länskolnämnden i Södermanlands län* särskilt vid och föreslår att statsbidrag skall kunna utgå för en särskild tjänst för ändamålet.

Länskolnämnden har en rik erfarenhet av de mindre kommunernas svårigheter att anordna en kvalificerad behandling av sådana elever, som uppvisar utpräglade taldefekter såsom stamning, nasalering, förhöjt tonläge m. m. Dessa elever kan ej hänföras till gruppen elever med läs- och skrivsvårigheter, för vilka särskild specialundervisning kan anordnas under visst antal veckotimmar. Nämnden finner det synnerligen angeläget, att taldefekta elever får en för dem lämplig behandling. En tillfredsställande lösning av denna fråga skulle kunna åstadkommas, om en särskild statsbidragsberättigad tjänst finge inrättas, vars inne-

havare skulle ha till enda uppgift att meddela dylik talfelsbehandling. Tjänsten skulle kunna administreras antingen av länskolnämnden eller av någon kommun, som bleve huvudman för tjänstinnehavaren.

I samband med dessa synpunkter om taldefekter kan vidare nämnas att *skolöverstyrelsen* föreslår, att ordet »talklass» skall utgå i stadgan, då överstyrelsen anser att elever med talfel bör tillhöra vanliga klasser men erhålla särskild specialundervisning för avhjälpande av sitt talfel. *Österåkers* kommun beklagar, att skolberedningen inte kommit med förslag till utvidgad specialundervisning för elever med läs- och skrivsvårigheter. Enligt erfarenheter, gjorda inom kommunen, är antalet elever med läs- och skrivsvårigheter sannolikt så många, att det vid varje större skola borde inrättas en särskild läsklinik. Att sända normalbegåvade elever till läsklasser, där de måste ges B-undervisning tillsammans med elever tillhörande andra årskurser, synes vara av mycket mindre värde än att erbjuda elever ur alla årskurser, även högstadiet, möjlighet till individuell hjälp med sina speciella svårigheter utan att behöva lämna den vanliga klassgemenskapen.

Hörselpedagogernas förening framlägger en rad förslag för att förbättra de hörselskadade barnens situation, avseende bl. a. obligatoriska hörselundersökningar med audiometer, tal- och språkträning för hörselskadade barn i åldern 6—7 år i förskola eller i annan form, en sänkning av elevantalet i hörselklasser, stödundervisning i vissa kunskapsämnen, klassläraresystem även på högstadiet, utnyttjande av korrespondensundervisning på högstadiet under klasslärares ledning samt åtgärder för yrkesvägledning m. m. för detta elevklientel.

I anslutning till skolberedningens uttalanden om att specialklasser inte bör isoleras från andra klasser utan så långt det är möjligt placeras i vanliga skolor tillsammans med andra klasser framhåller *länskolnämnden i Värmlands län* och *Folkskollära Federationen*, att undantag från denna princip kan behöva göras för observationsklasser. I sammanhanget förordar vidare *länskolnämnden i Hallands län* samt *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, att specialklasserna inte särskilt utpekas, exempelvis genom särskild markering på klassrumsdörren. Enligt förbundet bör dessa klasser registreras med vanliga siffer- och bokstavs-beteckningar. Även kollegiet vid *folkskoleseminariet i Jönköping* önskar få bort beteckningen hjälpklass.

Frågor om antalet elever i klasser och grupper vid specialundervisning berörs av *skolöverstyrelsen*, som i fråga om bl. a. vissa regler om gruppindelning föreslår följande ändringar i beredningens förslag till skolstadga.

Överstyrelsen föreslår, att bland specialklasser i 138 § även anges CP-klasser, varvid antal elever för inrättande av klass och gruppindelning i vissa övningsämnen bör överensstämma med vad som i 138—140 §§ angives för observationsklasser. Tillägg bör dessutom göras till dessa paragrafer av innebörd, att skolöverstyrelsen, då medgivande ges om specialklasser för elever »av annat slag», i dessa fall må föreskriva elevantal och gruppindelning inom de gränser, som angives i 139 och 140 §§. Därjämte bör 244 § angående bl. a. lärares tjänstgöring i specialklass erhålla följdkomplettering. Vidare bör enligt överstyrelsen

fogas till 141 § ett mom. f) av följande innebörd: om specialklasselever gruppundervisas tillsammans med elever i vanlig klass i något av de ämnen, vari gruppindelning förekommer jämlikt 135 § d) och f) och enligt 136 § (laborationer i biologi, fysik och kemi; yrkesarbete; slöjd på låg- och mellanstadierna), och om därvid specialklasseleverna utgör minst en fjärdedel av gruppen, må för denna grupp efter medgivande av länskolnämnden tillämpas de förmånligare delningstalen för specialundervisning i 140 § och 141 § b). Slutligen föreslår överstyrelsen med hänsyn till behovet av mycket individuell handledning vid slöjdundervisningen i synklasser och hörselklasser, att eleverna i dessa klasser skall gruppindelas i slöjd på samma sätt som i observationsklasserna.

Även i ganska många andra yttranden förekommer yrkanden och förslag om förmånligare regler beträffande elevantal i klasser och grupper vid specialundervisningen. Förslagen varierar men sammanfaller ibland med de förslag som nyss redovisats från skolöverstyrelsen. Förslag om förbättringar av här avsett slag förekommer i yttrandena från några länskolnämnder, *TCO*, *Folkskollärary Federationen*, *Svenska förbundet för specialundervisning*, *Sveriges textillärares riksförbund*, *Slöjdläraarnas riksförening* samt ett antal städer och andra kommuner bland vilka kan nämnas *Södertälje*, *Umeå*, *Hallstahammar*, *Järfälla* och *Vreta kloster*. Skolöverstyrelsens nyssnämnda förslag om CP-klasser återkommer även i yttrandena från *Göteborg* och *Malmö*.

En positiv inställning till beredningens förslag om att hänvisning av elev till specialklass skall kunna ske även mot målsmans vilja redovisas av *skolöverstyrelsen*, *länskolnämnderna i Kronobergs, Blekinge, Malmöhus, Skaraborgs och Värmlands län*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, *TCO*, *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryförening*, *Svenska förbundet för specialundervisning*, *Sveriges skoldirektörsförening*, *Sveriges barnpsykiatriska förening*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* samt vissa kommuner, däribland *Stockholms stad*; i åtskilliga yttranden görs ej något uttalande i frågan. Flera av nämnda instanser betonar dock vikten av så långt möjligt frivillig medverkan från föräldrarnas sida samt av att beslut i hänvisningsfrågor föregås av noggrann prövning. Sålunda föreslår skolöverstyrelsen och Sveriges barnpsykiatriska förening, att sådan hänvisning skall föregås av medicinsk och psykologisk utredning samt att föreskrift härom intages i skolstadgans 137 §. Vikten av att beslut om hänvisning till specialklass föregås av medicinsk och psykologisk undersökning betonas även av länskolnämnderna i *Kopparbergs* och *Värmlands län*. *Lärarhögskolornas* och *seminariernas lärarförbund* påpekar, att forskning på området som grund för rätt placering alltjämt är nödvändig. *Länskolnämnden i Malmöhus län* understryker vikten av att lärarutbildningsanstalterna informerar lärarna om ifrågavarande problem. I detta sammanhang framhåller Sveriges skoldirektörsförbund, att mot det ökade ansvar, som skolan ställs inför vid uttagning och placering av elever till specialundervisning, ovillkorligen måste svara ökade skolpsykologiska resurser, så att placeringen kan ske på grundval av så noggranna och allsidiga undersökningar som möjligt. *Göteborgs stad* förutsätter, att vägledande och stödjande anvis-

ningar ges åt de avgörande myndigheterna. *Norrköpings* stad finner det nödvändigt, att skolan får ifrågavarande rätt, men finner att uttrycket »vederbörande skolledare» är olämpligt och att beslutanderätten borde läggas på en person, skolchef, annan skolledare eller skolpsykolog, såsom delegat för skolstyrelsen eller i tjänsten på uppdrag av densamma. *Skaftö* kommun anser, att skolstyrelsen skall ha att besluta i frågan efter yttrande av skolledare, skolpsykolog, målsman och klassföreståndare.

Beredningens förslag i fråga om målsmans besvärsmätt över hänvisningsbeslut tillstyrks av de remissinstanser som berört frågan, däribland *Målsmännens riksförbund*, som med detta uttalande också får anses ha accepterat att överföring till specialundervisning skall kunna ske mot målsmans vilja.

Direkt avvisande till beredningens förslag i denna del ställer sig *socialstyrelsen*, som föreslår, att bestämmelsen om hänvisning av elev till specialundervisning i 9 § andra stycket av förslaget till skollag skall utgå. Styrelsen framhåller som skäl härför att ett beslut rörande överförande av elev till undervisning i hjälpklass eller observationsklass är ett grannlaga och för eleven och hans föräldrar betydelsefullt avgörande och att det, såvitt styrelsen kunnat finna, icke ännu visats, att behov föreligger av en tvångsbestämmelse på ifrågavarande område. I anslutning härtill varnar *socialstyrelsen* för ett sammanförande av barn med psykiska besvär i särskilda klasser. Enligt styrelsen bör erforderlig expertis inkopplas på varje sådant fall och fallen bör alltså bli föremål för utredning ur såväl social som barnpsykiatrisk och psykologisk synpunkt. *Österåkers* kommun beklagar, att skolberedningen ansett det nödvändigt att bryta mot principen om fritt val av studieväg. De fall, då föräldrar mot lärarnas bestämda inrådan insisterar på att deras barn skall gå i normalklass, är enligt skolstyrelsens mening inte tillräckligt många för att motivera ett rent tvångsmässigt förfarande. *Enköpings* stad finner visserligen beredningens ståndpunkt riktig och realistisk men anser dock, att avsteget från principen om elevernas fria tillval i någon mån rycker undan grunden för ställningstagandet till de sammanhållna klasserna, eftersom det inte finns någon klar gräns mellan de elever, som hänvisas till hjälpklass, och de elever, som går i normalklass, och eftersom praxis i fråga om dylik hänvisning torde växla inte endast mellan olika skolor utan även mellan olika klasser. I yttrandet från *Södertälje* stad uppfattas förhållandet så att, för att förslaget om sammanhållna klasser skall vara praktiskt genomförbart, beredningen tvingats till att frångå regeln om elevernas fria val. Från stadens sida säger man sig ha full förståelse för detta, men anför, att man givetvis får se till att specialklassprocenten icke blir så stor, att systemet kommer att fungera som en ersättning för det s. k. »utkuggningssystem», som funnits i vissa skolormer.

Några remissinstanser, däribland ett par *länskolnämnder* och *Folkskollära-federationen*, framhåller i likhet med beredningen, att särskild försiktighet bör iakttagas med att låta hjälpklass elever sluta skolan före skolpliktstidens slut. Såsom närmare redovisas i samband med den allmänna frågan om skol-

plikttidens utsträckning till nio år, har bl. a. vissa läkarsammanslutningar önskemål om generösa tillämpningsföreskrifter, som möjliggör avgång i förtid. *Sveriges barnpsykiatriska förening* anför härvid bl. a. att de hittillsvarande erfarenheterna från de distrikt i Stockholm, där nioårig enhetsskola införts, är att problemen med företrädesvis förutvarande specialklasselever är betydande. I detta sammanhang bör också erinras om de uttalanden, som i anslutning till andra frågor rörande specialundervisningen görs om möjligheten att låta hjälpklass elever fullgöra sitt sista skolpliktsår på lämplig arbetsplats under skolmyndigheternas överinseende.

I anslutning till beredningens uttalanden om det fortsatta arbetet med bl. a. tim- och kursplaner för specialundervisningen föreslår *skolöverstyrelsen*, att överstyrelsen bemyndigas att utfärda förebilder till läroplan för specialklasserna, varvid beredningens förslag rörande kursplaner och undervisningsformer avses vara i huvudsak vägledande. Normgivande för detta arbete bör enligt överstyrelsens mening även vara den erfarenhet, som gjorts vid användandet av nu gällande timplaner för specialklasser respektive förebilder till sådana timplaner, utfärdade av överstyrelsen, nämligen att en jämkning av timtalet i specialklassernas timplaner i riktning mot större överensstämmelse med de för vanliga klasser gällande är önskvärd särskilt i timplanerna för mellanstadiets sista årskurs och för högstadiet, bl. a. för att möjliggöra smidig övergång från specialklass till vanlig klass, när sådan övergång befinner lämplig. Dock förutsätter överstyrelsen, att i dessa timplaner skall kunna beaktas exempelvis angelägenheten av minskade väntetider för sådana specialklassbarn, som är beroende av skolskjutsar, t. ex. genom avkortning av lästiden.

Mot de allmänna riktlinjer som beredningen angett för ifrågakvarande arbete har ej heller *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* något att invända. *Länsskolnämnden i Västerbottens län* framhåller vikten av att tim- och kursplaner snarast fastställas för samtliga årskurser i den nioåriga skolan, särskilt i observationsklass, eftersom dessa klasser blir allt vanligare i kommunerna. För att återgång till vanlig klass skall kunna möjliggöras betonar nämnden, liksom ett par andra remissinstanser, vikten av att tim- och kursplaner i vanliga klasser och specialklasser så nära som möjligt ansluter sig till varandra. *Järfälla kommun* efterlyser förslag till stödåtgärder i samband med hjälpklass elevers återflyttning till normalklass. *Göteborgs stad* anser det nödvändigt att öka timtalet för andra specialklasser än hjälpklasser, eftersom de förra principiellt skall följa kurser för vanliga klasser och eleverna i specialklasser ofta arbetar långsamt. Det vore vidare felaktigt, att betrakta hjälpklass eleverna som en onyanserad grupp. Även dessa relativt fåtaliga elever borde erbjudas vissa valmöjligheter under högstadiets gång. I de fall en mera boklig utbildning önskades av eleverna borde självfallet en sådan kunna stå till buds. För dessa sent mognande elever syntes det angeläget med möjligheter till förlängd frivillig skolgång. Utredning om dessa frågor borde snarast komma till stånd. *Södertälje*

stad önskar utredning angående tim- och kursplaner ej endast för hjälpklassernas högstadium utan även för låg- och mellanstadiet.

Länsskolnämnden i Stockholms län anser, att ämnet engelska ej bör upptagas i timplanen på hjälpklassernas mellanstadium. Enligt nämnden har hittills vunnit erfarenhet av sådan undervisning inom länet varit helt negativ. I övrigt ställer sig emellertid remissinstanserna, i den mån frågan särskilt berörs, mycket positiva till beredningens förslag i vad avser såväl engelska på mellanstadiet som i högre årskurser. I t. ex. yttrandet från Malmö stad nämnes särskilt, att tillfredsställande resultat nåtts vid undervisning i engelska i hjälpklass. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* förutsätter, att undervisningen i engelska strängt rättas efter ifrågavarande elevers möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen.

En viss förstärkt ställning på timplanen för ämnena svenska och matematik förordas för hjälpklassernas del av kollegiet vid *statens försöksskola i Linköping*. *Folkskolläraryöreningen* önskar en förstärkning av dessa ämnen genom förbättrade möjligheter till uppdelning av elever i mindre grupper. Beredningens synpunkter på växlingsperioderna i hjälpklass för praktisk och teoretisk undervisning delas vidare av federationen.

Flera remissinstanser betonar vikten av den praktiska yrkesorienteringen för hjälpklass eleverna. *Arbetsmarknadsstyrelsen*, som finner det självklart att den praktiska yrkesorienteringen i grundskolan bör förläggas till årskurs 8, anser att det i vissa fall kan bli motiverat även med en fortsättning i årskurs 9. Styrelsen föreslår, att i samband med den definitiva utformningen av specialundervisningen hänsyn tas till behovet att utvidga den praktiska yrkesorienteringen. För styrelsen förefaller det väsentligt, att alla åtgärder vidtas för att underlätta övergången till arbetslivet för elever med intellektuella eller andra arbetshinder. Styrelsen stryker särskilt under beredningens uttalande om att för hjälpklassernas del kan finnas skäl att utöka tiden för praktisk yrkesorientering utöver i övrigt föreslagna tre veckor i årskurs 8, detta enligt styrelsen oberoende av om sådan kommer till stånd även i årskurs 9.

Behovet av ökad praktisk yrkesorientering understrykes också av *TCO*, som påpekar, att dessa elever mer än andra torde vara i behov av grundlig orientering om yrkeslivets möjligheter. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* föreslår att hjälpklass eleverna i årskurs 8 beredes tillfälle till fyra veckors praktisk yrkesorientering. *Svenska förbundet för specialundervisning* anser, att denna orientering i specialklass av årskurs 8 bör kunna utsträckas till 36 dagar samt att i årskurs 9, i likhet med vad som nu gäller inom försöksskolan, möjlighet bör ges för de elever som får den förberedande yrkesutbildningen helt förlagd till skolan, att delta i två à tre veckors kompletterande yrkespraktik på arbetsplatser inom yrkesområdet.

Kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* anser, att frågorna om hjälpklass elevernas yrkespraktik bör bli föremål för en grundligare utredning. Härvid borde enligt kollegiet bl. a. övervägas huruvida elever från specialklass, som

visar utpräglad motvilja mot teoretiska studier men god anpassning i yrkespraktiken, skulle kunna ges tillfälle att tillbringa sitt sista skolpliktsår på lämplig arbetsplats under skolmyndigheternas överinseende.

Arbetsmarknadsstyrelsen uttalar med sikte på utformningen av nionde årskursen för hjälpklass eleverna, att styrelsen anser det vara av synnerlig vikt, att då läroplaner för specialundervisningen utarbetas, hänsyn särskilt tas till hjälpklass elevernas otillräckliga utbildningsmöjligheter. Det är nödvändigt att planera den förberedande utbildning, som ges inom skolans ram, så, att dessa elevers val av yrke eller sysselsättning kan vidgas att omfatta ett betydligt bredare register än vad som för närvarande står dem till buds. Detta gäller inte minst flickorna, som alltför ofta hänvisas till enbart huslig utbildning. Styrelsen är medveten om de svårigheter, som är förknippade med att organisera särskilt tillrättalagd undervisning för relativt små elevgrupper men vill framhålla vikten av att hjälpklass elevernas utbildningsfrågor i samband med grundskolans genomförande får en tillfredsställande lösning.

De av skolberedningen i samband med kuratorsfrågorna angivna anordningarna för att underlätta hjälpklass- och observationsklass elevers inpassning i yrkeslivet beröres av några instanser. De av beredningen förordade olika formerna för dessa uppgifter tillstyrkes av *TCO. Svenska förbundet för specialundervisning* framhåller, att kuratorstjänster bör med statligt stöd kunna inrättas för att underlätta specialklass elevernas inpassning i yrkeslivet. *Skolläkarföreningen* framhåller, att skolläkarna inom skolkuratorsverksamheten hittills haft den största kontakten just med hjälpklass kuratorer, dvs. intresserade lärare, som tar hand om eleverna från dessa specialklasser och hjälper dem in i förvärvslivet efter skolans slut. Denna form av kuratorsverksamhet, ansluten till skolan, bör enligt föreningens mening givetvis i någon form bibehållas och lämpligen också omfatta elever från observationsklasser. *Skolöverstyrelsen* berör närmare två av de av beredningen angivna anordningarna.

Beredningens förslag bör omfatta även observationsklassernas elever. Det synes riktigt, att lärare med tjänstgöring i hjälp- eller observationsklasser och med särskild utbildning härför, tar hand om de behövliga kuratorsinsatserna. Att mot särskilt kommunalt arvode eller genom nedsättning av undervisningsskyldigheten anlita lärare med erfarenhet av detta klientel för att bistå eleverna inför deras inträde i yrkeslivet och hålla viss fortsatt kontakt med dem synes vara en lämplig väg. Den torde vara den enda möjliga i små kommuner.

I större kommuner, där behovet av yrkesvägledning är så stort, att det erfordras mera än en tjänsteman för uppgifterna, är det lämpligt att yrkesvägledningen för hjälp- och observationsklass eleverna meddelas av en hjälp- eller observationsklasslärare på högstadiet. Denne bör få inräkna kontaktarbete i sin undervisningsskyldighet enligt gällande normer.

Folkskollärary Federationen anför i detta sammanhang följande.

Enligt gällande anvisningar (AktSÖ 1960: 30) skall hjälpklassläraren, om möjligt i samarbete med yrkesvalsläraren, i sin klass handha den allmänna studie- och yrkesorienteringen. Hjälpklassläraren bör dessutom medverka och ibland

helt överta den enskilda studie- och yrkesorienteringen, men eleverna bör självfallet ha möjlighet att också utnyttja yrkesvalsläraren, när så är lämpligt. I samråd och samarbete med yrkesvalsläraren bör vidare hjälpklassläraren medverka vid hjälpklasslevernans val av tillvalsämnen samt organisera den praktiska yrkesorienteringen, svara för instruktion inför yrkespraktiken och öva tillsyn över eleverna på arbetsplatsen. Även om vissa uppgifter av organisatorisk och administrativ art bör ingå i yrkesvalslärarens arbete, medför skolans yrkesorientering för hjälpklassläraren nya arbetsuppgifter, som är starkt förbundna med hans kurativa uppgifter.

Skolberedningen har med dessa anknätningsmöjligheter som utgångspunkt föreslagit att en hjälpklasslärare bör överta kontaktarbetet i samband med yrkesvägledningen för hjälpklasslevernans del. Anordningen är tillämplig på större orter, ty elevunderlaget förutsätts vara så stort, att mer än en yrkesvalslärare kan förordnas i kommunen (rektorsområdet). Förslaget måste innebära att en hjälpklasslärare-yrkesvalslärare beträffande samtliga hjälpklasser i kommunen får en samordnande uppgift. Denna uppgift skall inräknas i lärartjänsten enligt gällande normer för yrkesvalslärarnas kontaktarbete. För fullgörande av bl. a. eftervårdande uppgifter skall hjälpklassläraren engageras hos arbetsmarknadsverket.

I en kommun med stort elevunderlag medför beredningens förslag att hjälpklasslärare-yrkesvalsläraren svarar för yrkesvalslärarens samordnande roll beträffande dessa elever, men att arbetet fortfarande skall bedrivas i samarbete med de andra hjälpklasslärarna. Förslaget innebär vidare dels att behovet av mer än en yrkesvalslärare i kommunen skall täckas av en hjälpklasslärare-yrkesvalslärare, dels att frågan om den yrkesorienterande-elevvårdande verksamheten i mindre skolkommuner utan behov av mer än en yrkesvalslärare inte förs framåt.

Federationen anser att yrkesorienteringen för hjälpklasslevernans är värd allt beaktande. I den mån det är möjligt att samla kontaktarbetet för hjälpklasslevernans och vissa kurativa uppgifter hos en hjälpklasslärare-yrkesvägledare, bör den anordningen kunna genomföras. I de fall då hjälpklasslärarna måste på särskilt sätt medverka i yrkesorienteringen och handha kurativa uppgifter måste de ha möjlighet att erhålla nedsättning i undervisningsskyldighet respektive ersättning i form av särskilt arvode.

Att en viss försöksverksamhet i fråga om hjälpklasslevernans yrkesinpassning och eftervård förekommer i *Nederkalix* kommun beröres av skolberedningen. I kommunens remissyttrande lämnas vissa uppgifter härom. Den lärare som undervisat i hjälpklass 9 har erhållit skolstyrelsens uppdrag att under två år efter det att eleverna lämnat skolan följa dem »på vägen» ut i arbetslivet och noggrant notera väsentliga problem. Efter ett år har det redan visat sig, framhålls det i yttrandet, att lärarens insatser varit av betydelse för bl. a. elevernas anställningsförhållanden jämfört med tidigare årskullar som lämnat hjälpskolan. I yttrandet framhålls, att viss nedsättning i undervisningsskyldigheten med statsbidrag borde vara möjlig i kommuner med hjälpklass på högstadiet; detta skulle i någon mån visa att ett uttalat intresse finns för denna relativt stora elevgrupp, vilket i sin tur skulle stärka hjälpskolans ställning.

I flera yttranden, bl. a. från några *länskolnämnder* understrykes vikten av att hjälpklasslevernans får möjligheter även till fortsatt yrkesutbildning. *Skolöverstyrelsen* uttalar sig för en snabb förbättring. I avvaktan på

resultatet av den inom ecklesiastikdepartementet pågående undersökningen i hithörande frågor bör enligt överstyrelsens mening lokala initiativ för att öka hjälpklass elevernas utbildningsmöjligheter på allt sätt stödjas och uppmuntras. Såväl *länskolnämnden i Uppsala län* som *Sveriges hantverks- och industriorganisation* förordar, att frågorna om hjälpklass elevernas förberedande yrkesutbildning i den obligatoriska skolan och om deras fortsatta yrkesutbildning blir föremål för noggrann utredning. I båda yttrandena pekas på den nya typ av yrkesundervisning som med stöd från överstyrelsen för yrkesutbildning prövats bl. a. vid Uppsala stads yrkesskola. Denna praktiska och individuellt hand- ledda utbildning bygger på en koncentration på vissa arbetsmoment, varigenom eleverna får ett starkt specialiserat yrkeskunnande, som gör det möjligt för dem att hävda sig på arbetsmarknaden. Länskolnämnden omtalar, att vid detta försök i en del fall nåtts goda resultat. Nämnden framhåller vidare, att erfarenheterna beträffande yrkesutbildning för hjälpklass elever i övrigt inte är särskilt omfattande och att det resultat som nåtts vid några yrkesskolor och inbyggda verkstadsskolor inte blivit lyckat.

Enligt *Svenska förbundet för specialundervisning* bör speciella fackskolor och yrkeslinjer inrättas för specialklass elever, som saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen i övriga fackskolor.

Såsom redan i viss mån framgått, påfordras i vissa yttranden att beredningens behandling av specialundervisningsfrågorna kompletteras med ytterligare utredning av ifrågavarande spörsmål. Kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* framhåller, att en grundligare genomgång behövs bl. a. av följande problemområden, nämligen skolstarten, avvägningen mellan specialklasser och stödundervisning, återgång från specialklass till normalklass, tim- och kursplaner för hjälpklasserna och hjälpklassernas yrkespraktik. *Folkskollärary Federationen* anser, att i samband med den regionala planeringen för specialundervisningen bör utredas, vilka olika former av specialundervisning som erfordras för att olika handikapp och anpassningssvårigheter hos eleverna skall kunna bemästras. Som skäl härför åberopar federationen bl. a. att det visat sig att de nu vedertagna klassmässiga formerna för specialundervisning icke alltid är ändamåls- enliga. *Länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* framhåller, att beträffande skolmognadsklasserna föreligger vissa oklarheter. Frågorna om fördelningen av de två första årskursernas lärostoff på tre års skolgång och om betygsättning har ej direkt berörts. Beredningens förslag i förevarande hänseenden synes enligt länskolnämnden böra överarbetas.

Åtskilliga av remissinstanserna berör lärarfrågor och betonar därvid särskilt vikten av att ökad utbildning av olika slag av specialklasslärare snart kommer till stånd. Yttranden av denna innebörd föreligger från *Karolinska institutets lärarkollegium*, *Statstjänstemännens riksförbund*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, *TCO*, *Slöjdlärarnas riksförening*, *Federationen Sveriges allmänna folkskollärary förening*, *Svenska förbundet för specialundervisning*, *Hörselpedagogernas förening* samt *länskolnämnderna i Malmöhus*,

Hallands, Värmlands, Västmanlands och Kopparbergs län liksom från flera kommuner. Även kvalitativa förbättringar i speciallärarutbildningen påyrkas. *Lärarutbildningssakkunniga* erinrar i sitt yttrande om att de numera slutfört sitt uppdrag beträffande speciallärarutbildningen genom framläggandet av betänkandet »Speciallärarutbildningens organisation».

Skolöverstyrelsen anför bl. a., att man inom överstyrelsen avser att överväga erforderliga åtgärder för att i utbildningen av samtliga lärarkategorier inlägga ökad undervisning om de olika slag av handikapp och svårigheter, som kan föranleda placering av elever i specialklass. *Hörselpedagogernas förening* framhåller, att varje lärare som undervisar i grundskolan bör under utbildningstiden eller genom orienteringskurser lära sig iaktta de attityder, som är karakteristiska för ett hörselskadat barn och åläggas att anmäla nya misstänkta fall till undersökning.

Vissa lärarfrågor i samband med specialundervisningen redovisas även i avsnittet om skolans befattningshavare.

Betygsättning, flyttning och kompetens

(SB kapitel 34 och 35)

Skolberedningen

Betygsättningen, dess lämpliga omfattning och anordnande liksom bestämmelser angående elevernas flyttning till högre årskurs, sammanhänger med både principiella ställningstaganden och de praktiska möjligheterna att lösa olika tekniska frågor. För att få dessa belysta har beredningen låtit utföra enkäter bland lärare inom försöksverksamheten och bland representanter för näringslivet rörande betygsättningen och betygens utnyttjande. Dessa enkäter har tidigare redovisats och de refereras kortfattat i betänkandet (SB s. 132 f. och 134). Beredningen erinrar också om att betygsfrågan har behandlats i flera tidigare utredningar (SB s. 571 f.) samt ger vidare inledningsvis en översikt av principerna för betygsättning och flyttning i nuvarande skolsystem, folkskola, realskola och försökskola (SB s. 573 ff.).

Under rubriken »Några huvudproblem» diskuteras (SB s. 576 ff.) syften med betygsättningen, förekomsten av betyg, betygskalan, flyttning och kvarsittning samt betygsnormerande hjälpmedel. I sistnämnda fråga gör beredningen här vissa uttalanden och räknar med att, såsom också framgår av kapitlet om hjälpmedel, ökade insatser måste göras på området.

Utvecklingen i fråga om konstruktion och användning av standardiserade prov bör lämpligen drivas enligt två huvudlinjer. För det första bibehålls och nykonstrueras *standardprov* för främst de årskurser där betygens tillförlitlighet och jämförbarhet är av särskilt stor betydelse. Därvid bör de nuvarande standardprovets betygsnormerande huvudsyfte bibehållas och de bör konstrueras för användning i slutet av den årskurs där de skall förekomma. För det andra framställs *provserier med diagnostiskt syfte*, på vilka betyg ej sättes. Sådana prov

skall främst inriktas på att fastställa vilka elever som har bristande respektive goda kunskaper och på vilka punkter föreliggande brister är mest allvarliga. Dessa senare prov skall användas redan i början av en utbildningsperiod och då särskilt i början av de årskurser där regelmässigt en ny lärare får hand om undervisningen.

Av det föregående framgår, att beredningen tillmäter såväl standardprov som diagnostiska prov avsevärd betydelse som hjälpmedel i skolans arbete. Det är därför nödvändigt, att skolväsendet kontinuerligt förses med sådana prov i tillräcklig omfattning. Arbetet måste därvid i första hand inriktas på framställning av prov för direkt och omedelbart bruk. Skall konstruktionen av prov kunna bedrivas effektivt måste emellertid även ett mera långsiktigt utvecklingsarbete med utnyttjande av den svenska och utländska forskningen komma till stånd. Detta får anses vara en förutsättning för att skolväsendets behov av mätinstrument m. m. skall kunna tillgodoses. De anordningar av tillfällighetskaraktär som hittills i stor utsträckning präglat arbetet med prov för skolväsendet synes vara otillräckliga med det program för framställning av prov som framdeles blir nödvändigt för den obligatoriska skolans del. Viss ökning av effektiviteten bör också kunna nås inom ramen för redan befintliga resurser, om dessa samordnas i högre grad än vad som nu synes vara fallet.

Det synes böra ankomma på i första hand skolöverstyrelsen att ta erforderliga initiativ och göra de framställningar vartill de ovan angivna riktlinjerna föranleder.

Skolberedningens överväganden utmynnar i ett antal, delvis genomgripande förslag. Av förslagen torde dock endast två, nämligen förslag om övergång dels från en s. k. absolut till en relativ betygskala, dels till en friare bedömning än tidigare av eleverna vid flyttning, vara av mer principiell betydelse, medan övriga i allt väsentligt torde få betraktas som tekniska frågor i anslutning till huvudförslagen. Då emellertid även de tekniska frågorna kan bidra till att belysa hela problemkomplexet, torde det vara befogat att här beröra skolberedningens förslag i dess helhet.

I fråga om betygens förekomst erinras om att skolreformen bl. a. syftar till att ge ökad vikt åt personlighetsdaning och social fostran, varför lärarna bör få stor frihet att inom målsättningens ram lägga upp skolarbetet som de finner lämpligt både till innehåll och metoder. En omfattande betygsättning på skolans olika stadier kan försvåra en sådan utveckling, eftersom förekomsten av betyg kan leda till att arbetet ensidigt inriktas på de strikt kunskapsmässiga och lätt mätbara prestationerna. Det är därför av vikt, att betygsättningen inskränkes till enbart de årskurser och terminer, där den är starkt motiverad.

Skolberedningen presenterar fyra alternativa möjligheter från full betygsfrihet till en mera moderat förekomst av betyg samt stannar slutligen för att föreslå betygsättning vid följande tillfällen, nämligen

Vårterminen i årskurs 2				
»	»	»	3	
»	»	»	4	
»	»	»	5	

och därefter under samtliga terminer till och med vårterminen i årskurs 9.

Detta förslag motsvarar ungefär nuvarande omfattning. Enda skillnaden är att betygsättningen höstterminen i årskurserna 4 och 5 borttagits. På lågstadiet bör viss begränsning av de lägsta och högsta betygen iakttas. Därjämte föreslås för lågstadiet ett gemensamt betyg i orienteringsämnena.

Skulle tillgången på skolpsykologer om några år vara väsentligt bättre och förutsättningarna även i övrigt gynnsammare än nu, bör ytterligare inskränkning i skolans betygsättning företagas. Det är vidare angeläget, framhåller beredningen, att man på olika sätt, t. ex. genom utarbetande av elevkort, lätthanterliga journaler och scheman för elevbedömning, underlättar för lärarna att föra systematiska anteckningar om eleverna under terminerna samt att skapa former för effektiv föräldrakontakt och -information. Sådana åtgärder är för övrigt angelägna för skolan, oberoende av vilken ställning man intar till frågan om betygens förekomst.

Skolberedningen föreslår införandet av en ny och mer differentierad betygsskala, nämligen en niogradig sifferskala. Någon utökning av skalan genom införande av plus- och minustecken bör ej få förekomma i vare sig termins- eller slutbetyg. Beredningen föreslår vidare, att betygen för samtliga elever i riket i kurser av samma slag bör fördela sig på följande sätt, varvid 9 är högsta och 1 är lägsta betyg.

Betyg	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Procenttal	4	7	12	17	20	17	12	7	4

Genom tillhandahållande av standardprov bör garantier skapas för att hela skalan utnyttjas.

Slutligen understrykes, att övergången till den relativa betygsskalan, vilket innebär, att man som utgångspunkt för skalan tar inte en för eleverna fastställd minimiprestation utan en medelprestation för samtliga elever inom varje årskurs, samtidigt innebär slopande av den hittillsvarande principen med »godkänd-gräns». Betygen får enligt förslaget sålunda endast karaktären av relativa och inte av absoluta mått.

Den grundläggande principen vid avgöranden om flyttning måste vara, säger beredningen, att man utgår från vad som är lämpligt för den enskilde elevens utveckling och för hans situation som helhet tagna. Betygen för en elev utgör därvid endast *en* av bedömningsgrunderna — i åtskilliga fall inte ens den viktigaste — och den måste kompletteras med andra upplysningar om elevens situation.

Beredningen förordar sålunda, att då fråga uppstår om en elev skall flytta till högre årskurs eller ej, frågan avgöres från fall till fall och efter samråd med föräldrarna samt utifrån elevens totala situation och prestationer utan regler om vissa bestämda betygskrav för uppflyttning. Avgörandet i dessa frågor bör vad beträffar låg- och mellanstadiet liksom hittills åvila klassläraren eller, om flera lärare förekommer i klassen, av dessa gemensamt samt på högstadiet klasskonferensen, i vilken rektor förutsättes ingå som medlem.

Som ett hjälpmedel i syfte att förenkla flyttningsproceduren har beredningen föreslagit ett system med indelning av eleverna i tre grupper efter genomsnittsbetygen i samtliga ämnen och ett i anslutning därtill något mer förenklat förfarande vid behandlingen av frågor rörande flyttning vid läsårets slut. Förslaget avser dock inte att på något sätt försätta huvudregeln ur spel.

Vidare erinras om de fall då en elev eller dennes målsman önskar, att eleven av olika skäl skall gå om en viss årskurs trots att skolan anser, att han väl tillgodogjort sig undervisningen i årskursen i fråga. Det synes inte föreligga skäl att för närvarande föreslå annan ändring av gällande bestämmelse (45 § Fs) än vad som angivits i fråga om föräldrarnas rätt att till skolan ställa förslag om kvarsittning. Sådant förslag bör självfallet beaktas av klasskonferensen då den, på grundval av sin bedömning om elevens situation som helhet betraktad, går att fatta beslut om eleven skall flyttas till högre årskurs eller ej. En elev, som sålunda på föräldrarnas önskan och med hänsyn till sin allmänna utveckling, enligt klasskonferensens beslut får stanna kvar i en lägre klass trots kanske till och med goda skolprestationer bör på sedvanligt sätt få räknas in bland de elever som utgör grund för årskursens uppdelning i klasser och grupper. Annan elev bör på målsmans önskan få gå om en årskurs, om detta inte medför utvidgning av skolorganisationen eller eljest större olägenheter. De här angivna riktlinjerna avses också bli tillämpade i fråga om kvarsittning i årskurs 9.

Efter uppenbarligen stor tvekan mellan flera olika alternativ i fråga om betygsättning i tillvalsämnen och kursuppdelade ämnen föreslår skolberedningen att för de elever i en årskurs, vilka läser ett visst tillvalsämne, betygen fördelas i detta ämne på ungefär samma sätt som betygen för samma elever i likartat obligatoriskt, icke kursuppdelat ämne. Detta bör gälla hela den elevgrupp som läser tillvalsämnet och ej den enskilde eleven. Genom detta förfarande skulle samtliga betyg för en elev ha satts utifrån samma referenssystem och direkta jämförelser skulle kunna göras mellan elevens betyg i olika ämnen.

Vad beredningen anför i fråga om tillvalsämnena, menar den bör i tillämpliga delar gälla även för praktiska ämnen.

Betygsättning i specialklasser erbjuder särskilda problem.

För hjälpklasser gäller särskilda kursplaner och vid betygsättningen bör hjälpklass eleverna betraktas som en egen grupp, vilken skall betygsättas med samma medelbetyg och samma spridning kring detta som de allmänna betygsanvisningarna anger. Dock bör viss försiktighet iakttagas med de lägsta och högsta betygen. Förslaget innebär i princip ett bibehållande av nu gällande riktlinjer för betygsättningen av hjälpklass elever. Även för deras del bör dock den nio-gradiga sifferskalan användas.

För elever från övriga specialklasser gäller i stort samma kursplaner som för normalklasser. Ett betygsvärde från specialklass skall enligt beredningen därför, liksom nu, ha samma innebörd som ett från normalklass.

Ett särskilt problem utgör betygsättningen av elever med läs- och skrivsvårigheter. Även om beredningen inte minst i denna svåra fråga känner tvekan inför ett definitivt ställningstagande har den dock föreslagit, att betygen för dessa elever liksom hittills alltjämt skall korrigeras uppåt med hänsyn till att eleven har läs- och skrivsvårigheter. Anteckning skall därjämte göras på betygsblanketten, att sådan korrigering har företagits.

Beredningen konstaterar också, att hela problemet med läs- och skrivsvårigheter är i stort behov av fortsatt forskning och utredning.

Man kan i hög grad ifrågasätta, säger beredningen angående betyg i uppförande och ordning, om skolan över huvud taget bör avge bedömningar på detta svåra område, i synnerhet om dessa bedömningar kommer att följa eleven under åtskilliga år framåt. Med hänsyn tagen till både föreliggande önskemål och möjligheter förefaller det därför rimligast att behålla nuvarande praxis att ge praktiskt taget alla elever samma betyg och endast markera grava avvikelser nedåt med särskilda betyg. Beredningen finner det därför inte befogat, att för närvarande föreslå någon ändring vad avser betygen i uppförande och ordning vare sig i fråga om antalet betygsgrader eller i fråga om betygsbeteckningarna. Liksom hittills bör betyg i uppförande och ordning ej utskrivas på avgångs- eller slutbetyg, men då elev för sista terminen i skolan tilldelats lägre betyg än det högsta i uppförande eller ordning bör såväl han själv som hans målsman underrättas härom.

Under rubriken betygens rättskraft erinrar beredningen om att i vissa fall elev och dennes föräldrar anmäler klagomål över betygsättningen till rektor, skolöverstyrelsen eller annan myndighet. Även om frekvensen av konflikter, så djupgående att de föranleder — eller bort föranleda — anmälan eller besvär får anses jämförelsevis ringa kan dock en oriktig betygsättning i det enskilda fallet få stora, ibland ödesdigra konsekvenser.

Beredningen har därför övervägt att föreslå införandet av besvärsrätt beträffande betygsättningen. Vid diskussion av en sådan besvärsrätt måste man dock beakta en rad svåra omständigheter. Frågan bör därför enligt beredningens mening bli föremål för en utredning. Härför talar även det förhållandet, att problemet är minst lika aktuellt inom skolformer ovanför grundskolan som inom denna.

Om övergången till det nya betygssystemet m. m. anför beredningen följande.

Det är angeläget, att den framtida forskningen inom pedagogikens område ägnar betygsfrågan vederbörlig uppmärksamhet. Skolöverstyrelsen bör vidare få i uppdrag att inom ramen för sina möjligheter särskilt beakta och stimulera utvecklingen, inte minst genom fortsatt försöksverksamhet.

Övergången till det av skolberedningen föreslagna systemet bör ske successivt och i takt med övergången till grundskolans läroplan. Skolöverstyrelsen bör därför snarast erhålla i uppdrag att utarbeta förslag till erforderliga anvisningar

m. m. för tillämpning av de nya betygsbestämmelserna. I uppdraget bör också ingå en översyn och omräkning av gällande bestämmelser angående intagning av elever till andra skolor. Härvid bör samtidigt realskolans betyg genom erforderliga omräkningsnormer relateras till grundskolans betygssystem.

I direktiven för skolberedningens arbete framhålles önskvärdheten av att kompetensvärdet av grundskolans utbildning belyses genom att ställas i relation till de krav på vissa grundläggande kunskaper och färdigheter, som föreligger inom olika yrkesområden.

För att ge en någorlunda konkret bild av de möjligheter till anställning och fortsatt utbildning på olika områden, som slutbetygen från grundskolans olika linjer ger enligt den av skolberedningen föreslagna uppläggningsplanen, har för varje linje en förteckning, som återfinnes i bilaga 3 till betänkandet, utarbetats över de yrken och anställningsområden, skolor och utbildningsvägar, till vilka det är lämpligt för eleverna att söka sig med hänsyn till linjens karaktär. Förteckningen bygger bl. a. på förutsättningen, att de vidareutbildningar av olika slag, som står till buds ibland kan komma att kräva praktikkomplettering av elever från de teoretiska linjerna eller på motsvarande sätt teorikomplettering av elever från de praktiska linjerna.

Generellt gäller givetvis att eleverna bör välja studieväg efter håg och fallenhet. För flera yrken är valet av linje i grundskolan av underordnad betydelse. För de elever som från början är inriktade på ett yrke som kommer att kräva högre skolunderbyggnad än den nioåriga grundskolan är det givetvis viktigare än för andra att välja »rätt» studieväg eftersom t. ex. den tvååriga fackskolan, som kan ge dem erforderlig kompetens, är mera specialiserad för olika yrkesområden än grundskolan.

Kompetensvärdet av *linjerna g, h, t, m och s* kommer att bli ungefär likvärdigt, eftersom skillnaderna mellan linjerna i årskurs 9 med avseende på ämnesuppsättningen omfattar ett begränsat antal veckotimmar.

Då *linje g* är att betrakta som en direkt gymnasieförberedande linje, avsedd för elever, som är inriktade på fortsatta studier vid allmänt gymnasium eller fackgymnasium, har linjen ej upptagits som grund för något speciellt yrke och någon förteckning över yrken och arbetsområden efter *linje 9g* har ej uppgjorts.

Kompetensvärdet av *linjerna mek, ha, ht och p* har bedömts enligt principen att slutbetygen från dessa linjer skall ge kompetens, förutom för direkt inträde i yrkeslivet, för vidare utbildning vid yrkesskola eller i näringslivet på samma sätt som t. ex. *linje 9g* ger kompetens för gymnasiala studier av olika slag.

Vissa yrkesområden fordrar utbildning av sådan art, att ingen av nionde årskursens linjer kan sägas ge en direkt på yrket eller området inriktad kompetens. I de fall, där elevernas yrkesinriktning går mot områden, för vilka grund-

skolans yrkesbestämda linjer ej ger lämplig, direkt förberedelse, torde eleverna få en i vissa avseenden bättre kompetens via yrkes- och branschskolor. Så kan t. ex., såsom närmare behandlas i ett tidigare avsnitt, framhållas, att en elev som på ett tidigt stadium bestämt sig för att bli guld- eller silversmed, typograf, litograf, kemigraf eller murare bör kunna få möjlighet att efter åttonde året gå till yrkes- eller industriskola i stället för till någon av grundskolans praktiska linjer.

Beträffande linje 9p bör framhållas, att denna linje är avsedd för elever, som vid inträdet till årskurs 9 inte bestämt sig för en grundutbildning för något visst yrkesområde utan föredragit en allmänt upplagd yrkesförberedelse. Linje 9p syftar bl. a. till att hjälpa den enskilde eleven att komma till klarhet om vilket yrke han bäst passar för. Denna linje har därför ej upptagits såsom inriktad mot något speciellt yrke. Någon förteckning över yrken och arbetsområden efter linje 9p har ej heller utarbetats.

Hjälpklass eleverna bör beredas möjlighet till yrkesförberedelse genom praktiskt arbete t. ex. i någon form av skyddad verksamhet eller vid allmänpraktisk verkstad. I de fall där elevens psykiska handikapp även kompliceras av fysiska bör han få möjlighet till arbetsträning.

Beträffande kompetensvärdet av avgångsbetygen från skolor tillhörande äldre skolformer ställda i relation till slutbetygen från grundskolan kan framhållas, att realexamen och normalskolekompetens närmast kommer att motsvara slutbetyg från linjerna g, h, t, m och s innefattande jämväl betyg över särskild kurs i ämnena engelska och matematik. Avgångsbetyg från respektive skolformer bör alltså under övergångstiden i kompetenshänseende bedömas lika.

Den humanistiska linjen bör i första hand ses som lämplig för sådana elever som kanske i och för sig har goda förutsättningar för gymnasiestudier men är inriktade på yrkesområden, som kräver både en god skolunderbyggnad och en kanske omfattande förpraktik. Gymnasiestudier skulle i sådana fall utgöra en onödig förlängning av den totala studietiden.

Elever som valt linje h bör också efter denna linje ha möjlighet att övergå till gymnasium, om de besitter speciellt goda kunskaper i matematik och de bedöms såsom väl lämpade för gymnasiestudier.

Beredningen ger därefter i anknytning till bilageförteckningen en exemplifiering av olika yrken för vilka slutbetyg från 9h skulle ge en lämplig kompetens.

De tekniska linjerna 9t och 9mek kommer att ge en lämplig kompetens åt de elever, som redan i grundskolan är inriktade på olika slag av utbildningar med teknisk eller mekanisk inriktning. Linje 9t omfattar en förberedande naturvetenskaplig-teknisk studiegång, som i första hand är avsedd för sådana elever som önskar fortsatt teknisk utbildning eller som vill utbilda sig inom andra yrkesområden, vilka kräver intresse för naturvetenskapliga ämnen och kanske speciellt goda kunskaper i dessa ämnen. Linje 9mek ger eleverna en praktiskt inriktad yrkesförberedelse för bl. a. olika slag av tekniskt-mekaniska yrken

men torde också med erforderliga teorikompletteringar, t. ex. via tekniska fackskolor, öppna vägen för en fortsatt teknisk utbildning.

Linjerna 9m och 9ha, de mer k a n t i l a l i n j e r n a , är lämpliga för sådana elever, som är så yrkesbestämda, att de redan i grundskolan vill ge sina studier en merkantil inriktning, medan de social-ekonomiska och hushållstekniska linjerna 9s och 9ht blir den lämpligaste grundutbildningen för den stora grupp av ungdomar som vill välja kontaktyrken, där arbetsuppgifterna omfattar service-arbete, vårdnadsarbete, husligt arbete eller arbete av arbetsledande-organisatorisk karaktär. Åtskilliga av de yrken som här kan komma i fråga kräver en ganska omfattande förpraktik och de senare skolor som ger utbildning för mera kvalificerade tjänster inom dessa områden, har ofta en ganska hög intagningsålder, vilket bör göra det möjligt och lämpligt för dessa elever att efter grundskolan skaffa erforderlig förpraktik.

Skolberedningen anlägger avslutningsvis under avsnittet om kompetensvärdet av grundskolans utbildning några s a m m a n f a t t a n d e s y n p u n k t e r .

Det faktiska kompetensvärdet av en utbildning är i högre grad än man vanligen tänker på en konjunkturfråga, framhåller beredningen. Är tillgången på väl utbildad arbetskraft stor blir kompetensvärdet lågt och omvänt. Utbildning är emellertid en form av investering från samhällets sida. En utbildning som av ovidkommande skäl förlänges utöver den för utbildningsmålet normala är från dessa synpunkter knappast önskvärd.

Vissa svårigheter hos mottagande skolor och företag, som anställer ung arbetskraft, måste självfallet uppstå då såsom nu en genomgripande förändring av skolväsendet företages. Det är nödvändigt inte minst för de ungas egen skull, att denna omställningstid blir så kort som möjligt och att missförstånd om innehållet i de nya vägarnas utbildning om möjligt undvikas. Det är vidare angeläget, inskräpper skolberedningen, att på sakliga grunder fastställda formella inträdeskrav inte sättes mer eller mindre ur spel genom att mottagande skolor m. fl. tillmäter den teoretiska skolunderbyggnaden ett dominerande värde, även då detta med hänsyn till kommande utbildning och verksamhet inte är motiverat.

Kompetensvärdet av grundskolans slutbetyg står i nära samband med frågan om betyg och betygsättning. Inte minst från denna utgångspunkt är fastställande av kompetensvärde i avsevärd grad ett tekniskt problem. Beredningen föreslår, att skolöverstyrelsen erhåller i uppdrag att så snart som möjligt utarbeta förslag till nya meritvärderingsbestämmelser inom sitt eget ämbetsområde samt i samråd med övriga ämbetsverk utarbeta för dem erforderliga förslag. Samtliga förslag bör i god tid underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

Yttranden

Vad beträffar frågorna om betygsättning och flyttning kan i stora drag konstateras att remissinstanserna så gott som genomgående ställer sig positiva till beredningens förslag i vad avser de två huvudfrågorna angående dels den relativa betygsättningen, dels den allmänna principen för elevernas flyttning och kvarsittning, medan däremot beredningens förslag i några av detaljfrågorna röner starkt motstånd i remissyttrandena.

Standardprovets och de diagnostiska provens betydelse för betygsättningen betonas av flera remissorgan. Därvid understrykes särskilt behovet av ökad tillgång på sådana prov. Bl. a. föreslås standardprov inte bara i matematik, modersmålet och engelska utan även i andra ämnen. *Skolöverstyrelsen* framhåller i detta sammanhang, att en viktig förutsättning för att det nya betygssystemet skall kunna fungera är att betygsnormerande hjälpmedel ställs till lärarens förfogande. Härvid åsyftar överstyrelsen inte bara standardprov av nuvarande karaktär utan även diagnostiska prov, som avser att ge en allsidigare bild av elevernas prestationer i de olika ämnena.

Beredningens förslag i fråga om betygens förekomst (betygstillfällen) tillstyrkes så gott som genomgående av remissorganen. I de få fall där invändningar har gjorts har man i regel velat vidtaga ytterligare begränsningar i betygsättningen. Vanligen ifrågasättes därvid ett slopande av betygsättningen på höstterminen i årskurs 7. Exempelvis kollegiet vid *Lärarhögskolan i Stockholm* och *Sveriges skoldirektörsförening* anser, att försök med betygsfrihet i större utsträckning än den av beredningen föreslagna är angelägna. *Skolöverstyrelsen* anser även, att det finns anledning att överväga en ytterligare inskränkning av betygsättningen utöver vad beredningen föreslagit, så att betyg skulle förekomma först i de högre årskurserna i grundskolan. Enligt överstyrelsen bör dock eventuella åtgärder i denna riktning baseras på erfarenheter av fortsatta försök med utvidgad betygsfrihet.

En negativ inställning till ytterligare begränsningar av detta slag redovisas av *arbetsmarknadsstyrelsen*, som anser att sådana åtgärder väsentligt skulle försvåra studie- och yrkesvägledningsarbetet. Att begränsningar i betygsgivningen inte enbart har fördelar betonas av kollegierna vid *folkskoleseminarierna i Kalmar* och *i Uppsala* samt *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*.

Den av beredningen förordade relativa betygsättningen innebärande, att betygen får karaktären av relativa och inte absoluta mått och ett slopande av godkändgränsen, tillstyrkes så gott som genomgående av remissinstanserna. Sålunda anser *skolöverstyrelsen*, att ett betygssystem utformat enligt de av beredningen föreslagna principerna bör kunna fungera tillfredsställande. Enligt överstyrelsen återstår emellertid många detaljfrågor att lösa. Överstyrelsen hemställer därför att Kungl. Maj:t ej måtte fastställa detaljerade bestämmelser om betygsättning och flyttning, förrän det inom överstyrelsen pågående utredningsarbetet med sådana frågor avslutats. *Gymnasieutredningen* finner

den av beredningen förordade principen om relativ betygsättning vara ett betydande framsteg. Att betygen skall vara relativa mått på elevernas prestationer samt att nuvarande gräns i betygs-skalan mellan godkänt och underkänt bör slopas framhålls av *TCO* och *Federationen Sveriges allmänna folkskollära-förening*.

I positiva ordalag över beredningens förslag i denna del uttalar sig även *LO*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* samt *Läroverkslära-rens riksförbund*. Sistnämnda förbund instämmer härvid i beredningens uppfattning, att en enhetlig betygsättning, som gör betygen jämförbara över hela riket, måste förekomma främst med hänsyn till mottagande skolor och arbetsgivare. Enligt förbundet torde beredningen vidare ha rätt i att betygsättningsprinciper och flyttningsbestämmelser, som innebär att vissa bestämda betyg betraktas som underkända, är olämpliga i en skola av grundskolans typ.

De nya principerna tillstyrkes även av de *länskolnämnder*, som uttalat sig i frågan. I några yttranden uttryckes dock farhågor för att det i praktiken kommer att kvarstå en godkändgräns.

SACO accepterar i princip förslaget om övergång till relativ betygsättning men avstyrker beredningens förslag till olika detaljbestämmelser för betygs-sättningen. När det gäller dessa frågor föreslår *SACO* en förnyad utredning, varvid erforderlig pedagogisk och psykologisk expertis bör utnyttjas. För en ytterligare utredning rörande betygsättningsfrågorna uttalar sig även *Sveriges förenade studentkårer*, som anser sig inte kunna ta ställning till dessa frågor innan försöksverksamhet företagits med både det relativa och det absoluta betygssystemet.

En negativ inställning till beredningens förslag rörande betygsättningen redovisas av kollegiet vid *Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg*, som kritiserar principen med relativ betygsättning samt med bestämdhet tar avstånd från förslaget om slopande av godkändgränsen. Till stöd för sistnämnda ståndpunkt anför kollegiet följande.

Inte minst för eleven själv är det av vikt, att betyget klart anger, om hans kunskaper i ett visst ämne fyller måttet eller ej. Detta är framförallt av betydelse, när han skall välja studieväg eller besluta sig för kvarsittning eller flyttning. Då sådana viktiga val lämnas åt eleverna själva och deras föräldrar, är det nödvändigt, att betygen ger bästa möjliga vägledning. När det gäller avgångsbetygen, fordrar även hänsynen till näringslivet, att betygen i möjligaste mån blir objektiva och absoluta mått och att gränsen mellan godkänd och icke godkänd markeras.

Modersmåslära-rens förening framhåller för sitt ämnes del betydande svårigheter i fråga om betygsättningen och anför i detta sammanhang följande.

I den odifferentierade klassen kommer läraren att ställas inför utomordentliga svårigheter, när det gäller att frigöra sig och klassen från ett nära till hands liggande men oberättigat jämförelsetänkande. Även här måste det dock vara pedagogens främsta uppgift att skapa tillfällen att lyckas och att förmå eleverna att gripa dem. Svårigheterna av detta slag koncentreras i betygsättnings-

frågan, där en gemensam betygskala enligt föreningens uppfattning torde vara omöjlig att genomföra med hänsyn till att läraren inte får ställas i en olöslig konflikt mellan humanitetens krav och skyldigheten att avge ett rättvisande omdöme och till att den svaga eleven har legitima anspråk på att se en samvetsgrann arbetsinsats uppskattas.

Beredningens förslag om en niogradig betygskala tillstyrkes av ett stort antal remissorgan. I några yttranden föreslås dock ett något mindre antal betygsgrader. Sålunda ifrågasätter *skolöverstyrelsen*, om antalet betygsteg bör vara så många som nio. Överstyrelsen önskar emellertid närmare överväga denna fråga i samband med vissa övriga undersökningar om betygsättningen. För en ytterligare utredning av dessa spörsmål uttalar sig även *Läroverkslärarnas riksförbund*.

Den av beredningen förordade huvudprincipen att frågan om flyttning av elev från årskurs till årskurs skall avgöras från fall till fall samt utifrån elevens totala situation och prestationer utan regler om vissa bestämda betygskrav för flyttning tillstyrkes av så gott som samtliga remissinstanser, bl. a. av *skolöverstyrelsen* och de *länskolnämnder* som uttalat sig i frågan, samt *gymnasieutredningen*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* och *Folkskollärary Federationen*. Flertalet av nämnda instanser betonar särskilt vikten av att hänsyn tages till elevernas resultat i samtliga ämnen, övningsämnen inberäknade.

En direkt negativ inställning till beredningens förslag i denna del redovisas av kollegiet vid *folkskoleseminariet i Strängnäs*, som menar, att förslaget till flyttningsbestämmelser fått en sådan form, att de skulle bli mycket svåra att tillämpa. Kollegiet föreslår därför en undersökning av flyttningsfrågan och en klarare utformning av nämnda bestämmelser. Kollegiet vid *slöjdlärarseminariet* stöder ej helt beredningens förslag utan anser, att frågan om kvarsittning skall bestämmas enbart med utgångspunkt från betygsumman i samtliga ämnen, dock att därvid stor hänsyn skall tas till elevens totala situation. Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Uppsala*, som tillstyrker beredningens principer rörande flyttning, ifrågasätter om inte restriktivare flyttningsbestämmelser borde tillämpas, när det gäller flyttning av svaga elever till linje 9g än till andra linjer av årskurs 9.

Flera remissorgan behandlar i detta sammanhang hemmets medverkan vid avgörandet av flyttningsfrågor. Sålunda framhåller *Målsmännens riksförbund*, att förslaget att kvarsittning icke får beslutas utan samråd med målsman är ett av de väsentligaste av beredningens förslag. I flera yttranden betonas dock vikten av att det måste vara skolan och ej hemmet som har det slutliga avgörandet i sin hand när det gäller flyttning. Sålunda framhåller *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* samt *länskolnämnderna i Kopparbergs och Västerbottens län*, att den av beredningen föreslagna bestämmelsen om samråd med målsman innan beslut fattas om kvarsittning ej bör formuleras så, att målsman får medbestämmanderätt. Att frågan om flyttning i sista hand

skall vara en skolans angelägenhet framhållas även av kollegierna vid *praktiska realskolan i Malmö* samt *folkskoleseminarierna i Lund* och *Umeå*. *Länsskolnämnden i Gotlands län* ställer sig inte direkt avvisande till förslaget om samråd med hemmet men uttalar farhågor för att ett sådant förfarande beträffande varje elev, som eventuellt bör sättas kvar, skulle bli tidsödande.

Den av beredningen föreslagna bestämmelsen om elevs möjlighet till frivillig kvarsittning tillstyrkes av *arbetsmarknadsstyrelsen*, *Folkskollärary Federationen* och *Målmännens riksförbund*. *Statskontoret* framhåller i detta sammanhang, att ämbetsverket i princip inte har något att invända mot den föreslagna bestämmelsen om frivillig kvarsittning men påpekar samtidigt, att en sådan bestämmelse kan missbrukas. Särskilt ligger enligt statskontoret ett missbruk nära till hands, när en elev tillhör årskurs 9 och en kvarsittning skulle möjliggöra för eleven att nå upp till betyg, som berättigar till inträde på något slag av gymnasium eller fackskola. Ämbetsverket tillstyrker därför en bestämmelse om frivillig kvarsittning på sätt beredningen föreslagit endast under förutsättning att åtgärder vidtages för övervakning av hur praxis utvecklar sig vid tillämpningen av bestämmelsen i fråga. Statskontoret tänker sig härvid, att det skall ankomma på länsskolnämnderna att ombesörja övervakningen och att skolorna skulle kunna åläggas att årligen till nämnderna rapportera antalet kvarsittningar av denna art, som beslutits under året, och dessa kvarsittningars fördelning på årskurser.

Beredningens förslag att som ett hjälpmedel i syfte att förenkla flyttningsproceduren göra uppdelning av eleverna i vissa zoner efter deras genomsnittsbetyg avvisas nästan enhälligt av remissinstanserna. Sålunda avstyrker *skolöverstyrelsen* bestämt denna anordning samt anför till stöd härför i huvudsak följande.

En indelning i zoner på sätt beredningen föreslagit skulle komma att framhäva betygens roll för frågan om flyttning på ett sätt som strider mot de av beredningen föreslagna allmänna principerna för avgöranden om flyttning skall ske eller ej. Härtill kommer, att den lägsta zonen torde bli sammansatt huvudsakligen av de elever, som har minsta studieförutsättningarna. För dessa elever är det särskilt angeläget att skolan framstår som stödjande och hjälpande, om skoltiden skall te sig meningsfull. En mer eller mindre automatisk kvarsättning kan inte bidra härtill. Även klasskonferensens överläggningar blir mycket betydande med detta system — i regel väsentligt mer än för närvarande — och risk finns att den betydelsefulla individualbedömningen med utgångspunkt från elevens totala situation kommer att bli eftersatt och ersättas med ett mer formaliserat förfarande. Överstyrelsen finner det därför nödvändigt att föreskrifterna om betygssonerna i § 162 förslaget till skolstadga i sin nuvarande formulering utgår.

Liknande synpunkter på denna fråga framföres av *gymnasieutredningen*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, *TCO*, *Folkskollärary Federationen* och *Sveriges skoldirektörsförening*. Även *Läroverksläraarnas riksförbund*, som uppenbarligen accepterar huvudprincipen i fråga om elevs flyttning, finner det vara mycket tveksamt, huruvida den lägsta betygsgruppen bör behandlas

så summariskt som beredningen föreslagit i detta sammanhang, eftersom man i så fall riskerar att öka skolledan utan att vinna något positivt.

Kollegiet vid *praktiska realskolan i Malmö* framhåller, att beredningens förslag att förhindra flyttning av elever med ett genomsnittsbetyg av högst 2,5 enheter kommer att kännas betydligt hårdare för de elever, som utsättes för denna nya bedömning, än för de elever, som kuggas efter det nuvarande systemet. Enligt kollegiet är gränsen olämpligt vald och vid uträkning av medelbetyg bör dessutom lämpliga reduktionstal användas för övningsämnen.

Övningsämnenas roll i detta sammanhang berörs även av *Folkskollärary Federationen*, som ifrågasätter dessa ämnens likvärdighet med läroämnena när det gäller frågan om flyttning. Enligt federationen kan i praktiken beredningens förslag att alla ämnen skall väga lika leda till att en elev, som är mycket duktig i alla övningsämnen men svag i t. ex. färdighetsämnen, får flytta, medan däremot en elev, som är duktig i färdighetsämnena men mycket svag i alla övningsämnen, får sitta kvar.

Det av beredningen förordade förslaget till betygsättning i tillvalsämnen och kursupplade ämnen avvisas av flertalet remissinstanser, som berört frågan. *Skolöverstyrelsen* m. fl. förordar i stället ett annat av beredningens alternativ i denna fråga, vilket i stort sett överensstämmer med nu gällande bestämmelser för försöksskolan.

Övervägande antalet av de remissorgan, som berör frågan om betygsättning av elever med läs- och skrivsvårigheter, går emot beredningens förslag om viss korrigerings uppåt av betygen för dessa elever. I stället förordar, bl. a. *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, *TCO*, *Folkskollärary Federationen* samt några *länskolnämnder* och kollegier vid vissa *folkskoleseminarier*, att betygen sätts på basis av elevens faktiskt gjorda prestationer utan särskild hänsyn till dennes läs- och skrivsvårigheter. Till stöd för sistnämnda synpunkt anföres bl. a., att elever med dessa svårigheter inte utgör någon helt avvikande, karakteristisk grupp, som klart kan urskiljas från övriga elever samt att beredningens förslag är förenat med stora praktiska svårigheter. *Skolöverstyrelsen* stöder ej något särskilt förslag i denna del utan önskar närmare överväga frågan om betygsättningen av elever med läs- och skrivsvårigheter. Utan att särskilt motivera sin ståndpunkt förordar *Svenska förbundet för specialundervisning* beredningens förslag om korrigerings av betygen. *Målsmännens riksförbund* slutligen anser, att några särskilda anteckningar om dessa elevers svårigheter ej bör göras på betygen.

I relativt få yttranden stöds uttryckligen beredningens förslag att bibehålla uppförande- och ordningsbetygen i nuvarande omfattning. Däremot föreslår flera remissinstanser, bl. a. några *länskolnämnder*, *socialstyrelsen*, *Landsorganisationen*, *Arbetarnas bildningsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Folkpartiets ungdomsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* och kollegiet vid *folkskoleseminariet i Strängnäs* liksom en del *kommuner* att dessa betyg avskaffas.

Även *skolöverstyrelsen* finner det i princip önskvärt, att elevernas uppförande och ordning inte registreras genom vitsord. Med hänsyn bland annat till den pågående försöksverksamheten med befrielse från skyldigheten att avge vitsord i uppförande ansluter sig överstyrelsen dock till beredningens förslag att för närvarande inte vidtaga några generella ändringar i fråga om betygsättningen i uppförande och ordning. Överstyrelsen finner det emellertid angeläget, att nyssnämnda verksamhet med minskning av betygsättningen ytterligare vidgas. De hittills redovisade resultaten är i det hela mycket positiva. Verksamheten bör nu vidgas till att kunna omfatta slopande även av vitsord i ordning. Vidare bör det formella tillvägagångssättet kunna förenklas så, att en skola där kollegiet är enhälligt i sin önskan att pröva anordningen, endast behöver anmäla att man avser att icke avge vitsord i uppförande och/eller ordning. Enligt överstyrelsen bör dock tills vidare skyldighet föreligga att rapportera resultaten av verksamheten.

TCO och *Folkskollärary Federationen* anser, att uppförande- och ordningsbetygen för närvarande ger alltför litet utrymme för ett nyanserat omdöme beträffande eleverna och förordar att betygsättningen i uppförande och ordning upptages till förnyad utredning. Att frågan om dessa betygs vara eller inte vara bör bli föremål för ytterligare utredning betonas även av *länskolnämnden i Jönköpings län*.

I några yttranden föreslås att även uppförande- och ordningsbetygen bör ges siffermässig form. Till stöd härför åberopas bland annat olägenheten med två betygssystem på samma betyg.

Sveriges elevers centralorganisation som önskar ett slopande av betygen i uppförande och ordning, föreslår som ersättning för ifrågavarande betyg följande tillvägagångssätt.

Elevernas förseelser föres på vanligt sätt in i klassloggaren. När förseelsen är av allvarlig natur skall målsman underrättas. Detta skall även ske vid upprepade förseelser av mindre grav karaktär. I första hand bör man försöka få kontakt med målsman personligen eller per telefon. Visar sig detta omöjligt kan anmärkning ske med hjälp av en blankett, i vilket fall målsman måste bekräfta mottagandet av denna.

I fråga om vad beredningen förordat rörande betygens rättskraft råder, i de få fall då något uttalande göres, delade meningar. I likhet med beredningen anser några remissinstanser, bl. a. *länskolnämnden i Norrbottens län*, *Målsmännens riksförbund*, *Läroverkslärarnas riksförbund* och *Fredrika-Bremerförbundet*, att denna fråga bör bli föremål för utredning. *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* samt kollegierna vid *högre allmänna läroverket i Bromma*, *praktiska realskolan i Malmö*, *Annedals folkskoleseminarium i Göteborg* och *folkskoleseminariet i Karlstad* avstyrker däremot förslaget om en utredning samt uttalar sig i anslutning härtill bestämt emot tanken på en eventuell besvärsrätt beträffande betygsättningen. Kollegiet vid folkskoleseminariet i Karlstad påpekar därvid, att konsekvensen för lärarna av en betygskorrigerings

från högre myndighet synes oroande. Enligt kollegiet vore nämligen den situationen icke otänkbar, att lärare — särskilt icke ordinarie — skulle komma att utsättas för påtryckningar vid betygsättningen.

I de allmänna synpunkter rörande kompetensvärdet av grundskolans utbildning, vilka beredningen givit uttryck åt, har flera remissinstanser förklarat sig instämma. Nya synpunkter har också anförts.

Vikten av att klarhet skapas kring den obligatoriska skolans kompetens betonas av ett par *länskolnämnder*, *länsarbetsnämnderna*, *Folkskollärary Federationen* m. fl. *Länsskolnämnden i Kronobergs län* anser, att en klarare avgränsning mellan de olika linjernas yrkesområden skulle vara önskvärd. Motsatt uppfattning har några länsarbetsnämnder, vilka förklarat, att kompetensgränserna inte bör markeras för hårt utan hållas flytande inom en obligatorisk skola, så att eleverna har största tänkbara möjligheter att välja efter skolans slut.

Kooperativa förbundet framhåller, att problemen i samband med betygsgradering och kompetensvärdering icke får bedömas enbart med utgångspunkt i formalistiska betraktelsesätt. Vederbörandes personliga lämplighet och fallenhet för olika tjänster respektive skolor måste i detta sammanhang skänkas allt beaktande.

Länsskolnämnden i Malmöhus län anser det för tidigt att göra något uttalande om grundskolans kompetensvärde och *TCO* vill fastslå, att det i allmänhet ställer sig svårt — och ofta olämpligt — att söka fastställa ett kompetensvärde för olika skolformer. Långt viktigare är, att målsmän och elever erhåller kännedom om vilka yrken och vidareutbildningsvägar, som olika ämnes- och linjeval är lämpade för, samt att näringslivet erhåller en fullgod information om de kunskaper och färdigheter, som normalt inhämtas på olika studievägar. Att samtliga föräldrar och elever bör bibringas upplysning om grundskolan samt om ämnes- och linjevalens betydelse betonas också av *Fredrika-Bremerförbundet*. Kunskaper om dessa frågor är enligt förbundet en absolut nödvändighet för att eleverna skall kunna få den för dem med hänsyn till anlag och begåvning bästa utbildningen. Förbundet instämmer med skolberedningen att det är väsentligt att flickorna och deras föräldrar göres intresserade av att välja även sådana yrken, som traditionellt icke rekryteras av flickorna.

Skolöverstyrelsen önskar ytterligare betona den breda gemensamma referensramen för samtliga teoretiska linjer i årskurs 9. Elevens linjeval vid slutet av årskurs 8 får icke betraktas som ett definitivt val av yrkesinriktning. Från samtliga teoretiska linjer bör möjlighet finnas för övergång till allmänt eller fackligt gymnasium, eventuellt efter nödiga kompletteringar. Utbildningen vid grundskolan utgör en avslutad enhet och får icke i främsta rummet ses som ett första led i en vidareutbildning. Varje linje, teoretisk som praktisk, har sitt egenvärde och skall kunna leda direkt ut i yrkeslivet. Överstyrelsen

vill emellertid i anslutning till beredningens yttrande om kompletteringsmöjligheter (SB s. 599) framhålla följande.

För övergång till fackskola från vissa linjer förutsättes teori- eller praktikkompletteringar. Överstyrelsen anser det önskvärt att detta något vaga påpekande preciseras. Om så ej sker torde elevernas linjeval försvåras. Såväl elevens föräldrar som eleven själv bör kunna få en fastare vägledande upplysning om kompletteringarnas omfattning, innehåll och normala tidsutdräkt genom preciserade kompletteringsbestämmelser för övergång från de olika linjerna i årskurs 9 till respektive fackskolor, samt upplysningar om dessa bestämmelser genom vederbörande skolmyndigheter. Kompletteringarna bör kunna ombesörjas vid de mottagande fackskolorna.

Överstyrelsen föreslår, att Kungl. Maj:t uppdrar åt vederbörande tillsynsmyndigheter att så snart revisionen av fackskolornas läroplaner fullföljts vidtaga i dessa hänseenden nödvändiga åtgärder.

Även *Folkskollära federationen* anser, att den nioåriga skolans samtliga studievägar skall ges ett innehåll och en utformning, som i sig själv utgör en fullt avslutad enhet. Anknytningen till fortsatt skolmässig utbildning måste sålunda enligt federationens uppfattning i princip ske på och inte i årskurs 9.

Enligt *arbetsmarknadsstyrelsen* kan uppdelningen av den nionde årskursens teoretiska utbildning på linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s ge ungdomar med god studiebegåvning möjlighet att inom den obligatoriska skolans ram erhålla en alltefter intresseinriktning differentierad undervisning. Styrelsen finner detta värdefullt och vill understryka betydelsen av att dessa ungdomar genom den föreslagna konstruktionen erbjuds en undervisning, som kan medföra kompetens för tillträde till utbildningsområden, som hittills varit förbehållna elever i frivilliga högre skolor. I fråga om linje 9g förutsätter styrelsen, att den nu arbetande gymnasiutredningen kommer att anpassa kursplanerna i det nya gymnasiet till den underbyggnad, som 9g ger. Likaså förutsättes, att slutbetyg från 9m och 9t kommer att ge behörighet för inträde vid handelsgymnasium respektive tekniskt gymnasium. Då det gäller de teoretiska linjernas kompetens för inträde vid fackskola, är det enligt styrelsens mening önskvärt, att avgångsbetyg från vilken som helst av linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s berättigar till inträde vid fackskola, oavsett dennas inriktning. De praktiska linjernas utbildning synes, såvitt arbetsmarknadsstyrelsen säger sig kunna bedöma, vara ändamålsenligt utformad för att kunna motsvara de antydda arbets- och utbildningssektorerna utan att därför kunna bedömas såsom egentlig yrkesutbildning. Linje 9mek bör dock kunna bli än nyttigare om den utformas med större variationsmöjligheter. Härigenom bör linjen kunna ge sådana grundläggande kunskaper, som kan vara av värde för en mångfald yrken såväl inom industri och hantverk som inom samfärdsl, jord- och skogsbruk och andra näringsgrenar.

Landsorganisationen, vars önskemål om uppläggningsen av årskurs 9 tidigare redovisats, framhåller att yrkesrekryteringen från eleverna i de föreslagna s. k. yrkesförberedande linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p till avsedd yrkesverksamhet, till direkt yrkesarbete och till vidareutbildning kommer att ske i konkurrens

och i underläge, jämfört med eleverna i de övriga linjerna. *Länsskolnämnden i Jönköpings län* vill framhålla, att de praktiskt inriktade linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p med alla medel måste skyddas mot den mindervärdesstämpel ett utpräglat — och för närvarande tämligen överdimensionerat — kompetens-tänkande lätt medför.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län anser det vara av stor vikt att under övergångstiden före grundskolans allmänna genomförande relationstal fastställs mellan kompetensvärdet av slutbetyg från grundskolans olika linjer och examensbetyg från allmän och praktisk realexamen.

Redogörelsen i betänkandet för olika linjers lämplighet som underbyggnad för utbildning inom olika yrkesområden har kritiserats i flera yttranden. Beträffande några yrken har genomgång av grundskola icke ansetts tillräcklig som grund för fortsatt utbildning. För andra yrken har den av beredningen föreslagna linjen icke ansetts vara den lämpligaste eller någon särskild linje icke ansetts böra anges.

TCO vill understryka, att den bedömning rörande olika linjers lämplighet, som förekommer i betänkandet, i åtskilliga fall är diskutabel, och förutsätter, att den fortsatta överarbetningen i dessa frågor sker i nära samarbete med näringslivets och arbetsmarknadens organisationer.

Kollegierna vid *folkskoleseminarierna i Landskrona* och *Strängnäs* berör kompetensvärdet av grundskolans utbildning med hänsyn till småskollärarytbildningen. Seminariet i Landskrona anför, att enbart 9h som grund för lärarytbildning måste betraktas ej endast som otillräckligt utan även som en klar försämring i jämförelse med nu rådande förhållanden. Seminariet i Strängnäs anser, att en treårig småskollärarytbildning kan baseras på linjerna 9g, 9h, 9t, 9m och 9s med vissa tillägg. Alternativt kan övervägas en omorganisation av linjerna i årskurs 9, så att en av dessa passar seminarierna. Om småskollärarytbildning i framtiden skall ske också på tvåårig linje, förordas att denna utbildning grundas på studentexamen. I fråga om lärarytbildningen föreslår *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, att fackskola måtte krävas som grund för utbildning till lärare i musik, teckning och slöjd samt att utredning måtte komma till stånd rörande den grund som skall krävas för utbildning till lärare på 3-årig småskollärarytlinje och 4-årig folkskollärarytlinje. *Teckningslärarnas riksförbund* finner ingen anledning att nu frångå sitt tidigare krav på studentexamen för blivande teckningslärare och anser därför 9g vara den enda linje i grundskolan, som normalt utgör lämplig förberedelse för dem som syftar mot teckningslärarytutbildning.

Beträffande kammarskrivarutbildningen framhåller *Statstjänstemännens riksförbund* och *generaltullstyrelsen*, att den, åtminstone vad gäller flera av ämnena icke lämpligen kan baseras på en kunskapsnivå, som är lägre än vad som motsvarar studentexamensnivån. Generaltullstyrelsen, som tämligen ingående behandlar kompetensfrågorna i vad avser tullverket, framhåller vidare bl. a., att frågan i vad mån grundskolan påkallar ändringar i den inom tull-

verket bedrivna utbildningsverksamheten tillförlitligt torde kunna bedömas först om åtskilliga år, då sökande till anställning i tullverket mera allmänt genomgått grundskolan och på praktisk erfarenhet grundad kännedom om utbildningsresultatet sålunda föreligger. Ändringar kan även ifrågakomma med hänsyn till resultatet av de undersökningar, som utföres dels av beredningen för översyn av den av staten bedrivna personalutbildningen m. m., dels av en inom tullverket tillsatt arbetsgrupp, vilken har till uppgift att utreda behovet av utbildning för tulltjänsten.

Överbefälhavaren förklarar, att krigsmakten troligen icke kan erhålla tillräckligt rekryteringsunderlag från linjerna 9t och 9mek utan måste ta emot ungdomar från samtliga linjer inom den föreslagna grundskolan. En granskning av läroplanerna visar även att ingen av de föreslagna linjerna kan betecknas som olämplig som rekryteringsunderlag för krigsmakten. Eftersom man har anledning att räkna med elever med högst skiftande skolutbildning, måste krigsmakten även i framtiden vara beredd att ordna särskilda antagningsprov för de sökande i syfte att erhålla en ur utbildningssynpunkt nödvändig gruppering samt att bibehålla en särskild och efter krigsmaktens behov inriktad allmänbildande undervisning inom ramen för underbefälsutbildning och härtill hörande fackutbildning.

För sjukvårdsyrkena intresserade elever bör enligt *medicinalstyrelsen* tillrådas social-ekonomisk eller humanistisk linje i grundskolan. För blivande laboratriser-laboratoriebiträden bör den tekniska och den gymnasiala linjen i grundskolan vara särskilt lämpliga. *Generalpoststyrelsen* påpekar, att vissa felaktigheter vidlåder uppgifterna om befattningar i postverket, till vilka olika linjer i grundskolan skulle föra. *Telestyrelsen* säger helt allmänt, att televerket bör kunna få god användning såväl av elever från grundskolans praktiskt betonade linjer som av elever från de mera teoretiskt inriktade linjerna. Beträffande högre telefonistbefattningar anser styrelsen det vara vanskligt att angiva viss linje eller vissa linjer såsom lämpligare än andra och föreslår, att befattningarna rikstelefonist, utlandstelefonist och vaktföreståndare icke särskilt upptages i förteckningarna.

Sjöfartsstyrelsen framhåller, att sjöbefälsskolornas inträdeskrav ej bör läsas fast vid 9t. Även linjerna 9g, 9h och 9ha synes kunna utgöra en lämplig grund. Den av styrelsen föreslagna på sjöfartsyrken inriktade varianten 9mek skall givetvis uppläggas så att eleverna kan vinna inträde i sjöbefälsskola utan ytterligare teoretiska studier. *Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län* anser, att samtliga linjer utom de praktiskt inriktade bör kunna ge den kunskapsmässiga grunden för inträde vid skogsskola samt att elever, som i grundskolan genomgår en praktisk linje bör beredas möjlighet att efter grundskolan erhålla en kompletterande teoretisk utbildning för att kunna uppfylla kraven i detta avseende för inträde vid skogsskola.

Enligt *Svenska försäkringsbolags riksförbund* medför den fortgående mekaniseringen och automatiseringen att allt flera befattningar inom försäkringsbola-

gen blir starkt specialiserade och de arbetsledande uppgifterna alltmera krävande. Det är därför nödvändigt, att även försäkringsbolagen själva ger speciell utbildning. Riksförbundets synpunkter på speciellt linje 9ha har tidigare redovisats i samband med frågorna om den yrkesförberedande utbildningen.

Beredningens förslag, att skolöverstyrelsen skulle erhålla i uppdrag att utarbeta förslag till nya meritvärderingsbestämmelser inom sitt eget ämbetsområde och i samråd med övriga ämbetsverk utarbeta för dem erforderliga förslag samt att samtliga dessa förslag skulle underställas Kungl. Maj:t för godkännande, berörs av vissa statliga myndigheter.

Skolöverstyrelsen finner det nödvändigt icke blott att nya meritvärderingsbestämmelser utfärdas utan även att dessa blir föremål för fortlöpande översyn. Ansvaret härför bör dock icke åvila överstyrelsen ensam. Starka skäl talar för inrättandet av ett statligt kompetensråd för handläggning av hit hörande frågor, aktuella jämväl för andra skolformer än grundskolan. Inom den för arbetsmarknadsstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och skolöverstyrelsen gemensamma samarbetsnämnden övervägs organisationen av ett sådant kompetensråd. Sedan dessa överväganden slutförts torde denna fråga komma att underställas Kungl. Maj:t.

Arbetsmarknadsstyrelsen vill liksom *länsarbetsnämnderna* starkt understryka det angelägna i att arbetet med meritvärderingsbestämmelser påbörjas snarast. Eftersom det är av vikt, att i skolans studie- och yrkesorientering information kan ges om de olika studievägarnas kompetensvärde vid utträde i arbetslivet eller som grund för skilda slag av utbildning.

De affärsdrivande verken har emellertid genomgående avstyrkt förslaget att meritvärderingsbestämmelser skulle fastställas av Kungl. Maj:t.

Generalpoststyrelsen anser, att rekryteringspolitiken kunde komma att bli mindre flexibel än erforderligt om meritvärdering beträffande postverkets område fastställdes av Kungl. Maj:t. Förslaget synes inte heller ligga i linje med den utveckling, som skett genom upphävande av tidigare instruktionsföreskrifter om formell kompetens. Generalpoststyrelsen, som förutsätter ett samråd med skolöverstyrelsen, finner det för sin del mest ändamålsenligt, att postverket utarbetar ett informationsmaterial om de krav på förkunskaper som verkets olika utbildningslinjer ställer, för att tillhandahållas skolor och lärare fr. o. m. studieorienteringen i årskurs 6. Generalpoststyrelsen har gjort vissa förundersökningar i detta hänseende och är beredd att samgå med övriga kommunikationsverk i fråga om informationsmaterialet i syfte att skapa en större överskådlighet för studie- och yrkesorienteringen i grundskolan.

Enligt *telestyrelsen* är det föreslagna förfaringsättet icke någon god lösning, när det gäller att inom televerkets arbetsområde ta ställning till grundskolans kompetensvärde. Förfarandet skulle vara omständligt och ägnat att skapa en bundenhet, som icke är förenlig med nödvändigheten av att vid rekrytering ta hänsyn till den snabba utvecklingen av telekommunikationerna och till den aktuella tillgången på arbetskraft. Det bör i stället liksom hittills få ankomma

på verksmyndigheten att ange de reella kompetensvillkor och meddela de riktlinjer i övrigt för rekryteringen, som svarar mot behovet vid varje tillfälle.

Järnvägsstyrelsen avvisar bestämt tanken på centralt utformade föreskrifter för anställning och befordran inom de statliga verken. Det måste anses vara en för varje verk väsentlig uppgift att arbeta fram sina krav härvidlag — krav grundade på vad som i varje utvecklingsskede reellt krävs inom de olika yrkena vid företaget och med vissa hänsyn till läget på arbetsmarknaden.

Departementschefen

Uppgiften att fastställa skolans innehåll och utformning beror bl. a. av den ram som ges genom skolpliktstidens längd.

Den vid 1842 års riksdag beslutade skolreformen fastslog i princip att skolplikt skulle föreligga. Först fyrtio år senare, med 1882 års folkskolestadga, infördes emellertid en enhetlig undervisningsplan och samtidigt fastställdes skolplikten i princip till sex år, från sjunde till fjortonde levnadsåret. Det dröjde sedan mer än femtio år innan folkskolan genom 1936 års reform utbyggdes från sex- till sjuårig med rätt för skoldistrikt att inrätta flera obligatoriska årskurser. Därefter har utvecklingen gått raskt och om statsmakterna nu såsom jag ämnar förorda fattar beslut om generell övergång till obligatorisk nioårig skola att genomföras i hela riket under perioden 1962—1972, är det visserligen ett i vår skolutvecklings historia epokgörande beslut, som dock i vad gäller skolpliktens omfattning knappast kommer att väcka större uppseende, därför att den nioåriga skolplikten redan blivit i sak helt accepterad inte bara av alla opinionsbildande organ och institutioner i vårt land utan också av de flesta medborgare.

I likhet med skolberedningen förordar jag alltså nioårig skolplikt, vilken eleverna regelmässigt bör fullgöra under det sjunde till och med det sextonde levnadsåret. Möjligheterna att låta barnen börja skolan ett år tidigare eller senare än i sjuårsåldern bör enligt min mening vara i allt väsentligt desamma som nu. I anslutning härtill vill jag från såväl sociala som pedagogiska synpunkter understryka betydelsen av att förskoleväsendet utvecklas ytterligare. I syfte att ge förskoleverksamheten bättre arbetsbetingelser har bl. a. proposition (1962: 46) nyligen framlagts angående utbyggnad av förskollärover utbildningen. Vidare bör skolmognadsprövningens metodik bli föremål för fortsatta vetenskapliga och praktiska försök. Det är också nödvändigt att utbildning och fortbildning av lägstadiets lärare samtidigt inriktas på att ge dem än större förutsättningar att individualisera undervisningen med hänsyn till faktiskt föreliggande, ganska stora skillnader mellan de olika individerna inom de lägsta årskursernas led.

Jag biträder vidare skolberedningens förslag om i stort sett oförändrade principer beträffande möjligheterna för eleverna att, då så befinnes lämpligt, avgå

från skolan före skolpliktstidens slut eller kvarstanna där efter det att skolplikten upphört.

Det är min avsikt att senare denna dag i förslag angående skollag m. m., till vilket jag får hänvisa, närmare behandla nyss berörda frågor angående skolplikten och dess tillämpning m. m. samt att därvid något närmare precisera grunderna för erforderliga författningar i ämnet.

Efter de gångna årens debatt i frågan om elevmaterialets och undervisningens differentiering kan ingen nu rimligen leva i den föreställningen att frågan skulle vara särskilt lättlost. Skolberedningens olika betänkanden och förslag, inte minst den s. k. Visby-kommunikén, har särskilt i detta avseende varit föremål för en livlig diskussion och det är enligt min mening naturligt, att delade meningar råder både i enskildheter och rörande grundläggande principer för en organisation, som skall tillgodose allas rätt till grundläggande utbildning för morgondagens samhälle. Att precisera de skilda intressen, som härvidlag gör sig gällande, är avsevärt lättare än att ange, hur det väsentliga i vart och ett av dem skall tillgodoses inom en gemensam ram. Att med bibehållande av de grundläggande utgångspunkterna för skolreformen mot varandra väga de många olika önskemålen och villkoren och att på grund därav komma fram till ett resultat, som i rimlig omfattning tillgodoser skilda intressen, fordrar inte bara stora ansträngningar utan också vilja att ge avkall även på punkter, som man betraktar som i och för sig relativt väsentliga. Utan en sådan vilja lär möjligheten att komma fram till en för hela landet avsedd skola omfattande samtliga elever vara liten.

Jag vill i detta sammanhang också framhålla, att man i strävandena efter en ändamålsenlig organisation av den obligatoriska skolan lätt kan förledas till att felaktigt betrakta organisationsfrågorna som det primära. Den organisatoriska formen — hur betydelsefull den än visat sig vara — är dock bara det yttre medlet för att främja en framgångsrik utveckling av skolans inre arbete.

Skolberedningens förslag i förevarande avseende har, som jag redan nämnt, fått ett med några undantag positivt mottagande vid remissbehandlingen. Det finns en stark förankring för det väsentliga i beredningens överväganden och förslag, ett omdöme som inte jävas av de kritiska önskemål och synpunkter som framförts i ett antal visserligen i och för sig inte sällan betydelsefulla, men dock inte avgörande detaljfrågor. Den allmänna opinionen står så vitt jag kunnat finna på samma principiella ståndpunkt som beredningen och dess förslag kan alltså inte sägas ha framkommit vid sidan om vare sig den allmänna opinionen eller sakkunskapen. Förslagen är i den meningen väl förankrade — inte bara politiskt — att de fått anslutning från huvudparten av dem som yttrat sig över desamma.

Skolans målsättning, principerna för elevmaterialets och undervisningens fördelning samt skolans organisation och struktur utgör självfallet i praktiken

oskiljbara delar av en och samma enhet. Av praktiska skäl och för att nå en större överskådlighet har jag emellertid liksom skolberedningen funnit det lämpligt att behandla de olika delarna var för sig. Avsnittet om målsättningen har jag redan behandlat i det föregående.

Beträffande de utgångspunkter av principiell karaktär, som beredningen angivit för sina fortsatta överväganden, vill jag här i korthet peka på följande.

Av den mest grundläggande betydelse för skolans utformning är såsom beredningen framhåller, frågan huruvida eleverna liksom hittills skall hänvisas till olika studievägar på grundval av ett av skolan företaget urval eller ha tillträde till dem efter föräldrarnas och elevernas *fria tillval*. Efter en tämligen utförlig redovisning av skälen för och emot de båda alternativen förordar beredningen tveklöst den senare principen.

Enligt den för skolan uppställda målsättningen måste strävan vara att ge alla elever en bättre *allmänbildning* än vad den obligatoriska skolan tidigare kunnat meddela. Strävan efter en för allmän förbättrad allmänbildning måste emellertid också innebära att man samtidigt söker få det för alla elever *gemensamma* området av allmänbildning så stort som möjligt. Denna dubbla innebörd för skolans del av allmänbildningsbegreppet, vilken torde böra bli vägledande jämväl för utbildning ovanpå den obligatoriska skolan, blir betydelsefull i flera viktiga avseenden för fastställande av skolans läroplan, första tidpunkten för insättande av studievägskiljande ämnen, graden av specialisering när dessa infogats i läroplanen m. m.

Den för alla gemensamma skolan måste vidare utformas så, att den främjar elevernas *sociala utveckling* och så att det sker en så långt möjligt riktig avvägning mellan olika elevgruppers intressen. Uppenbart är, att beredningen bl. a. funnit hittillsvarande skolorganisation förenad med så påtagliga, inte önskvärda effekter, att detta förhållande tillsammans med omständigheter av mer positiv innebörd bestämt pekar i riktning mot att eleverna, oavsett hur läroplanen för olika elevgrupper utformas, inte bör omdirigeras eller omgrupperas efter några av i hittillsvarande skolsystem tillämpade, förment rationella grunder. Dessa synes nämligen alla ha den effekten, att de ensidigt missgynnar miljömässigt eller i övrigt sämre ställda elever utan att för den skull med säkerhet påvisbara fördelar för andra elever uppnås. Beredningens överväganden i dessa avseenden har bland andra legat till grund för dess förslag om s. k. sammanhållna klasser.

Nära sammanhängande härmed står strävan att bygga upp den obligatoriska skolan så, att den så långt möjligt bidrar till att utjämna skillnader i *värderingen av olika yrken*. Vad beredningen här anför överensstämmer klart med numera allmänt godtagna riktpunkter för utvecklingen inom vårt samhälle.

För närvarande råder stora skillnader mellan faktiskt föreliggande möjligheter till utbildning för barn och ungdom i städer och tätorter å ena sidan samt på landsbygden å den andra. Då nu en obligatorisk skola för hela landet skall byggas upp måste riktpunkten vara, att den utbildning som erbjudes *lands-*

bygdens ungdom blir så långt möjligt likvärdig med den som deras kamrater i städer och tätorter får tillgång till. Beredningen avvisar bestämt tanken på att man för de mindre folkrika delarna av landet skulle nöja sig med en annan — och torftigare — skolorganisation än för övriga delar. Denna utgångspunkt leder till att man måste söka finna en organisation så elastisk att den kan passa i kommuner av olika storlek och där de skillnader som trots allt måste uppstå är av kvantitativ och inte kvalitativ natur.

Nära sammanhängande med nyssnämnda utgångspunkt är önskemålet om och synen på en *effektiv* skola. Beredningen framhåller här på angivna och enligt min mening hållbara grunder, att man vid bedömande av »effektiviteten hos skolan» inte kan begränsa sig till att bedöma den enskilda skolan och dess elever; man måste betrakta vårt skolväsen som en helhet.

En ytterligare omständighet av intresse och betydelse i sammanhanget, om än kanske inte av samma principiella vikt som de nyss nämnda, gäller värdet och tillförlitligheten av tillgängliga instrument och hjälpmedel för *elevbedömningen*. Beredningen finner, att en del av dem — det gäller främst olika slag av s. k. psykometriska prov — är för omständliga eller speciella eller för litet utvecklade för att kunna komma till användning annat än i mycket begränsad omfattning. Andra åter — här avses närmast betyg och läraromdömen i övrigt — är för otillförlitliga och beroende av svårbestämbara inflytanden för att man inom den obligatoriska skolan skall kunna *enbart* på dem basera avgöranden av vikt och betydelse för den enskilde eleven. Beredningen understryker dock att hjälpmedlen — i all synnerhet tillsammansantagna — kan ge en jämförelsevis god bild i stort av eleven. De bör sålunda kunna vara till hjälp för skolan att ge informationer till hemmen. Likaså bör de kunna underlätta för eleven och dennes föräldrar att träffa val av studieväg inom de delar av skolan där alternativa studievägar finns samt besluta om åtgärder i övrigt som kan främja elevens utveckling.

Vad beredningen i nu redovisade avseenden anfört utgör enligt min mening en god grundval för ställningstagandet till spørsmålet om elevmaterialets och undervisningens fördelning. Synpunkterna beträffande elevernas fria val av studieväg, den dubbla innebörden i strävan efter en för alla förbättrad allmän utbildning, skolans uppgift att också främja elevernas sociala utveckling m. m., utjämning av skillnader i värderingen av olika yrken, tillgodoseende av landsbygdens utbildningsbehov och angelägenheten av att få en i allsidig mening effektiv skolorganisation anser jag vara utgångspunkter, som i dagens läge måste tillmätas avgörande betydelse för utformningen av den obligatoriska nioåriga skolan. Jag vill därtill understryka beredningens uttalande, att även om man inte kan finna en lösning som överallt och i lika omfattning tillgodoser *samtliga* angivna förutsättningar, så får man å andra sidan inte nöja sig med en lösning som åsidosätter någon av dem helt.

Jag förordar alltså, att eleverna inom de delar av den obligatoriska skolan, där alternativa studievägar bör finnas, skall följa dessa på grundval av för-

äldrarnas och elevernas fria, successiva tillval. Godtages det fria tillvalet, kan man vid lösandet av differentieringsfrågan inte längre utgå från elevstocken och de olika sätt på vilka den kan uppdelas. Spörsmålet måste angripas utifrån läroplanen: ämnesuppsättning, timfördelning, kursplaner och s. k. förstärkningsanordningar. Inom de delar av skolan där elevernas individuella variationer motiverar läroplansmässiga och organisatoriska åtgärder utöver de pedagogiska synes man därför, på sätt beredningen angivit, ha tre alternativa möjligheter till elevmaterialets och undervisningens differentiering: en linjedelad läroplan, en sammanhållen läroplan och en läroplan med tillvalsämnen. Beredningen har, såsom redovisats i det föregående, grundligt diskuterat de tre alternativen. Varken den linjedelade eller den helt sammanhållna läroplanen motsvarar nyss uppställda förutsättningar. Jag förordar därför i enlighet med beredningen, att den obligatoriska skolan — i de delar där alternativa studievägar finnes motiverade — skall organiseras på grundval av en läroplan med tillvalsämnen.

Jag har tidigare vid flera tillfällen berört frågan om föräldrarnas och elevernas fria tillval av studieväg inom de delar av skolan där alternativa vägar finns. Knappast någon har väl — sedan skolberedningen presenterat sitt förslag — på allvar satt det fria tillvalet i fråga. I den på betänkandet följande allmänna debatten liksom i vissa remissvar har dock framförts synpunkter och förslag, vilka till sina konsekvenser kommer i konflikt med nämnda princip. Jag vill därför ytterligare understryka, att principen om det fria tillvalet av studieväg — ett överflyttande av beslutanderätten i en för den enskilde viktig fråga från samhällets representanter till hemmen — enligt min mening utgör en hörnsten för den kommande obligatoriska skolan. I likhet med beredningen finner jag denna rätt för föräldrarna så grundläggande, att den bör införas i av riksdagen antagen skollag. Jag avser att i förslaget om skollag m. m. förorda bestämmelser i enlighet härmed. Det är min övertygelse, att det fria tillvalet kommer att få betydelse för skola och utbildning vida utöver den närmast liggande effekten för den enskilde eleven, något som också beredningen pekat på. Det successiva, fria tillvalet förutsätter ett verkligt aktivt intresse för barnen och deras skolgång från föräldrarnas sida. Som en konsekvens av det fria tillvalet bör således kunna förväntas en betydande föräldraaktivitet i dessa för deras egna barn så viktiga frågor, en aktivitet som bör initieras och stimuleras genom information och andra åtgärder från skolans sida. Det ökande föräldraintresse för barnens och skolans problem, som man bl. a. av dessa skäl har rätt att hoppas på, bör kunna medföra ett både intensifierat och breddat samarbete mellan hem och skola, som inte minst kommer att gagna trivseln i det dagliga skolarbetet och stödja både föräldrar och lärare i deras fostrargärning.

Innan jag övergår till att närmare behandla den av mig nyss förordade läroplanen med tillvalsämnen och organisationen m. m. av den obligatoriska skolan, vill jag framhålla ytterligare några synpunkter av principiell betydelse.

För att belysa frågan om elevmaterialets och undervisningens differentiering

har skolberedningen föranstaltat om flera undersökningar. Av dessa har särskilt den om förhållandet mellan s. k. inter- och intraindividuela differenser tilldragit sig stort intresse. Av denna synes framgå, att svårigheterna i differentieringsavseende ökar med antalet ämnen, vari undervisning skall meddelas och med skillnaden mellan ämnena. Ju fler ämnen som skall beaktas vid en eventuell »homogenisering» av eleverna — vilket i och för sig är en tanke som förutsätter ingrepp utifrån och därför kommer i konflikt med grundsatsen om föräldrarnas och elevernas fria val av studieväg — och ju lägre det i vidaste mening begåvningsmässiga sambandet är mellan ämnena, desto svårare blir det att finna en homogeniseringsform som tar hänsyn till de intraindividuela variationerna. Redan den omständigheten, att samtliga ämnen inklusive övningsämnena enligt beredningens förslag skall jämföras med varandra, måste beräknas medföra att antalet felplacerade elever skulle öka om eleverna skulle generellt fördelas efter den ena eller andra indelningsgrunden.

Mot bakgrunden av vad jag här anfört, vill jag något beröra det av Läroverkslärarnas riksförbund bl. a. i dess yttrande över beredningens betänkande föreslagna systemet med homogenisering av elevmaterialet genom en generell tillvalsgruppering på högstadiet. Med den relation mellan obligatoriska ämnen och tillvalsämnen, som beredningen föreslagit är det uppenbart, att om eleverna skulle på grundval av tillvalet av en ämnesgrupp sammanföras till grupper för gemensam undervisning i samtliga ämnen, så innebär det att tillvalet av t. ex. det andra främmande språket får utgöra grund för en generell fördelning av eleverna. Anordningen skulle vidare medföra, att undervisningen i samtliga övriga ämnen skulle till uppläggning och inriktning komma att regleras eller styras av elevens önskemål om tillval av endast ett ämne. Denna bas för fördelning av elever skulle i själva verket bli smalare än den i hittillsvarande skolorganisation tillämpade, där man som bekant gör ett urval av elever till examensskolor på grundval av ett betydligt större antal ämnen. Även erfarenheterna av den försiktiga form av partiell tillvalsgruppering, som särskilt under tidigare år tillämpats i försöksverksamheten, ger ytterligare stöd för mina betänkligheter. Av bl. a. dessa skäl bör alltså någon generell tillvalsgruppering inte komma i fråga på grundskolans högstadium.

I några av remissyttrandena har man befarat, att de mest begåvade och de allra svagaste elevernas behov inte skulle kunna tillgodoses inom ramen för den föreslagna organisationen, att de skulle lämnas utanför den förbättring för övriga elevgrupper som den obligatoriska nioåriga skolan kommer att medföra. Jag delar den i yttrandena framförda uppfattningen, att här avsedda elever måste få vara i hög grad föremål för skolans omsorger, så att deras intressen och deras rätt till utveckling efter sina förutsättningar så långt möjligt tillgodoses. För att ytterligare förtydliga min uppfattning i denna fråga vill jag också peka på ett par elevgrupper, som visserligen är fåtaligt företrädade, men som inte sällan förbises i debatten kring dessa problem. Vad jag här avser är för det

första de sent utvecklade eleverna, de som efter medelmåttiga eller kanske rent av dåliga skolprestationer under en följd av år helt plötsligt tar ett språng i sin utveckling. Den andra gruppen utgöres av de originella och egenartade eleverna, de som på grund av intellektuell eller annan särprägel endast med svårighet anpassar sig i den för alla gemensamma undervisningen. Enligt min mening måste det vara en angelägen uppgift för skolan att med påpasslighet och på allt sätt hjälpa även dessa elevgrupper till en för dem avpassad undervisning, varvid man — om så skulle fordras — inte får dra sig för att tillgripa okonventionella eller från det vanliga skolarbetet i övrigt avvikande åtgärder.

Skolberedningen har för de mest liksom för de minst begåvade elevgrupperna föreslagit åtgärder, vilka jag i andra avsnitt av min framställning förordar till genomförande. Förslagen om en avsevärd minskning av elevantalet i klasserna, en förbättrad tillgång på undervisningshjälpmedel och en förbättrad lärarfortbildning syftar bl. a. till att underlätta för lärarna att åstadkomma den ökade individualisering som till sist ändå är det bästa medlet för att tillgodose varje enskild elev. Vidare har jag i annat sammanhang förordat en förbättring av specialundervisningen. De bäst begåvade eleverna bör enligt min mening med hjälp av främst individualiserande åtgärder få läsa snabbare än sina kamrater. Då så befinner lämpligt och möjligt bör de även få hoppa över en årskurs.

Beträffande mellanstadiet anser jag, att någon organisatorisk differentiering inte skall förekomma. Jag vill emellertid, i enlighet med ett av beredningen gjort uttalande, inte motsätta mig, att för en fortsatt penetrering av hithörande problem, om så visar sig lämpligt, begränsade försök med organisatorisk differentiering företas vid statens försöksskolor även i lägre årskurser än den sjunde.

I överensstämmelse med beredningens förslag förordar jag, att den obligatoriska skolan skall vara examensfri.

Om det kommande högstadiets utformning enligt en *läroplan med tillvalsämnen* vill jag sammanfattningsvis förorda följande.

På högstadiet bör finnas ett antal studievägar grundade på en kärna av gemensamma ämnen och på tillval av vissa ämnen och ämnesgrupper samt — i årskurs 9 — av vissa linjer. Jag har tidigare redovisat beredningens förslag till sådana tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8 samt linjer i årskurs 9. Dessa tillvalsgrupper och linjer avviker delvis från dem som förekommit i försöksverksamheten med nioårig enhetsskola. I årskurs 8 bör vidare det kommande linjevalet kunna förberedas genom tillval av karaktärsbetonade ämnesgrupper — med teknisk orientering respektive handelskunskap — med viss anknytning till motsvarande linjer i årskurs 9. Denna årskurs bör utöver gymnasieförberedande (g) linje bestå av en humanistisk (h), en allmänpraktisk (p), en teknisk (t), en mekanisk (mek), en merkantil (m), en handels- (ha), en social-ekonomisk (s) samt en hushållsteknisk (ht) linje. Till frågor rörande vissa av dessa linjer återkommer jag i det följande.

Jag förordar i annat sammanhang, att de humanistiska, tekniska, merkantila

och social-ekonomiska linjerna av nionde årskursen får sin fortsättning i tvååriga påbyggnader på grundskolan, av mig föreslagna till benämningen fackskolor.

För undervisningen i timplanens gemensamma ämnen i årskurserna 7 och 8 förordar jag, att eleverna hålles samlade i sina ursprungliga klasser så långt de praktiska omständigheterna medger, medan de i tillvalsgrupperna liksom i linjerna i årskurs 9 får omgrupperas efter sina val. Motsvarande omgruppering bör om så befinnes önskvärt få företagas jämväl i de alternativkursuppdelade ämnen engelska och matematik. Från skolöverstyrelsen har framförts, att i överensstämmelse med den principiella synen på grundskolans mål och uppgifter eleverna bort hållas samlade i sina ursprungliga klasser även i årskurs 9 och att där i stället för linjedelningen bort tillämpas anordningen med tillvalsgrupper. Ännu längre gående önskemål i sammanhållande riktning har framförts av LO. Även om de principiella grunder för högstadiets utformning, vilka jag tidigare förordat, ger gott stöd för nämnda förslag, menar jag dock i likhet med beredningen att dessa förslag av pedagogiska skäl åtminstone för dagen inte är genomförbara. Jag vill understryka, att den av mig förordade tillvalsgrupperingen ingalunda är identisk med vare sig generell tillvalsgruppering, dvs. fullständig homogenisering från och med årskurs 7, eller s. k. nivågruppering. Den senare förutsätter bl. a. i strid med principen om det fria tillvalet, att skolan regelmässigt kan bestämma de grupper till vilka eleverna skall föras.

Skolberedningen har övervägt att till kommunernas fria val överlämna alternativa, från varandra skilda differentieringssystem men har slutligen och enligt min mening med all rätt funnit, att utformningen av den beskrivna principen för elevernas gruppering i årskurserna 7 och 8 bör fullföljas och sålunda bli obligatorisk i samtliga kommuner. Undantag från principen i ena eller andra riktningen bör enligt min mening vara möjlig endast i särskilda fall, där högstadiets omfattning, speciella lokala förhållanden eller önskemålet om pedagogisk nyorientering gör en avvikelse motiverad. I det föregående har i detalj redogjorts för hur villkoren för nämnda avvikelser bör stadgemässigt utformas. Jag förutsätter att dessa bestämmelser kommer att med oförändrad saklig innebörd införas i den blivande skolstadgan. Jag utgår givetvis från att nämnda möjligheter till avvikelser från anordningen med sammanhållna klasser inte missbrukas i strid mot den grundsyn på skolans utformning som här redovisats. Skulle tendenser härtill framdeles yppa sig, bör utformningen av ifrågavarande bestämmelser upptas till omprövning. Dessa mina ställningstaganden, för vilka jag funnit gott stöd i yttrandena över beredningens förslag, lika väl bland dem som delat beredningens uppfattning i differentieringsfrågan som bland de tveksamma, grundar sig på övertygelsen, att det för vårt lands skolväsen vore olyckligt om den hittills förda striden i differentieringsfrågan överfördes från det rikspolitiska planet till var och en av landets kommuner. Mitt ställningstagande grundar sig också på uppfattningen, att det här förordade systemet ger en fast grund för ett högstadium, tillräckligt variationsrikt för att kunna passa skolan i kommuner av olika storlek och struktur.

Jag övergår nu till att på grundval av tidigare förordade principer m. m. närmare behandla skolans innehåll och utformning.

Skolberedningen har givit förevarande avsnitt en tämligen utförlig behandling med för varje stadium detaljerade ställningstaganden i fråga om lästiden och dess fördelning, förekomst av olika ämnen och deras benämning och sammanförande i grupper m. m., förslag till tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8 samt linjer i årskurs 9, förekomst och omfattning av s. k. förstärkningsanordningar, vissa problem angående grundskolans högstadium och anslutande skolformer m. m. En analys av högstadiplanens praktiska tillämpning redovisas även. Dess överväganden och förslag kompletteras med förslag till läroplan för den obligatoriska skolan.

Vad beredningen i dessa avseenden anført, finner jag väl genomarbetat och i god överensstämmelse med den målsättning och de principer för den obligatoriska skolan som jag tidigare förordat. Det bör i allt väsentligt ligga till grund för den nioåriga skolans mer detaljerade utformning. De flesta av hithörande frågor — jag avser här närmast läroplanen — torde inte vara av den arten att beslut i dem fordrar riksdagens medverkan. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t, att inom ramen för det totala antalet lektioner per vecka liksom antalet och karaktären i stort av tillvalsgrupper och linjer på högstadiet samt enligt av riksdagen godkända allmänna grunder och övriga riktlinjer för den obligatoriska skolan besluta om frågor rörande läroplanen med tillämpningar. Några av beredningens överväganden, vilka framför allt i remissbehandlingen tilldragit sig större uppmärksamhet, synes dock böra närmare beröras här.

Jag biträder beredningens förslag om en reduktion av det totala veckotimtalet från 293 till 283, vilket innebär för de fyra första skolåren ett bibehållande av det veckotimtal, som nu gäller inom försöksskolan, medan det för femte till och med nionde skolåren innebär en minskning i undervisningstiden för eleverna till genomgående 35 lektioner med nuvarande lektionslängd per vecka. Även om, såsom framhållits i en del remissyttranden, ytterligare minskning från flera synpunkter vore önskvärd, synes den dock inte möjlig att nu genomföra. Den till arbetet med läroplanen hörande avvägningen av det tidsutrymme som på olika stadier bör ägnas åt olika ämnesgrupper och ämnen är alltid svår och har blivit än svårare av den föreslagna timreduktionen. Jag delar emellertid helt beredningens uppfattning, att den angivna undervisningstiden för eleverna inte bör på något av grundskolans stadier få överskridas. Framkommande önskemål om större utrymme för det ena eller det andra ämnet måste därför enligt min mening tillgodoses inom den angivna ramen och på bekostnad av andra ämnen.

Den årliga lästiden vid grundskolan bör vara densamma som vid försöksskolan och således omfatta 39 veckor.

Skolberedningen föreslår vissa ändringar i nu gällande ämnesbeteckningar: svenska i stället för modersmålet, hembygdskunskap i stället för hembygds-kunskap med arbetsövningar, biologi i stället för biologi med hälsolära, gymnastik i stället för gymnastik med lek och idrott samt teckning i stället för

teckning, målning och modellering. Då samtidigt kursinnehållet och ämnets karaktär klart anges av kursplanen och tvekan om vederbörande skolämnes innehåll och karaktär sålunda inte kan uppstå, finner jag beredningens förslag befogat och räknar med att denna terminologi skall användas vid läroplanens slutliga utformning.

Beredningens enhälliga förslag i fråga om ämnet kristendomskunskap, ämnets omfattning och målet för undervisningen har jag i det föregående utförligt redovisat, Jag förordar, att målet för undervisningen med av mig förut angivna krav på objektivitet fastställs i överensstämmelse med beredningens förslag samt att ämnet tilldelas två lektioner per vecka i var och en av de åtta första årskurserna och en lektion per vecka på var och en av de teoretiskt inriktade linjerna i nionde årskursen. Ämnet bör hänföras till gruppen orienteringsämnen.

Jag vill vidare förorda, att engelska som första främmande språk blir obligatoriskt ämne för samtliga elever i normalklasser under fjärde till och med sjunde årskurserna. Jag förutser, att försök med engelska från tidigare årskurser snart nog kan visa sig lämpliga.

Beträffande målsättningen för undervisningen i främmande språk inom det allmänna skolväsendet bör vad beredningen anfört tills vidare kunna gälla, i avvaktan på ändringar som i fråga om de högre skolstadierna kan komma att aktualiseras genom gymnasieutredningens arbete. Beredningens förslag innebär i korthet, att varje student bör få goda kunskaper i engelska, jämförelsevis goda kunskaper i tyska eller franska samt kunskaper utöver de nyss nämnda beroende på det enskilda tillvalet motsvarande tre års studier i ett tredje språk. I överensstämmelse härmed bör, som beredningen föreslagit, eleverna vid påbörjandet av studierna i det andra främmande språket — möjlighet härtill bör föreligga ej blott i årskurs 7 utan även i årskurs 8 — få välja mellan tyska och franska. De med sistnämnda förslag förenade praktiska och schematekniska olägenheterna, vilka påtalats av några remissinstanser, närmast Sveriges skolledningsförening samt Stockholms stad, kommer visserligen att kunna uppträda men jag finner dem dock inte så vägande, att denna valfrihet i fråga om det andra främmande språket bör i princip avvisas. Man vet ännu för litet om hur eleverna och deras föräldrar kommer att utnyttja valfriheten, och i de fall det visar sig — t. ex. på grund av lärarbrist eller andra lika svårartade hinder — omöjligt att gå elevernas önskemål till mötes torde skolan få nöja sig med att tills vidare tillhandahålla endast det ena av de två främmande språken. Jag vill dock understryka, att denna begränsning bör betraktas som en undantagsföreteelse, vilken bör tillgripas endast då tvingande skäl föreligger.

Jag förordar vidare, att det andra främmande språket får två kurser — som synes böra benämnas tyska (franska) respektive tyska (franska) mindre kurs — med olika timtal. Vidare bör, till skillnad från försöksskolan, den enskilde eleven inte erhålla undervisning i mer än två främmande språk på grundskolans högstadium.

Undervisningen i ett ämne kan liksom skolans verksamhet i dess helhet för-

stärkas även på andra sätt än genom en ökning av det totala timtalet i ett eller flera ämnen. En vanlig form av förstärkning — om än inte den enda — är att någon timme av undervisningen i ett ämne får bedrivas med delad klass på så sätt, att läraren får undervisa halva klassen under en timme och den andra halvan en annan timme. Dessa s. k. förstärkningsanordningar, för vilka enligt min mening gruppuppdelning är en bättre benämning, förekommer i våra nuvarande skolor i flera ämnen och på alla stadier. Skolberedningen föreslår vissa ändringar jämfört med försöksskolan i fråga om möjligheterna till förstärkning av undervisningen, medförande en total ökning för den nioåriga skolgången om en veckotimme. Den mest påfallande nyheten är förslaget till gruppuppdelning i svenska med en timme per vecka i årskurserna 7 och 8. Om sistnämnda anordning framhåller beredningen i sitt läroplansförslag, att den inte bör föranleda en begåvningsmässig uppdelning av eleverna.

Jag förordar, att gruppuppdelning i grundskolan får tillämpas i den omfattning och enligt de riktlinjer i övrigt som beredningen angivit. Kungl. Maj:t torde böra äga rätt att göra de smärre justeringar som det fortsatta läroplansarbetet och efter hand förvärvade erfarenheter kan föranleda. Villkor för olika ämnen och stadier i fråga om det minsta antal elever, som normalt bör fordras för att anordningen i varje enskilt fall skall få utnyttjas, återkommer jag till i det följande. Beredningens uttalande angående utnyttjandet av anordningen i svenska synes mig böra gälla all gruppuppdelning, som avses i detta sammanhang.

Grundskolans *lågstadium* bör liksom i försöksskolan omfatta årskurserna 1—3. Det speciella problem av närmast organisatorisk art i skolor av b-typ och B2-typ som detta medför synes på sätt beredningen föreslår försöksvis och då så befinner lämpligt och möjligt böra mötas genom anordningen med klasstyp bv och B2v, dvs. klasser bestående av årskurserna 1—3 respektive 4—6. Vad beredningen i övrigt anför i fråga om ämnesuppsättning, timfördelning, kursinnehåll samt riktlinjer för arbetet på lågstadiet och för vilket i det föregående lämnats en utförlig redogörelse, finner jag i allt väsentligt ägnat att läggas till grund för utformningen av och arbetet på stadiet.

Utöver vad jag i andra sammanhang redan anför t beträffande *mellanstadiet*, vill jag här endast peka på de förslag medförande ökade möjligheter till pedagogiska förbättringar i skilda avseenden, som beredningen framlagt och vilka jag i allt väsentligt förordar.

Även beträffande *högstadiet* har jag tidigare tämligen ingående redovisat beredningens förslag samt förordat de grunder liksom den omfattning och det innehåll, som bör präglade det närmare utformandet av läroplanen och organisationen för högstadiet. Jag begränsar mig därför här till att beröra ett antal delfrågor, bl. a. några som särskilt uppmärksammats i vissa yttranden över beredningens betänkanden.

Beredningens förslag till undervisningstid för ämnet hemkunskap har mött skarpa gensagor i åtskilliga yttranden och även i övrigt utlöst önskemål om en

förbättring för ämnet. Jag finner den framförda kritiken värd beaktande. Kungl. Maj:t torde därför, vid det slutliga fastställandet av läroplanen, böra öka undervisningstiden i detta ämne med en timme per vecka i årskurs 7. Även om fortsatta överväganden kan tänkas ytterligare belysa alternativa möjligheter till nämnda förstärkning, anser jag mig nu böra räkna med att utrymme för denna timtalsökning i hemkunskap bör åstadkommas genom att den veckotimme, som enligt beredningens förslag avdelats till slöjd alternativt musik i samma årskurs, överföres till ämnet hemkunskap.

För de obligatoriska övningsämnena musik, teckning och slöjd på högstadiet har beredningen, som jag nyss antytt, föreslagit viss valfrihet för eleverna. I inte så få remissyttranden har man pekat på de schematekniska och andra svårigheter, t. ex. i fråga om möjligheten att beräkna underlaget för övningslärartjänster, som denna rörlighet kan komma att medföra. Jag förstår den tvekan som bland det praktiska skolfolket kan uppstå i dessa avseenden, men finner syftet med förevarande förslag motiverat, att anordningen tills vidare prövas. Skulle därvid svårigheterna bli stora och kanske så betydande, att de inte uppväger fördelarna med anordningen, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att göra erforderliga förändringar i läroplanen. Över huvud taget torde Kungl. Maj:t och skolmyndigheterna särskilt för de närmaste åren få uppmärksamhet ge akt på erfarenheterna av den obligatoriska skolans detaljmässiga utformning samt efter hand vidta de åtgärder vartill erfarenheterna kan föranleda. Vad jag i förevarande sammanhang avser är närmast justeringar av den typ, som nyss nämnts eller avförande från läroplanen av kombinationer, som vid den praktiska tillämpningen visar sig mindre frekventa.

I fråga om förekomsten av s. k. alternativa kurser med samma timtal på grundskolans högstadium förordar jag, vilket innebär en väsentlig begränsning jämfört med försöksskolans läroplan, att dylika kurser — med benämningen allmän respektive särskild kurs — får förekomma endast i ämnena engelska och matematik.

Skolöverstyrelsens förslag till generellt ökade valmöjligheter på högstadiet anser jag mig inte böra biträda. Ej heller kan jag biträda överstyrelsens förslag, att i årskurserna 7 och 8 ämnet verkstadsarbete skall införas som alternativ till ämnet slöjd i alla tillämpliga sammanhang.

Det har från några håll vid remissbehandlingen framhållits, att antalet valkombinationer på det föreslagna högstadiet kommer att bli ganska stort. Med erinran om att beredningens förslag dock innebär en inte obetydlig åtstramning jämfört med valrikedomen i försöksskolan, vill jag i klarhetens intresse framhålla följande. Skolans företrädare bör naturligtvis i sin informationsverksamhet upplysa eleverna och deras föräldrar om de alternativ som den nioåriga skolan ger. Men möjligheten att upprätta grupper och därigenom gå de enskilda elevernas önskemål till mötes är beroende av det antal elever, som anmäler sig till de olika grupperna. Antalet ämnesgrupper och valkombinationer i övrigt, som förslaget till den obligatoriska skolans högstadium upptar, måste därför betrak-

tas som det maximala antal, den yttersta ram som kan komma i fråga. I ett antal skolor kommer man på grund av för litet elevantal eller ojämn fördelning av eleverna på tillvalsgrupper inte att kunna utnyttja hela planen. En viss och enligt min mening naturlig koncentration uppstår därigenom, som visserligen kan sägas strida mot en restlös tillämpning av principen om det fria tillvalet men som likväl är ofrånkomlig av rent praktiska skäl.

Beredningen har i förslaget till läroplan förordat vissa möjligheter till undervisning i finska på högstadiet samt till upprättande, om särskilda skäl föreligger och efter skolöverstyrelsens medgivande, av estetisk linje i årskurs 9. Jag biträder dessa förslag.

Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande påyrkat vissa avvikelser från skolberedningens förslag i fråga om undervisning i barnavård, brandskydd och olycksfallsvård samt om friluftsdagarnas utnyttjande. Vad överstyrelsen sålunda anfört torde böra beaktas vid det slutliga läroplansarbetet och jag vill här endast framhålla, att friluftsdagarna så långt ske kan bör ägnas de ändamål, vartill de ursprungligen är avsedda.

Jag förordar, att den i försöksskolan medgivna möjligheten till viss stöd- undervisning för elever, som önskar byta studieriktning eller som på grund av långvarig sjukdom eller andra liknande omständigheter har behov av extra stöd från skolan under viss, begränsad tid, överföres till grundskolan. Kostnaden, som för närvarande bestrides med medel ur anslaget till försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet och vilken med tillämpning av normer skolöverstyrelsen på senare tid härvidlag följt vid fullt genomförd grundskola torde kunna uppskattningsvis beräknas till 3 à 4 miljoner kr., bör från och med nästa redovisningsår belasta anslaget till bidrag till driften av den obligatoriska skolan m. m. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av skolöverstyrelsen meddela närmare bestämmelser härutinnan.

Jag förordar vidare, att den frivilliga instrumentalmusiken m. m. i grundskolan förstärkes jämfört med försöksskolan på det sätt som beredningen föreslagit. Det innebär att denna frivilliga verksamhet bör förekomma i den obligatoriska skolan i samma omfattning och efter väsentligen samma grunder som för närvarande gäller för den treåriga realskolan. Beredningen har beräknat kostnaderna för denna anordning vid fullt genomförd nioårig skola till i runt tal 3,5 miljoner kr. Även dessa kostnader torde från och med nästa redovisningsår böra belasta anslaget till bidrag till driften av den obligatoriska skolan m. m.

En så omfattande reformering av den obligatoriska skolan som den nu planerade kommer att i åtskilliga avseenden ge anslutande skolor ändrade förutsättningar såväl i läroplansmässigt som organisatoriskt avseende och kräva en större eller mindre anpassning från deras sida. Jag avser att senare — vid behandlingen av den yrkesförberedande utbildningen — återkomma till frågan om yrkesskolans anpassning till den obligatoriska skolan och vill här i dessa anknytningsfrågor endast framhålla följande.

Beredningen har av naturliga skäl, utöver vad som varit aktuellt i målsättnings- och läroplansfrågor, inte mer utförligt berört gymnasiets kursplanemässiga anpassning till den obligatoriska skolans högstadium. I anslutning till beredningens uttalanden, vilka jag finner beaktansvärda och i god överensstämmelse med den allmänna synen på skolans omvårdnad om den enskilde eleven, förutsätter jag, att gymnasieutredningen vid sitt fortsatta arbete beaktar förslaget om att elev med begränsade kunskaper i främmande språk men med god teknisk eller naturvetenskaplig begåvning under angivna förutsättningar skall kunna vinna inträde på gymnasium.

Från vissa remissinstanser har framförts farhågor för att den föreslagna obligatoriska skolan kommer att ge en otillräcklig grund för studier på det treåriga gymnasiet. Jag vill med hänvisning till av beredningen föreslagna kursplaner ytterligare understryka betydelsen av de redan flera gånger nämnda, mycket betydelsefulla åtgärder som jag i andra sammanhang förordat: minskning av klassernas storlek, förbättrad hjälpmedelstillgång och förstärkt lärarfortbildning. Även andra åtgärder, inte minst de rent pedagogiska, som fått prägla kursplaneförslagen, talar för att den nioåriga skolan kommer att ge god förberedelse för gymnasiala studier, en uppfattning som även stöds av hittills vunna positiva erfarenheter av försöksskolan. Jag kan därför inte dela de farhågor som kommit till uttryck. En treårig studiegång på gymnasiet — ovanpå den nioåriga obligatoriska skolan — bör sålunda, som framhållits i direktiven för gymnasieutredningen, alltså kunna bibehållas som huvudform för det allmänbildande gymnasiet.

Jag delar beredningens uppfattning, att den obligatoriska skolan så långt möjligt skall utgöra en obruten helhet samt förordar att i princip samtliga linjer bör behållas i den egna högstadieskolan. Från denna principiella grund kan jag — med understrykande av beredningens betänkligheter mot att som generell regel anknyta gymnasium direkt till vissa högstadier — förordar, att vad beredningen anfört i fråga om samorganisering av den obligatoriska skolans högstadium och fackskola respektive gymnasium får bli vägledande för den närmaste tidens utveckling. Någon principiell bindning till den ena eller den andra organisationsformen bör alltså inte nu ske. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att tills vidare vid prövning av framställningar om förändringar i nuvarande skolorganisation eller om upprättande av nya skolor på stadiet ovanför den obligatoriska från fall till fall fatta beslut i dessa lokala organisationsfrågor. Utformningen av nuvarande bestämmelse om att kommunalt gymnasium alltid skall vara förenat med underliggande skola (realskola) torde i överensstämmelse med vad jag nyss anfört böra omprövas.

Nära knutna till problemen om den obligatoriska skolans högstadium och anslutande skolformer är frågor rörande erforderligt elevunderlag för högstadiet. Den konstruktion av högstadiet, som jag nyss förordat, är så utformad, att den låter anpassa sig efter mycket varierande förhållanden i fråga om elevantalet i högstadiets skolenheter. Denna elasticitet i konstruktionen medför, att det

hittills som riktpunkt för planeringen gällande minimiantalet av 75 barn per årskull i stort sett synes tillräckligt även för den föreslagna högstadieorganisationen. En annan sak är, som jag för övrigt redan antytt, att man givetvis inte har garantier för att kunna organisera undervisning på högstadiets samtliga linjer i årskurs 9 förrän vid ett större elevunderlag, beroende bl. a. på elevernas ojämna fördelning. Den allmänna utvecklingen — som bl. a. kommit till synes i försöksverksamheten med nioårig enhetsskola — tenderar mot en allt längre gående teoretisk och allmänbildande undervisning. Denna utveckling kan komma att medföra att vissa av tillvalsgrupperna i årskurserna 7 och 8 och linjerna i årskurs 9 blir mindre frekventerade och så småningom i realiteten överflödiga med därav följande mindre pregnant anspråk på elevunderlag för högstadierna. Det vore då föga framsynt att alltför strikt åberopa den nu föreslagna linjedelningen i nionde årskursen som ett avgörande skäl mot högstadier med mer begränsat elevunderlag. Någon anledning att ändra hittills tillämpade riktlinjer för högstadieplaneringen synes mig emellertid inte föreligga.

S. k. partiella högstadier — det gäller såväl avkortade som spjälkade — bör, med de begränsade undantag jag i andra sammanhang ansett mig inte böra gå emot, inte få förekomma.

Jag vill här till sist framhålla, att skolöverstyrelsens uppslag att ge kommuner och skolor önskvärd hjälp i schemaarbetet m. m. i form av exempel på arbetsordningar för låg-, mellan- och högstadier av olika storlek och konstruktion synes mig mycket värdefullt och ägnat att befrämja en friktionsfri övergång till den nya skolordningen. Jag förutsätter, att arbetet bedrivs så, att förebilderna finns tillgängliga i god tid före den allmänna övergången till grundskolans högstadium.

Skolberedningen har ägnat uppmärksamhet också åt *klassföreståndarskapet* och därvid konstaterat, att det ibland kommer att bli svårt att ordna detta på ett tillfredsställande sätt. Beredningen har även angivit vissa utvägar ur de svårigheter som kan komma att uppstå. Även många av remissinstanserna fäster uppmärksamheten vid dessa problem, några under förmenande av att svårigheterna är direkt förbundna med den föreslagna högstadieplanen.

För min del vill jag i anledning av den framförda kritiken understryka att klassföreståndarskapet är och måste vara av stor betydelse för skolans verksamhet, och att alla möjligheter att stärka detta bör övervägas. Emellertid vill jag framhålla, att man på sina håll i remissbehandlingen förbisett att svårigheterna med klassföreståndarskapet är beroende i första hand av bredden i lärarnas ämneskombinationer och att det i varje skola på detta åldersstadium varit och alltjämt är ett problem. Även om svårigheterna i vissa fall kan komma att öka vid övergång från realskolorganisationen till grundskolans högstadium sker dock därvid ingen principiell förändring av de rent tekniska förutsättningarna i detta avseende. En genomgång av förhållandena läsåret 1960/61 beträffande klassföreståndarskapet vid statliga och kommunala realskolor visar i stort

en provkarta på de svagheter, som man velat förbinda med den nu aktuella högstadieplanen.

I remissyttrandena har åtskilliga förslag till förbättring av klassföreståndarens möjligheter att fullgöra sina uppgifter framförts. Vissa från skolöverstyrelsen framförda förslag synes mig i första hand förtjäna beaktande. Jag avser här i första hand ett förslag om en generell avkortning av lektionerna till 40 minuter — fyra lektioner dagligen har som bekant för närvarande en längd av 45 minuter. Den frilagda tiden skulle sedan kunna på olika sätt disponeras för klassföreståndaruppgifter.

Även om förslaget har betydande intresse är jag inte beredd att nu förorda någon generell lösning av problemet, bl. a. därför att i varje fall en lösning efter nyss antydda linjer samtidigt berör andra för skolans arbetsrytm viktiga frågor, som inte nu kan utan vidare överblickas. Med hänsyn till att övergången till läroplanen för det nya högstadiet, enligt de riktlinjer för övergången som jag senare återkommer till, blir aktuell i nämnvärd omfattning först läsåret 1963/64, synes under instundande läsår böra föranstaltas om tämligen ingående försök med olika alternativ till lösande av klassföreståndarfrågan för att därigenom samla erfarenheter för en mer definitiv lösning än vad som nu är möjlig att åstadkomma. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen, att efter samråd med berörda lärarorganisationer och representanter för målsmännen inkomma till Kungl. Maj:t med närmare förslag beträffande dylika försök.

Då hela frågan om skolans studie- och yrkesorientering är rikt sammansatt och inte alldeles lättöverskådlig, vill jag först ge en kort sammanfattning av de väsentligaste dragen i frågekomplexet, innan jag tar ställning till skolberedningens förslag i denna del.

Termen yrkesorientering användes vanligen som en sammanfattande benämning på de åtgärder som vidtas för att hjälpa ungdomar och andra att lösa problem i samband med yrkesval. Enligt namnet är och bör verksamheten vara mera orienterande än rådgivande. Inom försöksskolan, till vilken jag här begränsar min redogörelse, kan orienteringen sägas bestå av *teoretisk* yrkesorientering — för vilken *allmän* yrkesorientering är en riktigare benämning enligt skolberedningen — ingående som en del av ämnet samhällskunskap på högstadiet, *enskild* yrkesorientering meddelad av främst yrkesvalslärare vid enskilda samtal med elever och föräldrar samt *praktisk* yrkesorientering på arbetsplatser i näringslivet, vilken som ett tillvalsämne erbjudes elever i åttonde årskursen. Den praktiska yrkesorienteringen har regelmässigt en omfattning av fyra veckor, och tillvalsmöjligheten utnyttjas för närvarande av omkring två tredjedelar av årskursens elever. Det slutliga ansvaret för den yrkesorienterande verksamheten liksom för all annan skolans verksamhet ligger hos rektor, som därvid har att samverka med klassföreståndare och andra skolans befattningshavare. Men om yrkesvägledningen inte enbart skall resultera i en rad spridda ansatser, behövs det helst i varje högstadieskola en sammanhållande kraft, som kan hjälpa

varje elev att sammanfatta hans situation. För fullgörandet av dessa många olikartade uppgifter, vilka främst är förenade med den enskilda och den praktiska yrkesorienteringen, har skolan en särskild s. k. yrkesvalslärare.

Skolberedningen understryker, att yrkesorienteringen är ett led i skolans personlighetsfostrande verksamhet och ett värdefullt bidrag till den orientering om samhället och arbetslivet, som skolan skall ge. Erfarenheten har emellertid givit vid handen, att det inte är helt lätt att infoga studie- och yrkesorienteringens olika delar i skolans verksamhet i övrigt. Ansvaret måste fördelas på många händer, och skolan kan inte utan bistånd från näringslivet och från arbetsmarknadsorganen tillfredsställande fullgöra uppgiften.

Beträffande den allmänna och enskilda yrkesorienteringens omfattning, innehåll och uppgifter i grundskolan förordar beredningen i stort sett oförändrade grunder, medan den i fråga om den praktiska yrkesorienteringen föreslår rätt betydande förändringar. Jag återkommer senare till dessa. Beredningen har också berört den organisation som från skolans sida fordras för att samordna och utföra de främst med den enskilda och den praktiska yrkesorienteringen sammanhängande arbetsuppgifter, vilka för närvarande utföres av yrkesvalslärare.

Yrkesorienteringen är som nämnts sammansatt av åtskilliga komponenter, de flesta med förankring i olika delar av skolans arbete men en del med tyngdpunkten utanför skolan. Det är svårt att utan ingående överväganden ta ställning till den slutliga avvägningen av de skilda momenten mot varandra, liksom att besvara frågan hur skolan på bästa sätt skall samverka med arbetsmarknadens företrädare. Skolberedningen har också, med hänvisning till en vid tidpunkten för avlämnandet av beredningens huvudbetänkande pågående utredning inom skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning, avstått från att framlägga eget förslag i denna fråga. Den gör dock ett för yrkesorienteringens organisation och utformning principiellt viktigt uttalande. Med den betydelse skolans orienterande verksamhet har för elevernas fria, personliga utveckling måste, framhåller sålunda beredningen, utgångspunkten för lösandet av de med yrkesorienteringen förknippade organisatoriska och administrativa frågorna vara skolan och skolans ansvar för och vård om den enskilde eleven. Hänsyn måste dock tas jämväl till förhållanden och utveckling utanför skolan, i det arbetsliv till vilket eleven snart nog skall övergå.

I skrivelse till Kungl. Maj:t har numera de tre ämbetsverken på grundval av den nyssnämnda utredningen föreslagit, att den nuvarande yrkesvalsläraryrkesinstitutionen skall avlösas av en organisation med s. k. skolkonsulenter. Dessa, som skulle vara utbildade i psykologi och pedagogik samt i arbetsmarknads- och yrkesvägledningsfrågor, skulle inte vara lärare och inte heller vara på samma sätt som lärarna knutna till skolan såsom dess befattningshavare. Skolkonsulenterna skulle anställas av kommun eller av flera kommuner i samverkan men i arbetshänseende underställas rektor vid den skola där han har sin huvudsakliga tjänstgöring. Statsbidrag har föreslagits utgå till avlöning av befattningshavarna via arbetsmarknadsstyrelsen, och skyldighet till samverkan med dess

regionala och lokala organ skulle föreligga. I alla kommuner utom de största skulle konsulenterna även ha hand om lokala skolpsykolog- och skolkurators-göromål. Man förutsätter att på större orter de senast berörda göromålen skulle uppdelas på skilda tjänstemän. Organisationsförslaget grundar sig på att man velat till en enda befattningshavare samla de flesta elevvårdande funktionerna, nämligen de yrkesvägledande, de skolpsykologiska och de kurativa. Ämbetsver- kens förslag skulle, om det genomfördes, medföra en genomgripande förändring av den yrkesvägledningsorganisation, som hittills utprovats och tillämpats i för- söksverksamheten med nioårig enhetsskola.

För egen del vill jag med starkt understrykande av beredningens uttalanden framhålla vikten och betydelsen av den obligatoriska skolans studie- och yrkes- orientering. Den yrkesorienterande verksamheten bör kunna bli ett värdefullt komplement till skolans övriga verksamhet och ett medel att främja elevernas fria personliga utveckling, samtidigt som den bidrar till att ge dem en konkretare uppfattning om det arbete som tar vid efter utbildningens slut. I överensstäm- melse med det sagda är det enligt min mening alldeles klart, att skolan och sko- lans ansvar för och vård om den enskilde eleven måste vara den primära utgångs- punkten för dess studie- och yrkesorientering, en uppfattning som låter sig väl förena med hänsynen till förhållandena i arbets- och samhällslivet utanför skolan.

Yrkesorienteringens organisation och effekt i den obligatoriska skolan är emel- lertid av utomordentligt stor betydelse inte bara för denna skolas funktionsdug- lighet utan också för utformningen av utbildningsväsendet över huvud taget, liksom självfallet även för arbetsmarknaden och ungdomarnas framtida fördel- ning på skilda sektorer av denna. Det gäller således ett spörsmål, som kontinuer- ligt måste ägnas stor uppmärksamhet och som, därest radikalt ändrade lös- ningar ifrågasättes, kräver ingående överväganden.

Jag är mot bakgrunden av det anförda inte nu beredd att utan ytterligare överväganden och undersökningar ta ställning till frågan om en omorganisation av yrkesvägledningen i den riktning, som förordats av ämbetsverken. Det bör i detta sammanhang också framhållas, att någon egentlig kritik mot det nuva- rande yrkesvals-läroarsystemet inte förekommer i remissvaren, medan däremot ut- talanden till förmån för detta system inte är alldeles ovanliga. Av grundskole- förslaget föranledda eventuella förändringar i detta avseende behöver heller inte nödvändigtvis genomföras till läsåret 1962/63, bl. a. eftersom av skolbered- ningen föreslagen läroplan för högstadiet avses bli mer allmänt tillämpad först ett år senare. Jag avser emellertid att utan dröjsmål söka penetrera problem- området. Som jag nyss antytt är en ändamålsenlig utformning av yrkesoriente- ringen en fråga av stor vikt för det inre, pedagogiska arbetet i den obligatoriska skolan och av största betydelse jämväl för bl. a. fackskolorna och det kom- mande gymnasiet och därmed även för gymnasieutredningens arbete, omstän- digheter som även de talar för att spörsmålen så snart ske kan ägnas fortsatta överväganden.

De mindre genomgripande förändringar och förbättringar av den nuvarande

yrkesvalsläroorganisationen, som på grundval av gjorda erfarenheter otvivelaktigt kan och bör företagas redan från och med nästa läsår, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om efter förslag av skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen.

Jag övergår därefter till att behandla vad i övriga hithörande frågor föreslagits av skolberedningen.

Jag biträder beredningens förslag om i stort sett oförändrade grunder för den allmänna och den enskilda yrkesorienteringens omfattning, innehåll och uppgifter, innebärande bl. a. att den allmänna (teoretiska) yrkesorienteringen tills vidare alltså skall ingå som en del av ämnet samhällskunskap.

Skolberedningen erinrar om att den praktiska yrkesorienteringen har utgjort en mycket uppskattad del av försöksskolans verksamhet. Efter ingående överväganden föreslår beredningen, att praktisk yrkesorientering skall förekomma som ett inslag i den obligatoriska skolans arbete, men att den med ändring av nuvarande förhållanden skall avse samtliga skolans elever och inte bara en del av dem. Den bör förläggas till åttonde årskursen och bör normalt omfatta tre veckor fördelade på olika arbetsplatser så långt möjligt efter de grunder som nu gäller. Till beredningens förslag har på denna punkt fogats en reservation, vari förordas att den praktiska yrkesorienteringen i stället förlägges som ett frivilligt moment för eleverna i årskurs 9 samt att den allmänna yrkesorienteringen i årskurs 8 ges en avsevärd pedagogisk förstärkning.

Förslaget i fråga om den praktiska yrkesorienteringen mottas i många yttranden med särskild tillfredsställelse, varvid framhålles värdet av att denna orientering kommer att nå alla elevkategorier. Ofta nämner man här såsom nödvändigt eller särskilt betydelsefullt, att detta moment föregår valet av linje i nionde årskursen. Uttalade avstyrkanden eller bestämt förord för ett från beredningens förslag helt avvikande alternativ förekommer i en till antalet inte särskilt stor minoritet av yttrandena. Dessa reserverade eller negativa ställningstaganden återfinnes emellertid i viss utsträckning bland parter, vilkas inställning till frågan är betydelsefull för ett genomförande av den föreslagna anordningen, nämligen vissa av de för näringslivet representativa organen och även några av de statliga verk, som praktiskt berörs av anordningens utformning. Det är vanligen inte så mycket principiella betänkligheter — även om sådana förekommer — som fastmer tvekan inför den praktiska genomförbarheten, som motiverar förekommande avstyrkanden. Insikt om svårigheterna redovisas, det bör framhållas, lika väl i starkt positiva yttranden som i helt avvisande, även om givetvis graden av optimism eller pessimism inför möjligheterna att övervinna svårigheterna starkt varierar.

För egen del anser jag att vad som framkommit vid remissbehandlingen av beredningens förslag och vid överläggningar, som jag därefter haft med representativa företrädare för arbetsmarknaden, inte har givit anledning att frånga den principiella uppläggning av den praktiska yrkesorienteringen, som skolberedningen förordat. De tämligen enstämmiga tillstyrkandena från dem, som i första

hand har att bevaka utbildningens intressen, liksom även arbetsmarknadsstyrelsens positiva inställning bör enligt min uppfattning ses som en bekräftelse av att beredningen bedömt den praktiska yrkesorienteringens utformning riktigt på de två ur utbildningspolitisk synvinkel väsentligaste punkterna, nämligen förläggningen till årskurs 8 och utsträckningen till att omfatta samtliga elever. Jag biträder därför beredningens förslag i dessa avseenden. Normalt bör, såsom beredningen föreslagit, den praktiska yrkesorienteringen omfatta tre veckor.

Med anledning av den tvekan, som vid remissbehandlingen kommit till uttryck i fråga om möjligheterna att praktiskt genomföra yrkesorienteringen enligt de av beredningen föreslagna och av mig här förordade riktlinjerna, finner jag emellertid angeläget att framhålla, att förslaget härutinnan ingalunda är kategoriskt.

Såsom skolberedningen anfört, bör man således vara medveten om att situationen i fråga om tillgång på praktikplatser kan bli allvarlig och svårigheter uppstå att bereda alla elever praktisk yrkesorientering i avsedd omfattning. Beredningen har beträffande detta problem och dess lösning anfört vissa synpunkter, som synes mig kunna bli vägledande för det praktiska handhavandet av frågan. Om trots vidtagna åtgärder tillgången på praktikplatser likväl blir otillräcklig, bör länskolnämnden äga medge erforderliga avvikelser från läroplanens bestämmelser om den praktiska yrkesorienteringen. Det bör vidare pekas på att, även om beredningen av principiella skäl ställt sig tveksam till tanken att anordna orienteringen i skolmässiga former, så har beredningen emellertid inte velat helt avvisa den utvägen utan menat, att praktisk yrkesorientering undantagsvis bör kunna anordnas i skolmässiga former, dock inte som ersättning för utan som komplement till praktik på arbetsplatser.

Nu berörda åtgärder bör således kunna tillgripas, därest problemet praktiskt inte går att lösa på annat sätt. Över huvud taget menar jag, att uppläggningsen av den praktiska yrkesorienteringen, i varje fall till en början, inte bör bindas inom alltför snäva regler, innan man genom en utprovning på fältet verkligen kunnat förvissa sig om var gränsen för det möjliga går, något som vi ännu inte säkert vet, vilket bl. a. försökstidens positiva erfarenheter understryker.

Ändringar i de uppdragna riktlinjerna bör också kunna ske efter hand som de motiveras av insamlade erfarenheter. I den meningen kommer alltjämt en viss positiv karaktär av försöksverksamhet att ligga i den föreslagna anordningen. Det bör också erinras om att övergången till högstadiet enligt den nya läroplanen avses börja höstterminen 1963, varför behovet av praktikplatser i ökad omfattning i årskurs 8 skulle inträda först läsåret 1964/65. Detta medger en förberedelsetid, som bör kunna väl utnyttjas av de berörda myndigheterna och övriga organen på såväl avlämnar- som mottagarsidan.

Slutligen vill jag i denna fråga framhålla, att jag anser mig kunna räkna med att, med den uppläggningsen av den praktiska yrkesorienteringen som jag nu förordat, denna skall kunna genomföras med näringslivets positiva medverkan. Med understrykande av vad beredningen anfört därom förutsätter jag också, att

de statliga och kommunala verken och inrättningarna skall lämna sin medverkan i samma anda och i en betydligt ökad omfattning. Deras villighet att bidra till ett framgångsrikt genomförande av anordningen med praktisk yrkesorientering för alla elever bör, framför allt med hänsyn till anordningens primära syften, självfallet inte vara mindre än andra företagens.

Införandet av praktisk yrkesorientering enligt här angivna riktlinjer innebär, att den obligatoriska skolan träder ut i samhället ur den relativa isolering som under tidigare skeden i alltför hög grad präglat skolans liv. Skolan bör även därigenom få bättre möjligheter än förr att fullgöra sina uppgifter.

De principiella riktlinjer, som legat till grund för högstadiets utformning och för vilka jag tidigare redogjort, har varit bestämmande även för mitt ställningstagande i fråga om utformningen av den yrkesförberedande utbildningen i den obligatoriska skolan. Då dessa principer under de närmaste åren kommer att bli betydelsefulla i åtskilliga organisatoriska sammanhang, vill jag med några synpunkter ytterligare understryka den vikt jag tillmäter dem.

Den målsättning för skolan som jag tidigare förordat är betydelsefull inte minst för de elever för vilka den allmänbildande undervisningen i stort sett upphör i och med utgången av den obligatoriska skolan. Det synes särskilt viktigt just för den, som mer eller mindre direkt från skolan går till ett yrkesarbete, att han under sin skoltid får en så gedigen grund som möjligt i svenska, matematik, språk, historia och litteratur m. m., kunskaper och erfarenheter som sedermera kan hjälpa honom att ge livet meningsfullt innehåll och värde i olika avseenden. Från denna utgångspunkt borde, som exempelvis LO framhåller i sitt yttrande, all utbildning under de nio skolåren vara allmänbildande och några speciellt yrkesinriktade linjer inte förekomma. Av flera olika skäl, vilka sammanfattningsvis kan benämnas pedagogiska, synes det dock ofrånkomligt att tills vidare och för en del av elevstocken i nionde årskursen bibehålla ett ganska betydande inslag av praktiska moment bestående av, det bör dock framhållas, såväl praktiskt arbete som teori i anslutning till detta. De yrketeoretiska ämnena är för övrigt nära besläktade med andra linjers allmänna ämnen. En väsentlig utgångspunkt vid lösandet under kommande år av konkreta organisatoriska problem måste dock enligt min mening vara, att den obligatoriska skolan i princip bör ge *alla* elever en god allmän utbildning. Den får inte utformas så, att den predestinerar bygdens barn och ungdom för vissa bestämda yrken eller så att den blir en värvningscentral för viss eller vissa branscher, en uppfattning som på intet sätt behöver stå i strid med skolans uppgift att även ge eleverna en god förberedelse för kommande insatser i arbetslivet och att göra dem medvetna om värdet och nödvändigheten av att man så snart som möjligt efter skolans slut skaffar sig en målinriktad yrkesutbildning, antingen denna förvärvas i skolmässiga former eller på en arbetsplats.

Skolberedningens förslag i fråga om den yrkesförberedande utbildningen har

omfattats med stort intresse i remissvaren. Det förhållandet att därvid framförts många skiftande och ofta starkt divergerande synpunkter och önskemål beträffande antalet linjer eller linjevarianter, ger mot bakgrunden av vad jag nyss framhållit starkt stöd för den principiella uppfattning och den strama linje som beredningen förordat.

På av beredningen angivna grunder och i huvudsaklig överensstämmelse med dess förslag förordar jag därför följande.

Samtliga vägar inom grundskolan bör så långt möjligt vara likställda inte minst i begreppsmässigt avseende. I egentlig mening måste all undervisning i grundskolan anses som förberedande för kommande yrkesutövning. I överensstämmelse härmed bör beteckningen 9y och begreppet förberedande yrkesutbildning utgå och samtliga linjer i nionde årskursen likställas.

Nuvarande tämligen rika specialisering inom 9y i försöksskolan bör nu — som beredningen föreslagit — överges till förmån för en mer ospecialiserad utformning av närmast motsvarande linjer i nionde årskursen av den obligatoriska skolan. Den ökade rörligheten och den ökande specialiseringen på arbetsmarknaden understryker enligt min mening ytterligare det befogade i den förordade omläggningen.

Jag förordar vidare, att av linjerna i nionde årskursen fyra — av beredningen betecknade 9mek, 9ha, 9ht och 9p — får ges en mer praktisk inriktning än övriga med ett visst, inte obetydligt utrymme för mera direkt yrkesinriktad undervisning. Fler linjer med yrkesämnen än nyss nämnda bör normalt inte få förekomma på den obligatoriska skolans högstadium. Linjerna bör utformas så, att de ger en bred ospecialiserad grundutbildning inriktad inte mot vissa yrken utan mot breda sektorer av näringslivet. Utbildningen bör regelmässigt ges i skolmässiga former. Med anledning av i remissyttrandena framförda synpunkter vill jag något uppehålla mig vid karaktären hos dessa linjer.

Skolberedningens förslag till utformning av linjerna 9ha och 9ht har i det hela godtagits vid remissbehandlingen.

Från åtskilliga håll framföres erinringar mot förslaget till utformning av linje 9mek. Den säges vara alltför inriktad mot verkstadsindustrin och den anses inte upplagd så, att den passar flickor särskilt väl. För att linjen verkligen skall motsvara önskemålet om en bred grundutbildning, som bl. a. ger eleverna ytterligare ett års anstånd med det mer definitiva valet av kommande yrke, efterlyses inte sällan en bearbetning av läroplansförslaget. Jag avser att föranstalta om en sådan överarbetning syftande mot att göra linjen mindre ensidigt inriktad. I samband härmed kan även övervägas om benämningen 9mek, med hänsyn till utbildningens syfte och målsättning, är den mest välfunna.

Inte så få remissinstanser har å andra sidan föreslagit variationer av 9mek i riktning mot vissa bestämda yrken. Då dessa varianter skulle strida mot principerna om en för alla i den obligatoriska skolan så långt möjligt gemensam allmän utbildning och om den praktiska utbildningens ospecialiserade karaktär, kan jag inte biträda förslagen härom. Psykologiska och pedagogiska liksom i

många fall rent praktiska skäl talar emellertid för att tillämpningsövningar och undervisningsmoment bör kunna, dock endast i mindre omfattning och helt inom ramen för den praktiska delen av yrkesämnena, få främst kanske genom valet av övningsobjekt ges en viss anknytning till elevernas erfarenhetsbakgrund, till den omgivande lokala miljön med dess yrken, industrier och näringsgrenar. Anordningen torde bl. a. kunna tillgodose sjonäringarnas önskan om att på vissa orter kunna få utbildningen i viss mån anknuten till sjonäringarna. Yrkesteorin liksom de allmänna (grundläggande) delarna av yrkesarbetet bör däremot inte omfattas av dessa modifikationer, eftersom eljest en variation som närmar sig en icke godtagbar linjeuppdelning snart nog skulle erhållas. Det bör vid den planerade överarbetningen av läroplanen vara möjligt att ge närmare anvisningar om hur tillämpningsövningar m. m. skall kunna väljas.

Jag delar den i flera remissyttranden framförda uppfattningen, att förslaget till läroplan för 9p bör överarbetas för att den ännu bättre skall svara mot de mål, som angivits för denna utbildning. Sistnämnda överarbetning torde bära ske samtidigt med överarbetningen av läroplanen för 9mek.

Skolberedningen har föreslagit begränsade möjligheter till utbyte på vissa angivna villkor av en av de fyra praktiskt inriktade linjerna mot en skoglig linje, 9skog. Utbyte av linje därutöver skulle inte få företagas. Jag biträder beredningens förslag, ehuru det innebär en viss principiell avvikelse från den allmänna uppläggningsen, men vill samtidigt framhålla, att den av mig nyss förordade möjligheten till modifikation av 9mek i åtskilliga fall sannolikt kan visa sig bättre motsvara de önskemål som kan ligga till grund för upprättande av 9skog.

I enlighet med beredningens förslag förordar jag vidare, att förefintlig samverkan mellan försöksskola och skola av annat speciellt slag — beredningen avser här närmast lantmannaskola — efter medgivande av länskolnämnden och på de övriga villkor som beredningen angivit inte utan vidare skall behöva avbrytas så länge behov därav föreligger, trots att anordningen i princip innebär upprättande av ytterligare en linje i nionde årskursen.

Som allmänna grunder för samverkan mellan obligatorisk skola och yrkesskola bör i överensstämmelse med beredningens uppfattning gälla, att i princip samtliga linjer bör ingå i högstadieskolan samt att ingen elev normalt bör påbörja egentlig yrkesutbildning före utgången av den obligatoriska skolan. Med viss avvikelse från dessa grunder bör dock i enlighet med beredningens förslag klart yrkesbestämda elever efter skolstyrelsens medgivande i varje enskilt fall och med de förbehåll som beredningen angivit få fullgöra sitt nionde skolår i yrkesskola, hos hantverkare eller företagare i övrigt.

Beredningen avvisar, enligt min mening i god överensstämmelse med nyss förordade allmänna grunder, överförandet av hela avdelningar från den obligatoriska skolan till yrkesskola men föreslår, att redan etablerat samarbete skall få fortsätta så länge behov därav föreligger. Jag vill visserligen — ehuru med någon skärpning av beredningens förslag i sistnämnda fråga — inte motsätta

mig, att sådan samverkan skall få fortsätta i de fall då ett avbrytande av den skulle medföra påtagliga svårigheter för skolväsendet i kommunen, men jag vill samtidigt framhålla, att de organisatoriska fördelar man avser att vinna med sådan samverkan kan ernås också genom att den obligatoriska skolan lokalmässigt får utnyttja yrkesskolans resurser utan att klasserna för den skall administrativt överföres till yrkesskolan. Däremot anser jag mig inte kunna förorda förslaget om att parallellavdelning av 9mek, 9ha, 9ht eller 9p — annat än möjligen rent undantagsvis — får överföras till yrkesskola.

För små kommuner med begränsade ekonomiska resurser och litet elevunderlag och där en önskvärd yrkesutbildning eljest inte skulle komma till stånd förordar jag det undantaget, att efter vederbörligt medgivande en eller ett par av de praktiskt inriktade linjerna i nionde årskursen kan få överföras till yrkeskola.

Skolberedningen föreslår, att överstyrelsen för yrkesutbildning — i samråd med skolöverstyrelsen — vidtar de åtgärder som erfordras för att i god tid före höstterminen 1965 anpassa yrkesskolans kursplaner och arbete till de ändrade förutsättningar som den nioåriga skolan kommer att medföra. I anslutning härtill har ett antal remissinstanser önskat vidga förslaget till att avse en fullständig utredning beträffande yrkesutbildningen i hela dess vidd (jfr SU 1960: 192, Rskr 383).

Frågan om yrkesutbildningens principiella uppläggning, inriktning och innehåll för framtiden är komplicerad och av stor omfattning. Den är emellertid också beroende av ett stort antal faktorer, vilka ännu inte kan helt överblickas, bl. a. resultaten av arbetet inom 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning m. m. Jag är inte beredd att i förevarande sammanhang ta upp hela problemkomplexet till en så genomgripande och radikal behandling som det synes fordra. Det är emellertid min avsikt att i anslutning till 1960 års riksdags uttalande i ämnet framdeles återkomma till detta viktiga utredningsspörsmål.

Vad gäller det nu aktuella problemet torde Kungl. Maj:t böra uppdra åt överstyrelsen för yrkesutbildning att, oberoende av den större och mera genomgripande utredning av yrkesutbildningen som senare kan komma till stånd, företa föreslagen översyn — begränsad till vad som för de närmaste åren är mest nödvändigt — av yrkesskolornas kursplaner m. m. Det är önskvärt, att vid översynen även beaktas de läroplaner för yrkesutbildning, som kan komma att beröras av de föreslagna fackskolorna, liksom det förhållandet att under en inte obetydlig övergångstid yrkesskolorna kommer att rekryteras jämväl av elever med sju- eller åttaårig folkskola. Om så befinnes möjligt torde normerande bestämmelser för mottagande av elever med olika slag av förutsättningar böra utarbetas.

Jag har tidigare erinrat om att tiden för den allmänbildande undervisningen på förevarande linjer i nionde årskursen av beredningen föreslagits till 13 veckotimmar, medan de linjeskiljande timmarna föreslagits till 22.

I åtskilliga remissvar framhålles, att dessa linjer kommer att få ett för litet allmänbildningsinnehåll och att de därigenom erhåller ett sämre anseende än övriga linjer i årskursen. Kritiken synes inte kunna utan vidare avfärdas även om det samtidigt beaktas att fastställandet av förevarande läroplan bjuder på svåra avvägningsproblem: yrkesämnenäna bör inte tilldelas så liten tid att motsvarande del av utbildningen blir otillräckligt tillgodosedd för att vara yrkesinriktande, variationsrikedomen bör av schematekniska m. fl. skäl inte onödigtvis öka m. m. Kungl. Maj:t torde emellertid, för att kunna tillmötesgå önskemålen om en förbättring i vissa fall av det allmänbildande innehållet på dessa linjer, böra äga att efter framställning och inom ramen för det totala veckotimtalet medge annan avvägning mellan de olika ämnesgrupperna.

Såsom skolberedningen anført har på senare år frågan om klassernas storlek utgjort ett av de dominerande inslagen i diskussionen kring skolans utveckling och skolreformen. Den har även av skolberedningen betraktats som ett av de centrala spörsmålen. I beredningens förslag till utformning av den obligatoriska nioåriga skolan ingår som grundväsentliga förutsättningar att vissa åtgärder vidtages för underlättande av lärarnas arbete och höjande av den pedagogiska effektiviteten, nämligen dels en minskning av elevantalet i klasserna, dels en kraftig upprustning av skolornas undervisningshjälpmedel och dels en förbättrad utbildning och fortbildning av lärare. Beredningen beräknar själv att den sänkning av elevantalet i klasserna som beredningen övervägt medför en ökning av lärarlönkostnaderna med inemot sextio miljoner kr. per år vid fullt utbyggd grundskola. Redan storleksordningen av nämnda belopp anger att det på denna punkt gäller en mycket betydande förbättring i arbetsförutsättningarna. En minskning av elevantalet kommer också, inte minst under genomförandeperioden, att ställa mycket stora krav på våra personella och materiella resurser.

Vid vägande av olika omständigheter mot varandra, varvid stor hänsyn tagits till önskvärldheten av att ge lärarna bättre möjligheter att förverkliga grundskolans målsättning, har beredningens ledamöter, trots de förhållandevis betydande kostnadsökningar som denna reform är förenad med, utifrån sina olika utgångspunkter enats om att för grundskolan föreslå den minskning av elevantalet i klasserna som erhålles genom att i princip ny klass får upprättas i årskurserna 1—3 för varje påbörjat 25-tal elever och i årskurserna 4—9 för varje påbörjat 30-tal elever. Jag förordar, att detta förslag genomföres. Såsom skolberedningen själv framhåller innebär förslaget generellt genomfört, att ingen klass normalt skall behöva bli större än vad lågstadiet beträffar 25 elever och i övriga årskurser 30 elever.

Med hänsyn till förslagets stora skolorganisatoriska och ekonomiska konsekvenser vill jag här något närmare beröra ett antal hithörande delfrågor.

För närvarande tillämpas i den obligatoriska skolan två olika metoder för beräkning av antalet klasser inom ett skolområde, nämligen dels den s. k. medeltalsmetoden, dels överskottsmetoden. I likhet med beredningen föreslår jag en

generell övergång till *överskottsmetoden*. Ett genomförande av ett av Stockholms stad i dess remissyttrande väckt förslag om övergång till en helt ny metod med s. k. klassantalstabell, vilken har en principiellt annan innebörd än skolberedningens förslag och vilken också leder till väsentligt större kostnader, anser jag icke kunna komma i fråga.

Befolkningens rörlighet, tillkomsten av nya typer av skolanläggningar och andra liknande omständigheter har medfört, att den obligatoriska skolans lokala organisation inte längre är lika ensartad som förr. Detta har föranlett viss tvekan när det gäller att fixera det elevunderlag, på vilket delningstalen skall appliceras. Det torde i detta avseende vara nödvändigt med ett klarläggande. Enligt min mening bör de elever som skolorganisatoriskt bildar en enhet utgöra detta delningsunderlag. Inom varje *skolenhet* bör sålunda för klasser av *a-* och *A-typ* i varje *årskurs* få upprättas en ny avdelning för varje påbörjat 25-tal elever på lågstadiet och för varje påbörjat 30-tal elever för årskurserna 4—8. Inom skolenheten bör vidare linje i årskurs 9 få upprättas om minst 12 elever anmält sig till linjen i fråga. Inom varje linje bör, som framgått av vad jag redan anfört, en klass få upprättas för varje påbörjat 30-tal elever. Med skolenhet bör i förevarande sammanhang, såsom jag nyss antytt, avses de elever inom olika årskurser, vilka i fråga om skolarbetet stadigvarande bildar en skolorganisatorisk enhet och vilka således undervisas antingen i ett gemensamt eller i flera närliggande skolhus eller andra undervisningsutrymmen. Regelmässigt kommer eleverna till skolenheten från samma trakt, men denna behöver inte vara en och densamma för samtliga årskurser i skolenheten; i åtskilliga fall kommer exempelvis detta geografiska område för högstadiet i skolenheten att vara ett annat — och större — än för övriga stadier.

I åtskilliga, kanske till och med i flertalet fall kommer upptagningsområdet att sammanfalla med det s. k. rektorsområdet, medan i andra fall — det gäller närmast högstadiet — upptagningsområdet kan bestå av mer än ett rektorsområde. I de glesare befolkade kommunerna med flera bygdeskolor på låg- och mellanstadiet kommer däremot med den av mig här angivna indelningsgrunden rektorsområdet att kunna innehålla flera skolenheter med därtill hörande upptagningsområden. En viss elasticitet i elevfördelningen mellan skilda skolenheter inom samma kommun bör vara tillåten, exempelvis för att marginalvis utjämna elevantalet mellan klasserna i olika skolenheter. Uppkommer i visst fall tvekan om vad som skall anses som skolenhet eller finnes eljest skäl därtill, bör länskolnämnden vara oförhindrad att meddela beslut om huru eleverna skall fördelas på olika skolenheter av samma skolform.

I anslutning till sitt huvudförslag förutsätter skolberedningen, att konsekvensändringar genomföres för *B-skolornas* del. I det av skolberedningen överlämnade stadgeförslaget har dessa ändringar dock kommit att beröra endast klasser av *B1-typ*, där elevantalgränserna för övergång till klasser av *a-* respektive *A-typ* och vice versa genomgående sänkts med fem enheter. Jag förordar ett genomförande av förslaget i vad avser klasser av *B1-typ*. Beträffande övriga *B-klasser*

ansluter jag mig till skolöverstyrelsens förslag och förordar sålunda, att elev-antalsgränserna för övergång från lägre till högre klasstyp och vice versa även för deras del sänkes med fem enheter. Jag föreslår vidare, även detta med någon förbättring för B-skolornas del i jämförelse med vad som framgår av stadgeförelslaget, att om B1-klass har lägst 30 elever, B2- eller b-klass lägst 25 elever och B3-klass lägst 20 elever, klassen skall få delas i en högre och en lägre grupp högst fyra timmar i veckan för att bereda elever på olika stadier skild undervisning i ämnen eller moment, som endast svårligen kan behandlas under de gemensamma lektionerna. Jag vill också här framhålla, att den i stadgeförelslaget förordade regeln om att, jämsides med a- och A-klass, b- eller B-klass skall få anordnas i syfte att nedbringa antalet klasser bör begränsas till låg- och mellanstadierna. På högstadiet bör inte förekomma annat än s. k. A-klasser, såvida det inte är fråga om specialanordningar företagna i glesbygder, i skolenheter där man prövar speciella undervisningsmetoder eller i andra fall där särskilda förhållanden föreligger.

Det har under remissbehandlingen tämligen ingående diskuterats huruvida i fråga om a- och A-klasser antalet klasser skall beräknas på varje årskurs för sig vid skolenheten, på samtliga elever tillhörande visst stadium eller på annat sätt. Även om det finns skäl som talar för att man skulle nöja sig med att tillämpa delningstalen på den första årskursen i varje stadium och därefter genom hela stadiet — bortsett från årskurs 9 — behålla det antal klasser per årskurs som den första delningen skulle ge, finner jag dock att många främst praktiska och skolorganisatoriska skäl talar emot en sådan anordning. Enligt min mening bör, såsom redan framgått av mitt ställningstagande, delningstalen inom skolenheten tillämpas på varje årskurs för sig. Med den inte helt tvingande formulering som stadgan i likhet med nuvarande bestämmelser avses få angående villkoren för upprättande av klasser, ligger det också enligt min mening inom länskolnämndens befogenheter att besluta om de medgivanden att bibehålla antalet paralleller oförändrat från föregående år som emellanåt kan vara befogade t. ex. vid viss, mindre utflyttning av barn från en skolenhet. Motsvarande möjligheter att med en förnuftig anpassning till i särskilda fall föreliggande omständigheter medge eller föreskriva ett annat antal klasser vid en skolenhet än det som en strikt tillämpning av delningstalen skulle ge bör liksom för närvarande också tillkomma länskolnämnden. Vad jag här närmast tänker på är exempelvis sådana områden, där man utöver de svensktalande eleverna också har lapsk- eller finsktalande elever eller där man på grund av upptagningsområdets ringa barnantal och långa avstånd till annan högstadieskola vid en tillfällig nedgång i barnantalet kan behöva behålla samma antal klasser som föregående år för att inte tvingas till en för organisationen av skolenheten allvarligt störande förändring.

Såsom skolberedningen föreslagit, bör de nya delningstalen — vilka som nämnts är helt hopkopplade med den av beredningen föreslagna utformningen av grundskolan i övrigt — vad de två lägsta stadierna beträffar genomföras årskurs för årskurs i den takt vari övergången till grundskolans läroplan sker och vad avser högstadiet i takt med övergången till anordningen med sammanhållna

klasser. Jag biträder detta förslag. De justeringar för hel kommun eller större del därav i den praktiska tillämpningen av denna princip, som övergångsvis kan komma att fordras, torde det böra ankomma på skolöverstyrelsen att besluta om. I överensstämmelse med den här intagna principiella ståndpunkten kan jag däremot inte tillstyrka det från ett antal remissinstanser framförda förslaget om att motsvarande gynnsammare delningsbestämmelser skulle tillämpas jämväl för de äldre skolformerna.

I anslutning till vad jag här anfört i fråga om de generella delningsreglerna vill jag slutligen peka på att en strikt tillämpning av dem emellanåt kan vara mindre lämplig, ibland kanske inte ens möjlig. Vad jag här avser är närmast sådana fall, där kvarsittning eller inflyttning av en eller annan elev skulle medföra uppbyggnad av ett flertal väl sammanhållna klasser, vilkas elevantal tillsammans ligger invid eller strax under gränsen för upprättandet av ytterligare en klass, eller där man av lokal- eller lärarbrist eller andra tillfälliga lokala förhållanden kan vilja stanna vid det lägre antalet klasser eller för tillfället helt enkelt inte kan öka detta. Den lokala skolledningen bör i sådana fall vara obetagen att avstå från en strikt tillämpning av de av statsmakterna medgivna delningsreglerna även om därigenom de förutsatta maximitalen för elevantalet i klass — 25 respektive 30 — tillfälligtvis skulle komma att överskridas.

Vad skolberedningen föreslagit i fråga om villkor för utnyttjande av s. k. förstärkningsanordningar bör enligt min mening genomföras. Beredningens förslag innebär, att i försöksskolan gällande villkor för upprättande av undervisningsgrupper på lågstadiet, i praktiska och laborativa ämnen på mellan- och högstadierna liksom vid undervisningen i främmande språk alltfört skall gälla. Någon gruppuppdelning vid undervisningen i matematik på mellanstadiet avses dock, till skillnad från nu, inte förekomma. Vad ämnet svenska beträffar, för vilket skolberedningen föreslagit förstärkningsanordningar i årskurserna 7 och 8, bör gälla att klass med lägst 21 elever får delas i två undervisningsgrupper under en timme per vecka i vardera årskursen. Vidare bör, liksom i försöksskolan, tillvalsgrupp i årskurserna 7 och 8 — liksom undervisningsgrupp i alternativkurs i ämnena engelska och matematik i årskurserna 7—9 — få upprättas om antalet elever i gruppen är minst fem.

För de fyra praktiskt inriktade linjerna i årskurs 9 bör i enlighet med beredningens förslag ytterligare en grupp i yrkesarbete få upprättas om klassen består av lägst 17 elever.

Vid undervisningen i slöjd på mellanstadiet är det för närvarande möjligt att anordna det antal grupper, som erhålles, då det sammanlagda elevantalet i slöjd i skolan — varmed i folkskolestadgan närmast avses den av mig i det föregående definierade skolenheten — delats med 15. Uppstår därvid en rest på minst 10, får ytterligare en grupp anordnas. Vid små skolenheter medför detta att uppdelning av de ifrågavarande eleverna på två grupper kan ske först vid lägst 25 elever. Jag biträder skolberedningens förslag, att den första delningen skall få

ske redan när antalet elever uppgår till lägst 21, men att för delning av större elevantal än 24 den hittillsvarande bestämmelsen fortfarande skall gälla. Förslaget medför en väsentlig förbättring av arbetsförhållandena i dessa ämnen vid de små skolenheterna. De ytterligare förbättringar i fråga om gruppindelningen i slöjd som förordats från bl. a. skolöverstyrelsen är jag inte nu beredd att tillstyrka.

Såväl skolöverstyrelsen som de båda kommunförbunden vänder sig mot vissa av beredningens förslag om villkor för upprättande av linjerna 9mek, 9ha, 9ht och 9p. Jag finner deras invändningar befogade och föreslår därför, att dylik linje bör få upprättas om minst fem elever anmält sig till undervisningen och den separata undervisningen för gruppen inte omfattar mer än sju veckotimmar. Om åter den för linjens anordnande erforderliga separata undervisningen sammanlagt omfattar mer än sju veckotimmar bör linjen få inrättas i samundervisning med annan linje vid ett elevantal av lägst åtta utan särskilda villkor och utan särskilt medgivande av länskolnämnden.

Liksom hittills bör slutligen för grundskolan i dess helhet gälla, att samläsning alltid bör ske så långt som det med hänsyn till syftet med undervisningen är möjligt och lämpligt.

Skolöverstyrelsen föreslår i sitt yttrande över beredningens betänkande, att villkoren för upprättande av viss undervisningsgrupp inte bör bindas vid hel grupp av tillvalsämnen utan i stället vid vart och ett av de i tillvalsgrupp ingående ämnena. Detta skulle i vissa fall kunna medföra ökad smidighet vid den praktiska tillämpningen och emellanåt ge större möjligheter att tillmötesgå elevernas önskemål i fråga om tillval. Jag vill i anslutning härtill framhålla, att det i en så stor organisation som den grundskolan utgör blir svårt att i detalj förutse varje problem av förevarande slag, som kan tänkas uppkomma, och det torde därför få ankomma på Kungl. Maj:t att, beträffande den praktiska tillämpningen av de här i stort angivna riktlinjerna för uppdelningen av elever i undervisningsgrupper, medgiva de mindre justeringar och förändringar, som kan finnas befogade.

Jag vill i detta avsnitt av min framställning till sist ännu en gång understryka, att den minskning av elevantalet i klasserna, som jag här föreslagit och vars innebörd är att i grundskolan normalt ingen klass skall behöva bli större än vad lågstadiet beträffar 25 elever och i övriga årskurser 30 elever, kräver mycket betydande insatser från det allmännas sida. Ett genomförande av detta förslag tillgodoser ett väsentligt önskemål från lärarnas sida och måste förutsättas medföra en betydande höjning av den pedagogiska effektiviteten. Skulle framdeles våra personella, materiella och ekonomiska resurser anses medge åtgärder av liknande storleksordning som den nu föreslagna, syftande till en ytterligare höjning av den pedagogiska effektiviteten, är det möjligt men enligt min mening ingalunda säkert, att man då bör fortsätta på samma väg som den nu använda, dvs. generell minskning av elevantalet i tämligen statiska klassformationer. Pedagogisk utveckling och forskning kan vid en senare tidpunkt ha givit helt andra möjlig-

heter och anvisningar för bedömningen av dessa frågor. Detta antydes ganska klart av vissa i utlandet pågående försök och av redan nu föreliggande forskningsresultat, hur blygsamma dessa än är. Det bör ankomma på alla för vår skolas utveckling ansvariga och intresserade att nogsam och fördomsfritt ge akt på och själva söka bidra med uppslag, som kan leda skolans arbete in på ännu effektivare vägar än de hittills vanliga.

Anordnandet av specialundervisning är, som skolberedningen framhåller, ett viktigt och betydelsefullt led i skolans strävanden att skapa betingelser för en studiegång, avpassad efter den enskilde elevens förutsättningar och behov. Denna undervisning har en dubbel uppgift, nämligen dels att för de elever, som är i behov därav, ge en särskilt anpassad undervisning, dels också att underlätta undervisningen i normalklasserna genom att helt eller delvis vid sidan av denna ge vissa elever den speciella undervisning, som meddelad inom normalklassens ram skulle verka synnerligen tyngande på denna. I överensstämmelse härmed föreslår beredningen flera betydelsefulla åtgärder för förbättring av denna del av skolans verksamhet. Planering och utbyggnad av specialundervisning bör kunna intensifieras genom interkommunal samverkan, den bör planeras och initieras genom länskolnämndens försorg, kommun som tar emot elever från annan kommun bör få överskrida det eljest föreskrivna antalet specialklasser, specialundervisning bör få anordnas för kortare tid än en termin och elever med komplicerade handikapp bör kunna få specialundervisning av mer än ett slag, i båda fallen med statsbidrag. Jag förordar, att skolberedningens förslag i dessa avseenden, vilka också genomgående tillstyrkts i remissyttrandena, i allt väsentligt kommer till utförande.

Inte så få remissinstanser, däribland de båda kommunförbunden, har föreslagit ett fullständigt slopande av den berörda s. k. 15 %-regeln, en åtgärd som även skolöverstyrelsen övervägt men till sist ändå inte funnit sig böra föreslå. Ett slopande av denna norm skulle visserligen i en del fall underlätta en ytterligare utbyggnad av specialundervisningen i städer och andra tätorter, där en sådan utbyggnad organisatoriskt är lättare att genomföra, men skulle samtidigt — med hänsyn till den alltjämt knappa tillgången på specialutbildade lärare — ytterligare försvåra motsvarande utbyggnad i landsbygdskommunerna, där förbättringen i detta hänseende för närvarande framstår som mer angelägen. Inte heller jag är därför beredd att föreslå ett helt slopande av normen utan stannar vid den av beredningen förordade uppmjukningen i samband med interkommunal samverkan på området. Med hänsyn till de svårigheter, som i vissa yttranden påvisats att inom den fastställda ramen inrymma bl. a. skolmognadsklasser, kan dock utvecklingen här behöva följas med särskild uppmärksamhet från länskolnämndernas och skolöverstyrelsens sida.

Skolöverstyrelsen framför i sitt yttrande angående specialundervisningen vissa önskemål och förslag, bl. a. att s. k. Cp-klasser i stadgan bör få upptas bland specialklasserna. Om detta liksom om andra i yttrandena framförda förslag vill

jag rent allmänt framhålla, att eftersom samhället måste anses ha särskilt påtagliga skyldigheter just emot de på ett eller annat sätt handikappade barnen, bör deras behov av omvårdnad och utbildning så långt möjligt tillgodoses på bästa sätt. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i enlighet härmed få närmare besluta om de förändringar i delningstal m. m. beträffande specialundervisningen, som påkallas i anledning av de vid remissbehandlingen framförda synpunkterna.

I fråga om överförande av elev till specialklasser av olika slag föreslår beredningen, att detta som en yttersta åtgärd bör kunna få ske även mot föräldrarnas vilja. Detta förslag har med endast något enstaka undantag accepterats vid remissbehandlingen. Jag biträder förslaget, trots att det innebär ett avsteg från det eljest för grundskolan avsedda fria valet av studieväg. I likhet med beredningen vill jag dock bestämt understryka specialundervisningens karaktär av en förmån liksom att överförandet av elev till specialklass i princip bör bygga på föräldrarnas frivilliga medverkan. Skulle trots allt hänvisning behöva ske mot föräldrarnas vilja, bör detta och skälen härtill framgå av uttagningshandlingarna. Såsom skolberedningen förordat bör målsman ha möjlighet att hos länskolnämnd överklaga beslutet.

Samhällets omsorg om specialklasseleverna och då framför allt hjälpskolans elever kan inte upphöra i och med att de slutar den obligatoriska skolan. Som beredningen uttalat bör också särskild försiktighet iakttas med att låta hjälpklasslever sluta skolan före skolpliktstidens slut. Dessa elevers yrkesutbildning och arbetsanställning måste, ofta under åtskilliga år efter skoltidens slut, ägnas stor uppmärksamhet. Genom en inom ecklesiastikdepartementet företagen kartläggning och utredning av de problem och omständigheter, som härvid särskilt måste beaktas, redovisad i en promemoria i december 1961, bör goda förutsättningar ha erhållits för en närmare bedömning av vilka åtgärder som i dessa hänseenden bör vidtagas. Kungl. Maj:t har genom beslut den 12 januari i år uppdragit åt skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen att efter samråd gemensamt eller var för sig vidtaga eller, i den mån så erfordras, hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder vartill promemorian ger anledning. Promemorian jämte meddelande om Kungl. Maj:ts uppdrag till de tre verken har senare också för kännedom tillställts ett stort antal statliga, kommunala och enskilda organ, som arbetar med eller i övrigt är berörda av hit hörande frågor.

Vad skolberedningen anfört om specialundervisningen utöver vad jag nu berört står i god överensstämmelse med den grunduppfattning i dessa frågor som jag nyss givit uttryck för, och behöver därför inte föranleda ytterligare kommentarer från min sida.

Skolberedningen har även upptagit betygsättning, flyttning och kompetens till en i vissa delar jämförelsevis fördomsfri och radikal omprövning och behandlat dessa för skolan viktiga frågor inte enbart från principiell

synpunkt. Hithörande frågor torde med ett undantag inte vara av den arten att riksdagens medverkan formellt fordras för deras fortsatta behandling. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare utfärda erforderliga bestämmelser. Hela detta område är emellertid av betydande vikt för skolans verksamhet och jag vill därför här något närmare beröra ett par större frågor.

I fråga om betygsättningens omfattning föreslår beredningen en mindre begränsning jämfört med nuvarande förhållanden, innebärande att betyg skall utfärdas vid slutet av vårterminen i årskurserna 2—5 samt därefter vid slutet av varje termin. Även om såsom vissa remissinstanser uttalat, en längre gående betygsfrihet i och för sig vore önskvärd, torde man av de skäl som skolberedningen anfört tills vidare få stanna vid det nämnda förslaget. Det är dock enligt min mening viktigt, att man i den fortsatta pedagogiska försöksverksamheten i ökad omfattning ägnar uppmärksamhet åt frågan hur betygsättningen i skolan skall kunna ytterligare begränsas.

Beträffande den ofta diskuterade frågan om betyg i uppförande och ordning föreslår beredningen, att sådana betyg skall utfärdas, men att de inte skall skrivas ut på avgångs- och slutbetyg. Förslaget, som på flera håll i remissbehandlingen tilldragit sig stor och inte sällan kritisk uppmärksamhet, innebär ett bibehållande av nuvarande bestämmelser.

Jag har full förståelse för skolöverstyrelsens principiella uppfattning, att elevernas uppförande och ordning inte bör registreras genom vitsord i terminsbetyg och/eller betygs katalog. I nuvarande läge synes emellertid övervägande skäl tala för skolberedningens förslag att för närvarande inte vidtaga några generella ändringar i fråga om denna betygsättning. Jag finner det likväl angeläget, att pågående försöksverksamhet med begränsning av förevarande betygsättning ytterligare vidgas i överensstämmelse med vad överstyrelsen förordat. Det bör noteras att de hittills redovisade resultaten av denna försöksverksamhet i det hela är mycket positiva.

Det nuvarande systemet för betygsättning i folkskolan är såsom beredningen framhållit, uppbyggt efter två, från varandra skilda principer, nämligen såväl den absoluta som den relativa betygsättningen. Beredningens förslag om en definitiv övergång till enbart den s. k. relativa betygs skalan finner jag välgrundat och det bör utgöra underlaget för det fortsatta arbete med betygsfrågorna, som beredningen föreslagit, att skolöverstyrelsen skall utföra.

Frågan om elevs flyttning eller kvarsittning har i *vissa* avseenden, bl. a. med hänsyn till sina ekonomiska konsekvenser, större vikt än de nyss nämnda, och den torde därför till skillnad från dessa böra i sina huvuddrag underställas riksdagen.

I enlighet med beredningens förslag förordar jag — såsom torde få ytterligare beröras i samband med förslaget om skollag — att elev, som ej före skolpliktens upphörande genomgått årskurs 9, bör få fullfölja skolgången, om han finnes kunna tillgodogöra sig undervisningen.

Vad beträffar uppflyttning av elev under skolpliktstiden föreslår beredningen, att till skillnad från vad som nu gäller, elev normalt skall uppflyttas till närmast högre årskurs samt att klasskonferensen, vilken förutsättes ha beslutanderätt i dessa frågor, bör bedöma fråga om uppflyttning — respektive kvarsittning — med hänsyn till elevens allmänna utveckling och vad som i övrigt är för honom i det hela lämpligast. Beslut om kvarsittning bör enligt beredningen få fattas först efter samråd med föräldrarna, som för övrigt förutsättes själva kunna hos rektor väcka förslag om att eleven skall få gå om samma årskurs som föregående läsår. Jag förordar, att skolberedningens förslag lägges till grund för kommande flyttningsbestämmelser. I ett ofta diskuterat avseende vill jag därutöver göra följande klarläggande.

Om målsman önskar att elev, för vilken det med hänsyn till hans skolmässiga prestationer bedömes naturligtast med flyttning till högre årskurs, skall få stanna kvar ett år i en viss årskurs och motiverar detta med elevens behov av ett års ytterligare mognad i sin utveckling eller liknande skäl, som klasskonferensen utifrån den allmänna regeln för beslut om flyttning respektive kvarsittning finner bärande, bör eleven efter klasskonferensens beslut få gå om den aktuella årskursen, oavsett om detta medför kostnader för det allmänna eller ej. Föreligger inte sådana skäl, och klasskonferensen därför finner att eleven normalt skall flytta, bör denne på målsmans önskan och efter rektors medgivande trots allt kunna få gå kvar, om detta inte medför ökade kostnader för det allmänna.

Skolberedningens förslag i de mer principiella betygs- och flyttningsfrågor för vilka jag nu redogjort har vunnit allmänt gensvar hos remissinstanserna. Dessa ställer sig däremot genomgående skeptiska eller avgjort kritiska mot vissa av de detaljförslag som beredningen presenterat. Kritiken riktar sig framför allt mot det förslag till zonindelning av betygen, som beredningen avsett som ett hjälpmedel vid avgörande av fråga om elevs flyttning. Remissinstansernas kritik mot förslaget på denna punkt är i och för sig ett glädjande bevis på den enhällighet med vilken man omfattat beredningens grundläggande förslag i fråga om principerna för elevs flyttning från en klass till nästa. I anslutning till vad beredningen föreslagit i betygs- och flyttningsfrågan har skolöverstyrelsen redan igångsatt en översyn i tekniskt avseende av förslaget. Jag förutsätter, att vid denna översyn beaktas såväl de grundsatser, vilka jag i det föregående förordat som de synpunkter, vilka framkommit under remissbehandlingen. Vid kommande prövning av skolöverstyrelsens förslag till anvisningar i betygsfrågan avser jag att ägna särskild uppmärksamhet åt den del av anvisningarna som rör betyg och betygsättning på alternativa kurser, eftersom just dessa bestämmelser erfarenhetsmässigt visat sig ha stort inflytande på utformningen av det dagliga arbetet på den nioåriga skolans högstadium.

Vad beredningen anfört i fråga om kompetensvärdet av grundskolans utbildning ansluter jag mig i allt väsentligt till men vill därutöver göra några påpekanden.

Då man talar om kompetensvärdet av en viss utbildning sammanblandas inte sällan två skilda saker, nämligen kompetensen eller kompetensangivelser å ena sidan och meritvärdering å den andra. I förra fallet avses de faktiska kunskaper som fordras för att man skall kunna fullgöra en uppgift eller klara en anställning, medan man i det senare fallet torde mena den poängvärdering e. d. som åsättes en viss utbildning för inträde i vidareförande skolor och annan utbildning. I och för sig är givetvis den reella kompetens som en skola eller en utbildning — som nu grundskolan — ger den i sak väsentliga frågan. Enligt min mening har skolberedningen där givit uttryck för principer, som bör kunna vara vägledande vid fortsatt handläggning av kompetensfrågor av skilda slag. Man kan emellertid inte bortse från den stora praktiska betydelse, som väl utformade och lättydda meritvärderingsbestämmelser har. Jag delar skolberedningens uppfattning, att dessa bör utformas utifrån den föreslagna grundskolan och dess utbildning samt att meritvärdet av övriga skolors betyg återföres på grundskolans. Framför allt under övergångstiden, som i de avseenden det här gäller kommer att bli ganska lång, blir behovet av en s. k. översättningsnyckel betydande. Därvid bör beaktas önskvärdheten av att mottagande skolor och arbetsgivare genom nyckeln så långt möjligt erhåller upplysning om vilket kursinnehåll som i den ena respektive den andra betygskalan döljer sig bakom ett angivet betyg.

Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen, i förekommande fall i samråd med andra ämbetsverk, att göra en översyn av nu gällande meritvärderingsbestämmelser samt att därefter till Kungl. Maj:t avge de förslag vartill översynen föranleder.

Slutligen vill jag här erinra om den översyn av kompetensföreskrifterna i de statliga verksinstruktionerna, som på grundval av den s. k. kompetensutredningens arbete skett under de senare åren. Av bl. a. detta skäl är jag inte beredd att här till behandling ta upp skolöverstyrelsens antydning om att man nu skulle formellt upprätta ett särskilt statligt kompetensråd. Frågan om hur hithörande arbetsuppgifter, vilka det tills vidare i viss omfattning torde ankomma på skolöverstyrelsen att svara för i samråd med övriga berörda ämbetsverk och institutioner m. fl., skall lösas på längre sikt får ytterligare övervägas.

III. VISSA TILL DEN OBLIGATORISKA SKOLAN ANSLUTANDE SKOLFORMER

Fackskolor. Praktiska realskolan och flickskolan. Folkhögskolan

(SB kapitel 29—31, 33 och 36)

Skolberedningen

Fackskolor

Utöver vad beredningen anfört i tidigare avsnitt redovisar den här inledningsvis (SB s. 481 ff.) vissa allmänna synpunkter som motiverar förslaget att en ny typ av tvååriga skolor ovanpå grundskolan — fackskolor — med fyra olika utbildningsvägar, en humanistisk, en teknisk, en merkantil och en social-ekonomisk, upprättas. De föreslås bli frivilliga kommunala skolor, byggande på grundskolan men dock inte nödvändigtvis tidsmässigt eller organisatoriskt direkt anslutna till denna. Beredningen räknar vidare med att dessa skolor i vissa fall också kan komma att upprättas av andra huvudmän än kommuner eller kommunalförbund. I första hand kan detta komma i fråga vid omorganisering av enskilda samskolor (SB s. 552).

Trots det nya drag som kännetecknar den föreslagna fackskolororganisationen, ansluter den i åtskilliga avseenden till erfarenheter från vissa, redan befintliga skolformer, närmast flickskolan och praktiska realskolan. Enligt beredningens mening bör traditionen från dessa skolor och deras tillgångar i form av pedagogiska erfarenheter så långt möjligt bevaras och ges liv i fackskolorna. Vid uppbyggandet av fackskolororganisationen bör kommuner med flickskola och/eller praktisk realskola kunna komma i förhandsställning dels därför att inrättandet av fackskolor i dessa kan ske med mindre omställningsproblem och mindre anspråk på investeringsmedel än fallet blir i andra kommuner, dels därför att de kan bidra till att fackskolororganisationen snabbt finner en ändamålsenlig inre utformning.

Den närmare utformningen av fackskolornas utbildning redovisas i betänkan-
det Läroplaner för grundskola och fackskolor (SOU 1961: 31 s. 217 ff.).

Om utbildningens syfte och mål anför beredningen vad gäller den *humanistiska skolan* bl. a., att begreppet humanistisk i detta sammanhang måste ges en inte alltför snäv innebörd. Skolan är humanistisk i sin mångsidighet, inte i begränsningen till en viss grupp ämnen. Skolan syftar också till att ge sina elever, vid sidan om en brett humanistisk allmänbildning, möjlighet till inriktning på vissa ämnesområden.

Tillkomsten av en skola av detta slag bör vidare göra det möjligt för vidare-

utbildningsanstalter, som nu kräver minst enhetsskola eller realexamen men som tenderar att höja kraven till studentexamen och har skäl för någon höjning, att göra avgångsbetyg från humanistisk skola till normalkrav för inträde. Därmed skulle skolan direkt kunna tjäna ett gymnasieavlänkande syfte. Skolan bör även för eleverna och deras föräldrar kunna te sig som ett attraktivt alternativ till gymnasiet.

Den humanistiska skolan avser att föra sina elever fram till en slutkompetens av ungefär samma meritvärde, som nu tillmäts avgångsbetyg med normalskolekompetens. Dess slutkompetens bör också på flera punkter kunna komma bättre till sin rätt än normalskolekompetensen nu gör bl. a. av följande orsaker:

1. Studiegången är öppen för både pojkar och flickor och har därför större allmängiltighet.
2. Studiegången bör kunna bli mer allmänt tillgänglig än flickskolans studiegång för närvarande är och bör därför mer allmänt kunna uppställas som inträdeskrav för vissa former av vidareutbildning.
3. Studiegången leder två år utöver grundskolan i en allmänbildande, på åtskilliga punkter gymnasialt betonad studiegång och kan därför framstå som en skolkompetens, som ligger mellan grundskolans och gymnasiets, dock närmare den senare.

Till ytterligare belysning av den humanistiska skolan bör nämnas, att dess läroplan enligt beredningens förslag (SOU 1961:31 s. 218 ff.) är uppbyggd med tre grupper av ämnen:

1. En kärna av gemensamma ämnen, i vilken ingår såväl allmänbildande teoretiska ämnen som vissa övningsämnen. Denna kärna upptar omkring 3/5 av undervisningstiden i vardera årskursen.
2. En grupp teoretiska ämnen som i vissa ämneskombinationer kan tillväljas på antingen *reallinje* eller *språklinje*. Linjeämnen upptar omkring 1/4 av undervisningstiden i vardera årskursen.
3. Inom ramen för *fritt valt arbete*, som omfattar 1/7 av undervisningstiden i vardera årskursen, ingår ett ganska stort antal ämnen, som ger utrymme för elevens individuella val av praktiska eller estetiska ämnen. Fritt valt arbete kan enligt läroplansförslaget ersättas av specialisering på *estetisk* gren.

Om syftet och målet med den *tekniska fackskolan* anför beredningen bl. a. följande.

Med hänsyn till näringslivets behov av ytterligare teknisk personal och till att man enligt en av Sveriges industriförbund företagen utredning på arbetsgivarhåll i huvudsak synes vara tillfredsställd med den nuvarande fördelningen av ingenjörbeståndet — civilingenjörer, läroverksingenjörer och institutsingenjörer — måste utbildningsbehovet bedömas vara avsevärt för den s. k. institutsingenjörgruppen. Det framstår då som en viktig uppgift att skapa en regionalt mer utbredd organisation och en med avseende på inträdesfordringar och studiemål mer enhetlig kursform för utbildning av ingenjörer på den nivå som här avses, än vad de nuvarande läroanstalterna tillsammans representerar.

Den nuvarande organisationsformen vid kommunal teknisk skola med fem terminers utbildning till ingenjörsexamen bygger på andra förhållanden inom det obligatoriska skolväsendet än dem som nu är under genomförande.

Då den obligatoriska skolan nu kommer att ge samtliga ungdomar i varje årsklass tillfälle till längre gående studier och med årskurs 9t erbjuder en för vidare tekniska studier speciellt inriktad kurs med i stort sett samma kunskapskrav i de matematisk-naturvetenskapliga ämnena som gäller för inträde i gymnasium, är det naturligare, anför beredningen, att i framtiden låta den lägre ingenjörsutbildningen bygga på denna bättre grund och i stället låta den omfatta en studietid av två år. Samtidigt skulle de påtagliga organisatoriska svårigheter som nu vidlåder systemet med femterminkurs elimineras. Denna formellt sett kortare studietid får dock inte tas till intäkt för en ensidigt teknisk utbildning. Den tekniska fackskolan måste, liksom varje annan skola på detta åldersstadium, ägna betydande uppmärksamhet åt att förbättra och berika den allmänbildning som eleverna erhållit i grundskolan.

Den tekniska fackskolan bör också enligt beredningens mening få en viss specialisering. Den föreslås därför uppdelad på en maskinteknisk facklinje, i årskurs 2 under 14 vtr uppdelad på en konstruktionsteknisk och en produktionsteknisk gren, på en elektroteknisk facklinje, i årskurs 2 uppdelad på en gren för elkraft och en för elektronik under 20 vtr samt på en byggnadsteknisk facklinje, som under 24 vtr i årskurs 2 uppdelas på en husbyggnadsteknisk och en väg- och vattenbyggnadsteknisk gren. Som riktpunkt för utvecklingen bör gälla, att ytterligare specialisering därutöver regelmässigt inte bör förekomma på detta utbildningsstadium.

Den *merkantila fackskolan* bör ge allmänbildning av mera teoretisk art än yrkesutbildningsanstalterna och en fackutbildning av mera praktisk natur än vad fackgymnasiet ger. Den kan inte omspanna en alltför vid sektor utan får sålunda inrikta sig på att ge eleverna en god grundutbildning inom det merkantila området. Den bör ge en vidgad allmänbildning jämsides med en viss fackutbildning. Denna senare får inte förväxlas med branschutbildning, som nödvändigt måste bli mycket specialiserad till vissa yrkesområden t. ex. livsmedel, manufaktur och försäkring. Såsom förberedande för ett utåtriktat yrke bör eleverna få övning i och förståelse för god kontakt med omgivningen.

Arbetet på ett kontor kan med hänsyn till arbetsuppgifterna särskiljas i två huvudtyper, en med kameral inriktning och en med korrespondentriktning. För det arbete inom handeln som icke kan hänföras till det direkta kontorsarbetet kan en tredje grupp urskiljas, som mer direkt är inriktad på distributionen. För att ge utbildningen största möjliga effektivitet och i görligaste mån fylla existerande behov bör därför en lämplig differentiering utgöras av

- 1) en distributionstekniskt inriktad studiegång,
- 2) en kameralt inriktad studiegång och
- 3) en korrespondentriktad studiegång.

Då en kärna av allmänbildande och handelstekniska ämnen är gemensam för samtliga linjer blir det inte fråga om någon kraftigare linjedifferentiering. På orter, där man t. ex. på grund av för litet elevantal inte från början kan göra en uppdelning efter intresseinriktning eller behov, kan därför en samläsning äga rum i flertalet ämnen.

Den distributionstekniska linjen skall ha till mål att utbilda personal för handelns mer utåtriktade arbete, medan den kamerala studiegången med kraftigt timantal i företagsekonomiska ämnen skall kunna utbilda personal med redovisningsteknisk inriktning. Korrespondentlinjen avses av beredningen ge en god språkutbildning i åtminstone svenska och engelska men med möjligheter till tillval i tyska och franska samt därjämte en god allmän kontorsutbildning. Målsättningen bör vara att på denna nivå utbilda korrespondenter med god språkbehandling och goda kunskaper i maskinskrivning. Eleverna bör också kunna fylla måttet såsom sekreterare på mindre och medelstora kontor.

Behovet av arbetskraft inom de områden som den merkantila facklinjen vänder sig till kan visserligen inte med säkerhet anges, uttalar beredningen, men åtskilliga skäl pekar dock på att det kommer att bli avsevärt. Utöver det intensifierade utbytet av varor och tjänster blir dock den starka tekniska utbyggnaden av betydelse även för den merkantila utbildningens del. Den stora teknikerbristen är allmänt omvittnad. I den mån teknikersidan utbyggs och bristen hävs, ökas industriens produktion och en ökning av behovet av merkantilt utbildad personal med utbildning motsvarande fackskolans kommer samtidigt att uppstå.

Vad avser den *social-ekonomiska fackskolan* erinrar beredningen om att den skolutbildning, som närmast ovanför folkskolan stått till buds för de i vid bemärkelse servicebetonade yrkena, i allmänhet har varit antingen enbart allmänbildande eller främst handels- och kontorsbetonad eller hushållsinriktad.

Beredningen har därför i första hand med hänsyn till arbetsmarknadens behov och läget beträffande utbildningsmöjligheterna funnit det motiverat att föreslå inrättandet av en social-ekonomisk fackskola enligt de riktlinjer som diskuteras i det följande. Beredningen har också i annat sammanhang (kap. 38) sökt beräkna det kvantitativa behovet av en sådan skolform. Nämnda översiktsberäkningar har självfallet endast fått tjäna som riktpunkt vid diskussion av den social-ekonomiska fackskolans omfattning och relation till parallella utbildningslinjer med hänsyn till elevmaterialet. Även en så grov skattning som den beredningen gjort visar dock, att social-ekonomiska fackskolor borde upprättas på ett tämligen stort antal orter.

Även skäl som berör ungdomarnas personliga utveckling talar för den social-ekonomiska fackskolans upprättande, anser beredningen. Av utredningar om skolungdomarnas yrkesvalstendenser vet man att inriktningen mot sociala, vårdande, pedagogiska och servicebetonade yrken är stark hos framför allt tonårsflickor men även förefinns hos en inte obetydlig grupp av pojkar.

Den social-ekonomiska fackskolan har sammanfattningsvis till uppgift att på

den obligatoriska skolans grund ge eleverna ökad allmänbildning samt en utbildning som förbereder för sådana uppgifter inom yrkesliv och fritidsverksamhet, som i särskilt hög grad innebär kontakt med människor.

Undervisningen bör bidra till att ge eleverna ökad människokännedom och klargöra betydelsen av ett korrekt, vänligt och hjälpsamt uppträdande. Den skall vidare ge eleverna en god kunskap om samhället, söka fördjupa förståelsen för de grundläggande demokratiska principerna och insikten om, vilken betydelse de har för enskilda människors handlande. Vidare skall den uppöva elevernas färdighet i att på ett korrekt och naturligt sätt uttrycka sig i tal och skrift samt ge viss övning i att utföra de uppgifter av administrativ och ekonomisk art, som kan komma i fråga inom den praktiska yrkesverksamheten. Även om det här anförda måste ingå i målet för all utbildning, är det uppenbart att det gäller i alldeles speciell grad för den social-ekonomiska skolan, eftersom denna just har till uppgift att utbilda sina elever för verksamhet inom kontakt- och serviceområden.

Social-ekonomisk fackskola skall genom ett system med tillvalsämnen bereda spelrum för olika yrkes- och begåvningsinriktningar bland eleverna samt ge tillfälle att odla estetiska och praktiska intressen. Till innehåll och uppläggning skall undervisningen, förutom att tjäna elevernas personliga utveckling, uppöva deras förmåga både till självständigt arbete och till samarbete med andra.

Såsom framgår av ett följande avsnitt om kompetensfrågor anför beredningen själv vissa kritiska synpunkter i vad gäller gränsdragningen mellan den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan.

Tillkomsten av en i viss mån helt ny skolform måste naturligen samtidigt ge upphov till vissa namnfrågor. Utöver vad beredningen i annat sammanhang anført och som tidigare presenterats har den här i korthet framhållit följande.

Beredningen har funnit det mest ändamålsenligt och logiskt att sammanföra de föreslagna fackskolorna till en enhet med benämningen fackskolor. Den tekniska utbildningsvägen bör benämnas teknisk fackskola och den merkantila utbildningsvägen merkantil fackskola. Om namnet på den humanistiska kan viss tvekan råda. Beredningen har här övervägt vissa andra namn men inte funnit några av dessa böra komma i fråga utan stannat för att denna utbildningsväg administrativt bör tillhöra gruppen fackskolor, men av språkliga skäl få sin benämning förenklad till humanistisk skola. Den återstående utbildningsvägen föreslås bli benämnd social-ekonomisk fackskola.

I fråga om den kategori ingenjörer, som den nya tekniska fackskolan kommer att utbilda, föreslår beredningen namnet *fackskoleingenjörer*. Samtidigt föreslås att benämningen läroverksingenjör utbytes mot *gymnasieingenjör*, en benämning som bör komma även dem till del som genomgår den tvååriga linje vid de högre tekniska läroverken som nu kallas fackskola, men som av beredningen i annat sammanhang föreslagits få benämningen ändrad till tvåårig speciallinje vid tekniskt gymnasium. Om beredningens förslag genomföres torde fackskoleingenjörer